

รายงานการวิจัย

นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับ

พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขง

INNOVATION TO DEVELOP THE POTENTIAL OF
INTEGRATING MODERN TECHNOLOGY FOR BUDDHIST
MONK - PROPAGATORS IN MEKONG REGION

พระครูธรรมมาภิสมัย

ประยุทธ์ ชูสอน

ขวัญใจ แก้วแสง

อรรวรรณ แก้วมาตย์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย

นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับ

พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขง

INNOVATION TO DEVELOP THE POTENTIAL OF
INTEGRATING MODERN TECHNOLOGY FOR BUDDHIST
MONK - PROPAGATORS IN MEKONG REGION

พระครูธรรมมาภิสมัย

ประยุทธ์ ชูสอน

ขวัญใจ แก้วแสง

อรรวรรณ แก้วมาตย์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย “นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง” เป็นการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนาเชิงผลฐานวิธี วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาสภาพสภาพและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขงโดยใช้เทคโนโลยีโซเชียลมีเดีย 2) สร้างแล้วพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้โซเชียลมีเดีย และ 3) ติดตามประเมินผลและความพึงพอใจการใช้วัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงโดยใช้โซเชียลมีเดีย กลุ่มเป้าหมายการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ 1) พระสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง 25 รูป 2) พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง 20 รูป 3) พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 140 รูป และกลุ่มเป้าหมายการวิจัยเชิงคุณภาพ พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง 45 รูป ประกอบด้วย 1) พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง จำนวน 25 รูป 2) พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง 10 รูป และ 3) ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 10 รูป เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณเป็น แบบสอบถาม ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.956 และแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์ค่าสถิติคือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย t-test การหาค่าความสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นบันได และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความคำสำคัญเพื่ออธิบายแนวคิดและวิธีการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา

ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัจจุบันในการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.62) เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านตามลำดับคือ กลุ่มหรือสังคมผู้นำกิจกรรมไปปฏิบัติ ($\bar{X}$ = 4.64) การนำกิจกรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม ($\bar{X}$ = 4.63) ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ ($\bar{X}$ = 4.61) และด้านธรรมะที่เผยแผ่ ($\bar{X}$ = 4.61) 2) ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง โดยภาพรวมอยู่ในระดับ เห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X}$ = 3.59) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกด้านตามลำดับดังนี้ ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม ($\bar{X}$ = 3.60) องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X}$ = 3.59) และ ปัจจัยทางการบริหารจัดการ ($\bar{X}$ = 4.58) 3) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เป็นรูปแบบเชิงระบบ ดังนี้ (1) บริบทการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร นโยบาย เทคโนโลยี การพัฒนาศักยภาพ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (2) ปัจจัยนำเข้า เป็นหลักธรรมคำสอนและแนวทางปฏิบัติ คือ หลักการปฏิบัติสมาธิ ทั้งสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยใช้นวัตกรรมที่ประยุกต์เข้ากับสื่อสังคมออนไลน์ (3) กระบวนการ เป็นกระบวนการเผย

แผ่หลักธรรม 7 วิธี คือ อุปนิสสินนกาถา อัมมิกาถา โอวาทกาถา อนุศาสนีกาถา อัมมสังกัจจณกาถา มุจฉาริสฺสชานกาถา และ อัมมเทสนากาถา (4) ผลผลิตหรือผลลัพธ์ เป็นผลที่ได้รับจากการนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติเรียนรู้ด้านสังคหะธุระ คือ ทิฏฐธรรมมิกัตถะประโยชน์ สัมปรายิกัตถะประโยชน์ ปรมัตถะประโยชน์ ส่งผลให้เกิดความรู้และการเรียนรู้เพื่อความยั่งยืน ความสุขสงบในชีวิต เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขและการนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง และนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ “หลักการปฏิบัติสมาธิ” 4) การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขงไปใช้ พบว่า พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาเห็นว่า นวัตกรรมการเผยแผ่ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Meditation Practice) โดยภาพรวมสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี ($\bar{X} = 4.65$) และเมื่อพิจารณาในด้านนำไปใช้ได้เป็นอย่างดีทุกด้านดังนี้ 1) คุณประโยชน์ของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.67$) 2) ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.63$) 3) การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.62$) และการสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.60$) ตามลำดับ ส่วนการสร้างสมการปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (tc) พบว่ามีตัวแปร 5 ตัวแปรที่ร่วมกันทำนายโดยมีอำนาจการทำนาย ($R^2 = 0.881$) หรือ ร้อยละ 88.10 ได้แก่ 1) การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม (tb2) 2) คุณประโยชน์ของนวัตกรรม (tb4) 3) การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม (tb3) 4) โครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม (tb1) และ 5) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม (ta3) ดังสมการ

$$Y = -.026 + .200 (tb4) + .240 (tb3) + .139 (tb1) + .135 (ta3)$$

คำสำคัญ: นวัตกรรม, การพัฒนาศักยภาพ, การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่, พระสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The research study, “Innovative Development of the Potential to Integrate Modern Technology for Buddhist Monks as Promoters of Buddhism in the Mekong Region”, employed a mixed-method research and development approach. The objectives of the study were as follows: 1) to examine the conditions and factors influencing innovation in the dissemination of Buddhism for Buddhist monks in the Mekong region through the use of social media technology, 2) to design and develop innovative methods for disseminating Buddhism for Buddhist monks using social media, and 3) to monitor, evaluate, and assess the satisfaction with the use of innovations in Buddhist dissemination for Buddhist monks in the Mekong region via social media. The target groups for quantitative research: 1) 25 Buddhist missionary monks in the Mekong region, 2) 20 foreign missionary monks in the Mekong region, 3) 140 Buddhist monks teaching moral studies in schools affiliated with Mahamakut Buddhist University, and the target groups for qualitative research is 45 of the buddhist missionary monks in the Mekong region: 1) 25 Buddhist missionary monks in the Mekong region 2) 10 foreign missionary monks in the Mekong region and 3) 10 administrators from Mahachulalongkornrajavidyalaya University and Mahamakut Buddhist University. The quantitative research tools included a questionnaire with a reliability coefficient of 0.956 and structured interviews. For quantitative data analysis, the researchers used statistical software to calculate percentages, means, standard deviations, t-tests for mean comparisons, Pearson's correlation, and stepwise multiple regression analysis. For qualitative data analysis, content analysis and interpretation of key terms were employed to explain concepts and practices according to Buddhist principles.

The research findings were as follows: 1) current status of using social media for disseminating Buddhism found that the overall use of social media in Buddhist dissemination was at a very high level ($\bar{X} = 4.62$). When analyzed by aspect, all dimensions were also at the highest level: communities or groups practicing Buddhist principles ($\bar{X} = 4.64$), dissemination of principles to groups or communities ($\bar{X} = 4.63$), the role of monks in dissemination ($\bar{X} = 4.61$), and the Buddhist principles being disseminated ($\bar{X} = 4.61$); 2) The key factors influencing Buddhist Dissemination in the Mekong Region in overall were rated as strongly agreeable ($\bar{X} = 3.59$). When analyzed by dimension, all were at a highly agreeable level: social context factors ($\bar{X} = 3.60$), components of Buddhist dissemination ($\bar{X} = 3.59$), and management factors ($\bar{X} = 4.58$); 3) Model for Disseminating Buddhism via Social Media in the Mekong Region was systematic and comprised the following elements: (1) management context included

planning, organizational structure, policy, technology, capacity development, and methods of Buddhist dissemination; (2) inputs: principles of practice and meditation, including both Samatha (concentration) and Vipassana (insight) meditation, integrated with social media innovation; (3) processes: seven methods of disseminating Buddhist teachings: Upanisinnakatha, Dhammikatha, Ovadhakatha, Anusasanikatha, Dhammasangacchakkatha, Muccarisanajakatha, and Dhammadesanakatha; and (4) outputs: results included the application of Buddhist principles for learning and achieving three types of benefits (Ditthadhammikatha, Samparayikattha, and Paramattha), fostering sustainable knowledge, peace, harmonious living, and authentic practice as well as disseminating innovation i.e., the e-book “Principles of Meditation Practice”; 4) Evaluation of the Use of Innovation found that monks expressed that the e-book “Principles of Meditation Practice” was highly applicable overall ($\bar{x} = 4.65$). While considering each aspect, it was highly recommended: 1) benefits of the innovation ($\bar{x} = 4.67$), 2) structure and components of the innovation ($\bar{x} = 4.63$), 3) techniques for presenting the innovation ($\bar{x} = 4.62$), and 4) content creation of Buddhist teachings within the innovation ($\bar{x} = 4.60$) respectively. Meanwhile, Equation for Factors Influencing Satisfaction with the Use of Innovation revealed five variables with a combined predictive power of 88.10% ($R^2 = 0.881$): 1) techniques for presenting the innovation (tb2), 2) benefits of the innovation (tb4), 3) content creation within the innovation (tb3), 4) structure and components of the innovation (tb1), and 5) dissemination of principles to groups or communities (ta3).

The resulting equation was:

$$\gamma = -0.026 + 0.200(tb4) + 0.240(tb3) + 0.139(tb1) + 0.135(ta3)$$

Keywords: innovation, capacity development, integration of modern technology, Buddhist missionary monks.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย งบประมาณแผ่นดินด้านการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2566 โดยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์และนวัตกรรม (สกสว.) และได้รับความช่วยเหลือและความกรุณาจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณสถาบัน องค์การ และบุคคลที่ได้ให้ความช่วยเหลือดังต่อไปนี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือ สนับสนุน และให้ข้อมูลเพื่อศึกษาค้น จนสามารถนำความรู้มาเขียนวิจัยนี้ได้และกรุณาชี้แนะแนวทางในการศึกษาค้นคว้า

ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือเพื่อใช้ในการการวิจัย จากผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหาระเบียบวิธีวิจัย ตลอดจนถึงเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ซึ่งท่านทั้งหลายได้ช่วยแนะนำแก้ไขให้สมบูรณ์และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ขอขอบคุณ พระนักเผยแผ่ คณะสงฆ์ในประเทศและต่างประเทศ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการดำเนินการการวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานการวิจัยเรื่องนี้เป็นประโยชน์ต่อพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตกลุ่มแม่น้ำโขงทั้ง 6 ประเทศ และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในในการศึกษาการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่ในการถ่ายทอดพระธรรมคำสอนต่อไป

พระครูธรรมภาณีสมัย, ผศ.ดร.

หัวหน้าโครงการวิจัยและคณะ

28 พ.ย. 67

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฌ
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	4
1.3 ขอบเขตการวิจัย	4
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	6
1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	6
2 แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพภาพ	8
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ	14
2.3 แนวคิดพุทธบูรณาการ	30
2.4 พระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	39
2.5 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำโขง	71
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	88
2.7 สรุปกรอบแนวความคิด	95
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 รูปแบบของการวิจัย	96
3.2 กลุ่มเป้าหมาย	97
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	98
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	102
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	103
3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	107
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
4.1 รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง	108

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาสภาพและปัจจัยที่ส่งผลต่อนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่โซเซียลมีเดีย	117
4.3 วัตถุประสงค์ข้อ 2 สร้างและพัฒนานวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้โซเซียลมีเดีย	130
4.4 วัตถุประสงค์ข้อ 3 การติดตามประเมินผลการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงโดยใช้โซเซียลมีเดีย	158
4.5 ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวกับนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง	168
4.6 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา	170
4.7 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	172
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	191
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	197
5.3 ข้อเสนอแนะ	202
บรรณานุกรม	204
ภาคผนวก	210
ภาคผนวก ก เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมวิจัยในคน	211
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	213
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อทดสอบคุณภาพเครื่องมือ /หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล	217
ภาคผนวก ง เครื่องมือในการวิจัย/ ค่า (IOC) ค่าอำนาจจำแนก และค่าความเชื่อมั่น	225
ภาคผนวก จ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	251
ประวัตินักวิจัย	310

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ 3.1	สรุปการดำเนินการวิจัย	104
ตารางที่ 4.1	จำนวนและร้อยละของ ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา	117
ตารางที่ 4.2	สภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม	119
ตารางที่ 4.3	สภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	120
ตารางที่ 4.4	เปรียบเทียบความแตกต่างทางความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	124
ตารางที่ 4.5	ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม	125
ตารางที่ 4.6	ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	126
ตารางที่ 4.7	เปรียบเทียบความแตกต่างทางความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	130
ตารางที่ 4.8	การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้	159
ตารางที่ 4.9	การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงไปใช้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์	160
ตารางที่ 4.10	เปรียบเทียบความแตกต่างทางความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้	165
ตารางที่ 4.11	ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางโซเซียลมีเดีย	166
ตารางที่ 4.12	เปรียบเทียบความแตกต่างทางความคิดเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	169
ตารางที่ 4.13	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวกับนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง	169

สารบัญญรูปภาพ

รูปภาพที่	หน้า
2.1	ขั้นตอนและองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารเชิงพุทธ 22
2.2	การเผยแพร่หลักพุทธจิตวิทยา พระครูบรรณานาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงษ์ ญาณธีโร) (2561) 60
2.3	รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก พระอุดมบัณฑิต 63
2.4	รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ 65
2.5	รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. (ประยูร ธรรมจิต โต) 67
2.6	ปรัชญาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเถรวาทในทศวรรษหน้าของประเทศไทย กัมพูชา พม่า ลาว และศรีลังกา 84
2.7	กรอบแนวคิดในการวิจัย 95

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาพุทธเกิดขึ้นในชมพูทวีปซึ่งในปัจจุบันเป็นดินแดนของประเทศอินเดียประเทศเนปาล ประเทศอัฟกานิสถาน ประเทศปากีสถาน และประเทศบังคลาเทศ แต่หลักฐานทางโบราณคดีส่วนใหญ่อยู่ที่ประเทศอินเดีย เช่น สันเขื่อนียสถาน และพุทธสถานต่าง ๆ (กรมการศาสนา, 2551 : 121) ศาสนาพุทธเข้าสู่ประเทศไทยหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ประมาณ พ.ศ. 235 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ รวม 9 สายด้วยกัน ในส่วนของประเทศไทยเชื่อกันว่ามีคณะของสมณทูตซึ่งมีพระโสณเถระและพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้าคณะเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกและอาจมีคณะสมณทูตชุดอื่น ๆ เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกาลต่อ ๆ มา จึงทำให้คนไทยโดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดย สารัช บัณฑิต (2544 : 18) ให้ทัศนะว่า ในประเทศไทยทุกวันนี้พระพุทธศาสนา กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของประชาชน ส่วนในสาขาการศึกษานั้น หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีคำสอนและข้อปฏิบัติที่คัดสรรมาจากคำสอนพระพุทธองค์ ซึ่งนำเสนอในลำดับที่จัดเรียงไว้อย่างดี ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า หลักสูตรได้ปลูกฝังค่านิยมศีลธรรม สำหรับเด็กและเยาวชนไทย ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการเล่าเรียนหนังสือทีเดียว ส่วนในอีกแง่มุมหนึ่ง ตามประเพณีนั้นเยาวชนไทยต้องบวชเป็นเวลายาวอย่างน้อยสามเดือน เพื่อให้เป็นผู้บรรลุนิติภาวะ พิธีพุทธศาสนามีการเน้นเป็นพิเศษในงานสมาคมสำคัญของชีวิตชาวไทย เช่น พิธีการแต่งงาน พิธีอุปสมบท งานปีใหม่ และรัฐพิธีต่างๆ ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระพุทธศาสนาผูกพันอย่างลึกซึ้งกับชีวิตทั่วไปของประชาชนชาวไทย นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาหรือปรัชญาที่สำคัญเพียงอย่างเดียวในประเทศไทย ไม่เหมือนกับโลกตะวันตกที่ซึ่งปรัชญาและจิตวิทยาต่างๆมีมากมาย ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่เป็นที่พึ่ง ซึ่งอาจทำให้ได้มาซึ่งแนวคิดในเชิงปรัชญาและหลักจิตวิทยาแบบพื้นบ้าน

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ได้ เพราะศาสนาพุทธมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนศาสนาอื่นๆ หลักธรรมคำสอนได้ถูกจารึกไว้ในคัมภีร์ที่มีชื่อว่า พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนที่ล้วนแต่เกิดขึ้นจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้นั้นเป็นไปเพื่อความดับทุกข์ความพ้นทุกข์ หรือความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย ได้แก่ โสภะ โทสะ และโมหะ เป็นต้นซึ่งไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป แต่เนื่องด้วยหลักธรรมที่ทรงตรัสรู้นั้นมีอยู่มากมายเหลือคณานับประการ จึงมีความพยายามศึกษานำหลักธรรมและวิธีปฏิบัติที่เป็นไปได้ง่ายต่อการปฏิบัติตามเพื่อการหลุดพ้นจากกิเลส การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นประโยชน์ต่อชาวโลกอย่างยิ่ง แต่ก็ยังมีปัญหาว่าหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้นั้นมีความละเอียดมาก ยากที่จะศึกษาให้เข้าใจได้ง่ายๆซึ่งจำเป็นต้องเข้าใจในจิตของตนเองที่สามารถจะรู้หลักธรรมเหล่านั้นได้ หลายคนอาจจะรู้สึกกังวลใจว่าควรจะทำตามหลักธรรมข้อ

ใดบ้าง เพราะไม่สามารถที่จะแยกแยะอะไรได้ว่าควรจะทำอย่างไรเพื่อให้เกิดความหลุดพ้นกิเลสดังปรากฏในพุทธธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2551 : 117)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่มีผู้นับถือทั่วโลก บางประเทศได้ประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านของประเทศไทย ได้แก่ เมียนมาร์ ลาว และกัมพูชา ส่วนเวียดนาม อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ แม้จะไม่ได้ประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ก็มีประชากรส่วนหนึ่งนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งบางยุคบางสมัยพระพุทธศาสนาในประเทศเหล่านี้อาจมีผู้นับถือลดน้อยลงบ้างเพราะเหตุการณ์ทางการเมืองหรือเพราะผู้นำทางการเมือง แต่พระพุทธศาสนาก็ยังคงดำรงอยู่ได้ในประเทศเหล่านี้ เหตุที่พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ก็เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและเป็นศาสนาแห่งสันติ มีหลักคำสอนที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันหลายประการ (จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และคณะ. 2547 : 20) ซึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์คือผู้ที่เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการบวชอย่างถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ประพฤติดี ปฏิบัติชอบด้วยตนเอง ทำหน้าที่สั่งสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่ประชาสัมพันธ์ วิทยากร ครู อาจารย์ นักเทศน์ นักเขียน สังคมสงเคราะห์ เจ้าอาวาส พระธรรมทูต นักบริหาร นักวิชาการ เป็นต้น มีภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการตอบแทนสังคมช่วยเหลือเด็กกำพร้าและยากจน ไม่ทอดทิ้งสังคมเหมือนอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจ ทำให้ประชาชนและสังคมมองเห็นคุณค่าของพระสงฆ์มากขึ้น การที่พระสงฆ์ทำหน้าที่ช่วยเหลือคนยากจน ทำให้พวกเขาเหล่านั้นรู้สึกว่าได้ถูกสังคมทอดทิ้ง แต่การให้ความช่วยเหลือของพระสงฆ์นั้นไม่ได้ทำการประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนทราบเท่าที่ควร ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน จะมีก็น้อยมาก แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ สิ่งพิมพ์ ทางอินเทอร์เน็ต เช่น วัดสระแก้วได้มีการทำการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบความเป็นไปในบทบาทของพระสงฆ์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553 : 113)

ดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขง เป็นที่กำเนิดของอาณาจักรน้อยใหญ่ มีนครรัฐมากมาย มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งความกลมกลืนทางด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี การปกครองและภูมิปัญญา ดินแดนแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขงช่วงระหว่างประเทศไทย สหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐประชาชนจีน มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในเชิงสังคม วัฒนธรรมมีตั้งแต่อดีตกาล บริเวณแห่งนี้เป็นที่กำเนิดของอาณาจักรน้อยใหญ่ มีนครมากมาย มีหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และภูมิปัญญา ดินแดนแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก (จักรพงษ์ คำบุญเรือง, 2561)

การไปมาหาสู่กันของประชาชนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้พระพุทธศาสนากระจายไปทั่วทั้งภูมิภาค ประเทศต่าง ๆ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายกัน ถึงแม้ประเทศไทยไม่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยก็ตามแต่ประชาชนคนไทยกว่าร้อยละเก้าสิบก็ยึดมั่นและดำรงตนเป็นพุทธมามกอย่างเหนียวแน่น และพระพุทธศาสนาก็กลมกลืนให้ประชาชนในลุ่มน้ำโขงมีจิตใจเอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารี เป็นคนที่มีคุณธรรม จริยธรรม นับได้ว่าว่าเป็นดินแดนที่สูง

สุขแห่งหนึ่งของโลก จากการศึกษาพระพุทธรูปศาสนาได้ประดิษฐ์ฐานอย่างมั่นคงในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงแล้ว ประชาชนทุกชาติทุกภาษารับเอาพระธรรมคำสอนมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต พุทธธรรมได้ กล่อมเกล่าให้ผู้คนเหล่านี้มีนิสัย มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ชาวพุทธไป มาหาสู่กันเหมือนบ้านพี่เมืองน้อง เผยแพร่ แบ่งปันความรู้ ช่วยให้อาณาจักรร่มเย็นลงได้ เช่น ในสมัย พระเจ้าลิไทยแห่งอาณาจักรสุโขทัย ทรงพยายามรวบรวมเมืองต่าง ๆ ที่แตกแยกออกไปโดยทรงใช้ พระพุทธรูปเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงเมืองเหล่านี้ให้กลับมาอยู่ร่วมอยู่กับสุโขทัยอีกครั้งหนึ่ง (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์; 2554) เมื่อเข้าสู่ยุคการพัฒนาข้อมูลข่าวสารทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้สังคมไทย มีการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ปรับเปลี่ยนกระบวนการ พัฒนาเป็นการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้ แนวคิดการพัฒนาคนเพื่อการขับเคลื่อนประเทศไทยเข้าสู่ยุค ไทยแลนด์ 4.0 ดังนั้นการเผยแผ่ พระพุทธรูปศาสนาจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการให้สอดคล้องกับโมเดลการพัฒนา ทั้งแนวทางการปฏิบัติของ ชาวพุทธและกระบวนการเรียนรู้จะต้องมีลักษณะผสมผสานเชิงบูรณาการระหว่างความรู้และการฝึก ปฏิบัติ โดยใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาจึงเป็นการกระบวนการเชิงรุก ในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล สอดคล้องและ ตอบรับกับนโยบายของรัฐบาลในการสร้างแนวทางพัฒนา ประเทศไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี และนวัตกรรมเพื่อวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนและยาวนาน โดยรูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธรูปศาสนาด้วยการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ

การเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือคณะสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอน ประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนา แล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของ ประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้อง ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธรูปศาสนา ได้แก่ 1) อบรมแนะนำพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัญญา และ อบรมเรื่องจรรยา มารยาท รวมถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ 2) อบรมการทำวัตร สวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย 3) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ 4) แนะนำสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนให้เข้าใจศาสนาพิถี และการปฏิบัติ 5) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนาโดยถูกต้อง 6) หา อุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ขอบ 7) ขวนขวาย เพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์ 8) ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือ ขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับ ศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปะฟังธรรม ตามวัดต่างๆ ได้ท่อง ได้อ่านได้ ได้ ฟังตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส 9) ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภท สำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขาดสนได้ใช้มีเรียน ซึ่งกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาของ พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามิ่งมงคลจารย์ (ช่วง วรปญฺญ), 2540: 144)

ดังนั้นนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขง จึงมีความสำคัญเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ระหว่างพระสงฆ์ในประเทศแถบลุ่มน้ำโขง ดังนั้นเพื่อศึกษาแนวทางการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อสร้างนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง และเพื่อประเมินประสิทธิผลและนำเสนอวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง สามารถพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพจิตใจของประชาชนจัดส่งผลให้คนในสังคมและชุมชนเกิดความสงบสุข สามารถดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ และประชาชนสามารถดำรงตนเองขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจฐานได้ ส่งผลต่อภาพรวมการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในประเทศต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาวิจัยนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัจจัยที่ส่งผลต่อนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่โซเชียลมีเดีย
2. เพื่อสร้างและพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้โซเชียลมีเดีย
3. เพื่อติดตามประเมินผลการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงโดยใช้โซเชียลมีเดีย

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย
  - 1.1 บริบทของพระพุทธศาสนาและแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศ (ไทย, สปป.ลาว, เมียนมาร์, กัมพูชา, เวียดนาม และจีน)
  - 1.2 การพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
  - 1.3 กระบวนการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงโดยใช้โซเชียลมีเดีย
  - 1.4 การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่นำไปใช้ในลุ่มน้ำโขงโดยผ่านโซเชียลมีเดีย
2. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ศึกษาแบ่งออกเป็นตัวแปรอิสระ (Independent Variable) คือ ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย ตำแหน่งของ

  - 1) ตำแหน่งของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา
  - 2) คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางโลก)

- 3) คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางธรรม)
- 4) จำนวนพรรษา
- 5) การใช้โซเชียลมีเดียในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

และนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Principle of Meditation Practice)

ตัวแปรตาม (Depends Variable)

1. นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้โซเชียลมีเดีย

- 1.1 ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 1.2 ด้านธรรมะที่เผยแผ่
- 1.3 การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม
- 1.4 กลุ่มหรือสังคมที่นำหลักธรรมไปปฏิบัติ

2. การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่ไปใช้ในโซเชียลมีเดีย

- 1.1 โครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม
- 1.2 การใช้เทคนิคนำเสนอ
- 1.3 การสร้างเนื้อหาธรรมะ
- 1.4 คุณประโยชน์ของนวัตกรรม

3. ความพึงพอใจของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ในการนำนวัตกรรมการเผยแผ่ใช้ในโซเชียลมีเดีย

3. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีผู้วิจัยมองเห็นในการตอบแบบสอบถาม และแบบประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ในประเทศลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศได้แก่ ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม พม่า และจีน จำนวน 185 รูป ประกอบด้วย

- 1.1 พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง 25 รูป
- 1.2 พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง 20 รูป
- 1.3 พระสงฆ์สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตอีสาน ที่ได้รับการทำสัญญา มีประสบการณ์สอน 3 ปีขึ้นไป จำนวน 140 รูป (ข้อมูลจากสำนักงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน)

2. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยมุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) จากพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง จำนวน 45 รูป ประกอบด้วย

- 2.1 พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง จำนวน 25 รูป
- 2.2 พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง จำนวน 10 รูป
- 2.3 ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จำนวน 10 รูป

4. ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ศึกษาคือ “ ประเทศลุ่มน้ำโขง ” เป็นจำนวนมากทั้งหมด 11 ประเทศ แต่ในการวิจัยนี้ได้เจาะจงพื้นที่วิจัย (Purposive Area) เป็นประเทศที่เป็นสมาชิกในเขตลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศ คือ 1. ไทย 2. สปป.ลาว 3. กัมพูชา 4. เวียดนาม 5. พม่า และ 6. จีน ซึ่งเป็นประเทศเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

1. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตลุ่มแม่น้ำโขง หมายถึง พระสงฆ์ผู้มีบทบาทหน้าที่นำหลักพุทธธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปเผยแผ่ให้แก่ประชาชนได้รับรู้และสามารถนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต โดยใช้รูปแบบและวิธีการต่างๆ แต่ในการศึกษาวิจัยนี้พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะใช้พุทธนวัตกรรมโดยผ่านสื่อสังคมออนไลน์

2. นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การสร้างหรือการผลิตนวัตกรรมสื่อออนไลน์ ที่จะนำหลักพุทธธรรมคำสอนพุทธศาสนาไปเผยแผ่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในการวิจัยนี้คือหลักพุทธธรรมที่ได้สร้างขึ้นในรูปของ e-book และนำเข้าสู่ระบบสื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมกับพื้นที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขง

3. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การนำหลักพุทธธรรม คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปเผยแผ่ให้แก่ประชาชนได้รับรู้และนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในการศึกษาครั้งนี้หลักพุทธธรรมที่นำไปเผยแผ่คือ หลักธรรมในหลักสูตร Meditation Practice International Short Course โดยจัดทำในรูปแบบ e-Book และนำไปเผยแผ่โดยผ่านระบบสื่อสังคมออนไลน์ที่พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ใช้ในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมนั้น

4. สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การนำหลักพุทธธรรมไปเผยแผ่ในสื่อโซเชียลมีเดียที่พระสงฆ์หรือวัด หรือสำนักสงฆ์ เลือกใช้อย่างเหมาะสมกับกลุ่มผู้ศรัทธา เช่น Facebook, Line, YouTube, Tiktok ฯลฯ

5. เครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง พระสงฆ์หรือกลุ่มพระสงฆ์ผู้เผยแผ่หลักธรรม เชื่อมโยง แลกเปลี่ยน และพัฒนา สื่อนวัตกรรมหลักพุทธธรรมที่ต้องการเผยแผ่ผ่านสื่อโซเชียลมีเดียไปสู่กลุ่มผู้ศรัทธาในพื้นที่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงได้มีนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ส่งผลให้กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

2. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนาสามารถได้รับการเรียนรู้พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากขึ้นและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

3. พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรม ในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน มีสื่อการสอนที่นักเรียนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลาและสามารถทบทวนพระธรรมคำสอนได้อย่างต่อเนื่องเหมาะกับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

4. การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ หมายถึง การนำหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาจัดไว้ อยู่ในรูปของนวัตกรรมการสื่อ (e-book) และนำเข้าสู่ระบบโซเชียลมีเดียที่พุทธศาสนิกชนในประเทศเขต ลุ่มแม่น้ำโขงสามารถเข้าถึง เข้าใจ และนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขง ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมาย ความสำคัญ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพ
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับพุทธบูรณาการ
- 2.4 พระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 2.5 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขง
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 สรุปกรอบแนวความคิด

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพ

- 2.1.1 ความหมาย ความสำคัญของนวัตกรรม และนวัตกรรมทางการศึกษา

การนำเสนอความหมาย ความสำคัญของนวัตกรรม และนวัตกรรมทางการศึกษา เนื่องจากการทำวิจัยในครั้งนี้ เป็นการนำเสนอนวัตกรรม เพื่อใช้ในการเรียนรู้ การอบรม การฝึกการปฏิบัติ นำไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสำคัญของนวัตกรรมการศึกษา มีรายละเอียด ดังนี้

นพดล เหลืองภิญญ์ (2557 : 12) ได้กล่าวว่า นวัตกรรม นั้นต้องมีลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือคุณสมบัติใหม่ของผลิตภัณฑ์เดิมได้ กระบวนการผลิตใหม่ การเปิดตลาดใหม่ การเปลี่ยนแปลงองค์กรใหม่ และการพัฒนาแหล่งวัตถุดิบ หรือปัจจัยนำเข้าใหม่

เทพรัตน์ พิมลเสถียร (2560 : 15) ได้กล่าวว่า นวัตกรรม หมายถึง ผลิตภัณฑ์ สินค้า กระบวนการ หรือบริการ ที่เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อน สร้างขึ้นมาใหม่ หรือสิ่งที่มีอยู่แล้วนำมาพัฒนาปรับปรุง คุณภาพให้ดีขึ้น นวัตกรรมต้องถูกนำมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ทางใดทางหนึ่งไม่ว่าจะเป็น การตลาด พาณิชยกรรม หรือสังคม

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2558 : 1) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า นวัตกรรม หมายถึง สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และมีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม

ความสำคัญของนวัตกรรม ถือว่าเป็น เครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์กร ทั้งในรูปแบบ สินค้า บริการ กระบวนการ ระบบการสื่อสาร รวมทั้งธุรกิจ การสร้างสรรค์นวัตกรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมและองค์กร ที่มีส่วนช่วยในการทำให้โลกพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์หลากหลาย เป็นการทำให้ กระบวนการในการผลิตนั้นประหยัดต้นทุน เวลา และได้รับผลกำไรมาก (ไชย ฌ พล อัครศุภเศรษฐ์, 2551 : 26)

อัจฉรา จันทร์ฉาย (2553 : 57-58) กล่าวว่า นวัตกรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติซึ่งนวัตกรรมเป็นส่วนสำคัญที่ ส่งเสริมให้ประเทศพัฒนาจากการคิดค้นนวัตกรรมมาช่วยในการพัฒนาระบบบริหารจัดการ และผลิตภัณฑ์ และความคิดใหม่ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนาประเทศ

ได้กล่าวถึงนวัตกรรมทางการศึกษาว่า มีความสำคัญใน การพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ที่มีคุณค่ามหาศาล ซึ่งแนวคิดในการเพิ่มคุณค่าของเทคโนโลยีช่วยการ เรียนรู้พอจะสรุปได้ดังนี้ (วรุฒิรามจันทร์, 2554 : 133-136)

1. การใช้เทคโนโลยีพัฒนาระบวนการทางปัญญา กระบวนการทางปัญญา (Intellectual Skills) คือกระบวนการที่มีองค์ประกอบสำคัญ คือ การรับรู้ต่อสิ่งเร้า (Stimulus) การจำแนกสิ่งเร้าจัดกลุ่มเป็นความคิดรวบยอด (Concept) การเชื่อมโยงความคิดรวบยอดเป็นกฎเกณฑ์หลักการ (Rule) ด้วยวิธีอุปนัย (Inductive)การนำกฎเกณฑ์ หลักการไปประยุกต์ใช้ด้วยวิธีนิรนัย (Deductive) และการสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆ (Generalization) ระบบคอมพิวเตอร์มีสมรรถนะสูงที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความฉลาดในกระบวนการทางปัญญานี้ โดยผู้สอนอาจจัดข้อมูลในเรื่องต่างๆ ในวิชาที่สอนให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ แสวงหาข้อมูลนำมาวิเคราะห์กำหนดเป็นความคิดรวบยอดและใช้คอมพิวเตอร์ ช่วยแสดงแผนผังความคิดรวบยอด (Concept Map) เชื่อมโยงเป็นกฎเกณฑ์ หลักการ ซึ่งผู้สอน สามารถจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนฝึกการนำกฎเกณฑ์ หลักการไปประยุกต์ จนสรุปเป็นองค์ความรู้ อย่างมีเหตุผล บันทึกสะสมไว้เป็นคลังความรู้ของผู้เรียนต่อไป

2. การใช้เทคโนโลยีพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดนั้น เราสามารถออกแบบแผนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสแสดงความคิดสร้างสรรค์ ในการทำโครงการแสวงหาความรู้หรือหาความรู้ในเรื่องที่ผู้เรียนสนใจ หรือเพื่อแก้ปัญหา (Problem-Based Learning) การเรียนรู้ลักษณะนี้จะเริ่มต้นด้วยการกำหนดประเด็นเรื่อง (Theme) ตามมาด้วยการวางแผนกำหนดข้อมูลหรือสาระที่ต้องการ ผู้สอนอาจจัดบัญชี แสดงแหล่งข้อมูล (Sources) ทั้งจากเอกสารสิ่งพิมพ์และจากทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ เช่น ชื่อของเว็บต่างๆ ให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ เป็นคำตอบ สร้างเป็นองค์ความรู้ต่างๆ โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ และผู้สอนเพียงช่วยกำกับผลการเรียนรู้ให้เป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพที่ต้องการ ทั้งนี้ผู้สอนจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยชี้แนะทิศทางของการแสวงหาความรู้หรือแนะนำ ผู้เรียนให้พัฒนาความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องกับมาตรฐานคุณภาพ ผลการเรียนรู้ที่เหมาะสมจะเป็นปัจจัยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีช่วยการเรียนรู้ปัจจัยพื้นฐานคือการสร้างความพร้อมของเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ให้มีสมรรถนะและจำนวนเพียงพอต่อการใช้งานของผู้เรียน รวมถึงการอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีได้ตลอดเวลาถือเป็นปัจจัยเบื้องต้นของการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ สิ่งที่ต้องเป็นปัจจัยเพิ่มเติม ดังนี้

2.1 ผู้สอนสร้างโอกาสในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ปัจจัยที่จะผลักดันให้ มีการใช้เทคโนโลยีอย่างคุ้มค่า คือการที่ผู้สอนออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการทำกิจกรรมประกอบการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้กระบวนการแสวงหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งจากการสังเกตในสถานการณ์จริง การทดลอง การค้นคว้าจากสื่อสิ่งพิมพ์และจากสื่อ อิเล็กทรอนิกส์เช่น จากเว็บไซต์เป็นกิจกรรมที่ต้องมีการทำโครงการอิสระสนองความสนใจ เป็นกิจกรรมที่ต้องฝึกปฏิบัติ

จากซอฟต์แวร์สำเร็จรูป เป็นกิจกรรมที่ต้องมีการบันทึก วิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอ รายงาน ด้วยคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

2.2 ผู้สอนและผู้เรียนจัดทำระบบแหล่งข้อมูลสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ ปัจจัยด้านแหล่งข้อมูลสารสนเทศ (Information Sources) เป็นตัวเสริมที่สำคัญที่ช่วยเพิ่มคุณค่าของระบบเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน ผู้สอนและผู้เรียนควรช่วยกันแสวงหาแหล่งข้อมูลสารสนเทศที่มีเนื้อหาสาระตรงกับหลักสูตรหรือสนองความสนใจของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวบรวมแหล่งข้อมูลสารสนเทศที่เป็น ซอฟต์แวร์ชื่อของเว็บไซต์รวมถึงการลงทุนจัดซื้อ ซอฟต์แวร์จากแหล่งจำหน่ายการจ้างให้ผู้เชี่ยวชาญจัดทำ หรือจัดทำ พัฒนาขึ้นมาเองโดยผู้สอนและผู้เรียน

2.3 สถาบันการศึกษาต้องจัดศูนย์ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ (Learning Resources Center) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำคัญประการหนึ่งของศักยภาพของสถาบันที่จะส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของผู้สอนและผู้เรียน นิยมจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของห้องสมุด จนเกิดคำศัพท์ว่า ห้องสมุดเสมือน (Virtual Library) หรือ ห้องสมุดที่ทันสมัยจะมีคุณประโยชน์ในการมีแหล่งข้อมูลสารสนเทศเพื่อการศึกษาค้นคว้าในวิทยาการสาขาต่างๆ ทั้งในลักษณะสื่อสำเร็จ เช่น ซอฟต์แวร์แถบบันทึก วิดิทัศน์รวมถึง CD – Rom และ CAI หรือ ชื่อ เว็บไซต์ ต่างๆ ซึ่งควรจัดทำระบบ Catalog และดัชนี ให้สะดวกต่อการสืบค้น

2.4 การบริการของหน่วยงานกลางทางเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ซึ่งหน่วยงาน กลางด้านเทคโนโลยีควรส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีของสถาบันการศึกษาด้วยการบริการด้านข้อมูลสารสนเทศ เช่น จัดทำ เอกสารรายเดือนรายงาน ซอฟต์แวร์ที่ออกใหม่ แจงชื่อ เว็บไซต์ใหม่ๆ พร้อมสาระเนื้อหาโดยย่อ จัดทำคลังข้อมูลความรู้(Knowledge Bank) เพื่อการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อทางไกลผ่านดาวเทียมเพื่อเผยแพร่สนองความต้องการและความสนใจ ของผู้เรียนเป็นประจำ นอกจากนี้การรวบรวมผลงานของผู้สอนและผู้เรียนในการจัดกระบวนการเรียน การสอนด้วยเทคโนโลยี จะเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับผู้สอนและผู้เรียนทั่วไปที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วย การเรียนการสอนในการจัดการเรียนการสอนให้สัมพันธ์กับเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือ IT นั้นซึ่งการจัด T : Technology ไม่น่าสนใจ เพราะหากมีงบประมาณก็จัดหาได้และสอนให้ผู้เรียนใช้เทคโนโลยี เป็นโดยไม่ยาก แต่สิ่งที่ขาดแคลนคือ I : Information หรือสารสนเทศ ที่จะป็นเนื้อหาของการใช้ เทคโนโลยี เพราะถ้าขาดข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ในการเรียนรู้ และขาดการเชื่อมโยงกระบวนการ เรียนรู้ให้เข้ากับเทคโนโลยีสารสนเทศแล้ว ตัวระบบเทคโนโลยีก็ไร้ความหมาย และสูญเสีย คุณประโยชน์

ดังนั้น นวัตกรรมการศึกษา (Educational Innovation) คือ การนำสิ่งใหม่ๆ ซึ่งอาจจะเป็น ความคิด วิธีการ หรือการกระทำ หรือสิ่งประดิษฐ์ขึ้น ทั้งในส่วนที่ไม่เคยมีมาก่อนหรือเป็นการพัฒนา ตัดแปลงจากสิ่งที่มีอยู่แต่เดิมให้ดีขึ้น โดยอาศัยหลักการ ทฤษฎี ที่ได้ผ่านการทดลองวิจัยจนเชื่อถือได้ นำมาใช้บังเกิดผลเพิ่มพูนประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้

สรุปได้ว่า นวัตกรรม หมายถึง สิ่งใหม่ที่สร้างขึ้น พัฒนาขึ้นมาใหม่ ที่เกิดจากการใช้ความคิด สร้างสรรค์ ความรู้ ความสามารถ หรือสิ่งที่มีอยู่แล้วนำมาพัฒนาปรับปรุง คุณภาพให้ดีขึ้น นวัตกรรม ต้องถูกนำมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ทางใดทางหนึ่งไม่ว่าจะเป็นการตลาด พาณิชยกรรม หรือสังคม และมี ประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และ

ประเทศชาติ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาระบบบริหารจัดการ และผลิตภัณฑ์ และความคิดใหม่ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนาประเทศ

2.1.2 ประเภทของนวัตกรรมทางการศึกษา

การนำเสนอประเภทของนวัตกรรมทางการศึกษา เนื่องจากการทำวิจัยในครั้งนี้ เป็นการนำเสนอนวัตกรรม เพื่อใช้ในการเรียนรู้ การอบรม การฝึกการปฏิบัติ เพื่อนำไปเผยแพร่พระพุทธานุภาพกลุ่มน้ำโขง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประเภทของนวัตกรรมทางการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ (2553 : 9 – 10) ได้กล่าวถึงนวัตกรรมทางการศึกษาว่า นวัตกรรมที่ผลิตออกมาทางด้านการเรียนการสอนมีจำนวนมากแต่สามารถจำแนกประเภทได้ ดังนี้

1. นวัตกรรมประเภทผลิตภัณฑ์หรือสิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรมประเภทนี้ มีลักษณะเป็นสื่อที่ช่วยในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจกระจ่างชัดเจนในเรื่องที่เรียน หรือทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ในทักษะด้านต่างๆ ได้เร็วยิ่งขึ้น นวัตกรรมประเภทนี้ ได้แก่ ชุดการเรียน/ชุดการสอน/ชุดการเรียนการสอน แบบฝึกทักษะ/ชุดการฝึก/ชุดฝึกทักษะการเรียนรู้ บทเรียนสำเร็จรูปแบบสื่อผสม/บทเรียนโปรแกรม เกม การ์ตูน นิทาน เอกสารประกอบการเรียนรู้/เอกสาร ประกอบการเรียนการสอน/เอกสารประกอบการสอน ฯลฯ

2. นวัตกรรมประเภทรูปแบบ/เทคนิค/วิธีการสอน นวัตกรรมประเภทนี้เป็นการใช้วิธีสอนหรือเทคนิคการสอนในรูปแบบต่างๆ ที่นักการศึกษาได้คิดค้นเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ออกให้ผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และเจตคติ ซึ่งมีวิธีการสอนและเทคนิคการสอนจำนวนมาก ได้แก่ วิธีการสอนคิด วิธีสอนโดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ CIPPA MODEL วัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT วิธีสอนตามแนวพุทธวิธี วิธีสอนแบบบูรณาการ วิธีสอนโครงงาน วิธีสอนโดยการตั้งคำถาม Constructivism

David Smith (2010 : 29) ได้กำหนดประเภทของนวัตกรรมโดยทำการแบ่งประเภทนวัตกรรมตามการนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ เป็นนวัตกรรมที่เกิดการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ ที่สามารถจับต้องได้ โดยการประดิษฐ์สิ่งของที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ เช่น โทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนที่สามารถทำอะไรได้หลากหลายฟังก์ชันการใช้งานที่ตอบสนองผู้ใช้บริการที่แตกต่าง ออกไปตามความต้องการ

2. นวัตกรรมบริการ เป็นนวัตกรรมเพื่อตอบสนองต่อผู้ใช้บริการ เช่น การใช้ บริการสื่อแอปพลิเคชันต่างๆ ที่ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ ซึ่งเป็นที่คิดค้นมาเพื่อ ความสะดวกของผู้รับบริการอย่างเช่น ธนาคารมีแอปพลิเคชันเพิ่มเติมมาช่วยให้บริการสะดวกขึ้น ซึ่งผู้รับบริการสามารถทำธุรกรรมทางการเงินแบบออนไลน์ได้ เป็นต้น

3. นวัตกรรมกระบวนการ เป็นนวัตกรรมที่เป็นการคิดค้นการวางแผนการ ดำเนินงานให้เป็นระบบซึ่งเป็นวางแผนทางให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว และเกิดประโยชน์ที่สุด เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ คิดค้นระบบการผลิตให้เกิดการผลิตที่รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพสูงสุด

Fariborz Daman pour & Deepa Aravind. (2008 : 490-491) ได้กำหนดประเภทของนวัตกรรมเป็น ประเภทดังนี้

1. เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์และกระบวนการนวัตกรรม นวัตกรรมเทคโนโลยีที่ใช้ใน กระบวนการผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตผลิตภัณฑ์เพื่อความ ต้องการของลูกค้า และลดระยะเวลาในการผลิตและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

2. นวัตกรรมบริการ นวัตกรรมเพื่อการบริการตามความต้องการของผู้ใช้บริการ ต้องสร้าง บริการใหม่ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพ ผลิตภัณฑ์ของ องค์กร

3. นวัตกรรมด้านบริหาร หรือ เรียกอีกอย่างว่า นวัตกรรมองค์กร กิจกรรมของ องค์กร เปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบของนวัตกรรมกระบวนการ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางอ้อมกับ พื้นฐานของ องค์กร และกิจกรรมพื้นฐานของคนในภายในองค์กร ซึ่งนวัตกรรมเกี่ยวข้องกับการ เปลี่ยนแปลง โครงสร้างขององค์กร ที่จะต้องปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการองค์กร

4. นวัตกรรมแบบก้าวกระโดด และนวัตกรรมแบบค่อยเป็นค่อยไปนวัตกรรมสอง ประเภทนี้ ตัวอย่าง เช่น จากระดับการผลิต หากเป็นนวัตกรรมแบบก้าวกระโดดอาจจะเป็นตัว ทำลายล้าง นวัตกรรมเก่าแบบราบคาบ ในขณะที่นวัตกรรมแบบค่อยเป็นค่อยไปนั้น จะพยายามใช้ ความรู้ ในการ พยายามต่อยอดให้เทคโนโลยี กระบวนการ หรือผลิตภัณฑ์ทำมีอยู่นั้นสามารถ แข่งขันได้ดียิ่งขึ้น นวัตกรรมแบบก้าวกระโดดนั้นเน้นกดทับสิ่งที่มีอยู่ หรือทำลายในขณะที่ นวัตกรรมแบบค่อยเป็นค่อย ไปนั้นจะเน้นการทบทวนและพัฒนาในระดับองค์กร นวัตกรรมทั้งสอง นั้นจะถูกแบ่งแยกโดย ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงในพื้นฐาน หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงใน ผลลัพธ์จากกระบวนการ ขององค์กร และหรือการเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการเดิมๆ ไปอย่าง สั้นเชิง นวัตกรรมแบบ ก้าวกระโดดนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ไม่ว่าจะในเชิงเทคโนโลยี ระดับองค์กร หรือระดับ อุตสาหกรรม ในขณะที่นวัตกรรมแบบค่อยเป็นค่อยไปนั้นสร้างผลกระทบ อันเล็กน้อยในระบบ

สรุปได้ว่า นวัตกรรม สามารถแบ่งประเภทของการนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ เป็นนวัตกรรมที่เกิดการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ ที่สามารถจับต้องได้ ที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ เช่น โทรศัพท์มือถือ ที่มีฟังก์ชันการใช้งานที่ตอบสนอง ผู้ใช้บริการ 2) นวัตกรรมบริการ เป็นนวัตกรรมเพื่อตอบสนองต่อผู้ใช้บริการ เช่น การใช้ บริการสื่อ แอปพลิเคชันต่างๆ ที่ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ และ 3) นวัตกรรมกระบวนการ เป็น นวัตกรรมที่เป็นการคิดค้นการวางแผนการ ดำเนินงานให้เป็นระบบซึ่งเป็นวางแผนทางให้เกิดความ สะดวกรวดเร็ว และเกิดประโยชน์ที่สุด

2.1.3 แนวทางการพัฒนา และลักษณะของการสร้างผลงานนวัตกรรม

ในกระบวนการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ในการสร้าง ความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนที่ผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผ่าน กิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างสรรคผลงานจนเกิดเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ขึ้น สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 12-15) ได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาการจัดการ เรียนรู้ที่เน้น กระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา โดยได้กำหนดรูปแบบแนวทางในการพัฒนา ไว้ดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ โดยสำรวจและวิเคราะห์สภาพของ ปัญหา จุดด้อย จุดเด่น และความต้องการ

2. ออกแบบนวัตกรรม แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

- 2.1 คิดจินตนาการ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขตามปัญหา
- 2.2 จัดลำดับความคิด สามารถสรุปความคิด ที่สามารถนำมาพัฒนาหรือ แก้ไขปัญหาให้ตรงจุด
- 2.3 รวบรวมความคิด และกำหนดขั้นตอนในการพัฒนานวัตกรรม
3. สร้างและพัฒนานวัตกรรม
  - 3.1 จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณในการพัฒนานวัตกรรม
  - 3.2 ดำเนินการพัฒนานวัตกรรม
  - 3.3 ตรวจสอบนวัตกรรมที่ได้พัฒนาขึ้น
  - 3.4 ทำการวิเคราะห์ และปรับปรุงพัฒนานวัตกรรม สร้างเกณฑ์และทำการประเมินผลงานการพัฒนานวัตกรรม

4. นำนวัตกรรมที่ได้พัฒนาแล้วนำไปทดลองใช้ แล้วประเมินผล ทำการปรับปรุง แก้ไขนวัตกรรม

5. สรุป และรายงานผลการพัฒนานวัตกรรม และนำนวัตกรรมไปเผยแพร่

มนสิข สิทธิสมบูรณ์ (2550 : 9) ได้อธิบายไว้ว่า ขั้นตอนในการพัฒนานวัตกรรมนั้นเริ่มต้นด้วยการออกแบบนวัตกรรมหรือการพัฒนานวัตกรรม คือการสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมาหรือการพัฒนาวัตกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น จากนั้นนำนวัตกรรมที่พัฒนาเสร็จแล้วไปทดลองใช้ เพื่อรับรองผลที่ได้เพื่อยืนยันการทดสอบ และขั้นตอนสุดท้ายคือการประเมินผลนวัตกรรมที่สร้างหรือ พัฒนาขึ้นว่ามีประโยชน์ คุณค่า สามารถนำไปใช้ได้

นภาพรณ เพียงดวงใจ (2558 : 75) ได้อธิบายถึงลักษณะของการสร้างผลงานนวัตกรรมควรจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. เป็นแนวคิดวิธีการกระบวนการหรือองค์ความรู้ที่ไม่เคยมีมาก่อนหรือเป็นกระบวนการพัฒนาที่ดัดแปลงการใช้ความรู้จากของที่มีอยู่แล้วหรือที่เกิดจากการสร้างสรรค์ให้ ทันสมัยและใช้งานได้

2. การพัฒนาในการสร้างนวัตกรรมนั้นได้กระทำอย่างเป็นระบบและมีการทดลองปรับปรุงจนกระทั่งมีประสิทธิภาพอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ

3. สามารถนำไปใช้งานได้จริงมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ประหยัดเวลาและแรงงาน

เนาวนิตย์ สงคราม (2556 : 34) ได้กล่าวไว้ว่าลักษณะของการสร้างผลงานนวัตกรรม ได้แก่

1. สิ่งใหม่วิธีการใหม่ความคิดใหม่ผลิตภัณฑ์ใหม่หรือสิ่งที่ดัดแปลงแปลกใหม่ ต่างจากที่เคยมีในองค์กรหรือจัดการพัฒนาสิ่งที่มีอยู่เดิมให้ดียิ่งขึ้น

2. ความสามารถในการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากรในองค์กร สร้างขึ้น

3. สามารถนำไปใช้ได้จริงและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนา และลักษณะของการสร้างผลงานนวัตกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญของการพัฒนา ได้แก่ ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ ออกแบบนวัตกรรม สร้างและพัฒนานวัตกรรม นำนวัตกรรมที่ได้พัฒนาแล้วนำไปทดลองใช้ แล้วประเมินผล การสรุป และรายงานผลการพัฒนานวัตกรรม และนำนวัตกรรมไปเผยแพร่

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ

2.2.1 ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 : 4) ได้กล่าวว่า ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา หมายถึง การนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งประกอบด้วยเทคโนโลยีทางคอมพิวเตอร์และเครือข่ายโทรคมนาคมที่เชื่อมต่อกันสำหรับใช้ในการส่งและรับข้อมูล และมีมิติเดียวเกี่ยวกับความรู้โดยผ่านกระบวนการประมวล หรือจัดทำให้อยู่ในรูปแบบที่มีความหมายและความสะดวกมาใช้ประโยชน์สำหรับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้คนไทยสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (2546 : 13-15) ได้ให้ความหมายเทคโนโลยีสารสนเทศว่า หมายถึง เทคโนโลยีที่ใช้ในการเสาะแสวงหา และรวบรวมข้อมูลข่าวสารเพื่อการประมวลวิเคราะห์ (Processing) เพื่อการจัดเก็บสะสม (Storage) เพื่อการส่งแพร่กระจาย (Dissemination) และเพื่อการนำสารสนเทศในรูปแบบต่างๆ ทั้งข้อความ เสียง ภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวไปใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วยกระบวนการทางอิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยีสารสนเทศ ได้แก่ การรวมตัวของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีโทรคมนาคมเป็นหลัก รวมถึงเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ ที่สำคัญอื่นๆ เช่น โทรศัพท์ โทรภาพ โทรสาร ดาวเทียมคอมพิวเตอร์ เคเบิลใยแก้วนำแสง เป็นต้น

สุชาติ กิระนันท์ (2542 : 23) กล่าวว่า เทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง เทคโนโลยีทุกด้านที่เข้ามารวมกันในกระบวนการจัดเก็บ สร้าง และสื่อสาร ดังนั้น จึงครอบคลุมถึงเทคโนโลยีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดเก็บ ประมวลผล และค้นคืน ส่ง รับข้อมูล ซึ่งรวมถึงเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในกระบวนการข้างต้น เช่น คอมพิวเตอร์ เครือข่ายสื่อสารข้อมูล อุปกรณ์สื่อสารและโทรคมนาคม เป็นต้น รวมทั้งระบบที่ควบคุมการทำงานของอุปกรณ์เหล่านี้ เช่น ระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ และระบบสื่อสาร เป็นต้น

สรุปได้ว่า เทคโนโลยีสารสนเทศ เครื่องมือต่างๆ ที่ทันสมัย ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดเก็บ ประมวลผล และค้นคืน ส่ง รับข้อมูล ซึ่งรวมถึงเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในกระบวนการข้างต้น เช่น คอมพิวเตอร์ เครือข่ายสื่อสารข้อมูล เป็นต้น

2.2.2 ประเภทของเทคโนโลยี

กิตติยา วงศ์นเรศรัษฐ์ (2556 : ออนไลน์) ได้กล่าวว่า การจำแนกสื่อการเรียนรู้ ตามทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) โดยการแบ่งสื่อการเรียนรู้ที่ออกแบบขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษา และสื่อทั่วไป นำมาประยุกต์ใช้สร้างประสิทธิภาพในการเรียนรู้ ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ : หนังสือพิมพ์ รายงาน นิตยสาร หนังสือเรียน การ์ตูน เอกสารประกอบการสอน บทเรียนต่าง ๆ

2. สื่อเทคโนโลยี : สื่อการเรียนรู้ที่ได้ผลิตขึ้นเพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือ โสตทัศนวัสดุหรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ สื่อการเรียนรู้ดังกล่าว เช่น แดบบันทึกภาพ พร้อมเสียง (วีดิทัศน์) แดบบันทึกเสียง สไลด์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นอกจากนี้สื่อเทคโนโลยียังรวมถึงกระบวนการต่างๆ

ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนการสอน การศึกษาผ่านดาวเทียม การสื่อสารทางไกล

3. สื่อบุคคลรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 คน บุคคลที่มีความรู้ ความชำนาญในแต่ละสาขา ทั้งนักการศึกษาและศิลปิน นักการเมือง นักธุรกิจ ช่างซ่อม ฯลฯ

3.2 กิจกรรม เป็นเทคนิควิธีการ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน เช่น เกมสถานการณ์จำลอง ทักษะศึกษา การทำโครงการงาน บทบาทสมมติ ฯลฯ

3.3 แหล่งการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อม สถานที่สำคัญในการศึกษา เช่น อินเทอร์เน็ต ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ โรงงาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ วัด พิพิธภัณฑ์ สถานประกอบการชุมชน ฯลฯ

3.4 วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ฯลฯ

4. สื่อประสม เป็นการนำสื่อหลายประเภทมาใช้ร่วมกันในการเรียนการสอน เช่นการนำวีดิทัศน์มาใช้ประกอบการบรรยายของผู้เรียน โดยมีสื่อสิ่งพิมพ์ประกอบด้วย หรือ เป็นสื่อประสมที่ใช้คอมพิวเตอร์เป็นฐานในการเสนอสารสนเทศ การผลิตเพื่อเสนอข้อมูลประเภทต่างๆ เช่นภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว โดยที่ผู้ใช้มีการโต้ตอบกับสื่อโดยตรง

5. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้ มีหลายรูปแบบ ดังนี้

5.1 บทเรียนคอมพิวเตอร์บนเว็บ เป็นสื่อที่พัฒนาด้วยโปรแกรมประเภท Authoring เช่น Tool book, Director และ Author ware นำมาใช้บนเว็บโดยผ่านกระบวนการบีบอัดหรือการกระจายให้เป็นแฟ้มขนาดเล็กหลายแฟ้ม

5.2 สไลด์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อที่พัฒนาด้วยโปรแกรมบนวินโดว์ และให้เรียกดูผ่านเว็บ หรือแปลงเป็นแฟ้มที่ดูได้บนเว็บ นิยมใช้โปรแกรม Microsoft Power Point ในการพัฒนาสื่อลักษณะนี้

5.3 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อที่มีรูปเล่มและองค์ประกอบของเล่มหนังสือครบถ้วน เป็นสื่อที่นิยมจัดทำให้อยู่ในรูปของแฟ้มในสกุล pdf และใช้โปรแกรม Acrobat Reader ของ Adobe ในการอ่าน

5.4 แผ่นใสอิเล็กทรอนิกส์ เป็นการจัดทำสื่อที่อยู่ในรูปแผ่นใส หรือเอกสารประกอบการสอนอื่นๆ ให้เป็นแฟ้มที่อยู่ในสกุล pdf โดยการสแกนหรือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบแฟ้มเอกสาร

5.5 เอกสารคำสอนอิเล็กทรอนิกส์ อาจจัดทำให้อยู่ในรูปเอกสารในสกุล doc หรือ pdf หรือ html และเรียกดูด้วยโปรแกรมที่ใช้เรียกดูแฟ้มสกุลนั้น ๆ

5.6 เทปเสียงคำสอนดิจิทัล จัดทำโดยใช้เทคโนโลยี RealAudio เพื่อให้เรียกฟังเสียงในลักษณะรับฟังได้ในทันทีไม่ต้องเสียเวลาในการรอการถ่ายโอนแฟ้มนาน

5.7 วิดีโอเทปดิจิทัล จัดทำโดยใช้เทคโนโลยี Real Video เพื่อให้เรียกภาพวิดีโอในลักษณะรับชมได้ในทันที ไม่ต้องเสียเวลาในการรอการถ่ายโอนแฟ้มนาน

5.8 เอกสารไฮเปอร์เท็กซ์และไฮเปอร์มีเดีย เป็นสื่อที่จัดทำโดยใช้ภาษา HTML หรือ โปรแกรมช่วยสร้างเว็บเพจ ทั้งที่จัดทำเองและผู้อื่นจัดทำ แล้วเชื่อมโยงไปยังแหล่งนั้น แหล่งรวมโฮมเพจรายวิชาในเว็บแหล่งหนึ่งที่รวบรวมโฮมเพจรายวิชาจากที่ต่างๆ ทั่วโลก

5.9 วารสารและนิตยสารอิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อที่มีองค์กรจัดทำและเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต มีทั้งที่ต้องสมัครเป็นสมาชิก และให้บริการเป็นสาธารณะ

6. สื่อ Application

6.1 ความหมายของ Application เป็นการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์สำหรับอุปกรณ์เคลื่อนที่ เช่น โทรศัพท์มือถือ แท็บเล็ต โดยโปรแกรมจะช่วยตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งยังสนับสนุนให้ผู้ใช้โทรศัพท์ได้ใช้ง่ายยิ่งขึ้น ในปัจจุบันแท็บเล็ต โทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟน มีหลายระบบปฏิบัติการที่พัฒนาออกมาให้ผู้บริโภคใช้ส่วนที่คนใช้งานและเป็นที่ยอมรับมาก ก็คือ iOS และ Android ทำให้เกิดการเขียนหรือพัฒนา Application ลงบนแท็บเล็ต สมาร์ทโฟน เป็นอย่างมาก เช่น เกม โปรแกรมสนทนาต่างๆ และวงการธุรกิจก็เข้าไปเน้นในการพัฒนา Application เพื่อเพิ่มช่องทางในการสื่อสารกับลูกค้ามากขึ้น

6.2 ประโยชน์ของ Application การพัฒนา Application เพื่อสร้างรายได้หรือทำเป็นธุรกิจจะเห็นได้ว่าทุกวันนี้ช่องทางหารายได้กับเทคโนโลยีกำลังเป็นที่นิยม หลายคนเริ่มหาความรู้เพิ่มที่จะสร้าง Application เพื่อหวังว่าจะเป็นนวัตกรรมเพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้ามาใช้งาน ยังมียอดดาวน์โหลดมากเพียงใด นั่นก็เท่ากับว่าผู้สร้าง Application ก็จะมีรายได้มากเท่านั้น ช่องทางการขาย Application หลักๆ ผู้พัฒนานำไปขายหรือปล่อยให้ดาวน์โหลดฟรีที่ Play Store และ Application Store ดังนั้นตลาด Application บนมือถือยังมีโอกาสพัฒนาไปได้อีกไกลเพราะจะมีผู้ใช้ระบบ Android และ iOS เพิ่มขึ้น ทุกวันอย่างต่อเนื่อง การพัฒนา Application เพื่อใช้ในสนับสนุนภาพลักษณ์ขององค์กรในปัจจุบันเกือบทุกองค์กรจะมี Application เป็นของตัวเอง เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริการขององค์กร จึงทำให้สร้างความประทับใจให้กับลูกค้าได้ ยิ่งสะดวกมาก รวดเร็วมาก ลดการเดินทางหรือการโทรศัพท์ ยิ่งสร้างภาพลักษณ์ขององค์กรได้มาก ทำให้ลูกค้าหันมาใช้บริการองค์กรนั้นๆ มากขึ้น

6.3 Application กับชีวิตประจำวัน ปัจจุบันมีการพัฒนา Application ใหม่ ๆ มาให้ผู้ใช้ได้นำมาใช้กันอย่างต่อเนื่อง และในวงการ Application ก็ยังได้มีการพัฒนาก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ และไม่มีวันแว่วว่าจะหยุดการพัฒนา จึงทำให้กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่ามีอิทธิพลกับชีวิตคนในยุคนี้ไปแล้ว เพราะ Application ที่ได้สร้างขึ้นมานั้นล้วนเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ใช้งานได้เป็นอย่างดี เช่น การให้ความบันเทิง การให้ความรู้ ข่าวสารที่มีการอัปเดตกันอย่างรวดเร็ว และยังมี Application อีกมากมายที่สามารถให้โหลดได้ตามต้องการ จนทุกวันนี้มือถือสมาร์ทโฟนอย่าง iPhone กลายเป็นอีกหนึ่งปัจจัยด้านเทคโนโลยีที่หลายคนให้ความสำคัญในการใช้งานควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตประจำวัน

6.4 รูปแบบของ Application ระบบ Application มี 4 รูปแบบคือ

6.4.1 Windows Mobile พัฒนาขึ้นโดยบริษัทไมโครซอฟท์ ที่ผลิตระบบปฏิบัติการที่รองรับการทำงานของคอมพิวเตอร์มากมายได้แก่ Windows XP, Windows Vista

หรือ Windows 7 เป็นต้น ลักษณะการใช้งานของ Windows Mobile คล้ายคลึงกับ Windows ของเครื่องคอมพิวเตอร์ ตัวอย่างสมาร์ทโฟนที่ใช้ Windows Mobile ได้แก่ HTC, Acer เป็นต้น

6.4.2 BlackBerry OS พัฒนาโดยบริษัท RIM เพื่อรองรับการทำงานของ Application ต่างๆ ของ BlackBerry โดยตรง จะเน้นการใช้งานทางด้านอีเมลเป็นหลัก ซึ่งเมื่อมีอีเมลเข้ามาสู่ระบบเซิร์ฟเวอร์จะทำการส่งต่อมายัง BlackBerry โดยจะมีการเตือนสถานะที่หน้าจอเพื่อให้ผู้ใช้ได้รับข้อมูลอย่างทันท่วงที ซึ่งระบบอีเมลของ BlackBerry จะมีความปลอดภัยสูงด้วยการเข้ารหัสข้อมูล ส่วนจุดเด่นสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือระบบการสนทนาผ่านแบล็คเบอร์รี่ แมสเซนเจอร์ซึ่งจะทำให้สามารถพิมพ์ข้อความสนทนาการกับกลุ่มเพื่อน ที่มีแบล็คเบอร์รี่เช่นกันแบบเรียลไทม์ด้วยความสามารถในการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตและมีการเปิดให้รับ-ส่งข้อมูลกับเครือข่ายมือถืออยู่ตลอดเวลา เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องติดต่อกันต่างๆ ผ่านอีเมลและกลุ่มวัยรุ่นที่ชื่นชอบการสนทนาผ่านคอมพิวเตอร์

6.4.3 iPhone OS พัฒนาโดยบริษัท Apple เพื่อรองรับการทำงานของ Application ต่างๆ ของ iPhone โดยตรง โดยกลุ่มที่นิยมใช้ iPhone จะเป็นผู้ที่ชื่นชอบทางด้านมัลติมีเดีย เช่น การฟังเพลง ดูหนังหรือการเล่นเกมส์ เป็นต้น บริษัทเกมส์หลายแห่งจึงทำการผลิตเกมส์ขึ้นมาเพื่อรองรับการทำงานบน iPhone โดยเฉพาะ ซึ่งผู้ใช้สามารถซื้อ Application ต่างๆ บนอินเทอร์เน็ต แล้วชำระเงินผ่านทางบัตรเครดิต ซึ่งเป็นธุรกิจอีกหนึ่งประเภทที่กำลังเติบโตไปพร้อมกับธุรกิจในกลุ่มสมาร์ทโฟน

6.4.4 Android พัฒนาโดยบริษัท Google เป็นระบบปฏิบัติการล่าสุดที่กำลังเป็นที่นิยม รองรับการทำงานเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตแบบเรียลไทม์ เพื่อใช้บริการจากกูเกิ้ลได้อย่างเต็มที่ทั้ง Search Engine, Gmail, Google Calendar, Google Docs และ Google Maps มีจุดเด่นคือเป็นระบบปฏิบัติการแบบ Open Source ซึ่งทำให้มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งตอนนี้มีโปรแกรมต่างๆ ให้เลือกใช้งานมากมาย จึงเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องใช้งานบริการต่างๆ จากทางกูเกิ้ล รวมทั้งต้องการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตอยู่ตลอดเวลา

6.5 แนวโน้มการใช้ Application แนวโน้มการใช้งาน Mobile Device/Tablet Device เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาไม่กี่ปีเป็นผลมาจากการพัฒนา Application และเทคโนโลยีของตัวเครื่องโทรศัพท์จากค่ายผู้ผลิตโทรศัพท์โดยเฉพาะการพัฒนาต่อยอด Application ระบบบนอุปกรณ์เคลื่อนที่ของบริษัทต่างๆ ที่แข่งขันกันเพื่อชิงความเป็นหนึ่งในตลาดด้าน Application

สิ่งสำคัญที่ทำให้อุปกรณ์ประเภท Smart Device มีมูลค่ามากขึ้นก็คือ ความสามารถและความหลากหลายของ Application ต่างๆ ในประเทศไทยมีแนวโน้มว่า จำนวนการใช้งานผ่าน Application มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ธุรกิจในอนาคตกำลังจะเคลื่อนตัวเข้าสู่นวัตกรรมบนอุปกรณ์ Smart Device เหล่านี้

Application ในปัจจุบันนี้มีการใช้กันอย่างแพร่หลาย เพื่อมาสนองความต้องการของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว มีระบบที่ใช้ทำงานหลากหลาย เช่น IOS, Windows Mobile, Android และ BlackBerry OS ดังนั้น Application จึงถูกเขียนและพัฒนาลงในสมาร์ทโฟน Mobile Application, Tablet เหมาะสำหรับธุรกิจและองค์กรต่างๆ ในการเข้าถึง กลุ่มคนรุ่นใหม่ รวมถึงขยายการให้บริการผ่านมือถือ สะดวกง่าย ทุกที่ ทุกเวลา การประยุกต์ใช้ เช่น Application

สำหรับการท่องเที่ยว Application สำหรับอสังหาริมทรัพย์ Application สำหรับภัตตาคาร Application สำหรับการขายสินค้า Application สำหรับการศึกษาศึกษา Application เพื่อสุขภาพ เป็นต้น Application จึงเป็นนวัตกรรมที่มีประโยชน์ในธุรกิจเพื่อเป็นช่องทางในการหารายได้ และใช้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ขององค์กร ปัจจุบันมีการพัฒนา Application อย่างต่อเนื่องจึงทำให้ Application มีอิทธิพลกับชีวิตคนในปัจจุบันมาก แนวโน้มการใช้งาน Application จึงเพิ่มขึ้นอย่างมาก ธุรกิจในอนาคตกำลังเคลื่อนเข้าสู่นวัตกรรมบนอุปกรณ์ Smart Device อุปกรณ์โมบายจะมีอัตราถึง 1 ใน 4 จากช่องทางการเข้าถึงทั้งหมด และมีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้น

สรุปได้ว่า เทคโนโลยีการศึกษา สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. สื่อประเภทวัสดุ หมายถึง สื่อที่เก็บความรู้ไว้ในตัวเอง เช่น รูปภาพ แผนที่ ลูกโลก แผนภูมิ เป็นต้น และอีกประเภทหนึ่งที่ต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นเข้ามาช่วย เช่น แผ่นซีดีแผ่นวีซีดี คอร์สแวร์คอมพิวเตอร์ เป็นต้น 2. สื่อประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สื่อประเภทเครื่องมือที่เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาจากสื่อประเภทวัสดุ ได้แก่ เครื่องเล่นวีซีดีคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายแอลซีดี เครื่องวิซวลไลเซอร์ เป็นต้น 3. สื่อประเภทเทคนิค และวิธีการ หมายถึง สื่อที่เน้นกิจกรรม กระบวนการ ซึ่งอาจจะต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์หรือไม่ต้องอาศัยก็ได้ เช่น เกม สถานการณ์จำลอง การสาธิต กระบวนการกลุ่มการเรียนรู้ตามเอกัตภาพ เป็นต้น

2.2.3 การเผยแพร่พระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีสารสนเทศ

พจนารถ สุพรรณกุล (2557 : ออนไลน์) ได้กล่าวว่า ในปัจจุบัน การสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน แต่การเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทางเอกสาร หนังสือต่างๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูง ประหยัดที่สุด ทั้งยังเป็นหลักฐานเก็บรักษาไว้ได้ในระยะเวลาอันยาวนาน เหมาะแก่ผู้รักษา (ผู้รับข้อมูล สารสนเทศ) และสะดวกในการผลิต การเผยแพร่ได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตเข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมาก และในวงกว้าง แต่ประชาชนบางคนยังมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่น่าสงสัยว่าจะจะไม่ใช้ในการจัดทำเนื้อหาทางศาสนาอย่างเดียว พระสงฆ์บางกลุ่มหากไม่มีกฎระเบียบในการใช้อินเทอร์เน็ต อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายได้ง่าย ดังนั้น คณะสงฆ์ควรมีองค์กรสนับสนุนควบคุมดูแลการใช้อินเทอร์เน็ต เพราะมีแนวโน้มว่าวัดต่างๆ จะเผยแพร่พระพุทธศาสนา ทางอินเทอร์เน็ตมากขึ้น เพราะจำนวนเว็บไซต์ของวัดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนโดยในปี พ.ศ. 2549 มี 709 เว็บไซต์ แต่ปี พ.ศ. 2552 พบว่ามีถึง 1,026 เว็บไซต์

สังคมเทคโนโลยี ในยุคปัจจุบันเราปฏิเสธกันไม่ได้ว่าเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้สังคมต้องสัมพันธ์กับเทคโนโลยี ทำให้โลกต้องมีสถานะที่แปรเปลี่ยนไป สังคมโลกเปลี่ยนจากสังคมเกษตรอุตสาหกรรม มาเป็นสังคมแห่งข้อมูลสารสนเทศ ทำให้คนทั่วโลกติดต่อกันได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น ยุคสมัยนี้เราพูดได้ในแง่หนึ่งว่าเป็นยุคของเทคโนโลยีความจริงนั้นยุคนี้มีชื่อเรียกกันหลายอย่าง จะเรียกอย่างไรก็แล้วแต่ จะเน้นให้อะไรเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญที่สำคัญของยุค แต่ไม่ว่าจะเรียกเป็นยุคอุตสาหกรรมก็ดีเป็นยุคอวกาศก็ดีหรือ จะเป็นยุคที่กำลังมีศัพทขึ้นมาใหม่ว่ายุคสารสนเทศ คือ ยุคข่าวสารข้อมูล

ขณะที่ข้อมูลข่าวสารทางจิตนิยมแทบจะไม่มีสภาพทั่วไปในโลกปัจจุบันนี้ ข่าวสารข้อมูล มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางและมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลให้ข้อมูลและข่าวสารแพร่กระจายไปในเวลาอันรวดเร็ว ครอบคลุมไปทั่วโลก ทำให้โลกแคบลงเหมือนเป็นชุมชนเดียวกันเป็นหมู่บ้าน (global village) การเชื่อมโยงด้านสารสนเทศเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาตนเองทำให้เข้าถึงแหล่งความรู้ที่ต้องการได้มากขึ้น เป็นระบบการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง ไม่จำกัดเวลา สถานที่ และเข้าถึงผู้คนได้มากที่สุด ดังนั้น ควรตระหนักถึงความสำคัญของการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

อินเทอร์เน็ตถูกใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก มีเว็บไซต์ต่างๆ มากมาย และทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านทางอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งชาวต่างชาติที่สนใจศึกษาศาสนาพุทธก็มีมากยิ่งขึ้นตามมาด้วย และมีเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นชุมชนเมืองแห่งใหม่ของโลกเป็นชุมชนของคนทั่วทุกมุมโลก เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ไม่จำกัดพรหมแดน ไม่จำกัดสถานที่ และไม่จำกัดเวลา การกระจายข้อมูลข่าวสารในระบบอินเทอร์เน็ตมีค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด เมื่อเทียบกับช่องทางอื่นๆ เช่น สื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้ สื่ออินเทอร์เน็ต ยังสามารถนำเสนอได้ทั้งข้อความ ภาพ เสียง วีดีโอ และสามารถสนทนาโต้ตอบกับผู้ชมได้ด้วย เหตุนี้เององค์กรต่างๆ ทั่วโลกจึงหันมาใช้บริการอินเทอร์เน็ตจำนวนมาก และนับวันยังมีผู้ใช้งาน อินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพราะหากจะใช้วิธีการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ก็เป็นได้ เพราะสังคมสมัยปัจจุบัน ประชาชนไม่ค่อยมีเวลาไปปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์หรือ ศึกษาพระธรรมคำสอนที่วัดเหมือนสมัยอดีตที่ผ่านมา การเผยแพร่พระธรรมคำสอนผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและกว้างขวางมากที่สุด ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ผู้ใช้อยู่ที่ไหนเวลาใดก็สามารถที่จะเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสอนได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงาน ที่บ้าน หรืออยู่ในต่างประเทศก็ตาม

โดยสรุป เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้กว้างขวางไปทั่วโลก ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผ่านเครื่องมือต่างๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์ เคลื่อนที่ ดังนั้น ประเทศไทยควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการ พัฒนาประเทศ ให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าว ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

2.2.4 นวัตกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนา

พุทธวิธีการสอนแนะนำให้พุทธบริษัทได้เรียนรู้หลักคำสอนของพระพุทธองค์เป็นนวัตกรรมใหม่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการสอนของพระพุทธเจ้าว่า

1. สันทัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนงูมีมือไปคูเห็นกับตา
2. สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

3. สมุดเตชนา รั้งใจให้แก่วรรณ บังเกิดกำลัใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

4. สัมผัสสังนา ซโลมใจให้เข้มแข็ง รั้งใจ เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ

ผลการสอนทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจและสามารถเข้าถึงความจริงด้วยตนเอง ด้วยการเรียนรู้ฝึกหัด ตามแนวทางที่พระองค์ทรงสอน หลักการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนามี 3 ทางคือ

1. การเรียนรู้แบบปริยัติ คือเรียนรู้จากครู ตำรา หลักพระไตรปิฎก
2. การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ฝึกสมาธิ เจริญจิตภาวนา
3. การเรียนรู้จากผลการปฏิบัติ ทั้งจากกรณีตัวอย่างของตนเองและท่านอื่น ๆ

นวัตกรรมทางพุทธศาสนา หมายถึง สื่อใหม่ๆ ที่ผลิตจัดเตรียมและนำเสนอเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่เข้าใจได้ง่าย เห็นเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมกับทุกเพศทุกวัย นวัตกรรม (Innovator) หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่นักประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาปัตยกรรมทางคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต (Internet) การสื่อสารคมนาคม (Telecommunication) ที่มุ่งเน้นเป็น “เครือข่ายระบบดาวเทียม (Satellite Network) ที่ประกอบรวมกัน เรียกว่า “เทคโนโลยีสารสนเทศ” (Information Technology) นั่นคือวิถีชีวิตมนุษย์ปัจจุบันได้ก้าวสู่ “ยุคสังคมสารสนเทศ” (Information Society Ages) มุ่งเน้นที่คุณภาพและการพัฒนาปัญญา ที่ทำให้เกิดทักษะการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูง สามารถประยุกต์ดัดแปลงการใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม เน้นประโยชน์อย่างมีความสุข องค์ประกอบที่สำคัญของนวัตกรรมแบ่งออกเป็น 4 ประการคือ

1) ความใหม่ คือ สิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีผู้ใดทำมาก่อนหรือเคยทำมาแล้วในอดีตแต่นำมาหรือฟื้นฟูใหม่หรือเป็นสิ่งใหม่ที่มีการพัฒนามาจากของเก่าที่มีอยู่เดิม

2) ใช้ความรู้หรือ ความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนานวัตกรรมต้องเกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างและพัฒนา ไม่ใช่เกิดจากการลอกเลียนแบบหรือการทำซ้ำ

3) มีประโยชน์สามารถนำไปพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินงานได้ ทั้งในทางธุรกิจต้องมีประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ การสร้างมูลค่าเพิ่ม

- 4) นวัตกรรมมีโอกาสในการพัฒนาต่อได้ (มานิตย์ อรรถชชาติ, 2563 : 60-68)

การสื่อสารเชิงพุทธ หมายถึง การสื่อสารที่อาศัยหลักการและแนวทางปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทาง เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ตามหลักการพระพุทธศาสนา การสื่อสารเชิงพุทธ จึงเป็น การสื่อสารที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพในตนเอง และของแต่ละบุคคลเชื่อมั่นในกฎของการกระทำซึ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัยทำการสื่อสารทั้งการสื่อสารกับตนเอง และการสื่อสารกับบุคคลอันที่เป็นเชิงวัจนะภาษาและเชิงอวัจนะภาษา ด้วยเพียงสื่อสารไปในทางที่ดี เพียงระวังที่จะไม่ทำการสื่อสารไปในทางที่ไม่ดีด้วยสติ ด้วยปัญญาในแต่ละขณะที่ทำการสื่อสาร เพื่อให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุข หรือเพื่อทำให้ชีวิตดีขึ้น เจริญขึ้นทั้งในตอนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่เบียดเบียนกันไม่ว่าจะต่อตนเองหรือผู้อื่น

การสื่อสารเชิงพุทธ เป็นการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดปัญญาที่สามารถทำให้ชีวิตดีขึ้น มีความสุข นำไปสู่การแก้ปัญหา ดังนั้น เป้าหมายของการสื่อสารเชิงพุทธ คือ การมีชีวิตที่ดี

ความสุข ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ดำเนินชีวิตที่ดั่งงามอย่างมีเป้าหมายสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง และอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่ว่าจะต่อตนเองหรือผู้อื่น อันเป็นประโยชน์ในระดับโลกก็จะเป็นประโยชน์ในโลกนี้

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเชิงพุทธ

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ อายตนะภายนอกที่เข้ามากระทบ ปรัโตโฆสะ และกัลยาณมิตร อายตนะ ภายนอก คือ สิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นภายนอกที่เกี่ยวกับการเห็น การได้ยินได้ฟัง การได้กลิ่น การรู้รส การสัมผัสทางกาย การสัมผัสหรือการรับรู้ทางใจ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ อารมณ์ (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และสิ่ง หรือเรื่องราวที่กระทบหรือสัมผัสทางใจ)

ปรัโตโฆสะ หรือเสียงจากผู้อื่น หรือการได้สดับจากบุคคลอื่น การได้รับเนื้อหาสาระ จากแหล่งสารหรือผู้ส่งสาร การที่เป็นสัปบายะหรือเป็นที่สบายเหมาะแก่ตนเท่านั้น การได้รับเนื้อหาสาระที่ดี ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนจากแหล่งสารหรือผู้ส่งสาร ส่วนกัลยาณมิตร หมายถึง แหล่งสารที่ส่งสารไปยังผู้รับสารนั้น ต้องเป็นแหล่งสารหรือผู้ส่งสารที่ดี เมื่อผู้คนทำการสื่อสารกับแหล่งสารหรือผู้ส่งสารที่ดี ย่อมได้รับสารที่ดี ที่ก่อประโยชน์แก่ตนเอง อีกนัยหนึ่งในกระบวนการสื่อสารกับบุคคลอื่น เมื่อบุคคลเป็นผู้ส่งสารก็ต้องกำหนดที่เป็นผู้ส่งสารที่ดี เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้รับสารด้วย

2. ปัจจัยภายใน ได้แก่ อายตนะภายใน การกำหนดที่ของจิตและโยนิโสมนสิการ อายตนะภายใน เป็นสิ่งที่เน้นช่องทางแห่งการติดต่อให้ถึงกัน หรือการสัมผัสรับรู้กัน หรือเป็นเครื่องมือที่บุคคลใช้เป็นช่องทางติดต่อระหว่างตนเองกับโลกภายนอก (อายตนะภายใน) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ส่วนการทำหน้าที่ของจิต ในการรับรู้ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสกัน ระหว่างอายตนะภายนอก หรือ อารมณ์กับอายตนะภายในหรือ ทวาร การสื่อสารกับตนเองที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในลักษณะของการคิด รู้สึก มีสติ ผึกได้ต้องดำเนินไปในทิศทางที่ดี ที่ถูกต้องเป็นกุศล

สำหรับโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยภายในตัวบุคคลที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา ได้ปัญญา เป็นผู้มีปัญญามาก มีปัญญากว้างขวาง มีปัญญาลึกซึ้ง โยนิโสมนสิการเป็นวิถีแห่งปัญญา

สรุป ปัจจัยภายนอก มี 3 ประการ คือ 1) สิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นทั้งหลาย 2) สารที่ปรากฏหรือมากับสิ่งเร้า หรือเนื้อหาสาระ และ 3) ผู้ส่งสาร และปัจจัยภายในมี 3 ประการ คือ (1) เครื่องรับสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นจากภายนอก (2) กระบวนการรับสิ่งเร้า นั้น และ (3) ลักษณะหรือทิศทางในกระบวนการรับรู้สิ่งเร้า

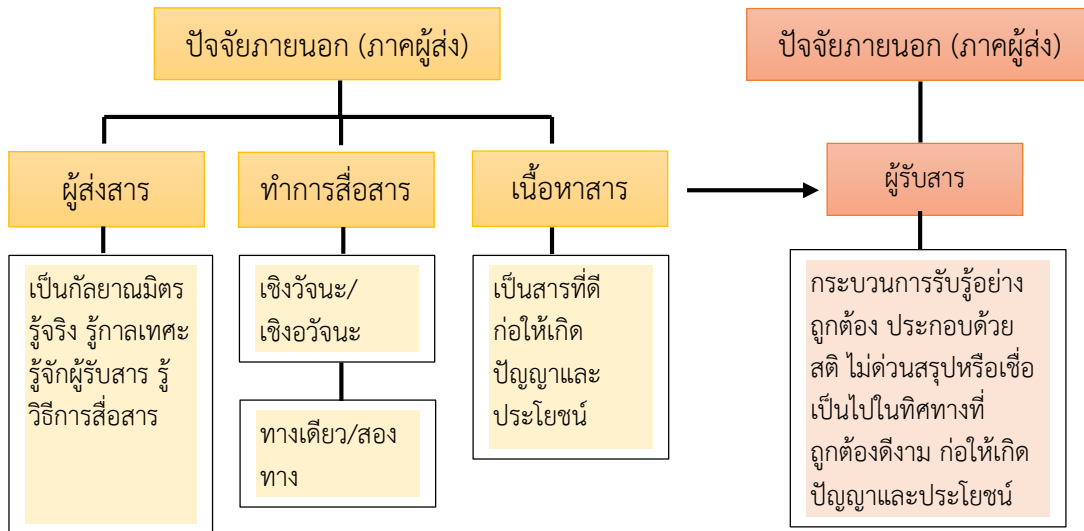
2.2.5 รูปแบบกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม

จากผลการศึกษาของ ทศนีย์ เจนวิถีสุข (2554) กล่าวว่า องค์ประกอบของการสื่อสารเชิงพุทธ มี 4 องค์ประกอบ คือ

1) ผู้ส่งสาร (Sender) ต้องเป็นผู้ส่งสารที่มีคุณสมบัติและทำหน้าที่ของผู้ส่งสารด้วยสิ่งเรียกว่า กัลยาณมิตร นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้จริง ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ รู้จักกาลเทศะ และวิธีการที่จะสื่อสารกับผู้รับสาร

2) เนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระที่ถูกสื่อสารออกไปต้องเป็นเนื้อหาสาระที่ดี ที่จริง ก่อให้เกิดปัญญา และประโยชน์แก่ผู้รับสาร หรือปรัโตโฆสะในทางที่ดีแก่ผู้รับสาร ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเชิงพุทธ

- 3) ช่องทางหรือวิธีการสื่อสาร การนำการสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารใดๆ ด้วยการสื่อสารเชิงวัจนะและการสื่อสารเชิงอวัจนะ ทั้งการสื่อสารเดี่ยวและการสื่อสารสองทาง การสื่อสารด้วยสติ
- 4) ผู้รับสาร การสื่อสารเชิงพุทธผู้ ผู้รับสารต้องมีวิธีการในการรับสาร ต้องฟังหรือการรับสารด้วยดี ด้วยความตั้งใจ ใส่ใจในการฟังหรือการรับสาร เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดปัญหาและประโยชน์แก่ตนเอง

ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนและองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารเชิงพุทธ (ทัศนีย์ เจนวนิวิศุข, 2554)

พระอักษราภิกษุ สิริวฑฒโน (ลุนละรัน) (2560:70-74) ได้นำเสนอกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมซึ่งมีองค์ประกอบของการสื่อสารคือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางสื่อสาร และผู้รับสารดังนี้

1. ผู้ส่งสาร (Sender) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ เป็นผู้ริเริ่มริเริ่มเริ่มต้นส่งสารไปให้ถึงบุคคลหนึ่ง เป็นผู้ทำหน้าที่ที่สารผ่านช่องทางหนึ่งไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเอง คุณสมบัติผู้ส่งสารตามแนวทางแห่งพุทธ สัปปริสธรรม 7 คือ
  - 1) ฉัมมัญญุตตา เป็นผู้รู้ธรรมะเป็นหลักการหลักความเป็นจริงเนื้อหาสาระที่สื่อสารรู้แจ้งตลอด
  - 2) อุตถัญญุตตา รู้จักเนื้อหาสาระระความหมายความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน
  - 3) อุตตัญญุตตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใครมีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเองเป็นที่สิ่งสำคัญอย่างยิ่ง นำไปสู่การยอมรับตน
  - 4) มัตตัญญุตตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอ รู้จักประมาณในการสื่อสารไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป
  - 5) กาสัญญุตตา รู้จักเวลาในการสื่อสารเวลาไหนควร ไม่ควร
  - 6) ปริสัญญุตตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม เป็นกลุ่มผู้รับสาร หรือเป้าหมาย
  - 7) บุคคลประโรปัญญาณุตตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลกลุ่มผู้รับสารมีลักษณะจำเพาะเจาะจงจิตอธยาาศัยศักยภาพในการรับสารมากน้อยอย่างไร

2. สาร (Message) หมายถึงเรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมาโดยอาศัยเรื่องราว และวัฒนธรรมที่สามารถทำได้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารอาจจะเป็นคำพูดตัวหนังสือ รูปภาพ เครื่องหมายหรือท่าทางต่าง ๆ สารตามแนวพุทธประกอบด้วย

- 1) สัจจะ สารที่ นำเสนอต่อผู้รับสารต้องเป็นเรื่องจริงไม่บิดเบือน
- 2) ตถตา เรื่องแท้เนื้อหาสาระต้องเป็นเรื่องแท้ไม่คาดเดาไม่แต่งแต้มสี
- 3) กาละ เรื่องที่เสนอต้องเหมาะสมกับกาลเวลา
- 4) ปิยะ เรื่องที่เสนอต้องเป็นเรื่องที่ตนชอบ
- 5) อัถณะ เรื่องที่เสนอต้องเป็นเรื่องมีประโยชน์ต่อส่วนรวม

3. ช่องทาง/สื่อ (channel) หมายถึง สิ่งนำพาข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ การมองเห็น การได้ยิน การดมกลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัส ปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผล ได้แก่

- 1) ความเหมาะสมของสื่อกับผู้ส่งสาร ความชำนาญในการใช้สื่อ
- 2) ความเหมาะสมของสื่อกับเนื้อหาของสาร
- 3) ความเหมาะสมของสื่อกับผู้รับสาร
- 4) ความเหมาะสมของสื่อกับสภาพแวดล้อม
- 5) ความเหมาะสมของสื่อกับปัจจัยด้านการเงิน

4. ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารระธรรม ผู้รับสารระทำ ผู้รับสารตามแนวทางแห่งพุทธ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม “ เปรียบเหมือนดอกบัว 4 เหล่า ” ได้แก่

1) กลุ่มบัวพินน้ำ เปรียบเหมือนผู้มีปัญญาเฉียบแหลม มีการศึกษาดีไม่ต้องการเนื้อหาหรือคำอธิบายมาก เพียงยกหัวข้อธรรมะก็สามารถรู้ได้

2) กลุ่มบัวใต้อินน้ำ เปรียบเหมือนผู้มีปัญญามากอยู่ ให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ ประโยชน์ได้สำเร็จ

3) กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ เปรียบเหมือนกลุ่มคนที่มีปัญญานกลางการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายนี้ต้องมีความละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็น ชัดเจน และถูกต้องเพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

4) กลุ่มบัวใต้อินน้ำ เปรียบเหมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญญาทึบ การสื่อสารกับกลุ่มนี้ต้องออกแรงมาก ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

พระอนันต์ อภินนโท (ผากา) และคณะ (2565:67-75) ได้ศึกษาแนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า

1. สภาพการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารของผสมเพื่อการเผยแผ่เนื้อหาธรรมะไม่ถูกต้อง ไม่ทันสมัย ไม่มีความชำนาญในการเผยแพร่ รูปแบบไม่ถูกต้อง เหมาะสมกับสมณสาธูป เจตนาของการสื่อสารไม่เด่นชัดไม่โดนใจ พระสงฆ์ยังมีการสักรานชัย ไม่เข้าใจในหลักพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง และไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบัน ดังนั้นปัญหาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ มีดังนี้

1) พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม พระสงฆ์ต้องเรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งทั้งทางปรนัยและปฏิบัติ เรียนรู้เข้าใจสังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันและเรียนรู้การติดต่อสื่อสาร

2) พระสงฆ์ไม่เข้าใจการใช้เทคโนโลยีด้านการเผยแผ่
 3) ไม่ความทันสมัยยังยึดแบบเดิมไม่มีเนื้อหาที่ทันสมัย
 4) ความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่บริบทไม่เหมือนกันทำให้การเผยแผ่เป็นไปได้ยากขึ้น

- 5) ขาดการสนับสนุนอย่างเป็นทางการของคณะสงฆ์
- 6) ขาดการวางแผนและนโยบายด้านการเผยแผ่และการใช้สื่อ
- 7) ขาดการควบคุมการใช้สื่อของพระสงฆ์
- 8) ขาดงบประมาณในการสนับสนุน

2.แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีดังนี้

1) การนำเสนอเนื้อหาของสื่อ ต้องคำนึงถึงหลักการผลิตสื่อให้มีประสิทธิภาพ คือ (1) เจตนาต้องชัดเจน (2) รูปแบบโดนใจ และ(3) เนื้อหาโดดเด่น

2) ควรมีความตระหนักรู้ถึงผลที่ตามมาที่เสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม ทั้งเจตนาและไม่เจตนา

3) คณะสงฆ์และหน่วยงานที่มีส่วนร่วม จัดอบรมเสริมความรู้ด้านการใช้สื่อและเทคนิคการเผยแผ่สมัยใหม่ จัดอบรมส่งเสริมการเผยแผ่เชิงรุก จัดตั้งกองทุนพัฒนาการผลิตสื่อและส่งเสริมการนำเผยแผ่

4) การประชาสัมพันธ์เพื่ออำนวยความสะดวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

5) การประเมินและผลและการจัดการกับอุปสรรคต่างๆ

พระมหาเสกสรรค์ สุขกาโม และคณะ (2583:1424) กล่าวถึงนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ ประกอบด้วย

1) Smart Sender (ด้านผู้นำสาร) การให้ความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่เรื่องกับการสื่อสารยุคดิจิทัล ได้แก่พระผู้นำการเผยแผ่ ผักผันทักษะ ที่จะเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา การใช้หลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้รับสาร

2) Smart Messenger (ด้านสาร) นวัตกรรมกระบวนการสอนบูรณาการตัวสารเข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

3) Smart Channel (ด้านช่องทาง) นวัตกรรมผลิตภัณท์ในระบบสารสนเทศออนไลน์

4) Smart Receiver (ด้านผู้รับสาร) นวัตกรรมกระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ร่วมกับชุมชนกิจกรรมทางสังคม

และพระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณโร (ปิยวรากุล) (2562:115) ได้นำเสนอหลักวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือหัวใจในการเผยแผ่ คือ 1) อนุปวาโท ไม่ว่าร้าย 2) อนุปมาโต ไม่ทำร้ายใคร 3) ปาฏิโมกข์เชชู สวโรการสำรวมในศีลและมารยาทได้ดี 4) มตตญุต จกตตสมิ รู้จักประมาณในการรับประทานอาหารและเครื่องใช้สอย 5) ปนตญจ สยนาสน นังนอนในที่สงบ และ 6) อธิจิตเต จ อาโยโค การประกอบความเพียรในอธิจิต เพื่อให้บรรลุอรหัตผล

หลักการเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่ มี 7 ประการ คือ 1) ช้อนจากรูปธรรมในนามธรรม 2) ตอนนุ้มลึกลงตามลำดับ 3) สอนด้วยอุปกรณ์เสริม 4) สอนตรงจุด 5) สอนพอดีเท่าที่จำเป็น 6) สอนมีเหตุผล และ 7) สอนสิ่งที่มีความหมาย

แนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับยุคดิจิทัล มีดังนี้

1) Face book โดยใช้ทำเป็นภาพนิ่ง สื่อวิดีโอ ไลฟ์สด (Live) สอดแทรกหัวข้อธรรมะ ขยายใจความให้เข้าใจง่าย ใช้ภาพสื่อสารแบบสมไวและเปิดช่องทางให้มีการถามตอบ ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

2) Line โดยใช้ทำเป็นภาพนิ่ง สื่อวิดีโอ

3) www (เว็บไซต์) การพัฒนาเว็บไซต์ห้องสมุดพุทธศาสนาโลก

4) ดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาโลก

5) การฝึกอบรมแก่พระสงฆ์และสามเณรเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีการเผยแพร่

6) ส่งเสริมให้ศาสนสถานเป็นที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้และศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่าน แบบ E-learning

7) พัฒนา course ware หรือ Application ที่มีเนื้อหา ธรรมะ

8) สนับสนุนให้รัฐต่าง ๆ มีเว็บไซต์

9) จัดให้มีองค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิ กำหนดมาตรฐานและการตรวจสอบเนื้อหาธรรมะที่เผยแพร่ในอินเทอร์เน็ต

10) สนับสนุน ให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศและนำไปเผยแพร่ทาง เว็บไซต์ ในรูปของ e-book

พระกมลรัตน์ อรรณีบุญโญ (ต่าย ลีสาศ และพระวิเชียร อธิปัญโญ (แผนศรี) (2564:233-238) ได้กล่าวถึงหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเข้าถึงสื่อออนไลน์ ดังนี้

1) อินทรีย์สังวร เป็นหลักธรรมในการสำรวมกาย วาจาและใจเพื่อไม่ให้ยินดียินร้ายในการเข้าใช้สื่อออนไลน์ควบคุมกายตนะ ทั้งภายนอกและภายใน เพื่อเตรียมกาย วาจา ใจ ให้พร้อมเสมอก่อน เข้าใช้สื่อออนไลน์ มีสติตลอดกระบวนการเข้าใช้สื่อเรียกว่า “สังวรก่อนเข้าถึง” 1) การสำรวมกาย 2) การสำรวมทางวาจา และ 3) การสำรวมทางใจ

2) สัมมาสติ หลักธรรมที่ช่วยให้เรามีการใช้สื่อออนไลน์ด้วยสติรู้ตัวไม่ให้หลงเชื่อไปกับสื่อออนไลน์ ควบคุมสติในระหว่างการใช้สื่อ รู้ตัวตลอดเวลาที่กำลังเข้าใช้สื่อออนไลน์อยู่ในทุกขณะรวมถึง ตั้งใจมั่นในเป้าหมาย หรือประโยชน์ต่าง ๆ ที่ตั้งคาดหวังให้ได้จากระหว่างใช้สื่อออนไลน์ เรียกว่า “ มี สติระหว่างใช้”

3) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจแน่วแน่การกระทำเพียงอย่างเดียวไม่ฟุ้งซ่านส่งเสริมกระบวนการ หลังจากการใช้สื่อแล้ว โดยจิตใจที่บริสุทธิ์ที่เกิดจากสมาธิเป็นตัวส่งเสริมทำให้กระบวนการเข้าถึงสื่อออนไลน์ที่ดำเนินมาจนถึงขั้นตอนสุดท้ายจบลงอย่างสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดดึงตัวปราศจากอคติต่าง ๆ เรียกว่า ตั้งสมาธิหลังใช้

พระมหาธนิต สิริวิฑฒโน (2558) กล่าวว่า พฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรม หมายถึง การแสดงออกด้านต่างๆ ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ การแสดงความคิดเห็น การสื่อสารกับกลุ่มบุคคล การสนทนา การหาข้อมูลข่าวสาร โดยแสดงพฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรม ผ่านทาง Facebook YouTube และ Website ในรูปแบบของการนำเสนอพุทธธรรม เช่น การปาฐกถา การบรรยาย การสัมมนา การสัมภาษณ์ และการแสดงพระธรรมเทศนา กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์

1) ผู้ส่งสาร (sender) หรือแหล่งสาร (source) บุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการส่งสารหรือเป็นแหล่งกำเนิดสารที่เป็นผู้เริ่มต้นส่งสาร คุณสมบัติของผู้ส่งสาร คือ

1) มีความสามารถ 2) บุคลิกลักษณะ 3) ความสุขุม 4) การเป็นที่ยอมรับ 5) การเป็นคนเปิดเผย

2) สาร (message) เรื่องราวที่มีความหมาย หรือสิ่งต่างๆ ที่อาจอยู่ในรูปของข้อมูล ความรู้ ความคิด ความต้องการ อารมณ์ ฯลฯ

3) สื่อ หรือช่องทาง (media or channel) สิ่งที่เป็นพาหนะของสาร ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับ

4) ผู้รับสาร (receiver) บุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชนที่รับเรื่องราวข่าวสารจากผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback)

รูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบด้วยรูปแบบสื่อทัศน์

รูปแบบโบสถ์ รูปแบบโบสถ์ทัศน์ ต้องมีองค์ประกอบของรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรม คือ เนื้อหาธรรมะ ถูกต้อง ถูกใจ สมสมัย และได้ประโยชน์มีการนำเสนอที่ตรงเป้าหมาย เข้าใจง่าย มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ และดำเนินตามกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ต้องมีเจตนาการสื่อสารพุทธธรรมที่เด่นชัด โดดเด่น

ไพฑูริย์ ตรงเที่ยง (2561) ได้ศึกษา รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย พบว่า ด้านการพัฒนา จำนวนของบุคลากรพระธรรมทูต และผู้นำเยาวชนชาวพุทธยังไม่เพียงพอ ขาดหลักสูตรอบรมการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ด้านกิจกรรมการเผยแผ่ ขาดการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม ด้านวิธีการเผยแผ่ ขาดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ความเหมาะสมต่อการเผยแผ่ และด้านการนำหลักธรรมไปปฏิบัติชาวพุทธ ขาดความรู้ความเข้าใจในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ

1) ปัจจัยด้านบริบทประเทศอินโดนีเซีย ประกอบด้วย 3 ตัวแปร คือ ด้านเครือข่ายทางสังคม ด้านชีวิตความเป็นอยู่ และด้านวัฒนธรรม

2) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 3 ตัวแปร คือ ด้านทักษะความสามารถองค์การ ด้านกลยุทธ์การจ้ององค์การ และด้านการจัดการบุคลากร และมีปัจจัยอื่นๆ อีก 2 ปัจจัยที่เข้าร่วมอธิบายรูปแบบ คือ ปัจจัยด้านความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธอินโดนีเซีย มีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต และในปัจจุบันมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่มีอัตลักษณ์ในการเชื่อฟังปฏิบัติตามสั่งสอนของครูอาจารย์ และปัจจัยด้านความมีเอกภาพบนความหลากหลายที่ทำให้ยอมรับศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างกลมกลืน

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ คือ 1) M = พระสงฆ์ 2) E = ขยายจำนวนพระธรรมและบัณฑิต 3) D = พัฒนา ความรู้ความสามารถของพระธรรมทูตและบัณฑิต 4) A = กิจกรรมที่มีคุณค่า 5) N = เครือข่ายพระพุทธศาสนาผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์

พระมหาเสกสรรค์ สุขกาโม, และคณะ (2563: 1423-1424) ได้นำเสนอ หลักการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (1) ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับอวิชชา หรือการเกิดญาณทัชชะอันสูงสุด (2) ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับกิเลสหรือกำจัดความชั่วร้าย

ภายในจิตใจ หมดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่างๆ แก่ชีวิตและสังคม (3) ยึดมั่นประโยชน์ในการนำมหาชนสู่การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร (4) รับผิดชอบต่อการฝึกฝนความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจาของเวไนยสัตว์ตามหลักอริสติกสิกขา (5) รับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิตของเวไนยสัตว์ ตามหลักอริจิตสิกขา นอกจากนี้ยัง กล่าวถึง วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม (2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการสอนหรือจัดอบรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน (3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ (4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์แหล่ (5) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการเทศน์ที่มีการถามตอบกัน หรือการปฐกฐา-วิสาขนา

นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

ด้านผู้ส่งสาร (Smart Sender) นวัตกรรมกระบวนการให้ความรู้ศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารยุคดิจิทัลแก่พระนักเผยแผ่

ด้านสาร (Smart Message) นวัตกรรมกระบวนการสอนแบบบูรณาการตัวสารเข้ากับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ด้านช่องทาง (Smart Channel) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ธรรมะในระบบสารสนเทศออนไลน์

ผู้รับสาร (Smart Receiver) นวัตกรรมกระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ร่วมกับชุมชนผ่านกิจกรรมทางสังคม

สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แนวโน้มในอนาคตพระพุทธศาสนา ควรใช้ช่องทางเผยแผ่ให้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้บริโภค ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์เต็มรูปแบบสามารถนำพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคมออนไลน์ได้ดังนี้

1) การมีหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้มีการศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนาผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลา เพียงแต่มีอุปกรณ์การเชื่อมต่อกับเครือข่าย เช่น คอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

2) ทุกคนกำลังศึกษาพระพุทธศาสนาโดยที่ผู้ศึกษาไม่รู้สึกรู้สีกว่ากำลังศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนา มีสองระดับ คือ ระดับโลกียะ คือชาวบ้านทั่วไปก็ศึกษาได้ และระดับโลกุตระเป็นธรรมะขั้นสูงเพื่อการหลุดพ้น พระสงฆ์สามารถนำเสนอหลักธรรมง่ายๆ ที่ทุกคนรับรู้ได้โดยไม่มีความรู้สึกรู้สึกว่ากำลังศึกษาพระพุทธศาสนา

3) การให้บริการที่สามารถเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ทั้งสถานที่ อุปกรณ์และปัจจัยทางกายภาพอื่นๆ โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิม

การใช้สื่อโซเชียลมีเดียในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หัวใจ สำ คัญ ของ การ เผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ภูมิธรรมมีกตประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) 2) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และ 3) ปรมัตถ์ประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระสงฆ์รุ่นใหม่เน้นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ส่งสารที่มีอิทธิพลอย่างมาก ในการนำพุทธศาสนิกชนเข้าหาธรรม โดยการทำหน้าที่ผลักดันและ

ขับเคลื่อนพุทธศาสนาเชิงรุก (Active Buddhism) ให้เข้าถึงตัวบุคคลและสังคมให้มากขึ้น โดยใช้นวัตกรรมทางการสื่อสารเช่น Website, Facebook, Instagram, Twitter, Line, YouTube, Application ต่างๆ เป็นช่องทางในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้พระพุทธศาสนามีผู้เลื่อมใสศรัทธาน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติต่อชีวิตประจำวัน

ธนินพร จุลศักดิ์ (2555) นำเสนอ ผลการศึกษารูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะ ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ใช้กรอบแนวคิดการนำเสนอแบบมีการใช้มัลติมีเดีย พบว่า Facebook fan page ของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี มีการใช้มัลติมีเดียได้อย่างสมบูรณ์ โดยเป็นการกระจายไปยังเมนูต่างๆ อย่างครบถ้วน โดยมีการใช้ข้อความตัวอักษร (Text) มากที่สุดจำนวน 10 เมนู รองลงมาคือการใช้รูปภาพ (Image) จำนวน 8 เมนู Video Link download จำนวน 6 เมนูและการใช้เสียง (Sound) 5 เมนูและในแต่ละเมนูมีการใช้การนำเสนอแบบมัลติมีเดียมากกว่า 1 ชนิดซึ่งเป็นการผสมผสานเพื่อให้เกิดความสนใจและดึงดูดกลุ่มเป้าหมายให้เข้าใช้งาน และ ผลการศึกษาของพระมหาชูชาติ จิรสุโท (2565) พบว่า รูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ ประกอบด้วย

1. เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางโซเชียลเฟสบุ๊ค (Facebook) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่งหรือเป็นสื่อวิดีโอสดไลฟ์สด (Live) และยูทูป (Youtube) เป็นกิจกรรมที่พระสงฆ์ได้จัดงานต่างๆ
2. เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางโซเชียลไลน์แอด (Line @) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่งหรือเป็นสื่อวิดีโอสดเป็นกิจกรรมที่วัดนั้นๆ ได้จัด
3. เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางโซเชียลในเวปไซด์ (www.) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่งหรือเป็นสื่อวิดีโอสดเป็นกิจกรรมที่วัดนั้นๆ ได้จัดงาน
4. ดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์การเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลกอย่างจริงจังและต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเวปไซด์ห้องสมุดพระพุทธศาสนาโลกให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม
5. การฝึกอบรมแก่พระสงฆ์สามเณรและผู้ที่มีสนใจโดยทั่วไปเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเพื่อการเข้าถึงและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
6. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ วัด สำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ไอทีชุมชนและเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านระบบ (E-Learning) และสถานที่ปฏิบัติธรรม
7. พัฒนา Course Ware หรือ Application ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะสำหรับ Tablet และ Mobile phone
8. สนับสนุนให้วัดต่างๆ มีเวปไซด์ของตนเอง
9. ควรมีองค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะที่เผยแพร่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์
10. สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศ แล้วนำขึ้นเผยแพร่ทางเวปไซด์หรือในรูปแบบ E-Book

การใช้เวปไซด์เฟสบุ๊คทางอินเทอร์เน็ตของพระสงฆ์ ผลการศึกษาของ อาทิตย์ หลวงละ (2559) พบว่า การใช้งานเวปไซด์เฟสบุ๊คของพระสงฆ์ มีระดับการใช้งานแตกต่างกันออกไป แบ่งได้

เป็น 2 กลุ่ม 1) กลุ่มพระสงฆ์ที่ใช้เฟซบุ๊ก โดยมีการต่อรองใช้เฟซบุ๊กระดับสูง โดยจะมองว่าเฟซบุ๊กเป็นสื่อสาธารณะ (Public Media) ให้ใช้ทำงานเพื่อเป็นเครื่องมือเผยแพร่พระพุทธศาสนาเท่านั้น เป็นกลุ่มที่รู้เท่าทันสื่อ มีการสื่อสารแบบทางเดียว (One Way Communication) จะไม่ยอมให้เฟซบุ๊กเข้ามามีอิทธิพลได้โดยง่าย จึงปฏิเสธที่จะเข้าใช้งานเฟซบุ๊ก เพื่อเรื่องส่วนตัว นอกจากนี้ยังไม่ยอมรับการเข้ามาของสื่อใหม่อื่นๆ ที่อาจเข้ามาแทนที่ Facebook ได้โดยง่าย และเป็นกลุ่มที่เสนอแนวทางควบคุมการใช้งาน Facebook ให้มีความเหมาะสมกับสถานะที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติ เพราะถึงเป็นสื่อที่ให้ความอิสระกับผู้ใช้งานเกรงว่าหากพระสงฆ์ใช้งานในทางไม่เหมาะสม สดท้ายแล้วจะทำความเสียหายให้กับตัวผู้ใช้งานและสถาบันทางศาสนาในภาพรวม 2) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีการต่อรองใช้ Facebook ในระดับปานกลาง กลุ่มนี้จะมอง Facebook เป็นสื่อส่วนบุคคล ใช้สำหรับเล่นตามความชื่นชอบส่วนตัวเป็นหลัก แล้วยังมีใช้ เพื่อใช้ติดตามความเคลื่อนไหวในสังคมทางโลก การสื่อสารเป็นแบบ 2 ทาง (Two Way Communication) เป็นกลุ่มที่ยอมรับเครื่องมือ ฟังชันต่างๆ ของสื่อใหม่อย่าง Facebook เป็นแนวทางการใช้งาน จึงปรากฏว่าการใช้งาน Facebook ในทางโลกให้เห็นเด่นชัดมากขึ้น แต่ยังคงอยู่บนพื้นฐานของความเหมาะสม ยังเป็นกลุ่มที่พร้อมเปิด รับการใช้งานจากสื่อใหม่ๆ ที่จะเข้ามาแทน Facebook ในอนาคตเพราะถือเป็นสื่อใหม่ที่ต้องเรียนรู้ให้ทันสังคมทางโลก

ผลกระทบในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ สื่อสังคมออนไลน์เปรียบเสมือนดาบสองคม หากใช้ในทางที่ถูกต้องเหมาะสมก็จะเป็นคุณประโยชน์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในทางกลับกันกรณีใช้ในทางที่ผิด ไม่ถูกต้อง จะส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อพระพุทธศาสนาได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกและความรับผิดชอบของแต่ละคนดังนี้

1. ผลกระทบเชิงบวกในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์

- 1) เป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาความรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม สะดวกต่อการศึกษาค้นคว้าพระธรรมคำสอนตลอดจนประเพณีต่างๆ ทางพุทธศาสนา
- 2) เกิดการแลกเปลี่ยนทัศนคติและมุมมองที่หลากหลาย ทำให้เกิดความหลากหลายทางด้านวิชาการ และการแลกเปลี่ยนข้อมูล
- 3) ทำให้เกิดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพ
- 4) ทำให้เยาวชนเข้าถึงพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น
- 5) ทำให้ข่าวสาร กิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาเผยแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว และเข้าถึงทุกกลุ่มคน เป็นประโยชน์ต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น
- 6) ทำให้เกิดการตรวจสอบพฤติกรรมของพระสงฆ์ ยังมีสื่อออนไลน์มากเท่าไร ก็ยิ่งทำให้พระพุทธศาสนาแข็งแกร่งขึ้นเท่านั้น

2. ผลกระทบเชิงลบในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์

- 1) ความหลากหลายของข้อมูลในสื่อออนไลน์ พระสงฆ์ผู้ใช้อาจเกิดความลุ่มหลง ยึดติด ห่างจากหลักธรรมละทิ้งพระวินัย จูงใจให้กระทำเกินเลยขอบเขตพระธรรมวินัยได้ง่ายและไม่ละอายต่อบาป

2) ความเป็นอิสระและความเป็นส่วนตัวของพระสงฆ์ผู้ใช้สื่อออนไลน์ ขาดการกำกับดูแลทำให้เกิดความกระด้างได้ง่าย มีพฤติกรรมหรือท่าความที่ไม่เหมาะสมกับสมณะเพศ บุคคลทั่วไปมองเห็นได้ง่ายอาจกลายเป็นความเสื่อมของวงการสงฆ์ ลดทอนศรัทธา

3) ภาพพจน์ที่ไม่ดีของพระสงฆ์บางรูปที่ใช้สื่อออนไลน์ เกินขอบเขตพระวินัย จะถูกกระจายอย่างรวดเร็ว ทำให้พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบไปด้วย บางครั้งอาจเกิดความเข้าใจผิดในเจตนาของพระสงฆ์ถูกตีความไปในทางเสื่อมเสีย

4) การเสพติดสื่อออนไลน์ จนละทิ้งศาสนกิจที่พึงกระทำของสงฆ์

หากพุทธบริษัทมีความเข้มแข็ง ช่วยกันดูแลและให้ความรู้แก่กัน แสดงทัศนคติที่ดีต่อกัน วิเคราะห์ให้เห็นโทษ ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาได้ ผลที่ได้ก็จะเป็นผลดี และยังเป็นภูมิคุ้มกันพระพุทธศาสนา ที่ถูกคุกคามจากการนำเสนอสื่อในโลกสังคมออนไลน์ที่ไม่เป็นความจริง หรือนำเสนอจนภาพลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเสียหาย พระสงฆ์ก็คงตระหนักในหน้าที่ของตนเอง ความเหมาะสมของการกระทำสร้างทัศนคติที่ดีของพระพุทธศาสนาให้ปรากฏ สิ่งที่เราทำได้คือ ช่วยกันดูแล แก้ไขและปกป้องพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นชาวพุทธที่ดีอย่างสมบูรณ์ (เดชทัต ปักสังขานีย์, 2558 : 95-96)

แทนพันธ์ เสนะพันธ์ บัวใหม่ (2559) เสนอแนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ที่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ไว้ดังนี้ 1) ต้องไม่เป็นการใช้งานที่นำไปสู่ความเสื่อมจริยธรรมทางเพศ 2) ไม่กล่าวเท็จ เสียด ใช้อวด และเรียกร้องเพื่อประโยชน์ส่วนตน จนนำความเดือดร้อนมาสู่ผู้อื่น 3) ต้องไม่ทำความสั่นคลอน แตกแยกมาสู่สังคมและคณะสงฆ์ 5) ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของสถานที่ในการปฏิสัมพันธ์ 6) ต้องไม่ตำหนิติเตียน เนื้อความในพระไตรปิฎก 7) ต้องคำนึงและพิจารณาตัวชี้วัดอื่นๆ ประกอบเมื่อต้องแสดงธรรมบนอินเทอร์เน็ต 8) แต่ต้องไม่คาบเกี่ยวอยู่ในกิจวัตรประจำวันของสงฆ์ 9) ต้องใช้งานด้วยเจตนาบริสุทธิ์ ขอบด้วยบทบาทหน้าที่ 10) ต้องใช้งานสอดคล้องกับสถานภาพ และบทบาทหน้าที่ที่พึงแสดง ณ เวลานั้น

สรุป สื่อสังคมออนไลน์มีความสำคัญต่อการเผยแผ่หลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สามารถเผยแผ่กระจายไปในสังคมที่กว้างไกลทั้งในประเทศและต่างประเทศ และอยู่ในรูปแบบต่างๆ ที่ชาวพุทธผู้มีศรัทธาสามารถเข้าถึงได้โดยใช้อุปกรณ์ที่สามารถเชื่อมต่อกับระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และมีรูปแบบการสื่อสารหลักพุทธธรรมที่สำคัญคือ เนื้อหาธรรมถูกต้องทันสมัย ได้ประโยชน์ต่อผู้รับสาร เข้าใจง่าย ปฏิบัติได้ และพระสงฆ์ผู้ส่งสารต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมและการเลือกใช้นวัตกรรมในสังคมออนไลน์

2.3 แนวคิดพุทธบูรณาการ (Integrated Buddhism)

2.3.1 พุทธบูรณาการพระพุทธศาสนา

การบูรณาการพระพุทธศาสนากับวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่ว่าการศึกษา แบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์จึงทำได้ 2 วิธี คือ

วิธีที่ 1 พุทธวิทยา (Buddhology) หมายถึง การปรับศาสตร์เข้าหาพุทธศาสนา คือใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้ง และนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายพุทธศาสนาให้ดูทันสมัย และมีเหตุผลเป็นที่ยอมรับได้ง่ายขึ้น

วิธีที่ 2 ธรรมวิทยา (Dhammology) หมายถึง การปรับพระพุทธานุชาตศาสดาเข้าหาศาสตร์ คือ ใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตั้งและนำหลักศีลธรรมในพระพุทธานุชาตศาสดาเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ทั้งนี้เพราะศาสตร์สมัยใหม่มุ่งแสวงหาความจริงโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรมการนำหลักศีลธรรมในพระพุทธานุชาตศาสดาเพิ่มเติมให้กับศาสตร์เหล่านั้นย่อมจะส่งผลให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์

พุทธบูรณาการ (Buddhist integration) มาจากคำว่า “พุทธ” และ “บูรณาการ” รวมกัน “พุทธ” แปลว่ารู้ หรือรู้แจ้ง หมายถึง พระพุทธานุชาตศาสดาสอน “บูรณาการ” เป็นการเอาส่วนประกอบต่างๆ เข้าด้วยกันแล้วให้กลายเป็นองค์รวมมีอาจแบ่งแยกได้ คือ จะต้องได้อะไรใหม่ๆ สิ่งใหม่ๆ ซึ่งก็รวมในคำว่า “นวัตกรรม” เป็นเป้าหมายของบูรณาการ “พุทธบูรณาการ” คือการบูรณาการองค์ประกอบภายในของศาสดาพุทธ และพุทธบูรณาการแบบเติมเต็ม คือ การบูรณาการองค์ประกอบของพระพุทธานุชาตศาสดา เป็นหลักกับศาสตร์ต่างๆ นอกศาสดาพุทธอีกด้วย ซึ่งพระพุทธานุชาตศาสดามีจุดหมายสูงสุดคือ จัดการความขัดแย้งภายในจิตใจของตนเองให้หมดสิ้นไป หรือดับทุกข์ที่เรียกว่า วิมุตติ หรือ นิพาน หรือสันติโดยพุทธวิธี

คณิต ดวงหัตถ์ และพระมหามิตร จิตตปัญญา (2564) กล่าวว่า การบูรณาการหลักภาวนา 4 เพื่อการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุหลักพระพุทธานุชาตศาสดา เน้นการสร้างสุขภาพหรือภาวะที่เป็นสุขแบบองค์รวมไว้กับระบบของชีวิต 4 ด้านคือ ทางกาย ทางสังคมทางจิตและทางปัญญาโดยเน้นภาพพัฒนาจากธรรมชาติภายในชีวิตคือพัฒนาจิตให้เกิด ปัญญาอันส่งผลต่อชีวิต ซึ่งเป็นไปโดยเกี่ยวข้องกับธรรมชาติภายนอกทั้งทางกายและสังคม

การพัฒนาทางกาย (กายภาวนา) หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุประสงค์ได้ด้วยการฝึกฝนพฤติกรรมการใช้อินทรีย์ ๕ ฟัง รับประทานอย่างมีสติ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ปัญญาเจริญงอกงาม มีชีวิตที่ดั่งงาม มีคุณค่า มีสุขภาพดี รู้จักปัญญาในการดำเนินชีวิต

การพัฒนาศีล (ศีลภาวนา) หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมปฏิบัติได้ด้วยการทำศีล 5 หรือศีล 8 มาฝึกพฤติกรรมให้ถูกต้อง เหมาะสมกับครอบครัว ชุมชน สังคมตามระเบียบกฎหมาย และกฎหมาย หรือไม่ให้เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง สังคมสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายคุณค่าและคุณภาพชีวิต

การพัฒนาจิต (จิตภาวนา) หมายถึง การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณภาพทั้งหลาย ควบคุมจิตด้วยการเจริญสมณะและวิปัสสนา เพื่อให้จิตมีคุณภาพที่ดี คือ พรหมวิหารธรรม มีความสุขภาพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู ละอายต่อการทำชั่ว เกรงกลัวต่อบาป จิตมีสมรรถภาพที่ดี คือ จิตมีความเข้มแข็ง มั่นคง มีความเพียรพยายาม มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจและจิตมีสุขภาพดี คือ มีความสงบเย็น สดชื่นผ่องใส ไร้เรงเบิกบานใจ มองโลกในแง่ดี มีแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ โดยสามารถนำหลักกว้างๆ มาเป็นแนวทางในการฝึกอบรมด้านสมาธิ

การประยุกต์พุทธบูรณาการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์รวม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านความรู้ความคิดที่เรียกว่า ปัญญา ในด้านพฤติกรรมอันเป็นการกระทำของคน ทั้งที่ปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรมตามที่มองเห็นและไม่แสดงออกภายนอก ได้ซึ่งทางพระพุทธานุชาตศาสดา ประกอบด้วยกายกรรมวจีกรรมและมโนกรรมโดยมนุษย์ที่มีทุนด้านนี้ถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีทักษะ และมีศีลในการควบคุมพฤติกรรม การประยุกต์พุทธบูรณาการในการพัฒนาด้าน

ทักษะ พฤติกรรมของทรัพยากรมนุษย์ จะก่อให้เกิดการแสดงออก มีการเคารพกติกาสังคมและองค์กร มีระเบียบวินัย การมีทัศนคติที่เหมาะสมกับบัพस्थานของสังคมและองค์กรที่ตนเป็นสมาชิก ในด้านจิตใจเป็นการพัฒนาจิตใจสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงานมีสมาธิในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วง ด้วยการสร้างความผูกพันในองค์กร มีบรรยากาศในการปฏิบัติงานแบบพี่แบบน้อง ความร่วมมือร่วมใจ มีการประสานงานอย่างราบรื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การทำงานเป็นทีม มีความเคารพอาวุโส ด้านความรู้ความคิดที่เรียกว่า ปัญญา มีความสามารถในการคิดแยกแยะ คิดเชื่อมโยงแบบมีเหตุผล ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ สามารถมองเห็นความเป็นจริง ด้วยความเป็นจริง ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในงานที่ตนทำเป็นอย่างดีส่งผลให้มีพฤติกรรมที่ดีผลิดงานที่มีประสิทธิภาพ การประยุกต์พุทธบูรณาการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะก่อให้เกิดทรัพยากรมนุษย์ที่เปี่ยมไปด้วยศีล สมาธิปัญญา และมีความรู้ทักษะความเชี่ยวชาญสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม และองค์กรที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและสร้างสรรค์ผลงานที่ดี สร้างองค์กรที่มีคุณภาพและพัฒนาสังคมแบบยั่งยืน

การบูรณาการหลักตามแนวพุทธศาสนา กับการดำเนินชีวิตเพื่อสร้างความสุขของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุต้องการดูแลอย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยงกันระหว่างการดูแลในครอบครัว สถาบัน และชุมชน ซึ่งหลักพุทธธรรม ได้แก่ การภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นแนวคิด หรือหลักปฏิบัติที่เชื่อมโยงวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และถูกต้องตามกฎหมาย นำมาซึ่งประโยชน์สุขอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

ด้านกายภาวนา

1. สุขสบาย (Health) หมายถึง ความสามารถของผู้สูงอายุ ในการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่วมีกำลัง สามารถตอบสนองต่อความต้องการทางกายภาพได้ตามสภาพที่เป็นอยู่ มีเศรษฐกิจหรือปัจจัยที่จำเป็นพอเพียงไม่มีอุบัติเหตุ หรืออันตราย มีสภาพแวดล้อมที่เสริมสุขภาพไม่ติดสิ่งเสพติด

2. สุขสนุก (Recreation) หมายถึง ความสามารถของผู้สูงอายุในการเลือกวิถีชีวิตที่รื่นรมย์ สนุกสนานกับการทำกิจกรรม ที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุข จิตใจสดชื่นแจ่มใส กระปรี้กระเปร่า มีคุณภาพชีวิตที่ดี กิจกรรมเหล่านี้สามารถลดความซึมเศร้า คลายเครียด และความวิตกกังวลได้

ด้านศีลภาวนา

3. สุขสง่า (Integrity) หมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต ความภาคภูมิใจในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเองการยอมรับนับถือตนเองให้โอกาสตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม

ด้านจิตภาวนา

4. สุขสว่าง (Cognition) หมายถึง ความสามารถของผู้สูงอายุด้านความจำ ความคิดอย่างมีเหตุผล การสื่อสาร การวางแผนและการแก้ไขปัญหา ความสามารถในการคิดแบบองค์รวม (ปกิจจสมบูรณ์บาท) รวมทั้งความสามารถในการจัดการสิ่งของต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านปัญญาภาวนา

5. สุขสบาย (Peacefulness) หมายถึง ความสามารถของผู้สูงอายุในการรับรู้ – เข้าใจ ความรู้สึกของตนเอง รู้จักควบคุมอารมณ์ และสามารถคิดอย่างมีเหตุผล กับสภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถผ่อนคลายให้เกิดความสุขสงบกับตนเองได้ รวมทั้งความสามารถในการ

ปรับตัว ยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ได้นำแนวคิดเรื่ององค์การแห่งความสุขเป็นแนวทางเพื่อพัฒนาสุขภาวะของพนักงาน แต่ผลการสำรวจพบว่า (1) พนักงานยังขาดความเข้าใจในการดูแลสุขภาพของตนเองในเบื้องต้น (2) พนักงานบางส่วนยังมีปัญหาเรื่องสุขภาพทางจิตใจที่เกิดจากความพึงพอใจในการใช้ชีวิต (3) ความพร้อมของร่างกาย เช่น ยังคงมีปัญหาเรื่องความเครียดอ่อนเพลีย และการพักผ่อนไม่เพียงพอ (4) พนักงานบางส่วนยังไม่เข้าใจเรื่องหลักธรรมเพื่อส่งเสริมให้ทำงานอย่างมีความสุขได้อย่างไร้รูปแบบการพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการของพนักงานบริษัทฯ คือ (MW Life Balance) หมายถึง คุณภาพแห่งชีวิต ด้วยสติและปัญญา

M = Mindfulness คือ มีสติ หมายถึง สุขภาวะทางด้านร่างกายและสุขภาวะทางด้านจิตใจ ที่ต้องมีสติในการพิจารณาการบริโภคอาหารด้วยหลักโภชนาการตามธรรมชาติและสติในการดำเนินชีวิต ได้อย่างประเสริฐครบหลัก พรหมวิหาร 4

W = Wisdom คือ การมีปัญญา หมายถึง สุขภาวะทางด้านสังคม และสุขภาวะทางด้านปัญญาที่ต้องมีปัญญาในการดำรงชีวิตในสังคม หลักนาถกรรมธรรม 10 ธรรมอันเป็นการสร้างที่พึงคุณธรรม อันทำให้เป็นที่พึ่งของตน และมีปัญญาการทำงานครบหลัก พละ 5 คือ สร้างพลังแห่งความเข้มแข็ง มั่นคงปราศจากความเกียจคร้านและความไม่ประมาทในการทำกิจการงานรวมทั้งต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการทำงานด้วยศาสตร์สมัยใหม่ NLP (Neuro Linguistic Programming) เป็นศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของบุคคลเพื่อประสบผลสำเร็จในชีวิต NLP เชื่อว่าปัญหาเกี่ยวกับสภาพอารมณ์ของคนเกิดจากการทำงานของระบบประสาทและจิตใจที่ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของชีวิต ซึ่งรูปแบบคุณภาพแห่งชีวิต ด้วยสติ และปัญญานี้ จึงต้องมีความสมดุลทั้งชีวิตการทำงาน ชีวิตส่วนตัวชีวิตในสังคม ชีวิตครอบครัว และสุขภาพที่ดีด้วย

อัจฉราวรรณ กันจันนะ (2562) กล่าวถึง หลักพุทธธรรมที่ผู้เกษียณอายุราชการนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตมากที่สุด 6 อันดับแรก ได้แก่ 1) หลักเบญจศีล หรือ ศีล 5 2) หลักสันโดษ 3) หลักอริยะสัง 4 4) หลักพรหมวิหาร 4 5) หลักโลกธรรม 8 และ 6) หลักไตรลักษณ์

หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา ผลกระทบจากการเกษียณอายุราชการ

1) ด้านสุขภาพอนามัย ได้แก่ หลักไตรลักษณ์เพื่อยอมรับความไม่เที่ยงของชีวิต และใช้ จักรกมสูตร ปฐมอนายุสสาสูตร เพื่อดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง

2) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ หลักทิวฐิฉัมมิกัตถประโยชน์ กามโภคีสุข และหลักสันโดษตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้การดำรงชีวิตได้อย่างไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

3) ด้านสังคมและจิตใจ ได้แก่ หลักโลกธรรม 8 เพื่อให้ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพของผู้เกษียณอายุราชการ ได้แก่ Do not LEAVE model อย่างละทิ้ง 5 ข้อดังนี้

L = Let oneself on (การปล่อยวาง)

Do not leave for letting oneself on อย่างละทิ้งการปล่อยวาง อย่ายึดติดกับลาภยศ สรรเสริญ ชีวิตย่อมมีการเปลี่ยนแปลง และจงมีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน

E = Excellent health (การมีสุขภาพที่ดีเยี่ยม)

Do not leave excellent health. ต้องออกกำลังกาย ทานอาหารที่มีประโยชน์นอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ

A = Activity (การมีกิจกรรม)

Do not leave activity ต้องมีกิจกรรมในสังคมเพื่อสร้างความกระตือรือร้นในจิตใจ

V = Virtue (คุณงามความดีความมีศีลธรรม)

Do not leave activity virtue ควรหาโอกาสศึกษาธรรมะเพื่อจิตใจที่สงบสุข

2.3.2 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสิ่งทั้งหลาย กล่าวคือ มนุษย์ ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตนซึ่งได้แก่ คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต ทางปัญญา ที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติ ทั้งยังเป็นผู้พัฒนา ผู้เผยแพร่ถ่ายทอดคุณสมบัติที่ตนทำ ให้มีให้เป็นที่ไปสู่นอกตัวใน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เอง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ ควรพิจารณานั้น ได้แก่ หลักด้านการวางแผน เพื่อการคัดเลือกบุคคลสู่การพัฒนา หลักธรรมภาวะผู้นำ การพัฒนา กระบวนการพัฒนา การประเมินผล การพัฒนา

การพัฒนา บุคคลตามแนวพุทธนั้นตั้งอยู่บนหลักภาวะ 3 คือ กายภาวนา จิตภาวนา ปัญญา ภาวนา ซึ่งบุคคล สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ เพื่อจะก่อให้เกิดประโยชน์ 3 ประการ คือ

1) ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย แต่อยู่ในกรอบ วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วาจทุจริต และ ประพฤติแต่กายสุจริต วาจาสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา กายภาวนานี้เป็น วิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออก ทางกายและวาจา เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม ให้บุคคล แสดงออกเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น

2) ทำให้บุคคลมีจิตใจ และอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่นเป็น คนที่เห็น ประโยชน์ส่วนรวม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติแต่โม โนสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาท หรือมีจิตใจเสียสละ และยินดีให้อภัยตาม โมโนสุจริต เป็นการ พัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่าจิตภาวนา

3) ทำให้บุคคลได้รู้ และเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่าง ถูกต้องตามความเป็นจริงเป็นสัมมาทิฐิ ละ มโนทุจริต ปฏิบัติตามมโนสุจริต เป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา การ ปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุสัมมาวิมุติ (ความหลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง) ซึ่งถือเป็นปัญญา ภาวนาเช่นกัน

หลักการที่ว่ามนุษย์จะอยู่ด้วยดี ต้องมีระบบชีวิตที่สมดุล (balanced system) ต้องมองสิ่ง ต่างๆ ในลักษณะที่เป็นเรื่องของส่วนประกอบเข้ามาประชุมกันเป็นระบบ โดยเฉพาะการดำรงอยู่ของ มนุษย์นี้เป็นระบบ องค์ประกอบทั้งหลายจะต้องประสาน กลมกลืนกันอย่างมีคุณภาพ มนุษย์จะอยู่ดี ได้มิใช่ด้วยการเอาแต่ตัวเอง แต่ต้องอยู่ร่วมในระบบ ในระบบแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น จะต้อง มองให้ครบถ้วน ว่ามีองค์ประกอบอะไรร่วมอยู่ด้วยบ้าง จึงต้องแยกแยะออกมาดู เป็นการแยกเพื่อ ประโยชน์ในการประสาน ไม่ใช่แยกเพื่อ แยกแยะเอาชนะหรือทำลาย ได้มีการแยกออกมาให้ เห็น องค์ประกอบว่า ในการที่มนุษย์จะอยู่ด้วยดีนั้นระบบการ ดำรงอยู่มีองค์ประกอบอะไรบ้างที่จะต้อง ประสานกลมกลืนกัน ต้องมี 1) ตัวมนุษย์เอง 2) สังคม และ 3) ธรรมชาติแวดล้อมหรือระบบนิเวศ

มนุษย์จะดำรงอยู่ด้วยดี องค์ประกอบสามอย่างนี้จะต้องเป็นไปด้วยดี ไปด้วยกันได้ ประสานกลมกลืน เกื้อกูลและสมดุลกันแม้แต่ตัวของมนุษย์เองคือชีวิตนี้ ก็แยกได้ว่ามีกายกับใจ องค์ประกอบทั้งสอง คือร่างกายกับจิตใจนี้ ก็ต้องประสานสอดคล้องกลมกลืนและเกื้อกูลกัน ทั้งหมดนี้คือระบบการดำรงอยู่ด้วยดีของมนุษย์ ซึ่งต้องมีองค์ประกอบสาม คือ ชีวิต หรือตัว มนุษย์เอง ซึ่งประกอบด้วยกายกับใจแล้วก็สังคม และธรรมชาติแวดล้อม มนุษย์จะพัฒนาอะไร ก็ตาม จะต้องให้องค์ประกอบสามอย่างนี้ไม่กระทบกระเทือนในทางเสียหายต่อกัน

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ ภาวนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, 2546) หมายถึง การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนา 4 ประการ ประกอบด้วย

1) กายภาวนา คือ การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งแวดล้อม ทั้งร่างกายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมนั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2) สीलภาวนา คือ การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

3) จิตภาวนา คือ การทำจิตให้เจริญ หรือจะเรียกว่า สมาธิภาวนา คือใช้สมาธิทำให้เกิดคุณค่าต่างๆ จะเรียกว่าจิตตภาวนาก็ได้ เพราะว่ามันต้องทำด้วยจิตที่เจริญ เพราะทุกอย่างนั้นต้องทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ

4) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญาให้รู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงรู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา (ฉาน ตรรกวิจารณ์, 2550)

สรุปว่า ทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง การมองมนุษย์ในฐานะที่เป็น สิ่งมีชีวิตที่มีรูปนามเหมือนกันทุกคน คือ ขึ้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และใน ฐานะเป็นสัตว์ที่สามารถฝึกฝนได้ด้วยการพัฒนาทางกาย จิตใจ ปัญญา จนสามารถพัฒนาตนเองให้มี ศักยภาพมีคุณสมบัติความสามารถที่จะกระทำกิจต่างๆ ได้ด้วยดี ถูกต้องดีงามในการดำรงชีวิตแล้วยัง มีชีวิตที่เกื้อกูล เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม รวมถึงมีความสัมพันธ์ที่ดีงามกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีความสุขจนสามารถพัฒนาถึงจุดสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ นิพพาน

2.3.3 หลักธรรมเพื่อเตรียมพร้อมสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

มนุษย์ที่จะชื่อว่า ฝึก ศึกษา หรือพัฒนาตน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนผู้เป็นสมาชิกใหม่ของมนุษยชาติ ซึ่งมีคุณสมบัติที่เป็นต้นทุน 7 ประการที่เรียกว่า แสงเงินแสงทองของชีวิต ที่ดีงาม หรือ รุ่งอรุณของการศึกษา (บุพพนิมิต) ซึ่งเป็นหลักประกันของชีวิตที่จะพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ ผู้เป็นสัตว์ประเสริฐอย่างแท้จริง ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

1) กัลยาณมิตตตา (มีกัลยาณมิตร) แสวงหาแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี คืออยู่ร่วมหรือใกล้ชิดกัลยาณชน เริ่มต้นแต่มีพ่อแม่เป็นกัลยาณมิตรในครอบครัว รู้จักคบคน และเข้าร่วม สังคมกับกัลยาณชนที่จะมีอิทธิพลชักนำและชักชวนกันให้เจริญงอกงามในการพัฒนา พฤติกรรม จิตใจ และ

ปัญญา โดยเฉพาะให้เรียนรู้และพัฒนาการสื่อสารสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตา มีศรัทธาที่จะดำเนินตามแบบอย่างที่ดีและรู้จักให้ปัจจัยภายนอก ทั้งที่เป็นบุคคล หนังสือ และเครื่องมือสื่อสารทั้งหลาย ให้เป็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้และความดีงาม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต แก้ปัญหาและทำการสร้างสรรค์

2) สีสัมปทา (ทำศีลให้ถึงพร้อม) มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต คือ รู้จักจัดระเบียบความเป็นอยู่กิจกรรมกิจการและสิ่งแวดล้อมให้อื้อโอกาสแก่การพัฒนาชีวิต อย่างน้อย มีศีลขั้นพื้นฐาน คือมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้วยการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อย่างเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน และในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ด้วยการกินใช้ปัจจัย 4 ตลอดจนอุปกรณ์เทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต เกื้อหนุนการศึกษา การสร้างสรรค์ และระบบคุณธรรมของธรรมชาติ

3) ฉันทสัมปทา (ทำฉันทะให้ถึงพร้อม) มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือ เป็นผู้มีพลัง แห่งความใฝ่รู้ ใฝ่ทำ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่สัมฤทธิ์ ใฝ่ความเป็นเลิศอยากช่วยทำทุกสิ่งทุกคนที่ ตนประสบเกี่ยวข้องกับ ให้เข้าถึงภาวะที่ดีงาม ไม่หลงติดอยู่แค่คิดจะได้จะเอาและหาความสุขจาก การเสพบริโภคที่ทำให้จม อยู่ใต้วงวนแห่งความมัวเมาและการแย่งชิง แต่รู้จักใช้อินทรีย์ มีตาที่ดู หูที่ฟัง เป็นต้น ในการเรียนรู้ หาความสุขจากการศึกษาและมีความสุขจากการทำสิ่งดีงามด้วย การใช้สมองและมือในการสร้างสรรค์

4) อุตตสัมปทา (ทำตนให้ถึงพร้อม) มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้ คือ ระลึกอยู่เสมอถึงความจริงแท้แห่งธรรมชาติของมนุษย์ผู้เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก ซึ่งเมื่อฝึกแล้ว จะประเสริฐเลิศสูงสุดแล้วตั้งใจฝึกตนจนมองเห็นความยากลำบากอุปสรรคและปัญหาเป็นจุดเวทีที่ทดสอบและพัฒนาสติปัญญาความสามารถ มีจิตสำนึกในการพัฒนาตนยิ่งขึ้น จนเต็มสุดแห่งศักยภาพ ด้วยการพัฒนาที่พร้อม ทุกด้าน ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

5) ทิฏฐิสัมปทา (ทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม) ถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรๆ ตามเหตุและผล คือ ตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ดีงามมีเหตุผลอย่างน้อยถือหลักเหตุปัจจัยที่จะนำไปสู่การ พิจารณา ไตร่ตรองสืบสวนค้นคว้าเป็นทางเจริญปัญญาและเชื่อการกระทำว่าเป็นอำนาจใหญ่สุดที่ บันดาลชะตากรรมกับทั้งมีพฤติกรรมและจิตใจที่อยู่ในอำนาจเหตุผล แม้จะใฝ่ทำให้สำเร็จและแลดี งามสูงสุด ก็รู้เท่าทันความเป็นไปได้ภายในขอบเขตของเหตุปัจจัยที่มีและที่ทำ ถึงสำเร็จก็ไม่หลงลอย ถึงพลาดก็ไม่หงอยงง ตรงจิตผ่องใสเป็นอิสระได้ ไม่วุ่นวายว้าวายเอาแต่ใจตนตลอด จนไม่ปล่อยตัว เลื่อนไหลไปตามกระแสค่านิยม

6) อัปมาทสัมปทา (ทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม) ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท คือ มีจิตสำนึก ในความไม่เที่ยง มองเห็นตระหนักถึงความไม่คงที่ ไม่คงทน และไม่คงตัว ทั้งของชีวิตและ สิ่งทั้งหลายรอบตัว ซึ่งเปลี่ยนแปลงไม่ตามเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกตลอดเวลา ทำให้นิ่งนอน ใจอยู่ไม่ได้และมองเห็นคุณค่าความสำคัญของการเวลาแล้ว กระตือรือร้นขวนขวายเร่งศึกษาและ ป้องกันแก้ไขเหตุปัจจัยของความเสื่อมและเสริมสร้างเหตุปัจจัยของความเจริญองกาม โดยใช้เวลาทั้ง คินวันที่ผ่านไปให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

7) โยนิโสมนสิการสัมปทา (ทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม) ฉลาดคิดแยกคายให้ได้ ประโยชน์ และความจริง คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา มองเป็น คิดเป็น เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มัน เป็นไปในระบบ ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวนสืบค้นวิเคราะห์วิจัย ไม่ว่าจะเพื่อให้เห็น

ความจริง หรือเพื่อให้เห็นแง่มุมด้านที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์กับทั้งสามคนแก้ไขปัญหาและจัดทำ
ดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยวิธีการแห่งปัญญาที่จะทำให้พึ่งตนเองและเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้
หลักคุณสมบัติที่เป็นต้นทุนสำหรับการพัฒนาตนเอง 7 ประการนั้น เพื่อให้มีความพร้อมสู่การพัฒนาที่
ถูกต้อง มีศักยภาพที่ดีเกิดคุณประโยชน์แก่ตนเป็นสิ่งที่ สำคัญสำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาตนเองหรือ
ผู้รับการพัฒนา จะต้องรู้จักเลือกสรรสิ่งที่ดีงามและ ให้เกิดมีในตนอันจะเป็น หลักประกันของชีวิตที่จะ
ทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้และ นอกจากนี้ ยังมีหลักที่จะช่วยให้รู้จัก เลือกสรรในทางที่ทรัพยากร
มนุษย์มีความถนัดตามจริต หรือลักษณะนิสัย ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาได้ตรงตามความสนใจและ
มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วต่อการพัฒนา

ทรัพยากรมนุษย์ อันได้แก่ หลักจิต 6 ประการ คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต),
พุทธธรรม, 2538) 1) รากจิต ผู้มีรากจะเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัย หนักไปในทางราก
ประพฤติหนักไปทางรักสวยรักงาม ละมุนละไม ควรใช้กรรมฐานคู่ปรับคือ อสุภะ (และกายคตาสติ)
2) โทสจิต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยหนักไปในทางโทสะ ประพฤติหนักไป
ในทางใจร้อนหงุดหงิดรุนแรง กรรมฐานที่เหมาะสมคือ เมตตา (รวมถึงพรหมวิหารข้อ อื่นๆ และกสิณ
โดยเฉพาะวรรณกสิณ) 3) โมหจิต ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัย หนักไปทางโมหะ
ประพฤติหนักไปทางเขลา เหนงซึม เงื่องงง งมงาย ใครว่าอย่างไรก็คอยเห็นคล้อย ตามไปฟัง แก้วด้วยมี
การเรียน ไต่ถาม ฟังธรรม สนทนาธรรมตามกาล หรืออยู่กับครู (กรรมฐานที่ เกื้อกูลคือ อานาปานสติ
4) สัทธาจิต ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยมากด้วย ศรัทธา ประพฤติหนักไปทาง
มีจิตซาบซึ้ง ซึ้นบาน น้อมใจ เลื่อมใสโดยง่าย ฟังชักนำไปในสิ่งที่ควรแก่ ความเลื่อมใส และความเชื่อที่
มีเหตุผล เช่น ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย และศีลของตน 5) พุทธจิต หรือญาณจิต ผู้มีความรู้เป็น
ความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยความประพฤติหนักไปทางใช้ ความคิดพิจารณา และมองไปตาม
ความจริง ฟังส่งเสริมด้วยแนะนำให้ใช้ความคิดพิจารณา สภาวธรรมและสิ่งดีงามที่ให้เจริญปัญญา เช่น
พิจารณาไตรลักษณ์ เป็นต้น 6) วิตกจิต ผู้มีวิตกเป็น ความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยความ
ประพฤติหนักไป ทางชอบครุ่นคิดวทวน นึกคิดจับจุดฟังชาน ฟังแก้ด้วยสิ่งที่สะกดอารมณ์ เช่น
เจริญอานาปานสติ หรือเพ่งกสิณ เป็นต้น

เนื่องจากพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงบรรลุนั้นมีความละเอียดอ่อน สุขุม คัมภีร์ภาษายากต่อ
บุคคลจะรู้เข้าใจและปฏิบัติตามได้ เมื่อทรงพิจารณาอย่างลึกซึ้ง ทรงเห็นว่าคนในโลกมีหลายจำพวก
พวกสอนได้ ผู้มีธุรีในจักขุน้อย ถ้าไม่ได้ฟังธรรมอาจเสื่อมจากคุณวิเศษได้ จึงทรงเปรียบเทียบอุปนิสัย
ของคนเสมือนบัว 4 เหล่า แล้วจึงทรงดำริที่จะแสดงธรรมแก่ชาวโลกตาม ความเหมาะสมแห่ง
สติปัญญาต่อไป

หลักการพิจารณาตามหลักบัว 4 เหล่า (อง.จตุกก. (ไทย) 21/133/22) (สังเกตจากการศึกษา
การปฏิบัติตาม และ สติปัญญา) "ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก คือ
1) อุคฆัตถัตถุญ คือผู้เข้าใจได้ ฉับพลัน 2) วิปจิตถุญ คือผู้เข้าใจต่อเมื่อขยหายความ 3) เนยยะ คือผู้ที่
พอจะแนะนำได้ และ 4) ปทปรมะ คือผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะภิกษุทั้งหลาย
บุคคล 4 จำพวกนี้แลมีปรากฏ อยู่ในโลก"

1) อุคฆัตถัตถุญ คือ ผู้เข้าใจได้เร็วพลัน เพียงท่านยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดงก็ตรัสรู้ได้เปรียบ
เหมือนดอกบัวที่โผล่พ้นน้ำแล้ว พอถูกแสงอาทิตย์ก็เบ่งบานทันที

2) วิปจิตัญญ คือ ผู้รู้และเข้าใจได้ต่อเมื่อท่านอธิบายขยายเนื้อความจึงรู้แจ้ง เปรียบเทียบเหมือนดอกบัวที่โผล่เสมอผิวน้ำ พร้อมจะบานในวันพรุ่ง

3) เนยยะ คือ ผู้พอแนะนำพราสอนบ่อยๆ ค่อยเข้าใจได้เปรียบเทียบกับเหมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำพร้อมที่จะบานในวันต่อไป

4) ปทปรมะ คือ ผู้มีปัญญาด้อย จดจำได้เฉพาะตัวบทธรรมเท่านั้น ไม่สามารถที่จะเข้าใจ เห็นแจ้งในธรรม สอนไปก็เพียงให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยในภพต่อไป เหมือนดอกบัวที่มีโรค และยังอยู่ใต้โคลนตม ไม่มีโอกาสโผล่ขึ้นผิวน้ำเพื่อเบ่งบานได้ ยิ่งแต่จะตกเป็นอาหารของปลาและเต่า

การเปรียบเทียบอุปนิสัยของคนเข้ากับดอกบัวสี่เหล่านี้ ถือเป็นแนวทางที่จะทำให้ ผู้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์รู้จักเลือกสรรวิธีการพัฒนาให้เหมาะสมกับระดับสติปัญญาและยังจะ ทำให้รู้สึกเข้าใจต่อตัวผู้รับการพัฒนาตามระดับความสามารถทางสติปัญญา ทำให้เกิดการพัฒนาตรงตามความรู้ความเข้าใจของผู้รับการพัฒนา ส่งเสริมฝึกรวมการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

2.3.4 กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

หลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีจำนวนมากมายสามารถนำมาใช้ให้เหมาะกับตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้จัดไว้เป็นหมวดไว้ดังจะได้นำมาเป็นแนวทางดังนี้

1) หลักธรรม สำหรับผู้นำการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผู้บริหารจะต้องมีความเก่ง คือรู้จักระดมทรัพยากรบุคคลให้ประสานสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อดำเนินให้สำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ จึงต้องมีลักษณะเด่น 3 ประการ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), คุณลักษณะของผู้บริหาร, 2541) คือ

1. จักขุมา หมายถึง มีสายตาทียาวไกล เป็นคนมีปัญญา มองการณ์ไกล สามารถกำหนดเป้าหมายและวางแผน ทั้งฉลาดในการใช้คน ซึ่งกล่าวโดยสรุป นักบริหารจะต้องมีความรู้ 3 ประการ คือ รู้ตน รู้คน และรู้งาน ลักษณะของนักบริหารข้อนี้ตรงกับคำว่า (Conceptual Skill) คือทักษะในการใช้ความคิด

2. วิรุโธ หมายถึง จัดการธุระได้ดีเพราะมีความชำนาญเฉพาะด้าน นักบริหารระดับล่างควรมีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขาใดสาขาหนึ่ง เช่น เป็นหัวหน้าฝ่ายธุรการจะต้องมีความรู้ด้านเอกสารงานธุรการเป็นอย่างดี แต่ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูง ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านอาจไม่จำเป็นนัก เพราะสามารถใช้ผู้เชี่ยวชาญ ช่วยทำงานเฉพาะด้านได้ ลักษณะที่สองนี้ ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ทักษะด้านเทคนิค

3. นิสสัยสัมปันโน หมายถึง อาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จึงมีคนอื่นดีทำงานให้ด้วยความเต็มใจ นักบริหารต้องผูกใจคนไว้ได้ ลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นอยู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ลักษณะนี้ช่วยให้สั่งงานและมอบหมายงานอย่างมีประสิทธิภาพและ ลดความยุ่งยากในการติดตามผล (นงนุช วงษ์สุวรรณ, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, 2552)

สรุปว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธศาสนาได้แบ่งจุดหมายไว้เป็น 3 ระดับขั้น หรือแบ่งเป็น 2 ระดับใหญ่คือ จุดหมายระดับโลกียะ คือ จุดหมายที่ทำได้โดยการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิตในปัจจุบันและในภายเบื้องหน้า ส่วนอีกหนึ่งจุดหมาย คือ

จุดหมายระดับโลกุตตระ คือ จุดหมายสูงสุดหรือประโยชน์อย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา ได้แก่ การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระพ้นจากเครื่องเศร้าหมอง ความขุ่นมัวของจิตทั้งปวง มีความสุขอย่างแท้จริงอันเป็น วิมุตติธรรม นิพพาน ซึ่งจุดหมายในระดับนี้ มนุษย์ก็สามารถกระทำให้เกิดขึ้นได้ ให้บรรลุถึงจุดหมาย สูงสุดนี้ได้โดยการพัฒนาตามหลักทางพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่า สิกขา 3 ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธศาสนานี้ ต้องปฏิบัติให้ครบ 3 ด้าน อันเป็นทางทำให้เกิด ความสมบูรณ์ยั่งยืน ได้แก่ ด้านตนเอง ด้านผู้อื่น และด้านทั้งสองหรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย โดยมีการ พัฒนาไปพร้อมกัน ผู้พัฒนานั้นที่เข้าถึงจุดหมาย 3 ด้านนี้แล้ว ซึ่งถือได้ว่า ได้ทำหน้าที่ประโยชน์โดย สมบูรณ์ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม นอกจากนี้อาจกล่าวสรุปได้อีกว่า เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ตามแนวพุทธนี้ ก็เพื่อจุดหมายอีกอย่างหนึ่ง คือ 1) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การให้ทำงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนองความจำเป็นขององค์การ มีความสามารถในการประกอบสัมมาชีพ 2) นอกจากพัฒนาให้เป็นคนเก่งมีความสามารถแล้ว ยังต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ทำงานให้ได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ และ 3) พัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตาม หลักพุทธธรรม คือ สู่ระดับนิพพาน ซึ่งจะทำให้มนุษย์มี ความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกข์ ได้อย่างสิ้นเชิง เป้าหมายทั้ง 3 ประการนี้ สู่ถึงระดับขั้นตอนของการพัฒนาตามเป้าหมายทางพุทธ ศาสนา ด้วย กล่าวคือ หากมนุษย์หรือองค์การมีประสิทธิภาพแล้ว แต่ยังขาดเป้าหมายข้อที่สองขาด จริยธรรม ศีลธรรม ก็ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น หรือหากบุคคลหรือองค์การนั้นมีทั้งข้อที่ 1 และ 2 แล้ว ก็สามารถก้าวสู่การพัฒนาขั้นที่ 3 ต่อไปได้ อย่างไรก็ตามเป้าหมายการพัฒนานั้น จะขึ้นอยู่กับ วัสดุทัศนคติขององค์การ หากองค์การมีวิสัยทัศน์ต้องการเป็นองค์การที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ ความสามารถมีประสิทธิภาพในการทำงานแต่ต้องมีจริยธรรม คุณธรรมด้วย องค์การที่ว่านี้ก็พัฒนาได้ 2 ระดับ เป้าหมาย ยังไม่พัฒนาไปถึงระดับที่ 3 ก็ได้ เช่น องค์การที่ เป็นธุรกิจเอกชนหรือองค์การ ภาครัฐ แต่หากเป็นองค์การทางพุทธศาสนา ก็ต้องมีเป้าหมายสู่ระดับการพัฒนาถึงขั้นสุดท้ายด้วยตาม หลักแห่งพุทธธรรม ผู้ออกแบบวัดได้ละชีวิตก็เพื่อศึกษาธรรม เผยแผ่ธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรม ก็หวังประโยชน์แห่งการเข้าถึงความหลุดพ้นดับทุกข์ เข้าถึงความสุขอันแท้จริง

2.4 พระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.4.1 บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำโขง

บทบาทคณะสงฆ์ตามภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ มีดังนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2554 : 5-8)

การพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพียงอย่างเดียวยังไม่สามารถพัฒนาวัดได้สมบูรณ์ครบถ้วน การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ ดังนี้

1. การปกครอง หมายถึง การดูแล คุ้มครอง บริหารการปกครองของคณะสงฆ์ไทย เป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นประธาน มี

การบังคับบัญชากันไปตามลำดับชั้นนับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขปรับปรุง พ.ศ. 2535 ได้ลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ไว้ดังนี้

มาตรา 20 คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ใน กฎมหาเถรสมาคม หลักการปกครองเป็นภารกิจที่วัด โดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวัด หรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาคเจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบททุกบุตร

2. การศาสนศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และบาลี นอกจากนี้จะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธรวณะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนา ก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำการทำนุบำรุงสนับสนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และทรงยกย่อง พระภิกษุ สามเณร ที่เรียนรู้พระพุทธรวณะให้มีฐานันดรพระราชทานราชูปการต่างๆ มีนิตยภัต เป็นต้น

หลักการศาสนศึกษา เป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของ คณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม - บาลี แผนกสามัญ การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ภารกิจ ด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมบาลีสนามหลวง เป็นเลขานุการสอบธรรม - บาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือเป็นประธานจัดสอบธรรม - บาลีสนามหลวง และเป็นเจ้าสำนักเรียนในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส นอกจากนี้ ยังรวมถึงการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น มอบทุนการศึกษา แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

3. การเผยแผ่ หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยาย กว้างขวางออกไป การเผยแผ่ คือการทำให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น กระจายไปเช่น เผยแผ่ศาสนา เผยแผ่ธรรม องค์การเผยแผ่ ส่วนคำว่า เผยแพร่ ใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ทำให้แพร่หลาย ในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรมหรือให้สัมผัสได้ทางตา หู เป็นต้น

หลักการเผยแผ่ เป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธี ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรม

ต่างๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาการจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการบวชนกขัมมจารีณี (ชีพรามณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันฉัตรมงคล (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแผร์ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัด นอกวัด ชื่อว่า ภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น ปัจจุบันการเผยแผ่ต้องดำเนินงานตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. 2550

4. การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด การพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาดร่มรื่น สะดวก สบาย การทำถนน ทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น นอกจากนี้ การสาธารณูปการ เป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้ เพื่อสร้างสิ่งจำเป็น รักษา สิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ ภายในวัด ในกรณีนี้ให้รวมถึงการดูแลรักษาศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์ มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ช่วยกันดูแลรักษา เช่น ให้ตั้งพระภิกษุทำหน้าที่ดูแลรักษาวัสดุสิ่งของของสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า ภัณฑาคาริก โดยเฉพาะศาสนสมบัติ แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ

- ศาสนสมบัติวัด คือ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง เป็นหน้าที่ของสงฆ์ในวัดนั้นซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นต้น ช่วยกันดูแล รักษา ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

- ศาสนสมบัติกลาง คือ ทรัพย์สินอันมิใช่เป็นศาสนสมบัติวัด แต่เป็นของสงฆ์ส่วนกลาง เช่น ที่ดิน และผลประโยชน์วัดร้าง ทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้สงฆ์ส่วนกลาง ศาสนสมบัติกลาง เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงดูแล รักษา ทั้งนี้ การจัดการศาสนสมบัติภายในวัด จะต้องยึดหลักให้ถูกต้องตามกฎหมาย พระธรรมวินัย มติมหาเถรสมาคมและจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยทั่วไปหากไม่จำเป็น

หลักการดำเนินการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุ

หรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมรุ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น

5. การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การให้การสงเคราะห์ด้านการฝึกฝนอบรมแก่ประชาชน เป็นการจัดการศึกษาที่วัด คณะสงฆ์ดำเนินการขึ้นเพื่อสนองต่อนโยบายของภาครัฐ ในอันที่จะส่งเสริมให้ประชาชน เยาวชน ได้รับการศึกษา

หลักการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยมีความมุ่งหมาย 4 ลักษณะ คือ

1. การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้ พระภิกษุสามเณรนักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เต็ม หรือวันหยุดอื่น ๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

2. การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

3. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่าง ๆ

4. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษาเช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ

5. ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาสได้ บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา หรือการดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น

6. การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือเพื่อประชาชนทั่วไป นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชน ผู้ยากไร้และประสบภัยแล้ว ยังหมายรวมถึงการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารทางราชการ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอาชีพแก่ประชาชน การให้ใช้สถานที่วัดสำหรับดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

หลักการสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ประชาชนเป็นสำคัญได้แก่ การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบการกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน เป็นต้น การให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัว หรือชักชวน

ญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่างๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุขมูลฐาน การปกครองการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น

สรุปได้ว่า บทบาทคณะสงฆ์ไทย ตามภารกิจ 6 ด้าน ของคณะสงฆ์ เพื่อการดำรงรักษาพระพุทธศาสนา การปกครอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง หมายถึง ภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาส หรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่อง ดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม 2) ด้านการศึกษา หมายถึง ภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของ คณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม – บาลี แผนกสามัญ การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง 3) ด้านการเผยแผ่ หมายถึง ภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธี ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน 4) ด้านการสาธารณูปการ หมายถึง ภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน และ 6) ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล) (2561) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ในมุมมองของพุทธบริษัท 4 โดยนำหลักมหาปริณิพพานสูตรมี 4 ประการดังนี้ 1) การศึกษาพระธรรม 2) การนำความรู้นั้นไปปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน 3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อผู้อื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์ท่าน และ 4) การปกป้องพระพุทธศาสนาเมื่อมีผู้กล่าวให้คลาดเคลื่อนหรือจาบจ้วงพระธรรมวินัย

พระครูสุธีจรรย์วัฒน์ (2562) กล่าวถึง บทบาทของพระสงฆ์ไทย จะต้องเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเพื่อการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ แต่ไม่ละเลยการประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักการเดิมของหลักคำสอน แต่ให้มีแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข แสดงบทบาทให้เหมาะสมเป็นแนวทางให้เยาวชนรุ่นหลัง ได้ยึดถือปฏิบัติตามจารีต วัฒนธรรม ประเพณี

1. บทบาทด้านการเผยแผ่

มีหน้าที่ศึกษาเรียนรู้คำสอนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ แล้วปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนั้น แล้วต้องสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ โดยการจัดเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติซึ่งมีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงาน

2. บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์เป็นตัวแทนพุทธศาสนา ทำหน้าที่เพื่อชุมชน มีจิตวิญญานเพื่อชุมชนต้องมีความรู้ลึกที่เป็น ชุมชน พระภิกษุสงฆ์เป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติธรรมเผยแผ่คำสอน และ สืบต่อพระพุทธศาสนาโดยตรง มีคุณภาพและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาย

3. บทบาท บริหารศรัทธา ความศรัทธา ตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 4 ประเภท

- 1) กัมมศรัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีจริง
- 2) วิปากศรัทธา เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง
- 3) กัมมัสสกตาศรัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง
- 4) ตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่า

ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงตรัสรู้สัจธรรมด้วยพระองค์เองโดยชอบ

4. บทบาทผู้นำแห่งจิตวิญญาณ

จะใช้วิธีการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัท โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่สามารถนำไปใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชน

5. บทบาทนักพัฒนาสังคม

เพื่อให้สังคมมีปัญหาอย่างแท้จริง มีศีล มีวินัยในตัวเอง และให้พุทธศาสนิกชนมีจิตใจหนักแน่นในการทำมาหากิน ด้วยมีวิริยะ ไม่หวั่นไหวกับอาภรณ์ต่างๆ ที่มากระทบโดย มีความมุ่งมั่นเพื่อให้จิตใจ มีสมาธิ สามารถสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด ให้เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และเรียนรู้ตลอดชีวิต

6. บทบาทผู้นำสู่ความพ้นทุกข์

พระสงฆ์จะเป็นที่พึ่งให้กับผู้ที่มีทุกข์ พระสงฆ์จะแบบอย่างที่ดีและต้องเป็นผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ ปลุกฝังศรัทธา ผ่านการประพฤติปฏิบัติ การเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และหลักการประพฤติปฏิบัติโดยยึดถือพระธรรมวินัยในการประพฤติปฏิบัติตน

พระมหาพงศ์ทราทิศย์ ก้องเสียง และคณะ (2563 : 13-14) ได้ศึกษาบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถูกกำหนดขึ้นภายใต้กรอบของพระธรรมวินัย ความคาดหวังจากสังคม กฎหมายบ้านเมืองและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ประกอบด้วย

1) บทบาทในอุดมคติ เป็นบทบาทหลักตามพระธรรมวินัยที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น

2) บทบาทที่บุคคลเข้าใจ เป็นบทบาทที่เป็นภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ และอยู่ในความคาดหวังของคนในสังคม ประกอบด้วยบทบาทในฐานะเป็นต้นแบบของสังคมในแง่ของการเป็นผู้มีความประพฤติดีงาม ในฐานะเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ ในฐานะนักการศึกษา และในฐานะนักพัฒนาสังคม

3) บทบาทที่แสดงออกจริง เป็นการดำเนินบทบาทไปตามนโยบายของรัฐภายใต้พระราชบัญญัติพระสงฆ์ ซึ่งบทบาทนี้จะถูกนำมาพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของสังคมแต่ละพื้นที่ ต้นทุนของวัด ความถนัดและทัศนคติพระสงฆ์ของผู้ดำเนินบทบาท

สรุปการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์เกิดจากปัจจัยทางสังคม ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ไทยในอนาคตจึงมีแนวโน้มเป็นไปใน 3 ลักษณะ คือ

1) ต้องยึดตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ระมัดระวังต่อปัญหาความสุมเสี่ยงต่อโลกวิเศษ เพราะความเจริญทางด้านเทคโนโลยีทำให้ผู้คนเข้าถึงข่าวสารได้รวดเร็ว

2) จะต้องอนุรักษ์ตามยุคสมัย และสภาพสังคมเพื่อให้การเผยแผ่ธรรมะเข้าถึงประชาชนเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของสังคม

3) จะต้องเป็นไปตามนโยบายของรัฐสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นองค์กรทางสังคมที่เป็นกลไกในการพัฒนามนุษย์และสังคม

นอกจากนี้พระสงฆ์จะต้องดำเนินบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและสติปัญญาและมีบทบาทในการสังเคราะห์ชุมชนในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นที่ยอมรับของสังคมและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย รวมถึงบทบาทการเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชน

2.4.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นความมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดการขยายหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้เคารพเลื่อมใสในศรัทธาและน้อมนำเอาหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่หลักของพุทธบริษัท 4 โดยยึดจากหลักการพุทธพจน์

“ภิกษุทั้งหลายจงเที่ยวไปสู่ที่จาริก เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุกแก่มนุषย์และเทวดาทั้งหลาย”

กรมการศาสนา (2551:1) อ้างถึงในพระมหาสาราญ ครุฑสุวรรณ, 2560:16-17) ให้ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ว่า การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาท และประชาชนได้รับทราบในทุกวิถีไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่นหนังสือธรรมะ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์ จัดโครงการต่าง ๆ ขึ้น ในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมะหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ดำเนินการในสังคมไทย มุ่งให้บุคคลพึงละเว้นกรรมชั่ว ประกอบสัมมาอาชีวะ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่เอาวัดเอาเปรียบ ให้มีความขยันหมั่นเพียร มีความสมัครสมานสามัคคีกัน ละเว้นสิ่งที่เป็นโทษทั้งต่อตนเองและผู้อื่น หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาเผยแผ่อบรมสั่งสอน เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจคือ หลักอิทธิบาท 4 ฉันทะให้มีความรักความชอบในงานที่ทำและพร้อมที่จะลงมือทำงานนั้นด้วยความเต็มใจ วิริยะ ให้มีความขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพการงาน จิตตะ ให้มีความตั้งใจและสนใจในหน้าที่การงาน และวิมังสา ให้มีการหมั่นพิจารณาตรวจสอบแก้ไข ข้อบกพร่องและประเมินตนเองเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพการงานอยู่เสมอ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นธรรมอันประเสริฐ เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถ่ายทอดไปสู่ประชาชนให้ได้รับการเรียนรู้และพร้อมนำเอาไปปฏิบัติ เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรม เกิดความเสวยสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพหน้า โดยจากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ (แก้ว จิตตะชน, 2553)

พระครูสังฆรักษ์สาธิต บุญเอก (2558: 3) กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพันธกิจที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจในหลักพระธรรมวินัยให้แก่พุทธศาสนิกชนอย่างถูกต้อง ถ่องแท้ สามารถเลือกนำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เหมาะสมและเกิด

ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนได้อย่างเป็นสุข โดยมีศรัทธาความเชื่อมั่นพร้อมทำหน้าที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ด้วยการทะนุบำรุง อุปถัมภ์ค้ำครอง สนับสนุน ส่งเสริมพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

พระครูนารถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธโร)(2561:18-20) กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก หมายถึง การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เข้าถึงประชาชนในทุกช่องทางผ่านการสื่อสารด้านต่าง ๆ เช่นการพูด สนทนา บรรยายการเขียนผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ การใช้การศาสนสงเคราะห์และการประพฤติปฏิบัติให้เป็นที่ยอมรับของพระสงฆ์เอง

เรวัตร์ ผมหอม (2565:11-12) กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การนำเอาหลักธรรมอันประเสริฐ อันเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้ และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เป็นคนดี มีศีลธรรมเกิดความสงบสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพหน้า

พระณพพร โทวาท (2560) ได้ให้ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ดังนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การติดต่อสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจ ให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรงในพระรัตนตรัย พร้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรการปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกเป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล

แนวคิดของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กระบวนการสื่อสารข้อมูลข่าวสารคำสอนและการโน้มน้าวจิตใจของประชาชน ให้เข้าถึงสาระและสามารถปฏิบัติตนได้ซึ่งตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น บุคคลสามารถทำได้โดยผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อโทรทัศน์และสื่อกิจกรรมด้านต่างๆ ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความดีการยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจการเผยแผ่ต้องทำอย่างต่อเนื่องและรูปแบบวิธีการเผยแผ่ต้องหลากหลายและทันสมัย

คุณลักษณะการสอนที่ดีตามแนวพุทธจริยาหรือหลักเทศนาวิธี 4 ประการเรียกว่าพุทธลีลาในการสอน 4 ประการ

1. สันทัสนา (การชี้แจงให้เห็นชัด) ปลดเปลื้องความเขลาหรือความมืดมัว
2. สมทปนา (การชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ) ปลดเปลื้องความไม่ประมาท
3. สมุตเตชชา (การเข้าใจให้อาจหาญแก่ล้ากล้า) ปลดเปลื้องความเกียจคร้าน
4. สัมปหังสนา (ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง) ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในเชิงปฏิบัติ

กรกต ชาบัณฑิต (2556 : 64-65) กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า มีเป้าหมายเพื่อมุ่งเห็นให้พุทธศาสนิกชน มีความรู้และมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และนำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการนำธรรมะมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีในการเผยแผ่ ด้วยการเผยแผ่ผ่านเว็บไซต์หรือสื่อต่างๆ ซึ่งมีวิธีการเผยแผ่ที่หลากหลายวิธี คือ (1) การเทศนาธรรม (2) การปาฐกถาธรรม (3) อภิปรายธรรม (4) สนทนาธรรม (5) การสอนกรรมฐาน และ (6) การสอนแบบประยุกต์ สำหรับเป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำแนกไว้ 3 ด้าน คือ

1) ด้านการศึกษา เป็นการมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชน ได้ศึกษาถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และรู้้อย่างแท้จริง สามารถทำให้วิถีชีวิตพัฒนาและเป็นไปอย่างสันติสุข

2) ด้านศาสนา เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ได้เรียนรู้ศาสนพิธี พิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา รู้จักแบบแผนวิธีการปฏิบัติตามทางพระพุทธศาสนา และเพื่อสร้างศาสนทายาทให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน เป็นการสร้างความสมานฉันท์ และสร้างสันติภาพร่วมกันในสังคม

3) ด้านวัฒนธรรม ศาสนาและวัฒนธรรม ประเพณี มีความสำคัญคู่กับวิถีการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชน เพื่อให้พุทธศาสนิกชนตระหนักถึงคุณค่าทางประเพณี อนุรักษ์และทำนุบำรุงให้อยู่คู่กับพระพุทธศาสนาต่อไป

ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทยมีโครงสร้างองค์กรปฏิบัติงานตามแผน มีการพัฒนาทักษะบุคลากรให้มีความพร้อมในการปฏิบัติงาน และการสร้างค่านิยมร่วมภายในองค์กร ให้บุคลากรมีความสามัคคีกัน ปัญหาที่พบคือ ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และฐานข้อมูลที่มีอยู่ยังขาดประสิทธิภาพการสร้างทัศนคติของบุคลากรที่มีต่อองค์กรยังไม่ประสบผลสำเร็จ การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกอบด้วย

1. การปรับเปลี่ยนทักษะ แนวคิด ค่านิยม เป้าหมาย รวมถึงวิธีการปฏิบัติงาน
2. การสร้างความเข้าใจให้บุคลากรทุกระดับเพื่อให้เกิดการยอมรับและมีส่วนร่วม
3. มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสนับสนุนด้านฐานข้อมูล การสร้างบุคลากรให้องค์กรให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ

4. มีการตรวจสอบ ประเมินผล การปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนา ระบบการบริหารงานสมัยใหม่เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีหรือนวัตกรรม เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยิ่งขึ้น

คุณลักษณะของอำนาจหน้าที่ ในการเผยแผ่ตามนัยทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธอำนาจที่ไม่เกิดจากพระธรรมวินัย ดังนั้นอำนาจจะต้องมาจากการให้การยอมรับ หรือความเลื่อมใส ศรัทธา การเห็นประโยชน์คุณค่าของสิ่งนั้นๆ และปฏิบัติตามด้วยความเคารพ อำนาจในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงเป็นอำนาจที่มาจากหน้าที่ เพราะการที่บุคคลบวชเข้าเป็นสมาชิกองค์กรคณะสงฆ์ในเบื้องต้น ล้วนเกิดจากความเลื่อมใส ศรัทธา ในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และภายหลังเมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจนได้บรรลุคุณประโยชน์สูงสุดแล้ว เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ก็นำมาถ่ายทอดหรือสั่งสอนคนอื่นต่อไป ศรัทธาที่ประกอบไปด้วยปัญญาจึงเป็นที่มาของอำนาจในทางพระพุทธศาสนา

การมอบหมายหน้าที่ในองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล เริ่มจากที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกออกประกาศเผยแผ่พระศาสนา ปรากฏว่ามีกุลบุตรต้องการบวชด้วยจำนวนมากและเมื่อมีผู้ต้องการจะบวชพระสาวกก็จะนำมาเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อบวชให้ ซึ่งเป็นความลำบากแก่พระสาวกและผู้ที่ต้องการจะบวช พระพุทธองค์จึงทรงประทานอนุญาตให้พระสาวกเป็นพระอุปัชฌาย์ บวชกุลบุตรที่มีศรัทธาในท้องถิ่นและชนบทนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องนำมาเฝ้าพระองค์ด้วยวิธี “ติสรณคณูปสัมปทา” (วิ.ม./4/34/42) ทั้งนี้เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่พระสาวกในการดำเนินการเผยแผ่พระศาสนา และมีพัฒนาการเป็นไปตามลำดับตามความเจริญขององค์กรคณะสงฆ์ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อประมวลตามหลักวิธีการจัดองค์กรแล้วลักษณะการมอบหมายหน้าที่ในองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลมีดังนี้

1. การมอบหน้าที่ด้วยการให้ตำแหน่ง เพราะสถานะของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นช่วยให้มีการกระทำและเป็นที่ยอมรับร่วมกันในขอบเขตของงานนั้น เพราะการมอบหน้าที่นั้นเป็นการมอบหมายงานหรือการบริหารงานบางส่วนให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เมื่อได้รับมอบหมายหน้าที่ก็จะได้รับสิทธิในการกระทำหรือในการตัดสินใจในสิ่งต่างๆ ภายในขอบเขตหน้าที่ที่ตนได้รับมอบ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของอำนาจตามมา คือ มีอำนาจในการพิจารณาความดีความชอบหรือความสามารถลงโทษผู้ใต้บังคับบัญชาได้

การมอบหน้าที่ในลักษณะนี้ในองค์กรคณะสงฆ์ คือ การได้รับการสมมติโดยเมื่อสงฆ์จะมอบหน้าที่ให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้กระทำหน้าที่แทนสงฆ์ สงฆ์จะใช้วิธีการสวดสมมติหรือการสอบถามความพอใจ และมีการกำหนดคุณสมบัติ โดยอาศัยความยินยอมพร้อมใจของภิกษุสงฆ์ที่เข้าร่วมประชุมกันทั้งหมดว่าจะมอบหน้าที่ในการทำกิจนั้นๆ แก่ภิกษุสงฆ์รูปใด ถ้าหากมีภิกษุรูปใดเห็นว่าไม่เหมาะสมก็สามารถคัดค้านท้วงติงได้ ตัวอย่างเช่นการสมมติหรือมอบหน้าที่แก่ภิกษุทำหน้าที่เป็นผู้แจกภัตตาหาร ที่เรียกว่า “ภัตตฺตฺเทศก์” มีคำมอบหน้าที่หรือคำสวดสมมติว่า ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงสมมติอย่างนี้พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นภิกษุผู้สามารถผู้ฉลาดพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่ผู้แจกอาหารนี้เป็นญัตติ ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้เป็นเจ้าหน้าที่แจกอาหาร ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกอาหารท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง (วิ.จ.ุ/7/326/154 – 155)

ภิกษุที่ได้รับมอบหน้าที่แล้ว ก็มีสิทธิมีหน้าที่ในการแจกภัตตาหาร ตามที่ได้รับแต่งตั้งนั้น หากท่านปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ คือ อยู่ในองค์ประกอบของพระภัตตฺตเทศก์ 5 ประการ คือ ปราศจากอกคิ 4 และรู้จักกิจนั้นๆ เป็นอย่างดี ถ้าท่านปฏิบัติหน้าที่ภายใต้องค์ประกอบเหล่านี้ใครๆ ก็ไม่สามารถที่จะตำหนิติเตียนการปฏิบัติหน้าที่ของท่านได้ เพราะท่านเป็นผู้ที่สงฆ์และส่วนรวมมีมติร่วมกันแล้ว

2. การสร้างพันธะต่อหน้าที่ หรือที่เรียกว่าความรับผิดชอบ ให้เกิดมีต่อผู้ที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ ดังจะเห็นได้จากที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบวชกุลบุตร เพื่อมิให้เป็นปัญหาในการปกครองจึงทรงให้ภิกษุถือพระอุปัชฌาย์ อันเป็นข้อปฏิบัติระหว่างอุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริกจะพึงปฏิบัติต่อกัน เรียกว่าอุปัชฌาย์วัตรและสัทธิวิหาริกวัตร

อุปัชฌาย์ เมื่อบวชให้กุลบุตรแล้วจะต้องติดตามให้การอบรมพร้าสอน ตลอดจนให้การอนุเคราะห์ด้วยปัจจัย 4 แก่สัทธิวิหาริกของตนอย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่เดียวกันภิกษุที่เป็นสัทธิวิหาริก ก็จะต้องแสดงความกระตือรือร้นที่จะปรนนิบัติรับใช้ด้วยความเคารพ และทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์มีอำนาจทำการประณาม หรือตำหนิติเตียนภิกษุที่เป็นสัทธิวิหาริกของตนที่ประพฤติไม่เหมาะสม 5 ประการ คือ ไม่มีความรักใคร่ ไม่เลื่อมใส ไม่มีความละเอียด ไม่มีความเคารพ และไม่หวังดีต่อพระอุปัชฌาย์โดยอยู่บนพื้นฐานของความปรารถนาดีต่อกัน (แสง อุดมศรี. 2530 : 39)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ในขณะนั้นได้เจริญรุ่งเรืองยิ่งนักเป็นยอมรับของพุทธบริษัทสี่ ด้วยหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้เหมาะสมกับบุคคล และพระพุทธองค์ทรงคัดสรรหลักธรรมอย่างหยาบละเอียดให้แก่ผู้ที่เหมาะสม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเปรียบสติปัญญาของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป เหมือนดอกบัว 4 เหล่า คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2542 : 36-37)

1) บุคคลผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลันแต่พอยกหัวข้อธรรมะขึ้นมาแสดงเท่านั้น เรียกว่า อุกษมัญญัตถุญญ เทียบกับบัวพิน้ำ แต่พอรับสัมผัสศรีศมีพระอาทิตย์ก็จะบาน ณ วันนั้นได้

2) บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป เรียกว่า วิปจิตถุญญ เทียบกับบัวปริ่มน้ำ จักบานในวันรุ่งขึ้น

3) บุคคลผู้พอจะหาทางคอยชี้แนะมาใช้วิธีการยกย่องให้เข้าใจต่อๆ ไป เรียกว่า ไนยะ เทียบกับบัวงามใต้พิน้ำจักบานในวันต่อๆ ไป

4) บุคคลผู้แก้ปัญหา มีดวงตามืดมิด ยังไม่สามารถบรรลุคุณวิเศษได้ในชาตินี้ เรียกว่า ปทปรมะ เทียบกับบัวจมใต้น้ำที่เป็นรักษาแห่งปลาและเต่า

ถึงกระนั้นก็ตามพระพุทธองค์ทรงทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งด้วยพระองค์เองและทรงส่งพระสาวกเผยแผ่พระพุทธศาสนาสังฆธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปยังมวลหมู่มนุษย์เพื่อประโยชน์ของมหาชนโดยที่พระพุทธองค์เองทรงเป็นแม่แบบให้เหล่าอริยสาวกได้ปฏิบัติเอาเยี่ยงอย่าง ทำให้พระพุทธศาสนาในขณะนั้นแผ่ขยายรุ่งเรืองกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธองค์ทรงวางตัวบุคคลมอบอำนาจตำแหน่งความชำนาญแก่พระอริยสาวกของพระองค์เองแล้ว อาทิ ทรงมอบตำแหน่งแห่งเสนาบดีกองทัพพระสารบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นอัครสาวกฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา นับว่าเป็นวิสัยทัศน์แห่งพระปรีชาญาณยิ่งนัก ได้พระอัครสาวกทั้งสองตลอดถึงพระอริยสาวกอีกหลายรูปช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่พระองค์ก็ได้ทรงวางภาระเสียทีเดียว ได้แนะนำวิธีการในการเผยแผ่อย่างมีคุณภาพ ถือว่าเป็นลีลาการสอนการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ ได้แสดงไว้ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2542 : 45) (1) สันตสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนงูมอไปดูให้เห็นกับตา (2) สมာทปนา ชักจูงให้เห็นจริงด้วย ขวนให้คล้อยตามและยอมรับแล้วนำไปปฏิบัติ (3) สมุตเตชนา ระวังให้แก้แล้ว บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะให้เกิดความเพียร (4) สัมปัทสนา ซโลมใจให้เข้มแข็ง ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2549 : 51-63) ได้กล่าวว่า หลักการสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสั่งสอนให้สรรพสัตว์ดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุข 3 ระดับคือ (ช.จ. /30/ 673/261-262)

1) ระดับต้น (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) คือ ประโยชน์ปัจจุบัน พระพุทธเจ้าสอนให้มนุษย์แสวงหาประโยชน์สุขตามสมควรแก่ อดทนภาพและขีดความสามารถที่พึงมีเช่น ความมีสุขภาพดีร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคเบียดเบียน มีหน้าที่การงาน อาชีพสุจริต เลี้ยงตัวได้ มีสถานภาพ เป็นที่ยอมรับของสังคม รักษาครอบครัววงศ์ตระกูล ให้เป็นที่น่านับถือ

2) ระดับกลาง (สัมปรายิกัตถะ) คือ ประโยชน์เบื้องหน้า ทรงสอนให้มนุษย์มุ่งในประโยชน์สุขขั้นสูงขึ้น ด้วยการพัฒนาทาง จิตใจ ให้อยู่เหนือโลกธรรมทั้งหลายอันจะยังประโยชน์ทางจิตใจให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเอง ต่อไปในกาลข้างหน้า เช่น การมีความอบอุ่นใจด้วยศรัทธาในหลักธรรม มีความภูมิใจในชีวิตที่สะอาด ด้วยความประพฤติสุจริต อิ่มใจในชีวิตที่มีคุณค่า ที่ได้เสียสละทำประโยชน์ให้เกิดขึ้น มั่นใจในความสามารถ แก้ปัญหาชีวิต โลงใจว่าได้ทำความดีไว้แล้วเพื่อประโยชน์ในกาลข้างหน้า

3) ระดับสูง (ปรมัตถะ) คือ ประโยชน์อย่างยิ่ง ทรงสอนให้มนุษย์ มุ่งแสวงหาประโยชน์ขั้นสูงสุด เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงด้วยการบำเพ็ญภาวนาให้จิตเข้าสู่ความสะอาด สว่าง สงบ

แห่งมรรคผล นิพพาน ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ภายใจไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่ผันแปร อยู่เป็นประจำละความยึดมั่น ถือมั่น รักษาใจให้ปลอดโปร่ง แจ่มใส สดชื่นเบิกบาน อยู่ตลอดเวลา ดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญา

2.4.3 หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กองพุทธศาสนศึกษา (2553:20-21) กล่าวถึงหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น มักเข้าใจว่า เป็นการทำให้ได้ยินได้ฟัง คือการเทศนาสั่งสอนซึ่งเป็นหลักปรีชาธรรม แต่ยังมี การเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติธรรมและปฏิเวธธรรม จึงจะครบถ้วน เป็นหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ดังนี้

1. หลักปรีชาธรรม เป็นการเผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง การจาริกสั่งสอน การปาฐกถาและแสดงธรรม ทักษะศึกษา การพิมพ์หนังสือเอกสาร การกระจายเสียงทางวิทยุและโทรทัศน์ สมาคมสนทนาธรรม

2. หลักปฏิบัติธรรม เป็นการเผยแผ่ด้วยการทำ ทำสิ่งที่ดี และทำสิ่งที่อยากให้อุ ปฏิบัติธรรมและวินัยอย่างเคร่งครัด การปฏิบัติธรรมเป็นพิเศษเพื่อมรรคผลนิพพานโดยตรง

3. หลักปฏิเวธธรรม เป็นการเผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขให้เขาดู พิสูจน์ถึงความที่ตนไม่ถูกไฟ คือราคะ โทสะ โมหะ มีอินทรีย์ผ่องใส และอิมเอบ มีความสงบสุข เรียบร้อยน่าบูชา เลื่อมใส มีจิตใจอยู่เหนือการเกิด แก่ เจ็บ ตาย มีอำนาจอยู่เหนือกรรม สะอาด สว่าง และสงบ

พระมหาเสกสรร สุขกาโม และคณะ (2563:1423) กล่าวถึง หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์ ประกอบด้วย 1) ยึดมั่นในประโยชน์การนำมหาชนสู่การดับอวิชชาหรือการเกิดญาณ ทักษะอันสูงสุด 2) ยึดมั่นในประโยชน์การนำมหาชนสู่การดับกิเลสตามหลักอริสติกสิกขา หรือกำจัด ความชั่วร้ายภายในจิตใจ 3) ยึดมั่นในประโยชน์การนำมหาชนสู่การดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุดเกิดเป็นสุขที่นิรันดร์ 4) รับผิดชอบต่อการฝึกฝน ความประพฤติ สุจริตที่แสดง ออกมาจากกาย วาจา ของเวไนยสัตว์ และ 5) รับผิดชอบต่อการฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิตใจของเวไนยสัตว์ตามหลักอริจิตสิกขา

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล)(2561:115) กล่าวถึงหลักการวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือหลักหัวใจในการเผยแผ่ มี 6 ประการ ดังนี้ 1) อนุปวาโท คือไม่ว่าร้ายใคร 2) อนุปฆาโค คือ ไม่ทำร้ายใคร 3) ปฏิโมกขะ จ สังวโร คือการสำรวมในศีลและมารยาทให้ดี 4) มตตถยญตา จ ภตตสมิ คือ รู้จักประมาณในการรับประทานอาหารและเครื่องใช้สอย 5) ปนตถยสยนาสนํ คือ นิ่งนอนในที่สงบ และ 6) อริจิตเต จ อาโยโค คือการประกอบความเพียรในอริจิตเพื่อให้บรรลุอรหันตผล เป็นต้น และหลักการสอนที่พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกลัก 5 ประการคือ

1) อนุพุพพิทถ กล่าวความไปตามลำดับ แสดงหลักธรรมตามลำดับ ความง่าย ยาก ลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ 2) ปริยายทสสาวิ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ชัดเจนในแต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความยกย่องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล 3) อนุทยต ปฏิจจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา สอนด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา 4) น อามิสนตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส มีใจมุ่งที่ตนจะได้ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน และ 5) อตตานถจ ปรณจ อนุพหจจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น สอนตามหลักเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตนหรือเสียดสีผู้มีผู้อื่น (พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล),2561:16-17)

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 3 ลักษณะ คือ 1) การเผยแผ่แบบดั้งเดิมซึ่งมีการปฏิบัติที่เด่นชัดที่สุด คือ การเทศนาและปาฐกถาธรรม การอุปสมบท และการสนทนาธรรมะ 2) การเผยแผ่แบบสมัยใหม่ คือ การจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ และหนังสือสวดมนต์ และมีการใช้สื่อออนไลน์ เฟซบุ๊ก ไลน์ เพื่อสื่อสารธรรมะระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนผู้ศรัทธา และ 3) การเผยแผ่ธรรม คือ การจัดทำวัตถุมงคล เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา (พระศรีอภินันท์ (ชยจิตโต) แสงอุทัย และวันพิชิต ศรีสุข, 2562)

จุดประสงค์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า และพุทธสาวกทั้งหลาย มี 3 ประการ คือ

1) อภิถุญญาธรรมเทศนา เพื่อให้รู้จริงในสิ่งที่ควรรู้ พระองค์ทรงสอนให้รู้จริง เห็นแจ้งเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้น ๆ

2) สนิทานธรรมเทศนา เพื่อให้รู้เหตุและผลที่ผู้ฟังสามารถตรองตาม เห็นด้วยตนเองได้ พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไป จนถึงตรองตามแล้วไม่เห็น หรือง่ายเกินไปจนไม่ต้องตรองตรองขบคิดก็เห็นได้ ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง

3) สัปภาฎฐิหาริยธรรมเทศนา เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากความรู้ การศึกษา ปฏิบัตินั้น ๆ ผู้ฟังสามารถรับผลแห่งการฟัง การปฏิบัติตามสมควร (พระครูปลัดสังวาล เทวสโร(ศรีสุข), 2564:8-9)

พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งหลักการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้อธิบายโดยสังเขปดังต่อไปนี้

1. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ดังตัวอย่างเช่น อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป ส่วนประกอบสำคัญของการสอนของพระพุทธเจ้า สามารถสรุปอยู่ในสองหลักการ คือ อริยสัจ 4 และ อริยมรรค 8 หลักการแรกครอบคลุมด้านของหลักและตอบสนองออกมาเกี่ยวกับความเข้าใจ หลักการที่สองครอบคลุมด้านของแนวทางในทางปฏิบัติ

2. สอนเนื้อเรื่องทีละกลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพุพพิกถา เช่น การสอนสกุลบุตร พร้อมทั้งบิดา มารดา และภรรยาเก่าของพระยสะ สหายของพระยสะ (วิ.ม./4/26-31/32-40)

3. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา (ช.อุ./25/22/210-214)

4. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่กว้าง ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหาเลย เช่น การสอนปุราณชฎิลถึงคุณและโทษของไฟ (วิ.ม./4/54/63-65)

5. สอนมีเหตุผล ตรองตามเห็นจริงได้ เช่น ทรงแสดงกาลามสูตรแก่ชาวกาลามะ หมู่บ้านเกสปุตติยนิคม แคว้นโกศล เรียกอีกอย่างว่า เกสปุตติยสูตร หรือเกสปุตตสูตร เป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ ทรงสอนไม่ให้เชื่อสิ่งใดๆ อย่างงมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษ หรือดีไม่ดีกว่าเชื่อ (อง.ต.ก./20/66/255-263.)

6. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในป่าประดู่ลาย ใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่พระหัตถ์ ตรัสว่า สิ่งทีพระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ ทรงสอนเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัส แสดงเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ ว่า เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่ หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือพระนิพพานได้ (ส.ม./19/1101/613)

กลวิธีและอุบายประกอบการสอนนั้น ในหลักพุทธวิธีการสอน พระพุทธเจ้าจะทรงใช้กลวิธี และอุบายในการสอน ดังต่อไปนี้

1) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบการยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายและการเล่า นิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำเห็นจริงและเกิด ความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่นเมื่อจะอธิบายให้เห็นว่าบุคคลควรพูดแต่คำที่ น่าพอใจ ไม่ควรพูดคำไม่น่าพอใจ แม้แต่สัตว์อื่นเขาก็ชอบคำพูดที่น่าพอใจเช่นกัน ก็เล่านิทานชาดก เรื่อง โคนันทวิศาล เป็นต้น (ขุ.ชา./27/28/12)

2) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมาย เด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัด ด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งทึบ ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉันทิ บัณชิต ทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะค่านินทาและสรรเสริญ ฉันทิ นั้น (ขุ.ธ./25/81/53)

3) ใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อ การสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ ตัวอย่างที่ทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกัน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ในกรณีสอนผู้เรียนที่มีอายุ น้อยๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม บางทีก็ทรงใช้วิธีทายปัญหาซึ่งช่วยให้เกิดความรู้ลึกซึ้ง สำหรับเด็ก ดังปรากฏในสามเณรปัญหา ความว่า อะไรชื่อว่า หนึ่ง...อะไรชื่อว่า สอง...อะไรชื่อว่า สาม...อะไรชื่อว่า สี่ (ขุ.ขุ./25/4/5)

4) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็น ตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทานองค์การสาธิตให้ดู ดังเช่น คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ได้ ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลและคูถของตน ไม่มีผู้ พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหา จัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบริ้อย เสร็จแล้วจึงทรงประชุม สงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสต่อนหนึ่งว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอย พยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุไข้เถิด (วิ.ม./5/365/240)

5) การเล่นเกม เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นเกมและเล่นคำ เป็นเรื่องของ ความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการเล่นแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของ พระพุทธเจ้า เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที บางครั้ง

ผู้มาเฝ้าบริภาษพระองค์ ด้วยคำพูดต่างๆ ที่รุนแรงยิ่ง พระองค์ยอมรับคำบริภาษเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องดีงาม ดังกรณีของเวรัญชพราหมณ์ (วิ.มหา./1/2-10/2-4) ที่มากล่าวต่อว่าพระองค์ต่างๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธคำกล่าวนั้น กลับนำคำกล่าวหาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่น ในข้อกล่าวหาที่พราหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ และสมบัติในความหมายของพราหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก อันเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าได้ความหมายใหม่ว่า การไม่มีสมบัติ ได้แก่ ก็การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้นๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายได้ จึงชื่อว่าเป็นคนไร้สมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง

6) อุบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยอุบายที่ได้ผลดียิ่งๆ ในการสั่งสอนแสดงธรรมก็เช่นกัน ทรงมักเริ่มต้นด้วยบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศ อีกทั้งผู้นำของลัทธิต่างๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาของพระองค์นั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งและรวดเร็ว อีกทั้งเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดีด้วยตัวอย่างที่เช่น ภายหลังเมื่อครั้งตรัสรู้ พระองค์ทรงเลือกไปโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขามีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ ครั้นเสร็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้ว ก็ได้โปรด ยสกุบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และยสกุบุตรนี้จะป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก (วิ.ม./4/12-31/18-40)

7) การรู้จักจังหวะและโอกาส วิธีสอนนี้เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ผู้สอนต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตั้งต้นทำ แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไป ดังตัวอย่างเช่น ในระยะเริ่มแรกประกาศพระพุทธศาสนา ณ วันมาฆปุรณมี หลังตรัสรู้ 3 เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระองค์ก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ เป็นการใช้จังหวะและโอกาสให้เกิดประโยชน์

8) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดต้นหา มานะ ทิฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญสุด แต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกผู้รู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ยอมรับให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม โอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ ดังพระดำรัสว่า เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง (อง.จตุกก./21/111/170)

9) ลงโทษและการให้รางวัล มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้โดยไม่ต้องใช้อาญา แสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง หมายถึงการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย ในทางวินัยถือว่า มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยความเห็นชอบแห่งสงฆ์ ส่วนในทางธรรม ฝึกผู้ที่

เหลือของคือว่ายากสอนยากจริงๆ สอนไม่ได้จริงๆ ก็จะกลายถูกเพื่อนพรหมจารีและเพื่อนภิกษุถือว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนและตักเตือน ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วยไม่ว่าทางธรรมหรือวินัย โดยวิธีนี้ซึ่งถือเป็นบทลงโทษที่รุนแรงที่สุด ส่วนการให้รางวัล ทรงใช้การชมเชยกย่อง แต่ก็เป็นในรูปแบบการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น คือ กล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการทำความดี

10) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นบางครั้งคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง การประกาศพระศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลา และทรงแก้สำเร็จไปในรูปแบบต่างๆ กัน

สรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง ภารกิจอันสำคัญของพุทธบริษัท 4 (อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) ที่นำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปแสดงให้ปรากฏแก่ผู้ที่มีความพร้อมที่จะรับฟัง ให้รับรู้ เข้าใจ และปฏิบัติตามด้วยตนเอง ด้วยความเคารพเลื่อมใส ศรัทธา จนเกิดความสุข สว่าง สงบ ทั้งต่อร่างกาย และจิตใจ อันยังเกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมอีกด้วย การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นบทบาทของพระสงฆ์ที่แสวงหารูปแบบหรือวิธีการที่จะนำหลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนผู้มีศรัทธาและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข อาจจะมีการใช้สื่ออุปกรณ์ทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่หลักพุทธธรรมนั้น สื่อออนไลน์จึงเป็นช่องทางที่สำคัญในปัจจุบันที่พระสงฆ์นักเผยแผ่ยอมรับและนำไปใช้อย่างแพร่หลาย

2.4.4 ลักษณะของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระครูปลัดบุญยัง ทูลลโก (สุนทรวิภาต) และพระมหาสมบัติ ฐนปัญญา (2558) กล่าวถึงลักษณะสรุปการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นบทบาทของพระสงฆ์ที่แสวงหารูปแบบหรือวิธีการที่จะนำหลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนผู้มีศรัทธาและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข อาจจะมีการใช้สื่ออุปกรณ์ทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่หลักพุทธธรรมนั้น สื่อออนไลน์จึงเป็นช่องทางที่สำคัญในปัจจุบันที่พระสงฆ์นักเผยแผ่ยอมรับและนำไปใช้อย่างแพร่หลายของพระนักเผยแผ่ที่ดีจึงมีลักษณะ และคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร 7 ประการดังนี้

1. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะที่ทำให้สบายใจและสนิทสนม
2. ครุ เป็นที่น่าเคารพในฐานะ สมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ สามารถเป็นที่พึ่งได้
3. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ
4. วตตา รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนกขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษา คำซักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ

6. คมกิริณจ กถ กตตา แถลงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย

7. โน จัญฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐานะ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงคุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหลักพุทธธรรมเพื่อจะได้เผยแผ่หลักธรรมให้ถูกประเด็น โดยมีจุดมุ่งหมายให้ได้รับความสุข ความเจริญแก่ผู้ฟังเป็นที่ตั้ง และมีจิตประกอบด้วยเมตตาธรรมเป็นหลัก ดังนี้

1. ปณิธาน พึงตั้งจิตไว้ในใจตนเองก่อนแสดงว่า จะชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมยกเหตุผลให้สมจริงมาประกอบ แสดงด้วยจิตเมตตาหวังอนุเคราะห์ ไม่หวังลาภสักการะ ไม่แสดงธรรมกระทบใครให้เสียหาย หรือตำหนิทำให้ผู้ฟังเกิดความไม่พอใจ

2. ปฏิสัมภิตา ความเข้าใจปัญหาแตกฉานในอรรถะ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (อธิบายย่อ หรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

3. พหูสูต การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จำได้ คล่องปาก พังพินิจให้ขึ้นใจตน และสามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี เห็นตามด้วยเหตุผลที่เป็นจริง

4. การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน คำนี้ถึงภาระของผู้ฟังเป็นหลัก เริ่มจากสิ่งที่มองเห็นด้วยตา ไปจนถึงพิจารณาด้วยปัญญา

พระสงฆ์จะใช้วิธีใดในการเผยแผ่ขึ้นอยู่กับความถนัด และลักษณะของผู้รับ ซึ่งวิธีที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ ในปัจจุบัน ได้แก่

1. การเทศนา การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

2. ปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง

3. อภิปรายธรรม การชี้แจงหรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

4. สนทนาธรรม การพูดจาหรือถกกันในหลักธรรม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง

5. การสอนสมถกรรมฐาน หรือ วิปัสสนากรรมฐาน การสอนให้นั่งสมาธิภาวนา เพื่อให้ใจเป็นสมาธิหรือเข้าใจสภาวะตาม ความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

6. การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ

7. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่

กระแสนิยมสื่อออนไลน์ เป็นเครื่องมือสื่อสารของสังคมทางโลก กลับกลายเป็นช่องทางหนึ่งที่สามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อสถาบันศาสนา โดยผ่านกลุ่มพระสงฆ์ที่ยอมรับและใช้สื่อออนไลน์ เช่น Facebook Twitter ผ่านการโพสต์ข้อมูลความรู้ หลักธรรมคำสอน ข้อคิดต่างๆ รวมไปถึงการ Live สด การใช้งานของพระสงฆ์แต่ละรูป มีลักษณะการใช้งานอย่างไร อยู่ในความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับพระสงฆ์เองที่เป็นผู้ใช้ และควบคุมการใช้เครื่องมือเหล่านั้น ปัจจุบันพระสงฆ์นัก

ปฏิบัติจึงมีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ รูปแบบไอศตทัศน์ และรูปแบบออนไลน์

ดังนั้น พระสงฆ์รุ่นใหม่จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ส่งสารที่มีอิทธิพลอย่างมากในการนำพระพุทธศาสนิกชนเข้าหาธรรมะ โดยทำหน้าที่ผลักดันขับเคลื่อนพุทธศาสนาเชิงรุก ให้เข้าถึงตัวบุคคลและสังคมให้มากขึ้น โดยใช้นวัตกรรมทางการสื่อสารต่างๆ ทางพุทธศาสนา ทำให้มีผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาในประเพณีปฏิบัติ (สุภารักษ์ จุฑระกุล; 2559)

องอาจ เขียวงามดี และพระสุทธิสารเมธี (2563 : 57) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ส่งสาร (พระสงฆ์ผู้เผยแผ่หลักธรรม) ที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนาตามหลักแห่งสัปบุรุษธรรม 7 ดังนี้ 1) มีธัมมปัญญาเป็นผู้รู้ธรรมะ คือ หลักการ หลักความจริง รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน 2) มีอรรถปัญญา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารชัดเจน (Goal Oriented) 3) มีอัตตปัญญา รู้จักตนเอง การยอมรับตน (Self-Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self-Disclosure) สื่อสารภายในตนได้อย่างดีเยี่ยม มีวิจารณ์ญาณที่สุขุม รอบคอบมีเหตุมีผล 4) มีมัตตปัญญา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี 5) มีกาลัญญา รู้จักเวลา 6) มีปริสัญญญา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม และ 7) การมีบุคคลโปธิปัญญา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล นอกจากนี้แล้ว พระสงฆ์ผู้เป็นนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องยึดหลักการที่ปรากฏในหลักธรรมคุณ 6 ประการ คือ 1) สุวาขาโต ภควตา ธมโม พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว 2) สนทิกุญโถ อ้นผู้ศึกษาปฏิบัติจะพึงเห็นเอง 3) อกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาลเวลา 4) เอหิพัสสโก ควรเรียกให้ดูพิสูจน์ด้วยตนเอง 5) โอบนโยโก ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจตน และ 6) ปจจตตเวทิตโป วิทยุติ อ้นวิทยุชนจะพึงรู้เฉพาะตน สามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ทำให้ผู้เผยแผ่และผู้ศึกษาหรือผู้ฟัง เกิดมีกำลังใจ ไม่ย่อท้อต่อการเผยแผ่ และปฏิบัติธรรมได้ดีที่สุดในสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน (พระครูปลัดสังวาล ถาวสโร (ศรีสุข) (2564:8)

2.4.5 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การสังเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของประเทศในกลุ่มน้ำโขงโดยใช้โซเซียลมีเดีย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน 15 เรื่อง แล้วนำมาสังเคราะห์เนื้อหาสร้างรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นรูปแบบเชิงระบบ (Systematic Model) และนำเสนอผลการสังเคราะห์ในบทที่ 4

1. กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2553 : 18-20) รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธานันมี 7 วิธีดังนี้

1. อุปนิสินนถา แปลว่า (ถ้อยคำของผู้ที่เข้าไปนั่งใกล้) การนั่งคุยสนทนากันเอง โดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนากัน เน้นการพูดคุยตามควรแก่เหตุการณ์ กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำซักถาม แนะนำชี้แจงให้คำปรึกษา เป็นต้น

2. อัมมิกถาหรือธรรมกถา (ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม) การบรรยายหรืออธิบายธรรม แสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นกิจจะลักษณะ

3. โอบาทกถา (ถ้อยคำที่กล่าวสอน) การใช้คำแนะนำตักเตือนให้ละเว้นชั่ว ประพฤติดี เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวัง ละความชั่ว ทำแต่ความดี และให้รักษาความดีเอาไว้

4. อนุสาสนีกถา (ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง) คำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำ ๆ ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เกิดความจำได้ เกิดความชินหู

5. ธรรมสาธกติกถา (ธรรมสาธกติกถา ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม) การสนทนาธรรม เป็นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน แสวงหาความถูกต้องหรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน อาจเรียกว่า การอภิปรายธรรม การเสวนาธรรม

6. ปุจฉาวิสัชนากถา (ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ) การถาม - ตอบ โดยอาจถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังตอบเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจ กระตุ้นเร้าใจให้ฟังเกิดความตื่นสนทนาความตื่นตัวอยู่เสมอ และภายหลังจะมีการอธิบายธรรมนั้น

7. ธรรมเทศนาถา (ธรรมเทศนา ถ้อยคำที่แสดงธรรม) การเทศน์ การแสดงพระธรรมเทศนา สั่งสอน ชี้แจง ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ให้ละชั่ว พละดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์

2. พระมหาสวณอ จำนิลและคณะ (2558 : 47) ได้ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พบว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ประกอบด้วย 6 หลักการ ประกอบด้วย 1) ความตระหนักในหน้าที่ 2) การเผยแผ่ศาสนาอย่างกว้างไกล 3) การดำเนินงานด้านการเผยแผ่อย่างต่อเนื่อง 4) การสงเคราะห์ประชาชนทุกระดับ 5) ความเป็นประโยชน์ต่อชีวิตชาตินี้ และ 6) การแสวงหาและสร้างกัลยาณมิตร

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 19 ประการ คือ 1) การเปิดใจยอมรับฟังคำสอนของนักปราชญ์อื่น 2) การสอนแบบบรรยาย 3) การถามตอบปัญหา 4) การสนทนาปราศรัยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 5) การสอนด้วยทฤษฎี 4 ส. คือ สันตัสสนา สมาทปนา สมุตเตชชา สัมปหังสชา 6) การสอนด้วยปาฏิหาริย์ 3 คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนียปาฏิหาริย์ 7) การเสนอคำสอนที่เป็นแก่นแท้ 8) การประยุกต์/บูรณาการคำสอนขึ้นมาใหม่ 9) คณะพระธรรมทูต 10) การปฏิรูปและปฏิวัติ 11) การแสดงพระธรรมเทศนา 12) การปรับบุคลิกภาพตัวเองให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น 13) การไปเยี่ยมบ้าน 14) การปลูกปลูกอบขวัญกำลังใจ 15) การปฏิบัติแบบเชิงรุก 16) การเข้าหาผู้นำทางศาสนาการเมืองและเศรษฐกิจ 17) การเจริญสัมพันธไมตรี 18) การใช้ล่ามแปล และ 19) การที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำและทรงเป็นผู้สนับสนุน

3. พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาณ) และชยุต ภวานันท์กุล (2560 : 339-340) ศึกษาวิจัยรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย พบว่า

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับงานของคณะสงฆ์ 5 ประเภท คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การสาธารณูปการ และ 5) การสาธารณสงเคราะห์

2. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถพัฒนาได้ใน 4 รูปแบบ

1) รูปแบบการเผยแผ่ด้านศาสตร์โนบายการบริหาร เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การปรับแก้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ และมอบอำนาจให้พระสงฆ์บริหารปกครองกันตามธรรมวินัย

2) รูปแบบการเผยแผ่ด้านศาสนบุคคล เพื่อแก้ปัญหาด้านการพัฒนาศาสนบุคคลให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพประสิทธิผล โดยทรงกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย เกณฑ์การเผยแผ่

3) รูปแบบการเผยแผ่ด้านการบูรณาการองค์ประกอบศาสนา 5 ด้านคือ พระศาสนา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถานหรือศาสนวัตถุและศาสนพิธีมุ่งประโยชน์ 3 ประการ คือ จริยาที่เกิด

ประโยชน์ต่อชาวโลก (โลกัตถจริยา) ประโยชน์ต่อคณาญาติ (ญาติัตถจริยา) และประโยชน์ต่อความเป็นพระพุทธเจ้า (พุทธัตถจริยา)

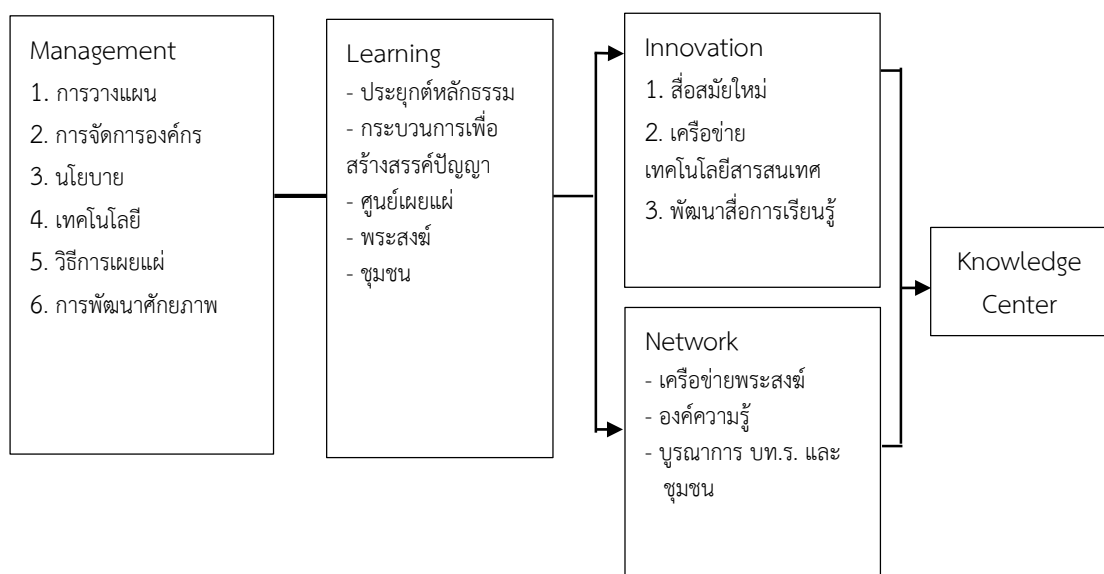
4) รูปแบบการเผยแผ่ด้านความเป็นเอกภาพของกิจกรรม การสอนสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

4. พระณปวร โทวาท. (2560 : 12-14) กล่าวถึง อุดมคติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้ง อรรถาทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีรูป คือกิเลสในจักษุอันน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมได้จักมีอยู่”

พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงอุดมคติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นบทบาทสำคัญของการทำหน้าที่ประกาศศาสนธรรม ส่งเสริมสัมมาปฏิบัติของพระภิกษุพุทธสาวกทั้งมวลนับจากอดีตสู่ปัจจุบัน ซึ่งมุ่งให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลและประโยชน์สุขแก่ประชาชนชาวโลกอย่างแท้จริงหาได้มุ่งเพื่อประโยชน์ให้คนมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก หรือมุ่งเพื่อประโยชน์ของผู้เผยแผ่เองแต่อย่างใดไม่ วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนา การไม่ว่าร้ายใคร การไม่ทำร้ายใคร การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ การรู้จักประมาณในการรับประทาน การนอนการนั่งในที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต (สมาธิขั้นสูง) โดยสุรูป การเผยแผ่ หมายถึง การติดต่อสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใสยำเกรงในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกเป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล

พระณปวร โทวาท (2560 : 172,178-180) ต้นแบบการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย (M LINK Model)

1. กระบวนการบริหารจัดการ (Management)

1.1 การวางแผน เป็นอีกกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย เป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการและการเผยแพร่ ของศูนย์เผยแพร่แต่ละจังหวัด และต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำขึ้น

1.2 การจัดการองค์กร คือ การกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรให้ชัดเจน มีแบบโครงสร้างองค์กร มีเป้าหมาย นโยบายและแผนการดำเนินงาน

1.3 นโยบาย คือ การดำเนินงานตามโครงสร้างองค์กรและแผนที่วางไว้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กร การสนับสนุนส่งเสริมบุคลากรผู้ทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา การสนับสนุนหน่วยงานในสังกัดก็คือวัดให้มีความพร้อมในการเผยแพร่

1.4 เทคโนโลยี คือ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชน IT และสื่อชุมชน สถานีวิทยุชุมชน เพื่อให้เข้าถึงประชาชนได้ง่าย ทุกกลุ่มเป้าหมาย

1.5 การพัฒนาศักยภาพ คือ การจัดโครงการอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาให้มีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านเทคนิค ทักษะ กลยุทธ์และวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.6 วิธีการเผยแพร่ คือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก การประยุกต์ใช้หลักธรรมให้เข้ายุคสมัย ปัจจุบัน การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเผยแพร่ การสร้างเครือข่าย และมุ่งเน้นให้ความรู้แก่ผู้ฟัง

2. การเรียนรู้ (Learning)

การประยุกต์หลักธรรม คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 คือ แนวทางการบริหารจัดการแนวพุทธที่มีได้หวังผลกำไร เป็นการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความเมตตาต่อกันและรู้เท่าทันโลก

กระบวนการเพื่อสร้างสรรค์ปัญญา คือ การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนติดอาวุธทางปัญญาให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ความรู้ท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้กับคนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ศูนย์เผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด เป็นศูนย์ประสานงานกลางประจำจังหวัด อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษา พัฒนาบุคลากรการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ และปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์ และอื่น ๆ

พระสงฆ์และชุมชน พระสงฆ์มีหน้าที่ศึกษาเรียนรู้คำสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนั้นแล้วต้องสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วยเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

3. นวัตกรรม (Innovation)

สื่อสมัยใหม่ เป็นสื่อที่นำเสนอกิจกรรมการบรรยายธรรมะ กิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชน เข้าใจ โดยนำเสนอแบบอุปมาอุปไมย ใช้สัญลักษณ์สื่อความหมาย ด้วยการทำให้ธรรมะเป็นเรื่องง่าย

เครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมายและให้เกิดประโยชน์อย่างมากที่สุด

การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ ต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เครือข่าย (Network)

เครือข่ายพระสงฆ์ คือการประสานงานกันระหว่างพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้ฟังอย่างแท้จริง

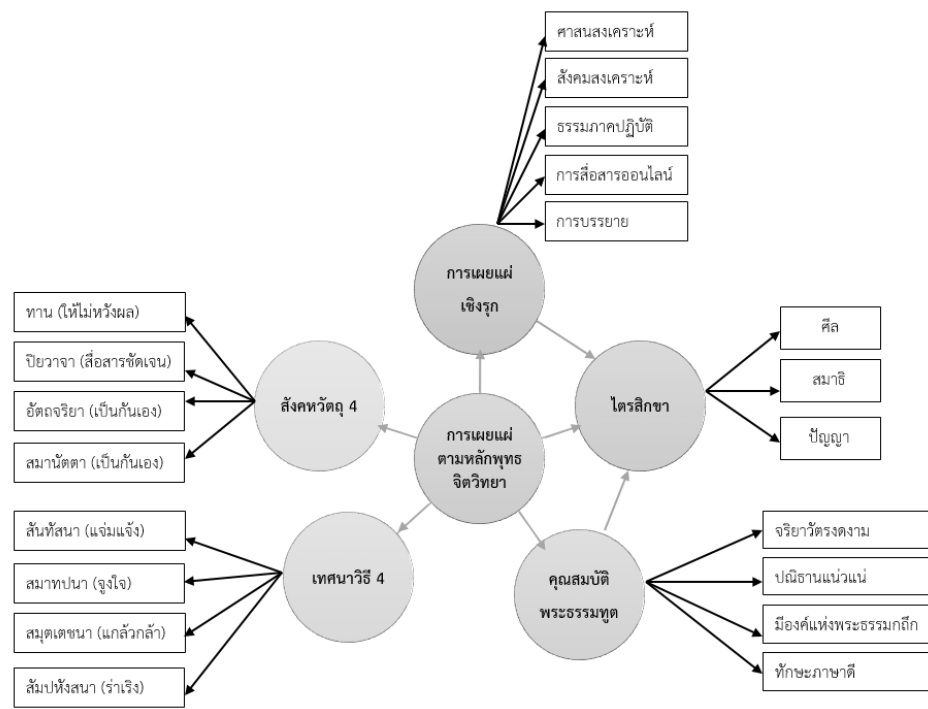
องค์ความรู้ การส่งเสริมให้ประชาชนใช้หลักธรรมทางศาสนาจนเกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องพร้อมใจที่จะรวมตัวและรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน

การบูรณาการ บ้าน วัด โรงเรียนและชุมชน การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการถ่ายทอดธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ที่สอดคล้องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของ ชุมชนและมีบทบาทในการเป็นแหล่งเรียนรู้

5. พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร)(2561) รูปแบบการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทูต สายอินเดีย-เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา 4S Model ได้แก่

1. เป้าหมายชัด (Set goals) หมายถึง พระธรรมทูตมีเป้าหมายในตนเองชัดเจนในการมาทำหน้าที่เพื่อถวายงานพระพุทธเจ้า และเป้าหมายของงานที่มุ่งประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ
2. หลักการดี (Skillful) หมายถึง พระธรรมทูตเป็นผู้ที่มีทักษะหลักวิชาที่สมบูรณ์ ทั้งหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และหลักของการทำงานเผยแผ่ เช่น เทศนา ๔ สังคหวัตถุ ๔
3. มีวิธีการเยี่ยม (Strategic) หมายถึง การมียุทธศาสตร์ของการทำงาน การทำงานเป็นทีม มีวิธีการทำงานที่หลากหลาย เช่น การบรรยาย การสนทนาธรรม การสัมมนา งานสังคมสงเคราะห์และการใช้สื่อสารมวลชนต่าง ๆ
4. เปี่ยมด้วยคุณสมบัติพระธรรมทูต (Smart) หมายถึง พระธรรมทูตมีคุณสมบัติที่ดี จริยวัตรตรงตาม ปฏิภาณคุณธรรมประจำใจ ทักษะภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฮินดี พร้อมทั้งความสามารถในการทำหน้าที่ในสวนงานที่รับผิดชอบ

ภาพที่ 2.2 การเผยแผ่หลักพุทธจิตวิทยา พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร)(2561)

6. พระศรีลัทธิวิเทศ (รัชชชัย ธรรมชโย)(2563 : 164-167)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในเขตบริหารพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน พบว่า พระธรรมทูตเริ่มเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตบริหารพิเศษฮ่องกงราวปี 2532 พระสงฆ์ไปแสดงธรรมและนำปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จนสามารถสร้างวัดขึ้นได้หลายแห่ง

1. สภาพปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในเขตบริหารพิเศษฮ่องกง มี 6 ด้าน คือ

1) ด้านการสื่อสาร พระธรรมทูตส่วนมากยังไม่สามารถสื่อด้วยภาษาอังกฤษและภาษาจีนได้ ต้องใช้ล่ามในการติดต่อสื่อสาร สื่อวัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอและยังขาดอาสาสมัครมาทำหน้าที่ติดต่อสื่อสาร

2) ด้านวัฒนธรรมประเพณี คนฮ่องกงมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ดิ้นรนแข่งขันไม่ค่อยมีเวลาที่จะมาสนใจเรื่องศาสนา และได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาหายาน

3) ด้านความเชื่อ กลุ่มคนรุ่นใหม่ จะเชื่อในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ไม่ค่อยสนใจหลักธรรมคำสอน กลุ่มธรรมนิยม จะชอบศึกษาหลักธรรม ปฏิบัติธรรมเพิ่มพูนปัญญา และกลุ่มอนุรักษ์นิยม รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาหายานและลัทธิเต๋าขงจื้อ

4) ด้านบริหารจัดการ ฮ่องกงมีกฎหมายที่เข้มงวด ขาดความเป็นเอกภาพ ค่าครองชีพสูง ขาดงบประมาณสนับสนุนจากส่วนกลาง

5) ด้านสถานที่ ราคาที่ดินและค่าเช่าสูงมาก วัดต่าง ๆ จึงมีปัญหา ต้องเช่าสถานที่ที่มีค่าใช้จ่ายสูง บางวัดสถานที่อยู่ไกลญาติโยมไม่สะดวกในการเดินทาง

6) ด้านบุคลากร พระธรรมทูตต้องสลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันเพราะวีซ่าระยะสั้น ทำให้ขาดการเผยแผ่ไม่ต่อเนื่อง บางรูปไม่น่าเลื่อมใสทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับญาติโยม ขาดจิตอาสาเข้ามาช่วยงานพระพุทธศาสนา ขณะที่ญาติโยมต้องทำงานไม่มีเวลาเข้ามาช่วยงานวัด

สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต

1) ด้านการใช้สื่อ พระธรรมทูตใช้สื่อโซเชียลมาช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และประชาสัมพันธ์ศาสนกิจต่าง ๆ ของวัด

2) ด้านกิจกรรมการเผยแผ่ มี 4 ด้าน คือ ด้านกิจวัตรประจำวัน ด้านกิจกรรมวันเสาร์-วันอาทิตย์ ด้านกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและด้านกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีไทย

3) ด้านสังคมสงเคราะห์ จัดทำขึ้นตามศักยภาพของแต่ละวัด

4) ด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

5) ด้านบุคลากร เครื่องครัดในพระธรรมวินัย มีความรู้ความสามารถในการบำรุงรักษาวัดและพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรือง

2. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในเขตบริหารพิเศษฮ่องกงสาธารณรัฐประชาชนจีน แบ่งออกเป็น 6 ด้าน คือ

1) ด้านการศึกษาอบรม มีโครงการอบรมพัฒนาศักยภาพสำหรับพระธรรมทูตจัดหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาไทย ศาสนพิธี และอบรมวิปัสสนากรรมฐาน

2) ด้านสังคมสงเคราะห์ พระธรรมทูตทำหน้าที่เป็นที่พึ่งของประชาชนทั้งทางกายและใจ วัดเป็นศูนย์ช่วยเหลือด้านอุปโภคบริโภค ให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่มีความทุกข์ การสร้างขวัญกำลังใจและเป็นที่พักพิงใจ

3) ด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของไทยและเผยแพร่แก่ชาวฮ่องกงพระธรรมทูตเข้าไปมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชาวฮ่องกง กิจกรรมวัฒนธรรมนานาชาติ และการประชุมวิชาการนานาชาติ

4) ด้านการสร้างภาคีเครือข่าย

5) ด้านการใช้สื่อเผยแพร่

6) ด้านบุคลากร พระธรรมทูตต้องเป็นผู้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส เคร่งครัดในพระธรรมวินัยถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

7. พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี) (2564) ศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก พบว่า

1. รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก มี 3 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ตามภารกิจโครงการพระธรรมจาริกให้ความสำคัญในการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการช่วยเหลือและพัฒนาราชภูมบนพื้นที่สูง สร้างความเลื่อมใสศรัทธา และปลูกจิตสำนึกในการรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

2) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกด้วยจิตอาสา พระสงฆ์นักเผยแพร่ทั่วไป มีจิตใจความเอื้อเฟื้อ เสียสละเวลา แรงกาย แรงใจ เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาช่วยเหลือผู้อื่น สังคม ให้เกิดประโยชน์และความสุขมากขึ้น ออกเยี่ยมให้กำลังใจ และสาธารณสงเคราะห์และเข้าไปอยู่ในพื้นที่ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา

3) รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบทั่วไป มีการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ให้สมบูรณ์ครบถ้วน อยู่ประจำอาศรมในพื้นที่

2. การพัฒนากิจกรรมและเครือข่ายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมจาริกในสังคมไทย 4 ด้าน คือ

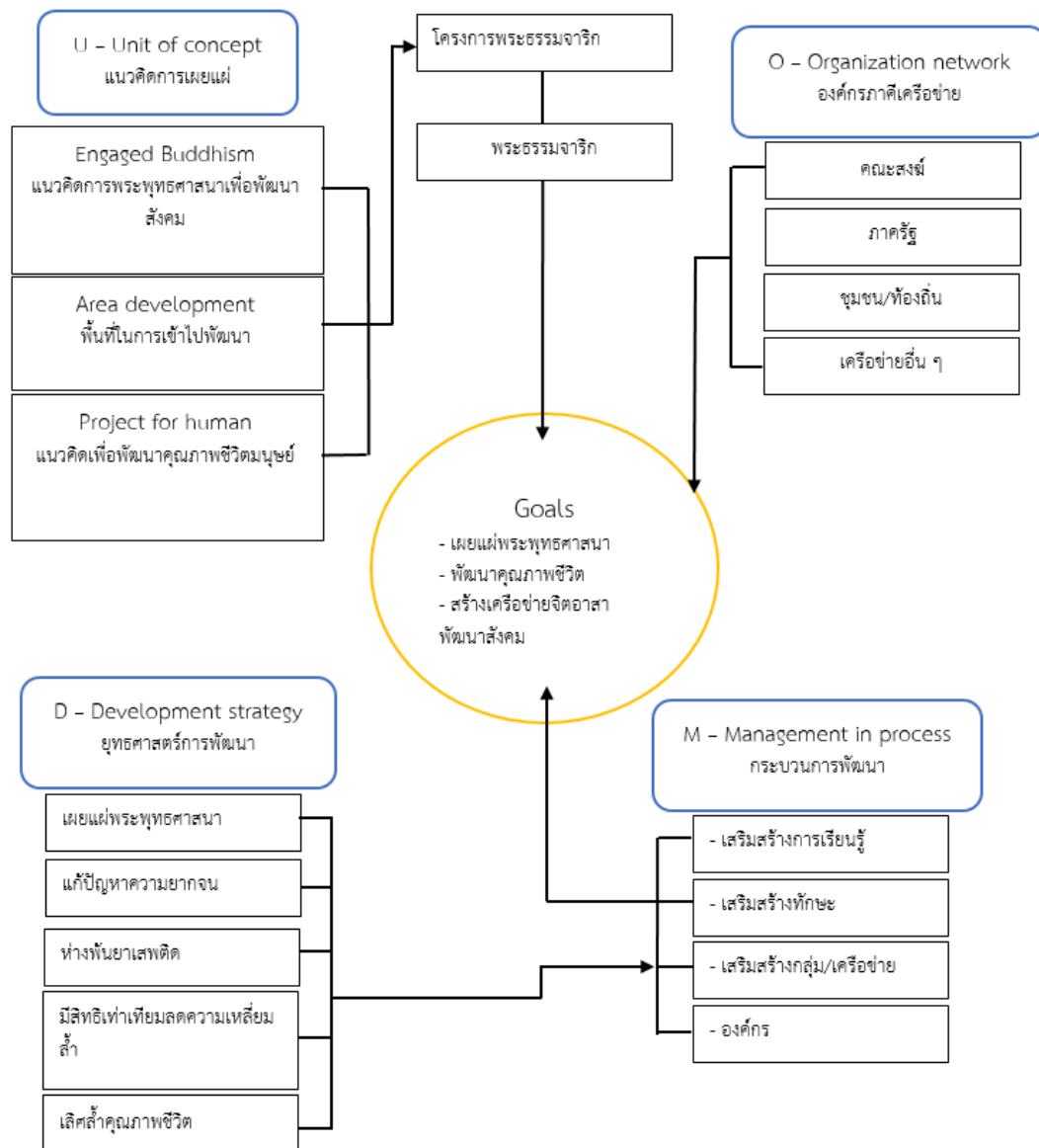
1) กระบวนการเสริมสร้างความรู้แก่พระธรรมจาริก

2) กระบวนการเสริมสร้างทักษะการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกแก่พระธรรมจาริก

3) กระบวนการกลุ่มและภาคีเครือข่ายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมจาริก

4) กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เป็นการเสริมสร้างความรู้แก่พระธรรมจาริกรูปแบบและเครือข่ายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมจาริกในสังคมไทย

(UDOM – Model)

ภาพที่ 2.3 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี) (2564)

8. พระครูปลัดสังวาลเทสโร (ศรีสุข)(2564) ดำเนินการศึกษา รูปแบบการบริหารงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า

รูปแบบการบริหารงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้หลักการบริหารงาน 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านงานพระธรรมทูต 2) ด้านงานอบรมประชาชน 3) ด้านงานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน 4) ด้านงานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน 5) ด้านงานส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์ พุทธมามะกะ ผู้เยาว์ 6) ด้านงานเผยแผ่ทางสื่อสารมวลชน 7) ด้านงานเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด มีกระบวนการบริหารงาน 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2)

การจัดบุคคลากร (Personnel Management) 3) การจัดงบประมาณ (Budgeting) 4) การดำเนินงาน (Implementation) 5) การกำกับติดตามผล (Monitoring) 6) การประเมินผล (Evaluation)

รูปแบบการบริหารงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธบริหารการศึกษา ประกอบด้วยวิธีการ 4 ประการ คือ ชี้ให้เห็นชัด ชวนให้ปฏิบัติ ใ้ให้กล้าปลุกให้รำเริงหรือแจ่มแจ้ง จูงใจ แกร่งกล้า รำเริง

1. สันทัสนา อธิบายให้เห็นชัดแจ่มแจ้ง ชี้แจงให้เห็นชัด จำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน
2. สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ ชาบซึ่งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญ ยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ
3. สมุตเตชนา ใ้ใจให้อาจหาญแก่กล้า กระตือรือร้น,มีกำลังใจเข้มแข็ง มั่นใจที่จะทำให้อสำเร็จ
4. สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นรำเริง ชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป

9. พระครูสิทธิธรรมบัณฑิต (ภาณุวัฒน์ แสนคำ)(2565 : 190-192)รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

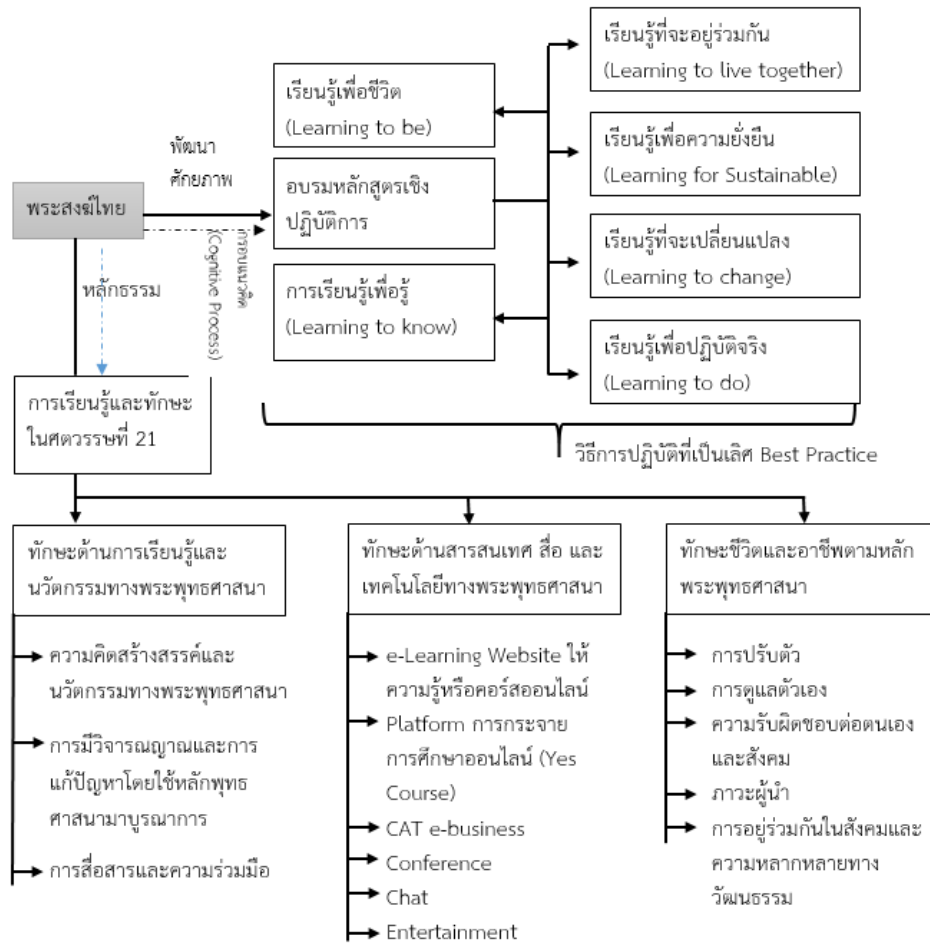
การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการพัฒนาการโดยประยุกต์ใช้อุปกรณ์การสื่อสาร แบ่งเป็น 5 ยุค ได้แก่ 1) ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ 2) ยุคการสื่อสารโดยการเขียน 3) ยุคการสื่อสารโดยการพิมพ์ 4) ยุคการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัล และ 5) ยุคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต แต่ละยุคใช้หลักการสื่อสาร ประกอบด้วย 1) ผู้ส่งสาร ได้แก่พระพุทเจ้า พุทธบริษัท 4 2) สาร ได้แก่ หลักธรรม 3) สื่อหรือช่องทาง ได้แก่ มุขปาฐะ, การจารึก,การเขียน, การพิมพ์, การเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต และ4) ผู้รับสาร ได้แก่ พุทธศาสนิกชน

การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในการดำเนินชีวิตและการทำงานที่ประสบความสำเร็จและมีความสุข โดย 1) การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) เน้นองค์ความรู้ 2) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติจริง (Learning to Do) เน้นการพัฒนาทักษะ พัฒนาสมรรถนะ และศักยภาพตนเอง 3) การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) เป็นการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างเป็นองค์รวม และการปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข 4) การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) เน้นการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พึ่งพากันและกัน 5) การเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลง (Learning to Change) พัฒนาศักยภาพทางความคิด การตัดสินใจ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง 6) การเรียนรู้เพื่อความยั่งยืน (Learning for Sustainable) สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและ ผู้อื่นได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 องค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่

- 1.เป้าหมาย (Goal Setting)
  - 1) กายภาวนา การพัฒนากาย ให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ลดการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และเจริญกุศลกรรม

- 2) ศิลภาวณา การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ เป็นคนมีระเบียบวินัย ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่กับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข เกื้อกูลกัน
- 3) จิตภาวณา การฝึกสติ ด้วยการลงมือปฏิบัติ พัฒนาอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญอกงามด้วยคุณธรรม
- 4) ปัญญาภาวณา การฝึกอบรมปัญญา เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ

ภาพที่ 2.4 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ พระครูสิริธรรมบัณฑิต (ภาณุวัฒน์ แสนคำ) (2565 : 190-192)

2. สมรรถนะของพระสงฆ์ (Competencies development)

- 1) Child-Centered Learning การจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเน้นผู้รับการเผยแผ่เป็นสำคัญ
- 2) Formative Evaluation การตรวจสอบคุณภาพและประเมินผลการเผยแผ่ เพื่อนำมาพัฒนาการเผยแผ่ต่อไปในอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3) Computer Literacy การนำเครื่องมือ อุปกรณ์ เทคโนโลยีดิจิทัลที่มีในปัจจุบันมาปรับใช้ การเผยแพร่ธรรมะ โดยการทำสื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับคนในทุกช่วงวัย เพื่อให้ผู้รับการเผยแพร่เกิดความเข้าใจ และการเข้าถึงการเผยแพร่ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) Morality ผู้เผยแพร่ควรคำนึงถึงการสอดแทรกประเด็นสภาวะทางศีลธรรมให้แก่ผู้รับการเผยแพร่ให้การสนับสนุนทางด้านจิตใจ และนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน

5) Teamwork สร้างการขับเคลื่อนจากเครือข่ายของผู้เผยแพร่เป็นสำคัญ โดยอาศัยการทำงานร่วมกันในระบบที่ร่วมมือกันวางเป้าหมายในการเผยแพร่ให้บรรลุ

6) Cross Cultural Awareness ผู้เผยแพร่ควรศึกษาเรียนรู้ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยการปรับตัวเข้าสู่สภาพแวดล้อม เปิดใจและรับความคิด ความเชื่อ พฤติกรรมของแต่ละวัฒนธรรม และการปรับตัวเพื่อสร้างสรรค์สื่อในการเผยแพร่ให้ประสบความสำเร็จ

7) Coaching ควรเป็นการขับเคลื่อนด้วยระบบการโค้ช เป็นเครื่องมือในการดึงศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้รับการเผยแพร่ให้แสดงออกมามากที่สุด

3. กระบวนการการเผยแพร่ (Process)

การพูดคุยแสดงความคิดเห็น และการลงมือปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้ กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ให้ผู้เรียน เรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตัวเอง โดยมีผู้สอนคอยชี้แนะ และให้คำแนะนำ

4. ช่องทางหรือวิธีการ (Channels /Methods)

นำหลักธรรมมาเผยแพร่ผ่านช่องทางหรือเครือข่ายสังคมออนไลน์ พระสงฆ์หรือผู้เผยแพร่ได้ใช้ช่องทางและวิธีการ ดังนี้

1) Baby Boomer หรือ Gen B ควรเผยแพร่โดยใช้รูปแบบเดิมๆ ผ่านกระบวนการศาสนพิธี ผ่านการศรัทธาของคนกลุ่มนี้

2) Generation X หรือ Gen-X ควรเผยแพร่ด้วยการประยุกต์ใช้ธรรมะใน ชีวิตประจำวันผ่านการศรัทธาของคนกลุ่มนี้

3) Generation Y หรือ Gen-Y การสนทนาการประยุกต์ใช้ธรรมะในชีวิตประจำวันผ่านการศรัทธาของคนกลุ่มนี้

4) Generation Z หรือ Gen-Z ควรใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย บูรณาการการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพื่อประยุกต์ใช้ธรรมะในชีวิตประจำวันผ่านการศรัทธาของคนกลุ่มนี้

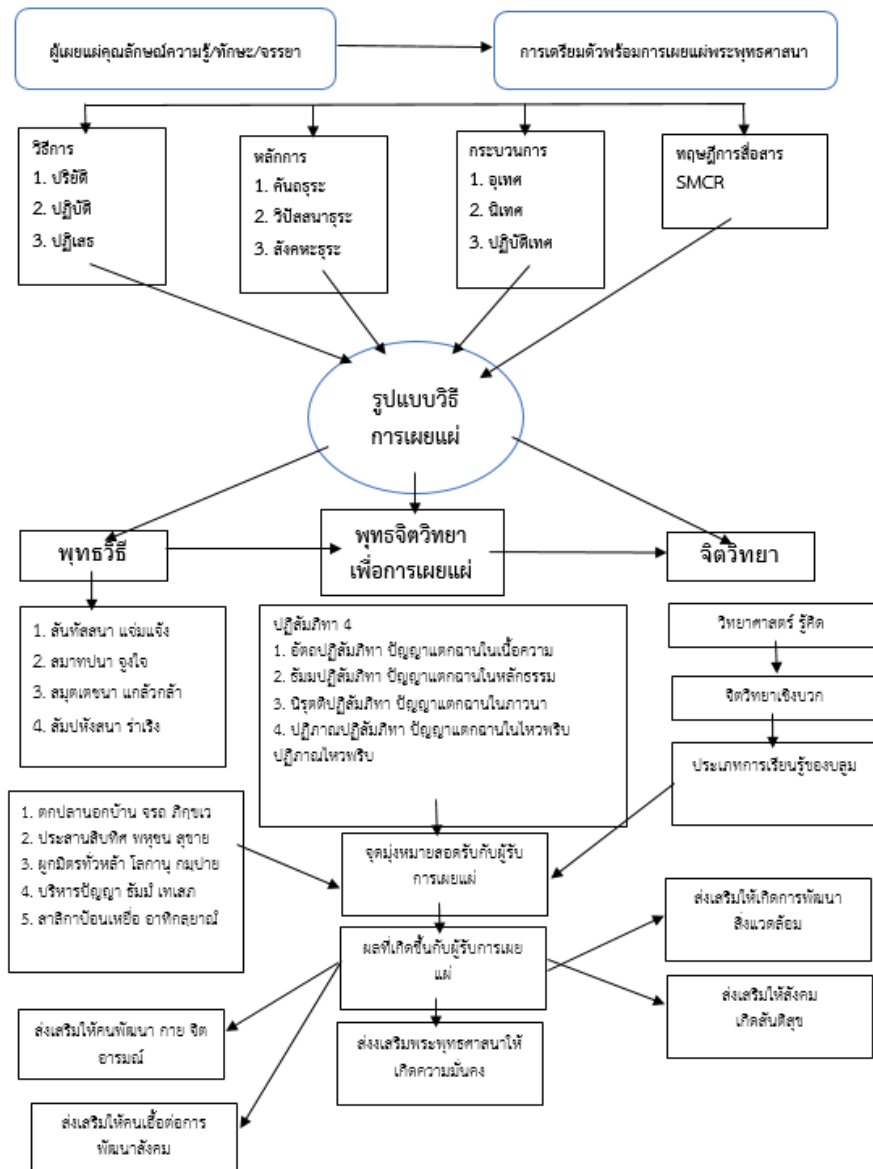
10. พระโสภณวชิรวาทิ (อาทิตย อดุลเวทิตี) และคณะ (2566 : 2369) นำเสนอรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. (ประยูร ธมมจิตโต) มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 วิธีการ คือ

วิธีการที่ 1 การเตรียมความพร้อมของผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนา ด้วยหลักธรรม 3 ประการ คือ 1) คันถุระะ ได้แก่ ฐานะในการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธธรรม (ปริยัติ) 2) วิปัสสนาธุระ ฐานะในการประพฤติเพื่อรู้แจ้งเห็นจริงในวิภูฏะสังสาร (ปฏิบัติ) 3) สังคหธุระ คือ การทำหน้าที่เพื่อสังคมพระศาสนา (ปฏิบัติ)

วิธีการที่ 2 ปฏิบัติการเผยแพร่ ที่อาศัยหลักพระอภิธรรมที่เอื้อและสอดคล้องกับหลักจิตวิทยา และหลักการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง กลุ่มผู้ฟังเป็นหมายเหตุหลักแยกแยะกลุ่มทั้ง

วิญญู คุณวุฒิ 2) ยึดแนวทางพุทธเทศนา คือ แจ่มแจ้งชัดเจน จูงใจ แก่ลัวกล้า 3) แทรกนิทานสาธก ยกภาซิต มีตัวอย่าง กรณิศึกษา 4) ใช้ภาษาไพเราะงดงาม 5) อ้างถึงค้ำคมของนักปราชญ์ศาสนา คือ ยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทาง

วิธีการที่ 3 การหวังผลด้านสังคหุระ ผลประโยชน์ต่อประชาชน และผลประโยชน์ต่อ สิ่งแวดล้อมเป้าหมายสูงสุดของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ 3 ประการ คือ 1) ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ความสุขทางกาย ความสุขทางใจ และความสำเร็จในชีวิตครอบครัวและการงาน 2) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ในชาติหน้า หมายถึง วางแผนอนาคตการทำประโยชน์ต่อประเทศชาติ บ้านเมือง ศาสนาและสังคมเพื่ออนาคตที่ดี ของชนรุ่นต่อไป และ 3) ปรมัตถะประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์อย่างยิ่ง หมายถึง ประโยชน์ตนเองและ ประโยชน์สังคมอยู่ร่มเย็นเป็นสุข คือ สดทั้งกายและสดทั้งใจ ดังภาพ 2.5

ภาพที่ 2.5 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. (ประยูร ธมมจิตโต)

11. พระครูบวรภิกษุคุณธาร (อนันต์ วรบุญโญ), พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร) และประเสริฐ ธิลาวัณ (2564 : 120) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรม ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพทั่วไปของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า จุดแข็ง ได้แก่ พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ ในการนำหลักธรรมและวิธีการมาใช้ ในการพัฒนาการเผยแผ่ จุดอ่อน ได้แก่ พระสงฆ์มีการเผยแผ่การผ่านสื่อออนไลน์ไม่มากและในช่องทางที่ไม่หลากหลาย และมีการแบ่งงานการเผยแผ่ไม่ชัดเจนโอกาส ได้แก่ เขตหนองจอกมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติตั้งแต่เริ่มเป็นชุมชน อุปสรรค ได้แก่ ประชาชนไม่สนใจ มีความสับสนเป้าหมายในการรับฟังการเผยแผ่

2. องค์ประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่า ด้านผู้ส่งสาร พระสงฆ์ผู้ส่งสารนั้นต้องเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม ด้านสาร เนื้อหาสาระในการเผยแผ่ ยึดหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติในการดำรงชีวิตของศาสนิกชน ด้านช่องทางส่งสาร พระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่ โดยการปาฐกถาในโอกาส และสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด ด้านผู้รับ เป็นการรับแนวทางคำสอนมาปฏิบัติตามวิถีของศาสนาตน ซึ่งปฏิบัติสืบทอดมานานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยประยุกต์หลักธรรมคำ สอนทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นองค์ประกอบในการเผยแผ่ คือ 1) ด้านสันติศาสนา : แจ่มแจ้ง เป็นการเผยแผ่หลักคำสอนให้เป็นที่น่าสนใจ 2) ด้านสมานพนา : จงใจ เป็นการนำเสนอหลักคำสอนโดยผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การพูด การเจรจา การปฏิสัมพันธ์เพื่อนต่างศาสนา เป็นต้น 3) ด้านสมุเตชนา: แก่ลวกกล้า เป็นการนำเสนอเพื่อกระตุ้นคนฟังให้มีความสนใจ มีความมั่นใจที่จะทำให้ความสำเร็จในชีวิต และ 4) ด้านสัมปหังสนา: ร่าเริงเป็นการทำให้คนฟังเริงร่า เบิกบาน โดยนำเสนอเนื้อหาที่ปลอบประโลมสังคมให้เกิดความปรองดองและสันติธรรม

3. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่า ด้านผู้ส่งสาร พระสงฆ์ผู้ส่งสารนั้นต้องเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรมคือ ต้องยึดตามรูปแบบของหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ประกอบด้วย การไม่ว่าร้ายเบียดเบียน การไม่ กล่าวร้ายผู้อื่น มีความสำรวมระวังวาจา ซึ่งพระสงฆ์ผู้ส่งสารนั้นต้องเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรมคือ ต้องยึดตามรูปแบบของหลักโอวาทปาฏิโมกข์ของพระพุทธเจ้าจึงจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน สังคมพหุวัฒนธรรมเขตหนองจอกได้อย่างไม่มีปัญหา มีประสิทธิภาพประสิทธิผล

12. พระมหาชูชาติ จิรสุทธิโร (2565 หน้า 221-222) กล่าวว่า รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ ประกอบด้วย

1) เผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียล เฟซบุ๊ก (Facebook) โดยใช้เป็นภาพนิ่งหรือเป็นสื่อวิดีโอ ไลฟ์สด (Live) และยูทูบ เป็นกิจกรรมที่พระสงฆ์ได้จัดงานทางศาสนาโดยสอดแทรกหัวข้อธรรมะ และขยายใจความในหัวข้อธรรมะให้เข้าใจง่าย หรือเปิดช่องทางให้มีการ ถาม-ตอบ ด้วยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้กับความต้องการของผู้รับสาร

2) เผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียล Line @ โดยใช้เป็นภาพนิ่งหรือสื่อวิดีโอ เป็นกิจกรรมทางศาสนา

3) เผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียล เว็บไซต์ (www.) โดยใช้เป็นภาพนิ่งหรือสื่อวิดีโอ เป็นกิจกรรมทางศาสนา

4) ถ้าเป็นการตามแผนพุทธศาสตร์ การเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโดยอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพัฒนาเว็บไซต์ห้องสมุดพระพุทธศาสนาโลกให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

5) การฝึกอบรมแก่พระสงฆ์สามเณรและผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเพื่อการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนา และกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการใช้ที่เหมาะสมและถูกต้องตามพระธรรมวินัย

6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดสำนักสงฆ์มีความพร้อมเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางเรียนรู้ในชุมชน และเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านระบบ E-learning รวมถึงการจัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมด้วย

7) พัฒนา Course Ware ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับธรรมะสำหรับ Tablet และโทรศัพท์เคลื่อนที่เผยแพร่ในทุกระดับชั้นการศึกษาและประชาชนทั่วไปที่สนใจ

8) สนับสนุนให้วัดต่างๆ มี Website เพื่อเป็นการสื่อสารสองทาง (Tau Way communication) จะช่วยส่งเสริมให้คนมีความใกล้ชิดธรรมะมากขึ้น

9) สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษแล้วทำขึ้นเผยแพร่ทางเว็บไซต์หรือในรูปแบบของ E-book)

10) ควรมีองค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิกำหนดมาตรฐานและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะที่เผยแพร่ในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้มั่นใจว่าเนื้อหาเหมาะสมมีความถูกต้องตามพระไตรปิฎก

13. พระมหารณิต ลีริวัฒนโธ (2558) ได้ศึกษารูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย พบว่า

1. พฤติกรรมการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย พฤติกรรมสื่อสาร หมายถึง การแสดงออกด้านต่าง ๆ ในการสื่อสารการสอนพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การแสดงความคิดเห็นทางการสื่อสารกับกลุ่มบุคคล การสนทนา การหาข้อมูลข่าวสาร โดยแสดงพฤติกรรมการสื่อสารแสดงทำผ่านทาง Facebook YouTube และ เว็บไซต์ ในรูปแบบการนำเสนอพุทธธรรม เช่น การบรรยาย การสัมภาษณ์ และการแสดงพระธรรมเทศนา Facebook การโพสต์ข้อความ upload VDO การปฏิบัติศาสนกิจ YouTube upload VDO การตอบปัญหา

2. การสื่อสารพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์

1) ผู้ส่งสาร (Sender) แหล่งสาร บุคคล กลุ่มบุคคล หรือเป็นแหล่งกำเนิดสาร เริ่มต้นส่งสาร คุณสมบัติของผู้ส่งสาร คือ (1) มีความสามารถ (2) บุคลิกดี (3) สุขุมเยือกเย็น (4) เป็นที่ยอมรับของสังคม (5) เป็นคนเปิดเผย

2) สาร (Message) ข้อความที่มีความหมาย หรือสิ่งต่างๆที่อยู่ในรูปของข้อมูล ความรู้ ความคิด เป็นต้น

3) สื่อ หรือ ช่องทาง channel สิ่งที่เป็นช่องทางการนำสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ

4) ผู้รับสาร (Receiver) บุคคลกลุ่มบุคคลหรือมวลชนอันที่ได้รับข่าวสารจากผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ

3. รูปแบบสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ประกอบด้วย รูปแบบสื่อทัศน รูปแบบโสต รูปแบบโสตทัศน ตัดมีองค์ประกอบของแบบการสื่อสารพุทธธรรม คือ เนื้อหาความถูกต้อง ถูกใจ ทันสมัย และได้ประโยชน์

มีการนำเสนอที่ตรงเป้าหมายเข้าใจง่าย มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และแบ่งตามกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ต้องมีเจตนาสื่อสารพุทธธรรมที่ โดนใจ โดดเด่น

14. ไพฑูรย์ ตรงเที่ยง (2565) ได้ศึกษา รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอินโดนีเซียพบว่า

1) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน พบว่า ด้านการพัฒนาจำนวนของบุคลากรพระธรรมทูต บัณฑิต และผู้นำเยาวชนชาวพุทธยังไม่เพียงพอ ขาดหลักสูตรอบรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ด้านกิจกรรมการเผยแพร่ ขาดการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม ด้านวิธีการเผยแพร่ ขาดวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ความเหมาะสมต่อการเผยแพร่ และ ด้านการนำหลักธรรมไปปฏิบัติ ชาวพุทธขาดความรู้ความเข้าใจในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยด้านบริบทประเทศอินโดนีเซีย 3 ตัวแปร คือ ด้านเครือข่ายทางสังคม ด้านชีวิตความเป็นอยู่ และด้านวัฒนธรรม 2) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ 3 ตัวแปร คือ ด้านทักษะความสามารถองค์การ ด้านกลยุทธ์การจัดองค์การ และด้านการจัดการบุคลากร ความผันแปรของรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในประเทศอินโดนีเซีย และมีปัจจัยอื่น ๆ อีก 2 ปัจจัยที่เข้าริเริ่มอธิบายรูปแบบ คือ

ปัจจัยด้านความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธอินโดนีเซีย มีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต และในปัจจุบันมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่มีอัตลักษณ์ในการเชื่อฟัง ปฏิบัติตามสั่งสอนของครูอาจารย์ และ ปัจจัยด้านความมีเอกภาพบนความหลากหลายที่ทำให้ชาวอินโดนีเซียยอมรับศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างกลมกลืน

รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ 1) M = พระสงฆ์ 2) E = ขยายจำนวนพระพุทธรูปและบัณฑิต 3) D = พัฒนาความรู้ความสามารถของพระธรรมทูตและบัณฑิต 4) A = กิจกรรมที่มีคุณค่า 5) N = เครือข่ายพระพุทธศาสนาผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์

15. พระศรีญพัฒน์ (ขยจิตโต) แสงอุทัย และวันพิชิต ศรีสุข (2562 : 32) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซียของสำนักสงฆ์จันทน์นาราม ตำบลยะรม อำเภอบะเตง จังหวัดยะลา ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์เข้าไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยตรงแก่พลเมืองมาเลเซียที่นับถือพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซีย โดยใช้พื้นที่ของผู้ที่ศรัทธา หรือ วัดของศาสนาพุทธ นอกจากนี้ยังมีการเชิญชวนให้ พลเมืองมาเลเซียเข้ามาแสวงบุญที่สำนักสงฆ์จันทน์นารามด้วย ซึ่งมีการเผยแพร่ใน 3 ลักษณะ คือ 1) การเผยแพร่แบบดั้งเดิม ซึ่งมีการปฏิบัติที่เด่นชัดที่สุด คือการเทศนาและปาฐกถาธรรม การอุปสมบท และการสนทนาธรรม 2) การเผยแพร่แบบสมัยใหม่ คือการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ และหนังสือสวดมนต์เป็นภาษาจีน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พลเมืองมาเลเซียเชื้อสายจีนได้ใช้สวดมนต์และมีการใช้สื่อออนไลน์เช่น เฟสบุ๊ก, ไลน์ เพื่อสื่อสารธรรมะระหว่างพระสงฆ์และพลเมืองมาเลเซียที่ศรัทธา และ 3) การเผยแพร่ตามวาระ คือการจัดทำวัตร

มงคลเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย

2.5 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง

2.5.1 ประวัติและความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำโขง

ในพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์เมารยะ ซึ่งตั้งราชธานีอยู่ที่กรุงปาฏลิบุตรแคว้นมคธในอินเดีย ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มากจึงโปรดให้ส่งธรรมทูต ๖ องค์เชิญพระพุทธศาสนาจาริกเผยแผ่ไปทั่วทิศานุทิศ ทั้งในอินเดียและประเทศอื่นๆ และเชื่อกันในหมู่นักประวัติศาสตร์ว่าพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท คือแบบที่เรานับถือในปัจจุบัน ได้แพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิตั้งแต่สมัยนั้น ชาวอินเดียสมัยก่อนพุทธกาลเคยไปมาค้าขายติดต่อกับสุวรรณภูมินี้ อยู่เสมอ ชาวสุวรรณภูมิจึงไม่รังเกียจพระพุทธศาสนาที่ชาวอินเดียนำมาเผยแผ่ ส่วนสุวรรณภูมินี้เข้าใจว่าน่าจะได้แก่บริเวณตั้งแต่ตอนใต้ของพม่าปัจจุบันนี้ (ซึ่งสมัยต่อมา เป็นอาณาจักรมอญ) เลยตลอดลงมาถึงภาคกลางของประเทศไทย มีศูนย์กลางที่สำคัญอยู่ที่จังหวัดนครปฐมซึ่ง มีพวกมอญและละว้าเป็นคนพื้นเมือง เนื่องด้วยบริเวณจังหวัดดังกล่าวปรากฏโบราณสถานมากมายล้วนแต่ใหญ่โต สร้างตามคติเก่าถึงครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชก็มี เช่น พระสถูปพระปฐมเจดีย์องค์เดิมซึ่งอยู่ภายในพระสถูปใหญ่ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ตามรูปเดิมสร้างเป็นทรงโอคว่ำอย่างพระสถูปสัณฐิจิในอินเดีย เป็นหลักฐานว่าพระพุทธศาสนาได้มาตั้งมั่นลง ณ ภาคกลางแห่งประเทศไทย แล้วเจริญงอกงามพัฒนาตลอดมาและได้พัฒนารุ่งเรืองแพร่หลายทั่วไปในแหลมอินโดจีน ยกเว้นดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของคาบสมุทรมนี้ซึ่งเป็นดินแดนเวียดนามตอนเหนือ

ในชาวพุทธศตวรรษที่ 6 ทางประเทศอินเดีย พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานได้เจริญขึ้น พุทธมามกะชาวอินเดียได้นำลัทธิมหายานออกมาสั่งสอนแพร่หลายในคาบสมุทรมนี้ โดยเดินทางมาทางบกผ่านแคว้นแบงกอล เข้ามาทางพม่าตอนเหนือก็มีเดินทางมาทางทะเลขึ้นที่แหลมมลายู สุมาตรา และแล่นเรืออ้อมอ่าวเข้ามา ทางประเทศกัมพูชาในปัจจุบันก็มีในระหว่างนั้นได้เกิดมีอาณาจักรฟูนัน คือบริเวณดินแดนกัมพูชาในปัจจุบันและเลยเข้ามาในประเทศไทยตอนกลางและถึงภาคอีสานด้วย ปรากฏว่าประชาชนชาวฟูนันนับถือพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานจนถึงกับมีสมณทูตชาวฟูนันเดินทางไปแปลพระคัมภีร์ในประเทศจีน ถึงศตวรรษที่ 11 อาณาจักรฟูนันก็เสื่อมโทรมไปด้วยถูกอาณาจักรเจนละซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นฟูนันมาก่อนแย่งอำนาจ พวกเจนละนับถือศาสนาพราหมณ์ ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงชะงักความเจริญระยะหนึ่ง

ในยุคพุทธศตวรรษที่ 11 ขณะที่อิทธิพลของฟูนันสั่นคลอนก็ปรากฏว่าพวกมอญในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาถือโอกาสประกาศอิสรภาพตั้งเป็นอาณาจักรทวารวดี แล้วเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วทั้งในด้านศิลปะและการพระศาสนา โดยรักษาจารีตของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งรับมาแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชไว้อย่างเคร่งครัด ศูนย์กลางของทวารวดีก็คงอยู่ที่นครปฐมนั่นเอง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 12 ปรากฏว่าอาณาจักรของทวารวดีได้ขยายเหนือขึ้นไปจนถึงลพบุรีและได้แผ่ขึ้นไปจนถึงภาคเหนือของประเทศไทยเป็นเหตุหนึ่งที่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทจากทวารวดีได้ไปตั้งมั่นทางภาคเหนือ ตกราวพุทธศตวรรษที่ 14 อาณาจักรเจนละได้เปลี่ยนเป็นประเทศเขมรโบราณอิทธิพลของเขมรโบราณได้แผ่ครอบงำแทนที่อาณาจักรทวารวดี พระพุทธศตวรรษที่ 12 ในสมัยที่อาณาจักร

ทวาราวดีกำลังรุ่งเรืองอยู่นั้นปรากฏว่าทางภาคใต้ของประเทศไทยได้เกิดอาณาจักรศรีวิชัยขึ้นที่แหลมมลายู มีอาณาเขตทางเหนือติดกับอาณาจักรทวาราวดี เดิมพลเมืองในอาณาจักรศรีวิชัยนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายสาวกยาน ต่อมาราชวงศ์ปาละแห่งมครอินเดียนได้มีอำนาจขึ้น กษัตริย์ราชวงศ์นี้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาลัทธิมหายานโดยเฉพาะคือนิกายมนตรยาน ราชวงศ์ไศเลนทระแห่งอาณาจักรศรีวิชัยซึ่ง ณ บัดนั้นได้แผ่อำนาจราชศักดิ์ครอบงำทั่วคาบสมุทระทะเลใต้และแหลมมลายูแล้วได้มีสัมพันธไมตรีกับราชสำนักปาละ จึงพลอยได้รับลัทธิมหายานนิกายมนตรยานเข้ามานับถือด้วยลัทธิมหายานได้เป็นศาสนาประจำของจักรวรรดิศรีวิชัยซึ่งเป็นจักรวรรดิมาตุลาตลอดระยะเวลาแห่ง พ.ศ. 1200-1700 ปีเศษ

ทางตอนเหนือของมลายูที่ในขณะนี้คือนครศรีธรรมราช ซึ่งมีชื่อเรียกในยุคพุทธศตวรรษที่ 12 ว่าเมืองตามพรลิงค์ เป็นประเทศราชของจักรวรรดิศรีวิชัย นอกจากนี้อาณาจักรศรีวิชัย ยังเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาพระปริยัติธรรมที่โด่งดัง จนถึงสมัยพุทธศตวรรษที่ 15 ตามเรื่องราวที่ปรากฏในตำนานว่าอิทธิพลศรีวิชัยได้ขยายรูกขึ้นมาถึงประเทศกัมพูชาและบรรดาประเทศราชของเขมรในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา 2 คราว เมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ 13 คราวหนึ่ง และเมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ 15 อีกคราวหนึ่ง พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ปรากฏว่าน่าจะมีเชื้อสายสืบ มาจากพวกศรีวิชัย ประเทศกัมพูชาและประเทศไทยจึงได้รับนับถือลัทธิมหายานตามแบบอย่างศรีวิชัยอีกใน ระยะเวลาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา

ในยุคที่จักรวรรดิเขมรมีอำนาจครอบงำประเทศไทยเราเรียกว่ายุคลพบุรี มีระยะเวลาราว พ.ศ. 1500- 1800 ปี กษัตริย์เขมรบางพระองค์ก็เป็นพุทธมามกะ บางพระองค์ก็เป็นพราหมณมามกะ แต่พระพุทธศาสนา ซึ่งแพร่หลายอยู่ในสมัยลพบุรีนี้ ปรากฏว่ามีทั้งลัทธิฝ่ายเถรวาทและลัทธิฝ่ายมหายาน แต่ลัทธิมหายานนิกายมนตรยานได้เจริญงอกงามขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งในประเทศกัมพูชาเอง และในประเทศไทยตั้งแต่ตอนกลางและอีสานบางส่วนลงไป สถานที่สำคัญเกี่ยวกับลัทธิมหายานนิกายมนตรยาน เช่น ปราสาทหินพิมาย และพระปรางค์สามยอดที่ลพบุรี เป็นต้น

ราวพุทธศตวรรษที่ 16 ชาวไทยได้ตั้งอาณาจักรเป็นปีกแผ่นขึ้นในล้านนาภาคเหนือและพายัพของประเทศไทยปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาที่ชาวไทยในขณะนั้นนับถือเรียกได้อันนับถือรวมๆ กันไป ทั้งเถรวาทแบบมอญกับลัทธิมหายานแบบเขมร แต่อิทธิพลของลัทธิเถรวาทมีสูงกว่ามหายานมาก

ทางประเทศพม่าพระเจ้าอโนรธาได้เป็นใหญ่ครองพุกาม ขณะนั้นพม่ามานับถือลัทธิมหายานนิกาย มนตรยานมากกว่าเถรวาท รวมทั้งได้เอาลัทธิตันตระของฮินดูเข้ามาปะปนมาก เมื่อพระเจ้าอโนรธา ได้เอาอาณาจักรมอญซึ่งเป็นอยู่ความเจริญของพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท ได้ทรงรับเป็นศาสนูปถัมภก ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทให้รุ่งเรืองขึ้น โดยมีเมืองพุกามเป็นศูนย์กลาง เพราะฉะนั้นในตอนนี้นพม่าจึงเป็นแห่งสำคัญของความพัฒนาแห่งพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งได้ขยายเข้ามาในประเทศไทยในเวลาต่อมาด้วยดังปรากฏโบราณสถานพระเจดีย์เจ็ดยอดเมืองเชียงใหม่ ซึ่งสร้างถ่ายแบบจากพระเจดีย์มหาโพธิเมืองพุกาม

ประเทศลังกาหรือสิงหลนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทสืบมาแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช เหมือนกับทางสุวรรณภูมิ ครั้นตกราวพุทธศตวรรษที่ 17 ลังกาได้ทำสงครามพระธรรมวินัย ซึ่งนับเป็นหนที่ 7 ในตำนานสังคายนาของฝ่ายเถรวาท กิตติศัพท์แพร่หลายมาถึงประเทศพม่ามีพระสงฆ์จากพุกามและมอญที่บวชใหม่กับพระสงฆ์ลังกากลับมาเมืองพุกามและเมืองมอญ ตั้งเป็น

คณะลัทธิขงจื้อได้รับความนับถือเลื่อมใสจากพระราชอาและประชาชนจึงเจริญรุ่งเรืองขึ้น พระสงฆ์พวกเก่าในวันก็ค่อยๆ หดหายไปโดยพลิตินัย ครั้งนั้นมีคณาจารย์ในลัทธิขงจื้อรูปหนึ่งชื่อพระราหุลเป็นชาวลัทธิขงจื้อได้จาริกจากพุกามมาตั้งคณะลัทธิขงจื้อขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราชซึ่งยังเรียกชื่อว่าเมืองตามพรลิงค์ มีกษัตริย์มลายูเชื้อสายศรีวิชัยปกครองอยู่ คณะสงฆ์ลัทธิขงจื้อ ที่เมืองนครฯ ก็เจริญขึ้นเหมือนที่พุกาม เป็นเหตุให้แพร่หลายสู่ประเทศไทยและกัมพูชาในกาลต่อมา พวกพุกาม ปกครองอาณาจักรทางล้านนาอยู่ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ก็หมดอำนาจ อิทธิพลทั้งมอญและเขมรก็หมดฤทธิ์ลงไปมากแล้ว มีคนไทยได้ตั้งตนเป็นเจ้าเมืองปกครองกันเอง นับตั้งแต่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์เขมรองค์สุดท้ายที่มีอำนาจและทรงเป็นมหายานพุทธมามกะที่เคร่งครัดแล้ว ลัทธิมหายานพร้อมๆ กับอำนาจของอาณาจักรเขมรก็เสื่อมโทรมลงทันที (เสถียร โพธิ์นันทะ. 2543)

2.5.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำโขง

ในการศึกษาบทบาทพระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มแม่น้ำโขง ทั้ง 6 ประเทศ ซึ่งผู้วิจัยนำมาศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอ ดังนี้

1. บทบาทของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศจีน พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองจากเอเชียกลางและแผ่ขยายเข้าสู่ประเทศจีนเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 4 ในสมัยราชวงศ์ฮั่น และได้เจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วในศตวรรษต่อมา โดยอาศัยเส้นทางการค้าขายที่จีนติดต่อกับอินเดียโดยตรง โดยคณะทูตจากอินเดียได้เดินทางมาจีนและพระภิกษุจีนได้จาริกไปอินเดีย จึงเริ่มรับเอาพระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการในสมัยของพระเจ้าฮั่นเม่งเต้ พระองค์ได้ส่งคณะทูตไปสืบพระพุทธศาสนาทางตอนเหนือของอินเดีย เมื่อเดินทางกลับประเทศจีน คณะทูตได้นำมนต์พระเถระมาด้วย 2 รูป คือ พระกัสปมาตังคะ และพระธรรมรักษ์ และจักรพรรดิฮั่นเม่งเต้ได้ทรงสร้างวัดพระพุทธศาสนาขึ้นในจีนเป็นครั้งแรกนอกพระนคร ชื่อว่า “วัดแปะเป่ย์” แปลว่า วัดม้าขาว เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ม้าซึ่งบรรทุกพระธรรมคัมภีร์มาสู่ประเทศจีนอย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาในสมัยราชวงศ์ฮั่นยังไม่แพร่หลายมากนัก เป็นแต่เพียงนับถือกันในหมู่ชนชั้นสูง จนเมื่อมีการแปลพระสูตรสำคัญทางฝ่ายมหายาน เช่นคัมภีร์พระอภิธรรมและปรัชญาปารมิตาสูตฺร คำสอนในพระพุทธศาสนาจึงเริ่มแพร่ขยายกว้างขวางออกไป

พระพุทธศาสนาในประเทศจีนเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในบางยุคสมัยและเสื่อมลงต่ำที่สุดในบางช่วงเวลา เหตุผลของความเจริญและความเสื่อมแตกต่างกันออกไปในแต่ละยุคสมัย จนถึงยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2492 พระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบอย่างมาก วัดถูกยึดเป็นสถานที่ทางราชการ ห้ามประกอบศาสนกิจต่างๆ การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนถือเป็นเรื่องต้องห้ามและผิดกฎหมาย พระภิกษุถูกบังคับให้ลาสิกขา พระธรรมคัมภีร์ต่างๆ ถูกเผาทำลายโดยเฉพาอย่างยิ่งในช่วงของการปฏิวัติวัฒนธรรมของจีน พ.ศ. 2509 - 2512

ต่อมาภายหลังจากการอสัญกรรมของเหมา เจ๋อตง ประธานพรรคคอมมิวนิสต์ เมื่อ พ.ศ. 2519 รัฐบาลชุดใหม่ของจีนได้ผ่อนปรนการนับถือศาสนาและลัทธิความเชื่อให้กับประชาชนมากขึ้น ศาสนิกชนชาวจีนจึงได้มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาอีกครั้ง ปัจจุบันชาวจีนส่วนใหญ่ได้พุทธศาสนิกชนชาวจีนจึงได้มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นอีกครั้ง ปัจจุบันชาวจีนส่วนใหญ่ได้นับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า ขณะที่รัฐบาลจีนก็ได้สนับสนุนจัดตั้งพุทธสมาคมแห่ง

ประเทศจีน และสภาการศึกษาพระพุทธศาสนาขึ้นในกรุงปักกิ่ง เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับนานาชาติ (ณัฐ สวาสดีรัตน์, 2562)

ณัฐ สวาสดีรัตน์ (2562) ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงตอนกลางว่า “ภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง” ถือกำเนิดจากการรวมตัวของกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีพัฒนาการอย่างยาวนาน ผู้คนที่อาศัยในดินแดนที่มีความสัมพันธ์กันทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างแนบแน่นระยะเวลา ยาวนาน มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยอยู่มากกว่าร้อยละห้าสิบ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำนานาชาติที่ผู้คนทั้งสองที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงได้ใช้ในการเกษตร การจับปลา การเดินทาง การขนส่งของมาค้าขาย ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงสมัยปัจจุบัน ได้รับขนานนามว่า “แม่น้ำดานูบตะวันออก” ผลการศึกษาพบว่า

1. การศึกษาภาษาธรรมในท้องถิ่นต่างๆตลอดกลุ่มน้ำโขงตอนกลางมีอยู่น้อยมาก และมีแนวโน้มที่จะหมดไป แต่พระสงฆ์ก็ยังมีการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะศึกษาพระธรรมคำสอนในด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน พระภิกษุสงฆ์ยังนำมาเทศนาสั่งสอนอยู่บ้าง แต่วรรณกรรมเหล่านี้มักจะนำมาสู่สังคมไทยการแสดงมหรสพพื้นบ้าน

2. คนในกลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงมาก โดยจะแสดงออกโดยการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา แม้ว่า จะมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับทางเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ปะปนอยู่ด้วยก็ตาม ความเชื่อนี้ก็มักจะมีพระพุทธศาสนาเข้าไปสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ ในด้านพิธีกรรมนั้น คนในกลุ่มน้ำโขงมีความคิดเห็นแตกต่างกันไปตามพื้นที่

3. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในหลักที่ทำให้เกิดพิธีกรรมที่ทำต่อกันมา จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เพราะเชื่อว่าจะได้กุศลมาก นอกจากขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาแล้ว ประชาชนในแถบกลุ่มน้ำโขงตอนกลางยังมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีอยู่บางพื้นที่มาแต่โบราณ ในปัจจุบันเยาวชนรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้และไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิมมากนัก

4. เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาของคนไทยแถบกลุ่มน้ำโขง มีพระพุทธศาสนาทั้งหินยานและมหายาน เข้ามาสู่แม่น้ำโขงตอนกลางหลายเส้นทาง ด้วยการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ของอาณาจักรต่างๆ พร้อมสั่งการนำเอาวัฒนธรรมด้านต่างๆ เข้ามาด้วย แต่เดิมคนในภูมิภาคนี้นับถือภูตผีอยู่ก่อนแล้ว ประชาชนจึงนำเอาพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับประเพณีพิธีกรรมที่เคยนับถืออยู่ ทำให้พระพุทธศาสนาในภูมิภาคนี้มักจะผูกพันกับความเชื่อดั้งเดิมอยู่มาก

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าสู่ดินแดนเอเชียอาคเนย์มาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณกลุ่มน้ำโขงที่สำคัญได้แก่ กลุ่มน้ำอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง พระพุทธศาสนาเถรวาทมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์และการดำเนินชีวิตของผู้คนในภูมิภาคนี้อย่างสำคัญไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านประเพณี ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยม ศิลปะด้านต่างๆ เช่น จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม รวมถึงตลอดถึงเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม

บทบาทพระพุทธศาสนาในประเทศจีน

พระพุทธศาสนาในประเทศจีนส่วนใหญ่เป็นนิกายมหายาน ซึ่งมีประเพณี คำสอน และหลักความเชื่อที่แตกต่างจากนิกายเถรวาท แต่โดยเนื้อแท้แล้วทั้งสองนิกายมุ่งสู่จุดหมายเดียวกัน คือ แสวงหาการหลุดพ้น ในช่วงแรกสมัยราชวงศ์ฮั่นการนับถือศาสนาในประเทศจีนจะนับถือกันในวงแคบ

ในหมู่ข้าราชการและชนชั้นสูง แห่งราชสำนักเป็นส่วนใหญ่ สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ยังคงนับถือลัทธิขงจื้อหรือลัทธิเต๋า เม่งจื้อ นักปราชญ์ผู้มีความสามารถได้แสดงให้เห็นถึงความจริงของพระพุทธศาสนา ทำให้มีผู้คนเลื่อมใสจำนวนมากจนถึงสมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ 1161 ถึง 1450) พุทธศาสนาเจริญสูงสุด และได้ส่งพระเถระเดินทางไปยังอินเดียและอัญเชิญพระไตรปิฎกกลับมาอย่างจีน มีการแปลพระสูตรจากภาษาบาลีเป็นภาษาจีนอีกมากมาย ต่อมาพุทธศาสนาได้ถูกกลืนเป็นแบบจีนผสมผสานความเชื่อกับลัทธิเต๋าและขงจื้อจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะ พระพุทธศาสนาของจีนที่เรียกว่า “พุทธศาสนา มหายาน”

ปัจจุบันรัฐบาลจีนยึดมั่นหลักการที่ว่า ศาสนาในประเทศจีนจะต้องปรับตัวให้เข้ากับจีน รวมทั้งจะจัดสรรแนวทางให้กับศาสนาต่างๆ เพื่อปรับตัวเข้าหาสังคมที่เป็นระบอบสังคมนิยม “นโยบายและแนวทางปฏิบัติว่าด้วยการปกป้องเสรีภาพความเชื่อทางศาสนาของจีน” ระบุว่าประเทศจีนได้ออกนโยบายต่อเสรีภาพและการนับถือศาสนาของประชาชน คือ จะปกป้องสิทธิของประชาชนให้มีเสรีภาพด้านความเชื่อทางศาสนา สร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงและมีศักยภาพกับศาสนา รวมทั้งรักษาความปรองดองในสังคมและศาสนา โดยผู้ศรัทธาในศาสนาและผู้ที่ไม่ศรัทธาจะต้องเคารพกันและอยู่ร่วมกันด้วยความปรองดอง ยอมรับฉันทามติเพื่อการปฏิรูปประเทศและสังคมนิยมที่ทันสมัย เพื่อนำพาประเทศชาติจีน บรรลุความฝันของจีน ในการฟื้นฟูประเทศและยกระดับชีวิตและความ เป็นอยู่ของประชาชน (ปัญญาพร เหล่าลูกอินทร์ และคณะ, 2564 : 68 - 70)

ศาสนาพุทธของจีนส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากนิกายมหายาน ซึ่งเน้นอุดมคติของพระโพธิสัตว์ เป็นผู้ตรัสรู้แสวงหาเพื่อบรรลु พระพุทธเจ้ามิใช่เพื่อการปลดปล่อยส่วนบุคคลเท่านั้น แต่เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย โรงเรียนมหายาน เน้นหลักคำสอนของ สิ่งที่ว่างเปเล่า แสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดว่างเปล่า จากการดำรงอยู่โดยธรรมชาติและพึ่งพาอาศัยกัน ธรรมชาติแห่งพุทธะที่มีอยู่ในสรรพสัตว์ สิ่งมีชีวิตทั้งหมดมีศักยภาพที่จะบรรลุพุทธภาวะ และประสบการณ์ตรัสรู้แนวคิดนี้ เน้นย้ำถึงความสำคัญของความเห็นอกเห็นใจ

ศาสนาพุทธในประเทศจีนจะมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าผ่านพระโพธิสัตว์ และ จะศึกษาหลักธรรมและปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีการพัฒนาตนตามองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ภาวितร่างกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิตใจ และภาวิตปัญญา มีการเข้าวัดทำสมาธิ ทำบุญ ศึกษาหลักธรรมคำสอน มีการบริจาคทางส่งเสริมกิจกรรมของวัด มีความพยายามและแสวงหาความสุข สงบทางจิตใจ ตามที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดและอบรมสั่งสอนผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และฝึกปฏิบัติตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ เมื่อทุกคนมีศีล มีความมุ่งมั่นตั้งใจจะทำให้เกิดสมาธิและปัญญา สามารถ นำพาชีวิตหลุดพ้นจากวิฤตการณ์ปัญหาได้

พระศรีสิทธิวิเทศ (ธวัชชัย ธรรมชโย, 2564 : 135) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระธรรมทูตในเขตบริหารพิเศษฮ่องกง มีรูปแบบการเผยแผ่ 5 ด้าน คือ

1. ด้านการใช้สื่อ ใช้สื่อโซเชียลช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และประชาสัมพันธ์ ศาสนกิจต่างๆ ของวัด ตั้งกลุ่ม Line เปิด Facebook มีหนังสือสวดมนต์ภาษาอังกฤษ - จีน มีวิดีโอ ธรรมะ และบทสวดมนต์

2. ด้านกิจกรรมการเผยแผ่ แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ ด้านกิจวัตรประจำวัน ด้านกิจกรรมวันเสาร์- อาทิตย์ ด้านกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และด้านกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีไทย

3. ด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นตามศักยภาพของวัด
4. ด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา
5. ด้านบุคลากร การปฏิบัติตามแนวทางคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด มีความรู้ความสามารถในการทำนุบำรุง และพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรือง

สำหรับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 6 ด้าน คือ

- 1) ด้านการศึกษาอบรม
- 2) ด้านการสังคมสงเคราะห์
- 3) ด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
- 4) ด้านการสร้างภาคีและเครือข่าย
- 5) ด้านการเผยแผ่เชิงรุก
- 6) ด้านบุคลากร

2. บทบาทของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม ศาสนาพุทธถูกเผยแผ่เข้าสู่เวียดนามตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ รุ่งเรืองมากในสมัยราชวงศ์ หลี และเตีริน พุทธศาสนาในเวียดนามจะเป็นนิกายมหายานเป็นส่วนมากจะเป็นแบบเซนหรือภาษาเวียดนามเรียกเถียน (Thien Tong) ที่รู้จักแพร่หลายคือ ตรุก เลิม (Truc Lam) ของพระกษัตริย์เตีริน เญิน ตง เน้นการปฏิบัติภาวนา สมาธิเพื่อบรรลุนิพพานวิถิปุทธได้กลมกลืนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของคน เวียดนามอย่างแนบแน่น พุทธศาสนายังมีอิทธิพลเข้าสู่ราชสำนักเวียดนามด้วย โดยมีพระสังฆราชที่เป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์ที่มีบทบาทอย่างมากเช่นสมัย ราชวงศ์หลี่มีพระว่าน แองห์พระมิ่ง คงราชวงศ์เตีรินมีพระฟ้า ลวา.

ในปัจจุบัน พุทธสมาคมเวียดนาม (Giao Hoi Phat Giao Viet nam) เป็นองค์กรพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุดตัวแทนของศาสนาพุทธในเวียดนามนอกจาก พุทธศาสนาฝ่ายมหายานแล้วในเวียดนามยังมีฝ่ายเถรวาทด้วยโดยนิกายนี้แพร่เข้าสู่เวียดนามจากลาวและกัมพูชา วัดพุทธเถรวาทในเวียดนามส่วนใหญ่จะอยู่ในที่ราบลุ่มน้ำโขงภาคใต้ เป็นวัดของชนเผ่าเขมร ที่กรุงเก่าเว้และนครโฮจิมินห์ทั้งนิกายมหายานและเถรวาทต่างก็มีความสามัคคีกันอย่างแน่นอนพื้นที่ไม่มีการกระทบกระทั่งกันมีการปฏิบัติศาสนกิจได้ อย่างเสรีวัดภาษาเวียดนามเรียกว่า จั่ว (chua) วัดเวียดนามนอกจากการบูชาพระพุทธรูปแล้วยังมีการบูชารูปเคารพของเทพดาและ พระสงฆ์ชั้นบูรพาจารย์อีกด้วยสถาปัตยกรรมของวัดเวียดนามจะประกอบด้วยซุ้ม ประตูมีทางเข้าสามช่องเรียกว่าตามกวานมีหอรระฆังอยู่ด้านบนต่อมาคือลาน วัด พระอุโบสถ ภายในพระอุโบสถมีแท่นประดิษฐานองค์พระประธานวันงานบุญใหญ่ของศาสนาพุทธคือ วันวิสาขบูชาตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 4 ตามปฏิทินจันทรคติเวียดนามปีนี้ประเทศเวียดนามโดยจะจัดขึ้นที่วัด บายดิงห์ จังหวัดนิงบิงห์ ซึ่งเป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดในเวียดนามวัตรปฏิบัติของพระเวียดนามนำเลื่อมใสศรัทธา ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ประชาชนก็มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ปัจจัยที่ส่งเสริมความเจริญของพุทธศาสนาในเวียดนาม

จันทรัสม์ ตาปูลิง และธันวา ชัยแก้ว (2564) ได้กล่าวถึง การเมืองปัจจัยความเสื่อมและความเจริญของพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม ดังนี้

1. การที่ผู้นำประเทศโดยเฉพาะพระมหากษัตริย์เป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพระพุทธศาสนา ทำให้วิถีชีวิตของชาวเวียดนามมีความสุขถือปฏิบัติตามพิธีกรรมแห่งพระพุทธศาสนาตลอด อย่างไรก็ตามสามารถขาดจากกันได้ พระพุทธศาสนาทำให้คนเวียดนามมีกิจวัตรปฏิบัติอันเป็นประเพณีที่งดงาม จึงมีพื้นฐานด้านจิตใจที่อุดมและลุ่มลึก

2. นโยบายทางการเมืองที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ทั้งในระดับต้น และระดับมหาวิทยาลัย ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมที่ฝ่ายการเมืองการปกครองจัดขึ้นในทุกองค์การทุกปี นอกเหนือจากส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณแล้ว ยังส่งเสริมให้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเสรีภาพ ส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตลอดถึงนำหลักธรรมคำสอนมาประพฤติปฏิบัติ มีการจัดตั้งขึ้นของสหพุทธจักรเวียดนาม และได้รับการรับรองจากรัฐบาลเวียดนาม เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2507

3. พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ทำให้พระพุทธศาสนาอยู่ได้ถึงทุกวันนี้ คำสอนของพระพุทธองค์ แม้พระองค์จะดับขันธปรินิพพานไป 2500 กว่าปีมาแล้ว แต่คำสอนของพระองค์ยังประทับใน แก่ประชาชนชาวเวียดนามที่นับถือพระพุทธศาสนาอยู่ตลอดไม่เสื่อมคลาย แม้ชาวเวียดนามนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังนับถือลัทธิเต๋า และ ขงจื้อ เป็นการนับถือผสมผสาน โดยเฉพาะทางด้านหลักธรรมคำสอน จะปฏิบัติตามคำสอนของทั้ง 3 ศาสนา

4. การเผยแผ่ของพุทธศาสนาในเวียดนาม อันเป็นสัญลักษณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์โลก เป็นความคิดที่จงใจและครองใจคนเวียดนาม กับทั้งคำสอนลัทธิเต๋าและขงจื้อมีลักษณะที่คล้ายกัน ทำให้การนับถือศาสนาขยายตัวเป็นวงกว้างอย่างรวดเร็ว มีการรวมตัวของผู้นับสนุนอย่าง เข้มแข็ง เพราะเชื่อในวิถีของการนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานจะเป็นทางออกที่ดีที่สุดของชีวิตของผู้ครองเรือนทั้งหลาย

5. ความแข็งแกร่งของพุทธศาสนา และความตั้งใจจริงของพระสงฆ์ ส่งผลให้ปัจจุบันเวียดนามก็ยังคง นับถือศาสนาพุทธ และสร้างความยิ่งใหญ่เพิ่มขึ้นผ่านกระบวนการจัดการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยวันฮันห์ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งพระพุทธศาสนา (จันทร์สม์ ตาปูลิง และธันวา ชัยแก้ว, (2564:527)

บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมเวียดนาม

บทบาทของพระพุทธศาสนาในเวียดนามนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม สมหมาย ชินนาค และพระครูสารกิจโกศล (2559) กล่าวว่า บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมและประชาชนเวียดนามในปัจจุบันจะครอบคลุม 6 ประเด็นคือ

1. บทบาทด้านพิธีกรรมกับชุมชน เป็นบทบาทในการประกอบพิธีกรรมให้กับชุมชนไทย เฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตพิธีกรรมตามประเพณีชาวเวียดนามที่เคร่งครัดจะเข้าวัดเพื่อฟังเทศน์ฟังธรรมะทุกเย็นวันที่ 14 และ 30 ของเดือนเพื่อเป็นการปฏิบัติปฏิบัติชอบ

2. บทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มีสถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยสงฆ์)ตามจังหวัดต่างๆ 4 แห่ง (ฮานอยด์ เว้ โฮจิมินห์ และเกิ่นเฮอ)

มหาวิทยาลัยพุทธศาสนา 8 แห่ง และโรงเรียนพระปริยัติธรรมตาม 10 แห่งวัดในเวียดนามบางแห่งก็เปิดสอนพระพุทธศาสนา

3. บทบาทด้านการพัฒนาชุมชนและเกื้อกูลสังคม เป็นการบำเพ็ญประโยชน์หรือการสาธารณสงเคราะห์มากกว่า เช่นการรักษาด้วยสมุนไพรโดยพระสงฆ์ จัดเป็นโรงพยาบาลหรือศูนย์การแพทย์ท้องถิ่น (สมหมาย ชินนาค และพระครูสารกิจโกศล, 2559)

4. ด้านการส่งเสริมพุทธศรัทธา ศาสนาและโหราศาสตร์ บทบาทของวัดและพระสงฆ์เกี่ยวกับพุทธศรัทธาและโหราศาสตร์สะท้อนสภาวะทางจิตใจของผู้คนที่ยังไม่มั่นคง ต้องอาศัยการพึ่งพิงซึ่งอำนาจเหนือธรรมชาติ (Super-natural being) เพื่อสร้างเสริมผลและกำลังใจให้เข้มแข็ง สามารถยืนหยัดต่อสู้กับกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงผันผวนอยู่ตลอดเวลา วัดในเวียดนามจึงนิยมสร้างวัดดงมดลเครื่องรางของขลัง เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

5. บทบาทด้านการส่งเสริมและเผยแผ่ธรรมะ รัฐบาลเวียดนามเปิดกว้างทางสิทธิเสรีด้านศาสนามากขึ้น พระภิกษุสงฆ์มีการเผยแผ่ธรรมะในหลายรูปแบบ การเป็นวิทยากรบรรยายธรรมะ การพิมพ์หนังสือสวดมนต์ การออกวารสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การเปิดสอนและอบรมธรรมะให้พุทธศาสนิกชน

6. บทบาทด้านการส่งเสริมศิลปประเพณีและพิธีกรรม ส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เน้นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่นการเทศน์มหาชาติ การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน การฝังลูกนิมิต การประกอบพิธีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

สมหมาย ชินนาค และพระครูศาสนกิจโกศล (2556: 10-16) บทบาททางสังคมและวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาในเวียดนาม พบว่า พุทธศาสนาในเวียดนามส่วนใหญ่เป็นนิกายมหายาน มีบทบาทในทางภาคเหนือซึ่งมีศาสนิกชนส่วนมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์คิงห์ (Kinh) มีคติในเรื่องพระโพธิสัตว์และดินแดนสุราวดีมีอิทธิพลต่อวิถีความเชื่อของประชาชนมาก ขณะที่นิกายเถรวาทมีบทบาทในทางภาคใต้ มีศาสนิกชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรไทยมีวัดและเจดีย์ที่เป็นภาพสะท้อนหลากหลายเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากจีนอินเดีย และตะวันตก มีประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญคือ พิธีที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ โดยเฉพาะ วันประสูติและตรัสรู้ และวิธีอีกอย่างหนึ่งคือพิธีเตต (Tet) คือเทศกาลวันต้นปีใหม่ที่ให้ความสำคัญกับบุคคลบรรพบุรุษและเทพเจ้า นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทในด้านการส่งเสริมการศึกษา และสังคมสงเคราะห์ การพัฒนาชุมชน การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมโดยมีองค์กรส่งทำให้ระดับส่วนกลาง ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ มีบทบาทในการบริหารและบริการในด้านต่างๆ

แนวโน้มและทิศทางพุทธศาสนาในเวียดนามพบว่า ศาสนาดำเนินการโดยผ่านกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งในอดีตและเพิ่มความเป็นเสถียรภาพทั้งสองฝ่าย ในส่วนของสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาได้รับการคลี่คลายไปในทางที่ดีหลังจากที่ผ่านดิชนทัศน์ สามารถกลับไปเยือนบ้านเกิดภายใต้การต้อนรับที่อบอุ่นและได้รับความสนใจจากต่างประเทศ อย่างไรก็ตามพุทธศาสนาในเวียดนามต้องดำเนินการภายใต้การกำกับของรัฐ และมีบทบาทในท่ามกลางความหลากหลายภายใต้ความเชื่อดั้งเดิมและศาสนาชื่อในลักษณะ “พุทธศาสนาแบบเวียดนาม” รวมทั้งเป็นเครื่องมือสำคัญในการค้าเป็นส่วนสำคัญระหว่างประเทศของเวียดนามกับนานาประเทศ

3. บทบาทของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา ในการศึกษาของ ชฎาพร จินชาวนา (2560 : 60-69 พบว่า กัมพูชาเป็นอาณาจักรแห่งความผสมผสานทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ฮินดู ช่วยศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่นครวัดพุทธศาสนาในกัมพูชามีทั้งมหายานผสมฮินดูและเถรวาท กัมพูชาได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเข้ามาจากอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7- 8 ต่อมาศาสนาพราหมณ์ฮินดูนิกายไศวะ แผลเข้ามาทางปกครองทำให้ทั้งพุทธศาสนาและชนชั้นพราหมณ์ฮินดูได้เจริญรุ่งเรืองเคียงคู่กันมาตลอด ในยุคพงศาวดารหรือยุคมหานคร (พ.ศ. 1345 ถึง 1975) พุทธศาสนามหายานกับศาสนาพราหมณ์ฮินดูเป็นศาสนาของราชสำนักลัทธิเถรวาทโพธิสัตว์ราช และพุทธราชที่ถือว่า กษัตริย์เป็นทั้งพระเจ้าพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในเวลาเดียวกัน ส่วนเถรวาทอยู่กับประชาชนและเป็นแรงบันดาลใจของบรรดาไพร่ ยุคหลังมหานคร (1975 ถึงปัจจุบัน) วัฒนธรรมทางประเพณีเหมือนกับไทยมีวัดและพระภิกษุมากมายได้รับความเคารพอย่างสูงจากประชาชน มีเด็กและคนวัยหนุ่มอยู่วัดเพื่อศึกษาเล่าเรียนกับพระสงฆ์ มาศึกษาปริยัติธรรมที่ไทยแล้วนำแบบแผนของคณะสงฆ์ไทยคือธรรมยุตไปตั้งในกัมพูชาทำให้พระสงฆ์มี 2 นิกายคือ มหานิกาย มีสมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดีสังฆนายกเป็นประมุข และธรรมยุต มีสมเด็จพระสุธรรมมาธิบดีสังฆนายกเป็นประมุขในสมัยนายพลลอนนอน ประธานาธิบดี คนที่ 1 ได้ถวายเกียรติยกย่องประมุขทั้ง 2 นิกายเป็นสมเด็จพระสังฆราช และพระเจ้าบรมมหาราช ทรงยกย่องพระพุทธศาสนาเป็นภาษาประจำชาติอย่างเป็นทางการ ทรงยึดถือพุทธธรรมเป็นหลักในการบริหารประเทศเมื่อกัมพูชาเป็นสาธารณรัฐเขมร สถานะพระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาประจำชาติทางรัฐก็ปกป้องคุ้มครองทะนุบำรุงให้เข้มแข็งเป็นระดับสากลระหว่างประเทศแต่พระสงฆ์ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ปัจจุบันรัฐบาลฮุนเซนพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีได้รับการส่งเสริมสนับสนุน มีการเริ่มทำบุญทำทานแต่ละท้องถิ่น ที่ทำให้มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้น จนไม่มีที่จะเรียนเพราะสถานที่และอุปกรณ์ยังไม่พร้อมแต่พระสงฆ์ก็ต้องก่อสร้างถาวรวัตถุมีทหารมาอยู่วัดเพื่อปกป้องพระสงฆ์กิจกรรมทางศาสนามุ่งทางด้านสังคมมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ (ชฎาพร จินชาวนา, 2560 : 63-68)

พุทธศาสนาบัณฑิต (Buddhist Institute) ก่อตั้งในปี 1921 เป็นศูนย์กลางในการผลิตนักปรัชญาบัณฑิตทางพระพุทธศาสนา เป็นสถาบันที่ดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันแห่งความรู้ทางศาสนาวัฒนธรรมประเพณีในปี 1992 กระทรวงวัฒนธรรมและศาสนาได้ก่อตั้งพุทธศาสนาบัณฑิตขึ้นมาใหม่โดยใช้วัดอุณาโลมเป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรม เพื่อศึกษาค้นคว้าและพิมพ์เผยแผ่ทางด้านศาสนาวัฒนธรรมประเพณีของกัมพูชาและร่วมดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มพุทธศาสนาอื่นๆ

- จัดตั้งกลุ่มชุมชนพระไตรปิฎกเพื่อช่วยจรรโลงรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการบูชาให้กว้างขวางออกไป

- จัดตั้งห้องสมุดพระพุทธศาสนาเพื่อรวบรวมพิมพ์หนังสือเอกสารที่สูญหายและนำมาเผยแผ่เกี่ยวกับหลักธรรม

- จัดตั้งกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมประเพณีเขมร

พุทธศาสนาบัณฑิตมีฐานประเมินศูนย์กลางของเหล่าความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีประชา

โดยสรุปในประเทศกัมพูชาความเชื่อดั้งเดิมของประชาชนคือนับถือตามบรรพบุรุษนับถือโลกธาตุ ดิน น้ำ ไฟ และผี ต่อมาได้รับเอาวัฒนธรรมอินเดียมาใช้ในพิธีกรรมต่างๆ โดยศาสนาแรก

ที่ชาวกำพูชานับถือได้แก่ศาสนาพราหมณ์ฮินดู ต่อมานับถือศาสนาพุทธนิกายมหายานและเถรวาท ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พ.ศ. 1724 ได้ทะนุบำรุงศาสนาจนเจริญรุ่งเรืองและได้รับการนับถือจากประชาชนทุกระดับตั้งแต่กษัตริย์ลงมาและเป็นศาสนาประจำชาติ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกำพูชาแบ่งออกเป็น 4 ยุคคือ

1. ยุคฟูนัน (Founan พ.ศ. 1000 - 1100)ยุคก่อนเขมรประชาชนนับถือทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา แต่ในราชสำนักและชนชั้นสูงนับถือศาสนาฮินดูเป็นหลักยุคฟูนันตอนปลายกษัตริย์หันมานับถือพุทธศาสนา พ.ศ. 1057 พระเจ้านุรุตทวารมณถวายองค์เป็นอุบาสก จึงมีพระราชทานในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า

2. สมัยเจนละ (พ.ศ. 1100 - 1344) สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 1 พ.ศ. 1193 - 1276 พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก มีวัดทั่วไปทุกแห่งประชาชนนิยมบวชในพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 14 ศาสนาพุทธนิกายมหายานได้เข้ามาเผยแผ่ในเขมร

3. สมัยมหานคร (พ.ศ. 1975 - ปัจจุบัน) พุทธศาสนาแบบมหายานและศาสนาพราหมณ์ได้เสื่อมถอย คงเหลือแต่พุทธศาสนาแบบเถรวาท พ.ศ. 2404 พระเจ้าหริรัตนมาธิปดี มีพระสงฆ์เดินทางมาศึกษาที่กรุงเทพฯ และกลับไปฟื้นฟูพุทธศาสนาในกำพูชาจัดตั้งศาลาบาไลชั้นสูง (พุทธิกวิทยาลัย) พ.ศ. 2513 เป็นสาธารณรัฐเขมร นายพลลอนนอน (ประธานาธิบดีคนที่ 1) ได้ส่งเสริมทะนุบำรุงพุทธศาสนาเป็นอย่างดี พระสงฆ์เขมรมาศึกษาในไทยแล้วทำแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ไทยไปใช้ในเขมร ทำให้พระสงฆ์ในเขมรมี 2 นิกายคือ ธรรมยุตและมหานิกาย มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ “มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาพระศรีนุราช”

ปัจจุบันชาวกำพูชาส่วนใหญ่ร้อยละ 96.9 เป็นศาสนิกชนในพุทธศาสนาในจำนวนนี้มีผู้นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทร้อยละ 90

4. บทบาทของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเมียนมาร์ พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าราวพุทธศตวรรษที่ 6 พระพุทธศาสนาทั้งแบบมหายานและแบบเถรวาท แบ่งออกเป็น 5 ยุค ยุคแรก ราวพุทธศตวรรษที่ 11 ค้นพบหลักศิลาจารึกภาษาบาลีแบบอินเดียตอนใต้ ยุคที่ 2 สมัยพระเจ้าอนุราชชาวมัง (พ.ศ. 1587-1620) ได้ทรงชำระพระพุทธศาสนาในพม่าเหนือให้บริสุทธิ์โดยอาศัยคัมภีร์ต่างๆ ที่ได้จากเมืองมอญเป็นหลักโดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์ที่ได้มาจากลังกา

ยุคที่ 3 (ประมาณ พ.ศ. 1743) ท่านอุตตราชีวะกับท่านชะบฏ ได้ศึกษาจากประเทศลังกาโดยได้รับพระสงฆ์มอญจึงก่อตั้งนิกายใหม่วิชัยสิงหล (ลัทธิสาวกะยานแห่งลังกาวงศ์) ขึ้นในพม่าตอนเหนือแล้วขยายตัวลงมาจนถึงพม่าใต้

ยุคที่ 4 (ประมาณ พ.ศ. 1793) ลัทธิลังกาวงศ์โดยการทำของพระสารีบุตรได้เริ่มมีอำนาจมาจนถึงพม่าใต้ และวงศ์รามัญนิกายก็เริ่มเสื่อมลง

ยุคที่ 5 (ประมาณ พ.ศ. 2003) พระเจ้าธรรมเจดีย์ แห่งกรุงหงสาวดี ได้ชำระพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ผุดผ่องแล้ว ตามแบบของคณะมหาวิหารในลังกา

พระมหานันทกฤต ทีบงโกโร และคณะ (2562 : 1497 - 1498) กระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมในเมียนมาร์ผ่าน 3 กระบวนการคือ

1. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความศรัทธาแสดงออกด้วยความเคารพศรัทธาต่อปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุตามพระพุทธศาสนา เช่นเจดีย์ที่สำคัญต่างๆ ความศรัทธาจึงเป็นหนึ่งในการเสริมสร้างความมั่นคงและรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมโดยเฉพาะในสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ชาวพุทธในเมียนมายังเชื่อในหลักกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อว่ากฎแห่งกรรมนั้นเป็นกฎของการให้โอกาสและความหวังเพราะมนุษย์มีโอกาสในการแก้ไขสิ่งที่ทำไม่ได้ได้อยู่เสมอ การทำกรรมดีจึงเป็นหนทางที่ทำให้ได้รับผลกรรมดีเป็นการตอบแทน

2. บทบาทของผู้ปกครองและผู้นำ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างสูง ทำให้เกิดอุปถัมภ์ค้ำชูสถาบันสงฆ์ ชนชั้นผู้ปกครองและผู้นำของเมียนมาร์ จึงมีอิทธิพลและมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพุทธศาสนาให้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในเมียนมาร์ ศาสนากับการเมืองก็อาศัยซึ่งกันและกันและพึ่งพากัน ต่างฝ่ายต่างต้องการการสนับสนุนเพื่อรักษาฐานความมั่นคงของตน และมีนัยสำคัญมาถึงยุคปัจจุบัน ที่ผู้นำกับบทบาททางพระพุทธศาสนานั้นต้องดำเนินควบคู่กันไป

3. ความกลม่อมเกลตาทางสังคม ชาวเมียนมาร์ได้รับศาสนา รับเข้ามาเป็นวิถีชีวิตที่ทำให้คนเมียนมาร์มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกตัญญู ความอดทน กล้าหาญต่อความทุกข์ยาก ยอมรับความเป็นจริง และพยายามปรับปรุงตนเองแก้ไขในสิ่งที่ผิด เพื่อรับผลกรรมที่ดี ความกลม่อมเกลตาด้วยพระพุทธศาสนานั้น ยังเกิดจากการสานสัมพันธ์ระหว่างสังคมและพระพุทธศาสนา เนื่องจากประเพณีวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมต่างๆ ที่ชาวเมียนมาร์ทำในวัดส่งต่อรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้พระพุทธศาสนาในพม่ามีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงจนถึงทุกวันนี้

มัลลิกา ภูมธน และคณะ (2501:1-16) กล่าวว่า พม่ามีรูปแบบการปกครองสงฆ์ในรูปของสภามหาเถรสมาคม มีอำนาจที่ปกครองสูงสุดรวมจำนวน 47 รูป มีที่มาจาก การเลือกตั้งจากระดับวัด และเลือกกันเองจนได้ 47 รูป พร้อมการรับรองแต่งตั้งจากรัฐบาล มีสาขาแต่ละนิกาย และปกครองลดหลั่นกันลงไปจนถึงระดับวัด ในส่วนของสมณศักดิ์ที่เป็นรูปแบบเฉพาะของตนเองโดยเป็นสมณศักดิ์จากภาระงานตามบทบาทหน้าที่เช่น การเผยแผ่ การปกครอง การศึกษา เป็นต้น สะท้อนให้เห็นว่าพม่ามีรูปแบบการบริหารกิจการตามคณะสงฆ์ในรูปแบบตนเองเป็นรูปแบบการกระจายอำนาจ ระดับบนถึงระดับล่าง สมณศักดิ์เน้นการทำงานให้เป็นพระและฆราวาสที่ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา แต่โดยรวมเป็นไปเพื่อการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ความเป็นพระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาเป็นกลไกทางการเมืองของการสนับสนุนการปกครองของรัฐบาลทหาร สนับสนุนการต่อต้านรัฐบาล เป็นกลไกของการสร้างกระแสชาตินิยม หรือการต่อต้านศาสนาดังกรณีเกิดขึ้นต่อกลุ่มชาติพันธุ์โรฮิงญาในพม่า ล้วนมีประสบการณ์ในการนำพระพุทธศาสนาเป็นกลไกหนึ่งในความเป็น “ชาตินิยม-เผ่าพันธุ์นิยม” โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ทางศาสนา การเมือง และเศรษฐกิจ เป็นต้น

ดวงกมล ทองไทย (2559) กล่าวว่า พม่าหรือเมียนมาร์มีความโดดเด่นในเรื่องการศรัทธาพุทธศาสนา มีเจดีย์และศาสนสถานในพุทธศาสนาจำนวนมากประชากรมากกว่า 87% นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมพม่า ศาสนาในพม่ามีลักษณะเฉพาะของตน มีลักษณะผสมผสานและความเชื่อต่างๆที่มีอยู่ในดินแดนพม่าชนชาติมอญเป็นชนกลุ่มแรกในพม่าที่ได้รับการนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทจากนิกายพุทธทางใต้ของอินเดีย พม่าบัญญัติให้พุทธ

ศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติตั้งแต่ปี ค.ศ. 1974 พระพุทธศาสนามีความใกล้ชิดระหว่างสถาบัน กษัตริย์กับสถาบันกษัตริย์ การรักษาความเข้มข้นขององค์ความรู้และวินัยโดยผ่านการสังเคราะห์กับผู้นำ ศาสนาประเทศอื่นๆ ในเครือพุทธศาสนาเถรวาทโดยเฉพาะศรีลังกาและไทยต่างทุ่มเททรัพยากร สมบัติวัตถุ และงานฝีมืออันประณีตบรรจงให้กับภิกษุชุมชนีสถาน และโลกทางกายภาพของชาวพุทธ ศาสนาพุทธสามารถสร้างความเป็นตกแผ่นในความหลากหลายให้สังคมพม่าได้ กลายเป็นสัญลักษณ์ แห่งเอกภาพร่วมกันชาวบ้านทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนา 3 เรื่องคือ 1) ความคิดในเรื่อง กรรมและบุญ 2) ศิลและการพึงปฏิบัติ 3) ความเชื่อแบบดั้งเดิมในสังคมพม่า

ในสาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ พระพุทธศาสนามีความเป็นอัตลักษณ์สูงทั้งในเชิงสัญลักษณ์ และเชิงปฏิบัติ ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมจะพบว่า พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางระหว่าง 2 บริบท คือ บริบททางสังคมที่ว่าด้วยรัฐ การเมือง การปกครอง องค์การทางพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรม และบริบท ทางวัฒนธรรม ทั้งมิติรูปธรรมและมิตินามธรรม องค์ประกอบด้านวิถีแห่งศรัทธาของประชาชนจะเป็น พื้นเพที่คอยหนุนถึงและเกาะกุมขับเคลื่อนให้พระพุทธศาสนาดำเนินยั้งยืนมาจนถึงปัจจุบันและ ต่อไปในอนาคต วิถีแห่งศรัทธา เป็นจุดแข็งแกร่งของพระพุทธศาสนาในเมียนมาร์ที่สามารถดำรงอยู่ได้ ทุกสถานการณ์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาด้านการปฏิบัติและการศึกษาเป็นทิศทางและแนวโน้มที่ สำคัญ ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติที่ทำโดยพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ดังจะเห็นได้จากบิดามารดาที่ สนับสนุนให้บุตรภรรยาได้บวชสามเณรและแม่ชีเพื่อศึกษาปฏิบัติพระธรรมอย่างเข้มและจริงจัง

5. บทบาทของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสปป.ลาว

จากการศึกษาของ พระอนงค์ชัย วิไลศักดิ์ และพิสิฐฐ์ โคตรสุโพธิ์ (2565:ก-ข) พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาเผยแผ่ในสังคมลาวเมื่อปี พ.ศ.1900 ภายหลังจากพระเจ้าฟ้ารุ่ง มหาราช รวบรวมหัวเมืองลาวเข้ามาเป็นอาณาจักรล้านช้างให้เป็นปึกแผ่น พ.ศ. 1896 โดยมีเมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) เป็นศูนย์กลาง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักและเคียงคู่กับพัฒนาการของ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เข้ามาตั้งหลักปักฐานในดินแดนลาว กษัตริย์ลาวทุกพระองค์ได้มีบทบาทในการ ทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาทรงยกย่องให้เป็นศาสนาหลักของอาณาจักรและเป็นศูนย์กลางให้ ไพร่ฟ้าราษฎร์ได้รับการศึกษา มีศีลธรรมและประพฤติธรรมตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน ทำให้พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทสประดิษฐานอย่างมั่นคงและมีความเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรลาวตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

นับแต่ปี พ.ศ. 2473 เป็นต้นมา เพื่อกอบกู้เอกราชให้เป็นอิสระจากการเป็นเมืองขึ้น พระสงฆ์ ลาวมีบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญต่อประเทศชาติและประชาชนในการปฏิบัติภารกิจฟื้นฟู พระพุทธศาสนา วัดจึงกลายเป็นคลังแห่งความรู้ เป็นสถาบันสร้างทรัพยากรมนุษย์ในหลายๆด้าน เช่น วรรณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาศาสตร์ ศิลป์และวรรณคดีอื่นๆ พระสงฆ์ทุกยุคทุกสมัยล้วนมี ศีลธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการกอบกู้เอกราชทั่วแผ่นดินลาว และสนับสนุนภาครัฐ พัฒนากิจการบ้านเมือง เพื่อความอุดมสุขของประชาชนและความศิวิไลซ์ของประเทศชาติ

การนำพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาสู่สังคมลาว นับว่าเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นและ สร้างวัฒนธรรมใหม่ในสังคมลาว ในช่วงเวลานั้นประชาชนส่วนใหญ่นับถือผีสาง เทวดา ต่อมาได้

เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาและยังมีการสร้างวัดพระธาตุเจดีย์พระพุทธรูปและอื่นๆ ทำให้มีอิทธิพลต่อสถาบันทางการเมือง วิถีชีวิต เศรษฐกิจ

สังคมและวัฒนธรรมประเพณีของชาวลาว พระพุทธศาสนาพร้อมคณะสงฆ์สามารถปรับตัวเข้ากับบริบทสังคมด้านการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอย่างดี วัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาแบบผสมผสานกับความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษ พระพุทธศาสนาในระบบสังคมนิยมลาว ได้รับการตีความใหม่โดยผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อเอกราชอธิปไตย และหลักการของสังคมนิยมเข้าไปด้วยและมีประเพณีรวมถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นยุทธวิธี ในการจัดระเบียบทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคม ทำให้พุทธศาสนากับลัทธิสังคมนิยมดำรงอยู่ด้วยกันได้เป็นอย่างดี ชาวลาวส่วนใหญ่ยังมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นและพยายามประคับประคองพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ (พระอนงค์ชัย วิไลศักดิ์ และ พิสิษฐุ์ โคตรสุโพธิ์, 2565)

พบว่าพระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมการได้คำแนะนำทางจิตใจเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจทางพระพุทธศาสนิกชนของประชาชนลาวและช่วยแก้ปัญหาชีวิตเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม โดยเฉพาะหลายๆ ของพระมหาสุววรรณ จันทราช ที่มีต่อสังคมแขวงจำปาสัก สปป.ลาว มี 4 ด้านคือ 1) ด้านการปกครองพระสงฆ์ 2) ด้านการศึกษาคณะสงฆ์ 3) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ 4) ด้านการสาธารณูปการ บทบาทของพระสงฆ์ 4 ด้าน คือ 1) ด้านศาสนา ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ 2) ด้านศีลภาวนา ส่งเสริมให้เกิดการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย 3) ด้านจิตภาวนา ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจิตทั้งภายในและภายนอก และ 4) ด้านปัญหาภาวนา ส่งเสริมให้เกิดปัญญา 3 ระดับคือสุตมยปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา (อุณหล้า บุปผาวงศ์, 2561: ก)

พระครูปลัดสัมมพิพัฒน์ญาณจารย์ (2563) ได้ศึกษาหลักปรัชญาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในทศวรรษหน้า ของประเทศไทยกับพหุชาพม่าลาวและศรีลังกา คือ 2 ภูมิ (ภูมิรัฐ : Prudence, ภูมิสังคม, Geo social) 1 ฐาน (ภูมิธรรม : Virtue)

1. ภูมิรัฐ หมายถึง ส่วนของความรอบรู้ รอบคอบ และภูมิปัญญา ซึ่งเป็นคุณสมบัติภายในของผู้เผยแผ่ ประกอบด้วย

1.1 รู้ - เท่า - ทนสื่อ “รู้สื่อ” หมายถึง รู้ความเป็นมาเป็นไปของสื่อทั้งในส่วนออฟไลน์และออนไลน์ เป็นนวัตกรรมทางความคิดที่มีทั้งส่วนสร้างสรรค์และทำลาย “รู้เท่า” หมายถึง การมีภูมิคุ้มกันหรือระบบคัดกรองสื่อทางพระพุทธศาสนา คือ หลักกาลมสูตร “รู้ทน” รู้สึกตัวบทกฎหมายที่มีการบัญญัติไว้ สื่อได้ถูกหรือผิดกฎหมาย รอบรู้ทนสื่อ นั้น จะช่วยให้ผู้เผยแผ่มีความอดทน มีความยับยั้งชั่งใจไม่ตอบโต้หรือเผยแผ่ด้วยการไม่เบียดเบียน มีจิตใจมั่นคง มีจิตวิญญูณในการรู้เท่าทนสื่อ และใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม

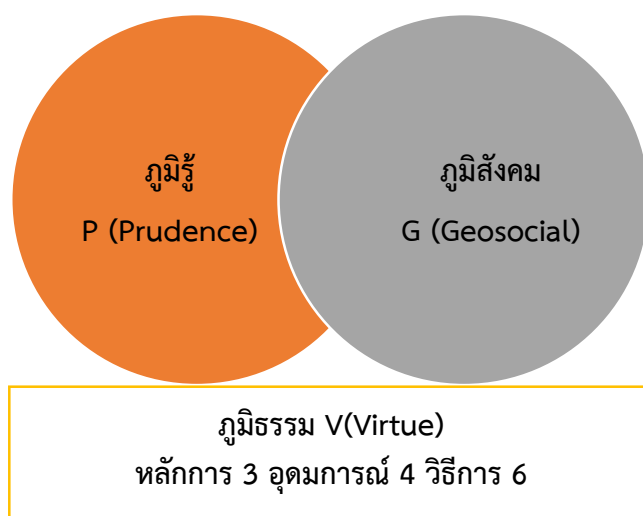
1.2 รู้เท่าทันโลก การศึกษาเรียนรู้ศาสตร์ทางโลกและทักษะที่จำเป็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ความรู้ด้านภาษา เทคโนโลยี Facebook, Line, Twitter, YouTube, podcast นอกจากนี้ยังมีความรู้ทางวิชาการหรือศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับสังคมนโยบายการปกครอง การบริหาร การศึกษา เศรษฐกิจ การสื่อสาร สุขภาพและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เผยแผ่รู้จักการใช้เครื่องมือการใช้ภาษาให้เหมาะสมรู้จักกาลเทศะ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อการ

สนับสนุนให้คนละชั่วทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และปรับยุทธวิธีการเผยแผ่ให้เหมาะสมกับสังคมโลกด้วยสันติ

1.3 รู้สึกตัว คือ มีสติ ไม่ประมาท ดำรงตนให้สอดคล้องกับความเป็นจริงรู้สึกตัวว่าอะไรดำรงตนอยู่ด้วยความเป็นจริงในปัจจุบัน

2. ภูมิสังคม หมายถึง ส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้เผยแผ่กับคนในองค์กรและสังคม เน้นความเข้าใจสังคมความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ตามภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ประเพณีขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม เป็นลักษณะการเชื่อมต่อกับสังคมด้วยความเมตตากรุณา คือ มีความเข้าใจมีน้ำใจเสียสละแบ่งปัน ภูมิสังคมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการขับเคลื่อนของหลัก 3 ประการ คือ หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 ในการขับเคลื่อนหลักธรรมที่เผยแผ่เพื่อนำไปแก้ไขความทุกข์หรือแก้ปัญหาให้กับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาและสิ่งแวดล้อม

3. ภูมิธรรม หมายถึง ปรัชญาการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาท จำเป็นต้องมีหลักธรรมสำหรับการกำหนดนโยบายการเผยแผ่ ได้แก่ โอวาทปาติโมกข์ คือหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 หลักการ 3 ได้แก่ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง 2) การทำกุศล และ 3) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ อุดมการณ์ 4 ได้แก่ 1) อุดทน 2) ไม่เบียดเบียน 3) ความสงบ 4) มุ่งนิพพาน วิธีการ 6 ได้แก่ 1) ไม่ว่าอะไร 2) ไม่ทำลาย 3) สำรองในปาฏิโมกข์ 4) รู้จักประมาณในการบริโภค 5) อยู่ในที่สงบ 6) ทำร้ายจิตใจให้สงบ

ภาพที่ 2.6 ปรัชญาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในทศวรรษหน้าของประเทศไทย กัมพูชา พม่า ลาว และศรีลังกา (พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ญาณอาจารย์, 2563)

6. บทบาทของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเข้าสู่สังคมไทยตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณะทูตเข้ามายัง ดินแดนสุวรรณภูมิ จนมาถึงปัจจุบันนี้ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทาง ความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิตมีผลต่อวัฒนธรรมของคนไทย มีวัดเป็นศูนย์กลางในการอบรมสั่งสอน ฝึกฝนอบรม

พุทธศาสนิกชนให้เป็นคนดี โดยใช้พุทธศาสนาช่วยพัฒนาจิตใจ จึงทำให้ พระพุทธศาสนาอยู่คู่กับสังคมไทยมานาน วิถีชีวิตของชาวไทยส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา ชาวไทยประมาณร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนาได้นำหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม และ เอกลักษณ์มรดกของชาติไทย แต่จากสภาพสังคมปัจจุบันได้มีปัญหาเกิดขึ้นมากมายหลายประการ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และปัญหาด้านอื่นๆ เมื่อปัญหาเกิดขึ้นมาทำให้พุทธศาสนิกชน จำนวนไม่น้อยเกิดความวิตกกังวลทุกข์กายทุกข์ใจ จึงหันมาสนใจหลักธรรมคำสั่งสอนใน พระพุทธศาสนามากขึ้นเพื่อนำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปแก้ปัญหาต่างๆ และเพื่อ ต้องการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยความดี พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ, 2560)

เมื่อกล่าวถึงบทบาท (Role) ของพระสงฆ์ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาโดยเฉพาะพระสงฆ์ของเราด้วยแล้ว เราจะเห็นได้ชัดเจนมากเพราะสังคมไทย ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายจะมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ตลอด อย่างงานแต่งงานก็ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาในงานแต่งงานด้วย พอเกิดก็ต้องนิมนต์พระมาในงานวันเกิด หรือใส่บาตรทำบุญวันเกิด เจ็บป่วยก็ไปหาพระทำบุญ และบางแห่งพระอาจเป็นหมอกกลางบ้าน เป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้าน ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน บทบาทก็มีความชัดเจนมากขึ้น ในบทบาทของพระสงฆ์ และพยายามที่จะผลักดันบทบาทของพระสงฆ์ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และให้สังคมมองเห็นประโยชน์นั้นเด่นชัดมากขึ้น ประเด็นที่ควรพิจารณา เพื่อกระตุ้นเตือนจิตสำนึกในการทำงานพัฒนาของพระสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการเผยแผ่ แท้จริงแล้วบทบาทด้านนี้ พระสงฆ์ทุกรูปได้รับมอบหมายจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง เพราะหน้าที่ของพุทธสาวก คือมีหน้าที่ศึกษาเรียนรู้คำสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนั้นแล้วต้องสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วย นี่จึงได้ชื่อว่าพระสงฆ์สาวก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพันธกิจที่สำคัญยิ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักพระธรรมวินัยให้แก่พุทธศาสนิกชนอย่างถูกต้อง ถ่องแท้สามารถเลือกนำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตนได้อย่างเป็นสุข

บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของคณะสงฆ์ไทย สามารถสรุปได้เป็น 3 ด้านหลักๆ ดังนี้

1. งานด้านการเผยแผ่ คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคม โดยรุกออกไปข้างนอกวัด ทั้งนี้ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา สถานที่ ในฐานะพระธรรมทูต โดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัย ภาษาที่เข้าใจง่ายโดยมีข้อมูลจากฐานความรู้หรืองานวิจัยทางพระพุทธศาสนา

2. งานด้านการศึกษาสงเคราะห์คือการเปิดวัดหรือศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาเรียนรู้ใหม่ในรูปแบบการให้การศึกษาระดับขั้นทั้งในระบบและนอกระบบโดยไม่หวังผลกำไร

3. งานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์คือการทำวัดหรือศาสนสถานให้เป็นที่พักผ่อนเป็นที่พึ่งของสังคมชุมชนเช่นการจัดสร้างโรงพยาบาลสถานอนามัยที่พักอาศัยที่พักพื้นที่สร้างอาชีพรายได้โดย

วัดเป็นเจ้าของดำเนินการบริหารจัดการเองการเข้าไปสนับสนุน การเข้าไปแสวงหาการมีส่วนร่วม และการเข้าไปแบบให้เปล่าพระสงฆ์ไทย ได้ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกด้านการเผยแผ่ด้วยการอบรมเทศนาธรรมการสอนตามวันเวลา และโอกาสสำคัญ ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกด้านการศึกษาสงเคราะห์ก็ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ โรงเรียนการกุศลของวัด โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ประกอบด้วย การเข้าไปบริหารการจัดการ การเข้าไปสนับสนุน การแสวงหาการมีส่วนร่วม และการเข้าไปแบบให้เปล่า (พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, 2555: 4)

จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1. มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสังคมบุคคลต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในอันที่จะทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับเชิดชูอย่างแพร่หลาย ซึ่งในกรณีมีความสัมพันธ์กับสังคมและบุคคลดังกล่าว ดังจะเห็นได้ชัดเจนในยุคต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังเช่นแนวทางของพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคมและบุคคลในสมัยดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นเหล่า กษัตริย์ คหบดี บัณฑิต ที่ต้องแสวงหาความรู้ทั้งหลาย การใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีผ่านบุคคลที่คุ้นเคยและมีศรัทธาดังกล่าว ทำให้ยุคเริ่มแรกของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เรียกว่า มุขปาฐกะ คือการกล่าวสอนด้วยปากและนำไปสู่วัฒนธรรมการบอกต่อแบบปากต่อปากซึ่งทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและแพร่หลายอย่างรวดเร็ว

2. พระสงฆ์วัชชีปริยัติ กล่าวคือ มีความแม่นยำในหลักธรรมมีโวหารไหวพริบ ปฏิภาณดังเช่นในกรณีของพระนาคเสนเถระที่ต้องแสดงเผยแผ่พระพุทธศาสนากับนักปราชญ์ชาติต่างศาสนา เช่น พระเจ้ามิลินท์ ซึ่งเป็นจอมปราชญ์ที่เชี่ยวชาญในศัพทวิทยา (ยกเว้นหลักธรรม) มีตรรกะยอดเยี่ยม ในการแสดงพระธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีความหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบวิธีการและด้านเนื้อหามากขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์ต่างๆ

3. มีความหลากหลายในด้านรูปแบบมีความหลากหลายในด้านเนื้อหา และมีความหลากหลายในด้านการนำเสนอความหลากหลายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนายุคใหม่โดยเฉพาะสังคมไทยที่เริ่มมีการประยุกต์รูปแบบเนื้อหาต่าง ๆ เพื่อทันสมัยเหมาะสมกับยุคนี้ๆ ดังจะเห็นได้จากรูปแบบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระครูพิศาลธรรมโกศล หรือ “แพร่เยื่อไม้” ที่มีการรูปแบบการเทศน์มหาชาติแบบประเพณีโบราณมาเป็นการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ ซึ่งทำให้ได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันการเริ่มมีการใช้การสื่อสารมวลชนเข้ามาช่วยในการเผยแผ่มากขึ้น เช่น การใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง นิตยสาร วารสาร และหนังสือ เป็นต้น เช่นเดียวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพันเอกปิ่น มุกขนัด ที่เริ่มใช้สื่อสารมวลชน เช่น วิทยุกระจายเสียงเข้ามาช่วย ขณะเดียวกันมีการปรับปรุงรูปแบบใหม่ของการเผยแผ่พุทธธรรม เช่น รูปแบบการบรรยายการปาฐกถา อภิปราย และการปราศรัย เป็นต้นความหลากหลายทางด้านรูปแบบ เนื้อหา และการนำเสนอ ดังกล่าว ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน และได้รับการยอมรับอย่างมากไม่ว่าจะเป็นงานเผยแผ่ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ซึ่งเป็นนักปราชญ์บัณฑิตที่เปรียบพร้อมด้วยความรู้และปฏิบัติ ซึ่งมีลูกศิษย์ลูกหามากมายและมีผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น การแสดงพระธรรมมาเทศนา การเขียนหนังสือ ตำรา รายการวิทยุ และโทรทัศน์ต่าง ๆ เช่นเดียวกับ พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่ใช้แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทุกช่องทาง ไม่ว่าจะเป็น การแสดงพระธรรมมาเทศนาในรายการต่าง ๆ ทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือ รวมถึงสื่ออื่น ๆ ขณะเดียวกันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพในปัจจุบันยังได้รับการสนับสนุนจาก สื่อมวลชนต่าง ๆ อีกด้วย โดยเฉพาะสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยกรมประชาสัมพันธ์ มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, 2555 : 13-14)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ เป็นการดำเนินงานประกาศพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ด้วยการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนไปสู่พุทธศาสนิกชน เพื่อปลูกฝังอบรมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนดีมีศีลธรรม และมีประพฤติดี ประพฤติชอบ อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันมีหลายประการ ได้แก่ การเทศน์ การบรรยายการสนทนา การปาฐกถาในโอกาสต่างๆ และสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทาง วิทยุ และ โทรทัศน์การเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อต่าง ๆ เช่นหนังสือ วารสาร วิทยุทัศน์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ซึ่งครอบคลุมถึงการที่พระสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมวันสำคัญทางราชการ กิจกรรมประเพณีวันสำคัญของชุมชน เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อการเผยแผ่ธรรมไปสู่ประชาชน และประชาชนได้นำเอาไปประพฤติปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันนั้น การสื่อสารมีความก้าวหน้า และสังคมมีความซับซ้อนและมีขนาดใหญ่มากขึ้น ถูกเชื่อมโยงด้วยระบบการสื่อสารหลายรูปแบบ การสื่อสารเป็นกระบวนการ (Process) ที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ในด้านการดำเนินชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา จนอาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นฟันเฟืองของเครื่องจักรกลแห่งสังคม ทำให้สังคมดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง ดังนั้น พระสงฆ์ต้องมีพุทธะวิธีและเทคนิคการสื่อสารที่เหมาะสมอีกครั้ง ต้องเป็นกัลยาณมิตรมีความรู้พอเพียงเสียงดังกังวาล ปฏิภาณว่องไว จิตใจสะอาด มารยาทเรียบร้อย เป็นผู้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยและนำมาสั่งสอนแก่ประชาชนเมื่อได้สดับฟังทราบเนื้อความและปฏิบัติตามแล้วได้รับผลบรรลุประโยชน์สุขสงฆ์แก่การปฏิบัติตนนั้นดังนั้นพระนักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีความแม่นยำในหลักธรรมพระพุทธศาสนามีทั้งภูมิธรรมภูมิปัญญาสามารถใช้ภาษาและวิธีสอนที่สามารถสื่อกับประชาชนได้และมีความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแผ่ มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมนั้นได้ดี เป็นผู้มีหลักมนุษยสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนนั้นได้ดี มีคุณสมบัติที่เหมาะสมทางการศึกษาได้ให้สอดคล้องกับความต้องการของวัด และสังคมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมสังคม (พระครูสังฆรักษ์สาธร์ บุญเอก, 2558)

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

1. พระครูใบฎีกาสุชาติ ฐิตวโร (พิศาลพันธ์) (2553 : ก - ค) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัย พบว่า พระภิกษุสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรม ต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลภายนอกที่เป็นคฤหัสถ์เข้ามา มีบทบาทในการสนับสนุนหรือที่เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา คือผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นกลุ่มคนที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาสืบเรื่อยมา โดยใช้หลักการในการเผยแผ่นั้นมี 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระที่เผยแผ่ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ฟัง เทศนา และส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของผู้แสดงธรรมโดยตรง ซึ่งวิธีการเผยแผ่มีการสอนในหลายรูปแบบ ได้จำแนกวิธีการสอนไว้ 4 ประเภท คือ การสอนแบบสากัจฉา (แบบสนทนา) การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ ซึ่งการปกครองคณะสงฆ์มีแบบแผนวางไว้เป็นแนวปฏิบัติ 2 ส่วน คือ ส่วนหลัก กำหนดเขตปกครอง และส่วนย่อย เป็นการกำหนดหน้าที่ คุณลักษณะพิเศษ หรือสำนวนลีลาที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้ (1) เสียงดัง ฟัง ชัด (2) มีเนื้อหาเป็นลำดับขั้นตอน นำเสนออย่างมีเหตุมีผล (3) เนื้อหานำเสนอใกล้ตัว สามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน (4) เนื้อหาธรรมะมีชีวิตชีวา มองเห็นด้วยภาพด้วยการยกตัวอย่างอุทาหรณ์ (5) เนื้อหา มีองค์แห่งความรู้ใหม่ ชวนให้ขบคิดอยู่เสมอ (6) มีการพัฒนาเนื้อหาไปตามลำดับ (7) มีเนื้อหาเหมาะสมกับยุคสมัย (8) ใช้ภาษาธรรมดาในการนำเสนอที่เข้าใจง่าย (9) มีความสอดคล้องกับพุทธวิธีในการสื่อสาร (10) มีความสอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ โดยเผยแผ่ผ่านกิจกรรมคณะสงฆ์ 6 ด้าน บทบาทด้านการเผยแผ่ วิธีการเผยแผ่ที่นำมาใช้เพื่อการเผยแผ่ ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม สัมโมทนาโยคะ การให้อวาท เอกสารหนังสือ เทปธรรม และคิดคำคมตามต้นไม้ โดยแบ่งการเผยแผ่ 2 ด้าน คือ การเผยแผ่ในวัด โดยใช้ประเพณีเป็นสื่อกลาง และการเผยแผ่นอกวัด ส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ให้ไปบรรยายธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ

รูปแบบการนำเสนอโดยการใช้สื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ คือการใช้สื่อในการเผยแผ่ 3 วิธีการคือ 1) การใช้สื่อบุคคลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) การใช้สื่อมวลชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในรูปแบบการใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือคู่มือประกอบภาพ หนังสือสวดมนต์ 3) การใช้สื่อเฉพาะกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นสื่อที่ช่วยวางรากฐานทางศีลธรรมได้เป็นอย่างดี แยกประเภทได้แก่ การสร้างวัดถุ่มงคล บทความ แถบบันทึกเสียง

แนวทางในการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมอญ แยกออกเป็นแนวทางได้สองแนวทางด้วยกัน คือ แนวทางการเผยแผ่ในเชิงรุก และแนวทางการบริหารศาสนา

2. พระใบฎีกาณัฐพร ฐานวุฑโฒ (2554 : 1) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า

1) บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่า พระสงฆ์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน

จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ (1) ด้านการเผยแพร่ในรูปแบบการอบรม (2) ด้านการเผยแพร่ในรูปแบบทั่วไป (3) ด้านการเผยแพร่ในรูปแบบการจัดกิจกรรมต่างๆ (4) ด้านการเผยแพร่ในรูปแบบสื่อ

2) ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์กับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่าพระสงฆ์ที่มี อายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาปริญญา และประสบการณ์ในการทำงาน แตกต่างกัน อีกทั้งยังพบว่าพระสงฆ์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลดังกล่าวแตกต่างกันนั้น มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. พระครูปลัดสมชาย อภิวิมลโณ (2553 : 1 – 2) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานการศึกษา จังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัย พบว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆวิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัยในปัจจุบัน การศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ 1) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม 2) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี 3) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 4) การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ 5) การศึกษาวิปัสสนาธุระ

4. พระครูปลัดทะเล มหฺญฺณโว (ทั้ง มอชหมาย) (2553 : ก - ข) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทของพระวินยาธิการตามทัศนะของพระสงฆ์ในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของพระวินยาธิการในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก อันดับแรกได้แก่ ด้านกระบวนการทางยุติธรรม (กฎหมาย) รองลงมาด้านภาวะผู้นำและด้านการประสานงานการมีส่วนร่วมและสุดท้ายด้านหน้าที่ ปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาธิการ ส่วนใหญ่ขาดความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ พระวินยาธิการบางรูป ไม่เข้าใจบทบาทตัวเอง และไม่มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ตลอดถึงจำนวนในการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาธิการยังไม่เพียงพอต่อภาระงาน ส่วนข้อเสนอแนะในบทบาท คือ พระวินยาธิการต้องเข้มแข็งตั้งใจทำงานให้สมกับคำว่าผู้นำ มีความรับผิดชอบเอาใจใส่ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ควรเลือกผู้ที่ชอบ และรักพร้อมทั้งเต็มใจที่จะเป็นพระวินยาธิการ พระวินยาธิการต้องมีจิตสำนึก ต่อหน้าที่เสมอ ควรให้ผู้ที่จะเป็นพระวินยาธิการที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เข้าใจบทบาทความเป็นผู้นำที่จะต้องทำและพร้อมที่จะทำงานด้วยความเต็มใจ

5. นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต (2558 : 64) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูวิสุทธิบุญดิตถ์ (พ่อท่านนวล ปรีสุทโธ) ผลการวิจัย พบว่า

1) หลักการและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามทัศนะต่างๆ พบว่า หลักการในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และ การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และวิธีการในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา 10 วิธี ได้แก่ (1) โดยยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ (2) การอุปมาเปรียบเทียบ (3) การใช้อุปกรณ์การสอน (4) การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง (5) การเล่นสอนภาษา (6) การเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล (7) การรู้จักจังหวะและโอกาส (8) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ (9) การลงโทษและการให้รางวัล และ (10) การแก้ปัญหา เฉพาะหน้า

2) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูวิสุทธิบุญดิตถ์ เป็นไปตามหลักการเผยแผ่ตามแนวทางของมหาเถรสมาคม ได้แก่ บทบาทด้านการปกครอง ท่านได้ปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่การแต่งตั้งผู้ที่เหมาะสมในการปกครองดูแล การควบคุมให้ปฏิบัติตามวินัยสงฆ์ มีการวางกฎระเบียบของวัด และการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง บทบาทด้านการศาสนศึกษา ท่านได้ส่งเสริมการศึกษาตามหลักไตรสิกขา บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ท่านตั้งกองทุนพ่อท่านนวล ปริสุทโธ กองทุนเพื่อการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน และสนับสนุนสื่ออุปกรณ์ให้แก่โรงเรียน บทบาทด้านการเผยแผ่ ด้วยการปฏิบัติให้ดู จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม จัดอบรมเยาวชน และประชาชนทั่วไป บทบาทด้านการสาธารณูปการ ท่านได้สร้างวัด และศาสนาสมบัติต่างๆ ใน วัดอย่างครบถ้วน และบทบาทด้านการ สาธารณสงเคราะห์ ท่านดำเนินการสร้างโรงเรียนช่วยเหลือในการสร้างวัด สร้างถนน และสร้างโรงพยาบาล

3. ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูวิสุทธิบุญดิตถ์ พบว่า ผลที่เกิดกับบุคคลทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมะสำหรับการดำเนินชีวิต ส่งเสริมความเชื่อความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประโยชน์ที่เกิดกับสังคม ท่านเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชุมชน ทำให้ชุมชนและสังคมมีความรักสามัคคี สร้างความสะอาดสบายให้แก่ชุมชน ช่วยส่งเสริมการศึกษาสาธารณสุขแก่ชุมชน ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ ช่วยสร้างศรัทธาให้เกิด ขึ้นกับคณะสงฆ์ และช่วยสร้างสาธารณูปการในวัดต่างๆ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนมีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ อย่างถูกต้อง

2.6.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล

1. พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล) (2561 : ก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล ผลการวิจัย พบว่า หลักการเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่มี 7 ประการ (1) สอนจากรูปธรรม ไปหานามธรรม (2) สอนลุ่มลึกลงตามลำดับ (3) สอนด้วยอุปกรณ์เสริม (4) สอนตรงจุด (5) สอนตาม พอดีเท่าที่จำเป็น (6) สอนมีเหตุมีผล (7) สอนสิ่งที่มีความหมายเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าและพระสาวก นำมาใช้ในการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย จนขยายพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมทางสังคมพระสงฆ์ในยุคดิจิทัล องค์กรสงฆ์จึงควรจะต้องมีพระสงฆ์ที่ศึกษาและพัฒนาในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้มากขึ้น จะได้นำไปเผยแผ่ให้กับคนรุ่นใหม่ได้ เพราะพูดภาษาเดียวกัน หากไม่เดินทางไปด้วยกายก็สามารถอาศัยความเจริญทางเทคโนโลยีเผยแผ่ธรรมผ่านอินเทอร์เน็ตหรือช่องทางอื่นๆ การจะวิเคราะห์ว่าพระสงฆ์ไทยมีความจำเป็นกับการใช้ ICT หรือไม่ จำต้องพิจารณาหน้าที่และบทบาทของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธบริษัท 4 ที่ประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยนำหลักมหาปริณิพพานสูตร มีอยู่ 4 ประการ ดังนี้ (1) การศึกษาพระธรรม (2) การนำความรู้ขึ้นไปประพฤติปฏิบัติ(เพื่อประโยชน์ตน) (3) การเผยแผ่พระศาสนา เพื่อผู้อื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ(เพื่อประโยชน์ท่าน) (4) การปกป้องพระศาสนา เมื่อมีผู้ กล่าวให้คลาดเคลื่อน หรือจ้วงจาบพระธรรมวินัย

ผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน การสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทางเอกสาร หนังสือต่างๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้

ประโยชน์แบบประโยชน์สูงสุด และต้องรู้ธรรมๆ นั้น เพื่อจะต้องเป็นผู้ส่งสารต้องมีคุณสมบัติ คือ รู้จริง รู้จักกาลเทศะ หรือบริบทในแต่ละพื้นที่ ในการที่จะสื่อสารออกไปหาผู้รับสารและยังมี วัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่เป็นในทางก่อประโยชน์แก่ผู้รับสารในสังคมนั้นด้วย และต้องมีความรับผิดชอบในการสื่อสารของตน ดังนั้น แนวทางการปฏิบัติของผู้ส่งสารจึงต้องนำเสนอเนื้อหาสาระที่ดี และทำให้ชีวิตดีขึ้น มีความสุข นำไปสู่การแก้ปัญหา และเป็นประโยชน์ไม่ก่อให้เกิดโทษต่างๆ ส่วนแนวทางผู้ปฏิบัติในการส่งสาร คือทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้รับสาร ผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องมีการปฏิบัติชอบฝึกฝนตนเองตามแนวหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา รวมถึงต้องมีมนสิการโดยแยบคาย ในการพิจารณาว่าสิ่งใดควรทำการสื่อสารอย่างไร

ผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อพุทธศาสนา กระจ่างจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น มีผลกระทบทั้งต่อพุทธศาสนาและสังคมโลก โดยรวมอันสืบเนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไม่ระมัดระวังย่อมเกิดผลดังต่อไปนี้ (1) ผลกระทบพระพุทธศาสนาด้านบวก คือ (1.1) ผลกระทบต่อการศึกษาระบบไทย ในการมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนบาลีและสามัญดีขึ้น (1.2) ผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปได้ทั้งในและต่างประเทศในช่องทางสื่อดิจิทัล (1.3) ผลทำให้เยาวชนได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในระบบสื่อแบบมัลติมีเดียได้มากขึ้น (1.4) ผลต่อการแจ้งข่าวสาร คณะสงฆ์ได้เร็วขึ้นในช่องทางดิจิทัล เพื่อประหยัดเวลาต่างๆ (1.2) ผลกระทบพระพุทธศาสนา ด้านลบ (2.1) ผลกระทบต่อการใช้งานที่ไม่ควรของพระสงฆ์และสามเณรในการแชร์ภาพ การโพสต์ภาพที่ไม่ดี เป็นผลให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา (2.2) ผลกระทบเรื่องพระสงฆ์ไม่ได้รู้จักการแบ่ง เวลาในการกำจัดกิเลส และการทำกิจวัตรของสงฆ์ (2.3) เกิดผลกระทบการรักษาพระธรรมวินัย เช่นพระสงฆ์และสามเณรใช้โซเชียลมีเดียในด้านที่เป็นภัยต่อเพศสมณะ คือการสนทนากับสตรีในเรื่องที่ไม่เหมาะสมต่อพระธรรมวินัย

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมยุคดิจิทัล (1) เผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่องทางโซเชียลมีเดียต่างๆ เช่น สังคมในเฟซบุ๊ก (Facebook), ไลน์ (Line), ยูทูบ (YouTube) และเว็บไซต์ (www.) โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง หรือเป็นสื่อวิดีโอสั้นไลฟ์สด (Live) เป็นกิจกรรมที่วัด ได้จัดงาน เช่น งานบรรพชาสามเณร งานอุปสมบท งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี โดยสอดแทรกหัวข้อธรรม และขยายใจความในห้องข้อธรรมให้เข้าใจง่าย โดยใช้ภาษาในการสื่อสารแบบสมสมัย และเปิดช่องทางให้มีการถามตอบทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ทางด้านแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมดิจิทัลของพระสงฆ์ไทย ผ่านทางช่องทางเฟซบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (YouTube) เว็บไซต์ (Website) ใช้การอัปโหลดรูปภาพ วิดีโอและการตอบปัญหา เป็นไปในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย เช่น การปาฐกถา การบรรยาย การสัมมนา การสัมภาษณ์ ฯลฯ แล้วนำเสนอพุทธธรรมด้วยการอัปโหลดวิดีโอตามช่องทางสื่อสารต่างๆ เพื่อให้ผู้ฟังจะได้รับฟังธรรมผ่านช่องทางดิจิทัล เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับบุคคลที่ไม่มีเวลาในการเข้าวัด ฟังธรรม เพื่อเป็นข้อคิดธรรมะสะกิดใจ หรือปลุกให้ตื่นเพื่อจะได้ละเว้นจากการทำความชั่ว หรือได้กลับมาประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น

2. พระมหาธนิต สิริวิฑูตโน (2558) ได้ศึกษารูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย พบว่า

1. พฤติกรรมการสื่อสารผสมผสานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย พฤติกรรมสื่อสาร หมายถึง การแสดงออกด้านต่าง ๆ ในการสื่อสารการสอนพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การแสดงความคิดเห็นทางการสื่อสารกับกลุ่มบุคคล การสนทนา การหาข้อมูลข่าวสาร โดยแสดงพฤติกรรมการสื่อสารแสดงทำผ่านทาง Facebook YouTube และ เว็บไซต์ ในรูปแบบการนำเสนอพุทธธรรม เช่น การบรรยาย การสัมภาษณ์ และการแสดงพระธรรมเทศนา Facebook = การโพสต์ข้อความ upload VDO การปฏิบัติศาสนกิจ YouTube = upload VDO การตอบปัญหา

2. กรรรมการสื่อสารพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์

1) ผู้ส่งสาร (Sender) แหล่งสาร บุคคล กลุ่มบุคคล หรือเป็นแหล่งกำเนิดสาร เริ่มต้นส่งสาร คุณสมบัติของผู้ส่งสาร คือ (1) มีความสามารถ (2) บุคลิกดี (3) สุขุมเยือกเย็น (4) เป็นที่ยอมรับของสังคม (5) เป็นคนเปิดเผย

2) สาร (Message) ข้อความที่มีความหมาย หรือสิ่งต่างๆที่อยู่ในรูปของข้อมูล ความรู้ ความคิด เป็นต้น

3) สื่อ หรือ ช่องทาง (channel) สิ่งที่เป็นช่องทางการนำสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ

4) ผู้รับสาร (Receiver) บุคคลกลุ่มบุคคลหรือมีตัวตนที่ได้รับข่าวสารจากผู้ส่งสารและแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ

3. รูปแบบสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ประกอบด้วย รูปแบบสื่อทัศน์ รูปแบบโสต รูปแบบโสตทัศน์ ตัดมีองค์ประกอบของแบบการสื่อสารพุทธธรรม คือ เนื้อหาความถูกต้อง ถูกใจ ทันสมัย และได้ประโยชน์

มีการนำเสนอที่ตรงเป้าหมายเข้าใจง่าย มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และแบ่งตามกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ต้องมีเจตนาสื่อสารพุทธธรรมที่ โดนใจ โดดเด่น

2.6.3 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

1. ไพฑูรย์ ทรงเที่ยง (2565) ได้ศึกษา รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอินโดนีเซีย พบว่า

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน พบว่า ด้านการพัฒนา จำนวนของบุคลากรพระธรรมทูต บัณฑิต และผู้นำเยาวชนชาวพุทธ ยังไม่เพียงพอ ขาดหลักสูตรอบรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ด้านกิจกรรมการเผยแผ่ ขาดการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม ด้านวิธีการเผยแผ่ ขาดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ความเหมาะสมต่อการเผยแผ่ ด้านการนำหลักธรรมไปปฏิบัติ ชาวพุทธขาดความรู้ความเข้าใจในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ

1) ปัจจัยด้านบริบทประเทศอินโดนีเซีย 3 ตัวแปร คือ ด้านเครือข่ายทางสังคม ด้านชีวิตความเป็นอยู่ และด้านวัฒนธรรม

2) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ 3 ตัวแปร คือ ด้านทักษะความสามารถองค์การ ด้านกลยุทธ์การจัดองค์การ และด้านการจัดการบุคลากร ความผันแปรของรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในประเทศอินโดนีเซีย และมีปัจจัยอื่น ๆ อีก 2 ปัจจัยที่เข้าริเริ่มอธิบายรูปแบบ คือ

ปัจจัยด้านความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธอินโดนีเซีย มีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต และในปัจจุบันมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่มีอัตลักษณ์ในการเชื่อฟัง ปฏิบัติตามสั่งสอนของครูอาจารย์ และ ปัจจัยด้านความมีเอกภาพบนความหลากหลายที่ทำให้ชาวอินโดนีเซียยอมรับศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างกลมกลืน

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ 1) M = พระสงฆ์ 2) E = ขยายจำนวนพระพุทธทูตและบิณฑิต 3) D = พัฒนาความรู้ความสามารถของพระธรรมทูตและบิณฑิต 4) A = กิจกรรมที่มีคุณค่า 5) N = เครือข่ายพระพุทธศาสนาผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์

2. พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติญาโณ) (2560 : 335) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหา รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ใน สังคมไทยเกิดจากรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในอดีตที่ต้องไปเกี่ยวข้องกับ กับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และการบริหารงานคณะสงฆ์ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา หรือ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ถึงแม้จะมีกระบวนการด้านศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และด้านศาสนพิธี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ใน สังคมไทยจำต้องอาศัยหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ามาพัฒนา รูปแบบเพื่อให้มีแผนหรือยุทธศาสตร์สัมพันธ์เกื้อหนุนกันและกันได้ ใน 4 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบศาสนนโยบายด้านการบริหารเพื่อการเผยแผ่ 2) รูปแบบการพัฒนาศาสนบุคคลเพื่อการเผยแผ่ 3) รูปแบบการบูรณาการองค์ประกอบศาสนาเพื่อการเผยแผ่ และ 4) รูปแบบความเป็นเอกภาพของกิจกรรมเพื่อการเผยแผ่

3. พระศรีญพัฒน์ (ชยจิตโต) แสงอุทัย และวันพิชิต ศรีสุข (2562 : 32) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซียของสำนักสงฆ์จันทรัตนาราม ตำบลยะรม อำเภอบatang จังหวัดยะลา ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงแก่พลเมืองมาเลเซียที่นับถือพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซีย โดยใช้พื้นที่ของผู้ที่ศรัทธา หรือ วัดของศาสนาพุทธ นอกจากนี้ยังมีการเชิญชวนให้ พลเมืองมาเลเซียเข้ามาแสวงบุญที่สำนักสงฆ์จันทรัตนารามด้วย ซึ่งมีการเผยแผ่ใน 3 ลักษณะ คือ 1) การเผยแผ่แบบดั้งเดิม ซึ่งมีการปฏิบัติที่เด่นชัดที่สุด คือการเทศนาและปาฐกถาธรรม การอุปสมบท และการสนทนาธรรม 2) การเผยแผ่แบบสมัยใหม่ คือการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ และหนังสือสวดมนต์เป็นภาษาจีน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พลเมืองมาเลเซียเชื้อสายจีนได้ใช้สวดมนต์และมีการใช้สื่อออนไลน์เช่น เฟสบุ๊ก, ไลน์ เพื่อสื่อสารธรรมะระหว่างพระสงฆ์และพลเมืองมาเลเซียที่ศรัทธา และ 3) การเผยแผ่ตามวาระ คือการจัดทำวัตถุมงคลเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย

4. พระครูบวรกิจคุณธาร (อนันต์ วรปัญญา), พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร) และ ประเสริฐ ธิลาว (2564 : 120 ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ใน สังคมพหุวัฒนธรรม ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพทั่วไปของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า จุดแข็ง ได้แก่ พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ ใน การนำหลักธรรมและวิธีการมาใช้ ในการพัฒนาการเผยแผ่ จุดอ่อน ได้แก่ พระสงฆ์มีการเผยแผ่การ ผ่านสื่อออนไลน์ไม่มากและในช่องทางที่ไม่หลากหลาย และมีการแบ่งงานการเผยแผ่ไม่ชัดเจนโอกาส ได้แก่ เขตหนองจอกมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติตั้งแต่เริ่มเป็น ชุมชน อุปสรรค ได้แก่ ประชาชนไม่สนใจ มีความสับสนเป้าหมายในการรับฟังการเผยแผ่

2. องค์ประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรมเขต หนอง จอก กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านผู้ส่งสาร พระสงฆ์ผู้ส่งสารนั้นต้องเป็นผู้มีความรู้คู่ คุณธรรม ด้าน สาร เนื้อหาสาระในการเผยแผ่ ยึดหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติในการดำรงชีวิตของศาสนิกชน ด้านช่องทางส่งสาร พระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่ โดยการปาฐกถาในโอกาส และสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด ด้านผู้รับ เป็นการรับแนวทางคำสอนมาปฏิบัติตามวิถีของศาสนาตน ซึ่งปฏิบัติ สืบทอดมานานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยประยุกต์หลักธรรมคำ สอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ เป็นองค์ประกอบในการเผยแผ่ คือ 1) ด้านสันติสนา : แจ่มแจ้ง เป็นการเผยแผ่หลักคำสอนให้เป็นที่ น่าสนใจ 2) ด้านสมถพนา : จงใจ เป็นการนำเสนอหลักคำสอนโดยผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การพูด การเจรจา การปฏิสัมพันธ์เพื่อนต่างศาสนา เป็นต้น 3)ด้านสัมมุเตชณา: แกล้วกล้า เป็นการนำเสนอ เพื่อกระตุ้นคนฟังให้มีกำลังใจ มีความมั่นใจที่จะทำให้อำนาจสำเร็จให้ชีวิต และ 4) ด้านสัมปหังสนา: ร่า เริงเป็นการทำให้คนฟังเริงร่า เบิกบาน โดยนำเสนอเนื้อหาที่ปลอบประโลมสังคมให้เกิดความ ประองตองและสันติธรรม

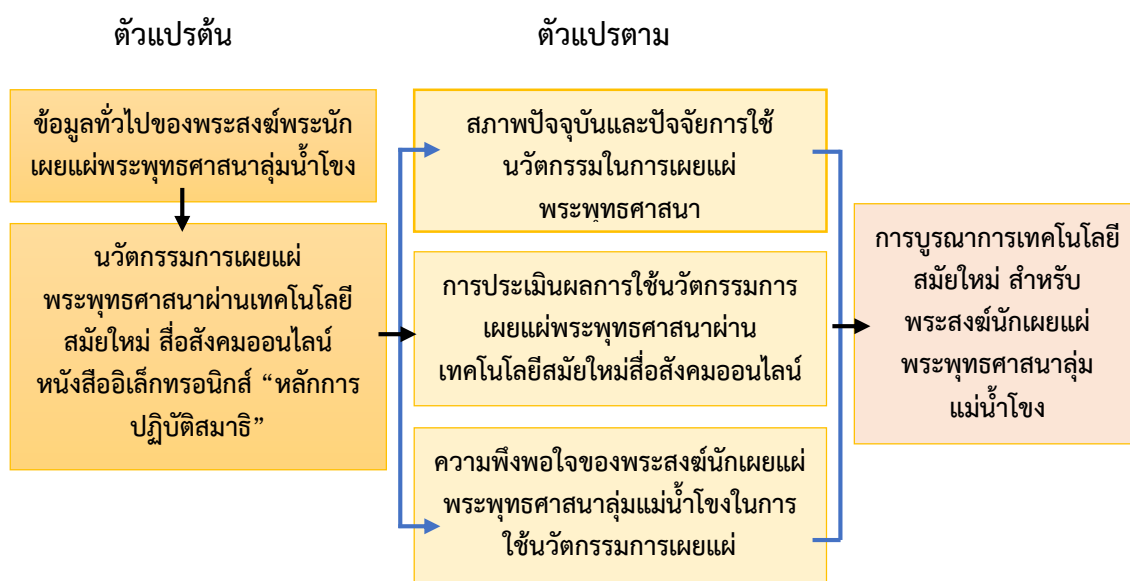
3. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรมในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านผู้ส่งสาร พระสงฆ์ผู้ส่งสารนั้นต้องเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรมคือ ต้องยึด ตามรูปแบบของหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ประกอบด้วย การไม่ว่าร้ายเบียดเบียน การไม่ กล่าวร้ายผู้อื่น มี ความสำรวมระวังวาจา ซึ่งพระสงฆ์ผู้ส่งสารนั้นต้องเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรมคือ ต้องยึดตามรูปแบบ ของหลักโอวาทปาฏิโมกข์ของพระพุทธเจ้าจึงจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน สังคมพหุวัฒนธรรมเขต หนองจอกได้อย่างไม่มีปัญหา มีประสิทธิภาพประสิทธิผล

โดยสรุป เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งหลักธรรม และแนวทางปฏิบัติอันดีงามในพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย 1) การเผยแผ่แบบดั้งเดิม ซึ่งมีการ ปฏิบัติที่เด่นชัดที่สุด คือ การเทศนาและปาฐกถาธรรม การอุปสมบท และกาสนทนาธรรม 2) การเผย แผ่แบบสมัยใหม่ คือการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ และหนังสือสวดมนต์ และได้ใช้สวดมนต์และมีการใช้ สื่อออนไลน์ และ 3) การเผยแผ่ตามวาระ คือการจัดทำวัตถุมงคลเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและ จัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และประเพณีไทย

2.7 สรุปกรอบแนวความคิด

การศึกษาวิจัยนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาแม่ข่ายน้ำโขง ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนาแบบผสมวิธี (Research and Development Mixed Method Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Study) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative study) การวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยกำหนดในแนวคิดการวิจัยดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา
2. รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
3. นวัตกรรมที่เหมาะสมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
4. แนวทางการสร้างและพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
5. การบริหารจัดการนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
6. การประเมินผลการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
7. รูปแบบนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาแม่ข่ายน้ำโขง

ภาพที่ 2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มแม่น้ำโขง ผู้วิจัยกำหนดแนวทางในการวิจัยเป็นแบบวิจัยและพัฒนาเชิงผลงานวิจัย (Research and Development) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

- 3.1 รูปแบบของการวิจัย
- 3.2 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย
- 3.3 เครื่องมือวิจัย การสร้างและพัฒนาคุณภาพเครื่องมือ
- 3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบของการศึกษาวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนาเชิงผลงานวิจัย (Research and Development : Mixed Method Research Design) เป็นการศึกษาวิจัยทั้งแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) และแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Study)

ขั้นตอนที่ 1 (R1)

- การศึกษาบริบทของพระพุทธศาสนาและแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
- การศึกษาความสำคัญและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
- สังเคราะห์แนวโน้มของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงการเปลี่ยนแปลงและเปรียบเทียบ
- การศึกษารูปแบบและกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
- การใช้สื่อและนวัตกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 (D1)

- การวิเคราะห์และพัฒนานวัตกรรม (พุทธนวัตกรรม) ที่เหมาะสมเพื่อนำไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- การศึกษาวิเคราะห์นวัตกรรมที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
- การสร้างนวัตกรรมและการนำไปทดลองใช้กับพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา 9 รูป
- การปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 3 (R2)

- การนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
- การนำนวัตกรรมที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา Uploaded ไว้ใน Application ของสำนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

- ติดตามผลการใช้นวัตกรรมและปัญหาอุปสรรค
- ประเมินผลการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและความพึงพอใจของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศเขตลุ่มแม่น้ำโขง

- วิเคราะห์ผลการประเมินและประเด็นปัญหาอุปสรรค

ขั้นตอนที่ 4 (D2)

- การพัฒนานวัตกรรมที่ใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
- การศึกษา วิเคราะห์ผลการใช้นวัตกรรมจากสำนักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
- พัฒนาในส่วนที่ประเมินปัญหาอุปสรรคต่อการเผยแพร่
- นำนวัตกรรมที่ได้รับการพัฒนาแล้วไปทดลองใช้กับสำนักพระสงฆ์ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ขั้นตอนที่ 5 ศึกษาแนวทางการศึกษานวัตกรรมในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสม

- ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ
- สรุปผลและการรายงานผล

3.2 กลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่วิจัย (Research Area) การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระสงฆ์ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ดังนั้น พื้นที่วิจัยจึงกำหนดเป็นประเทศที่มีประชากรนับถือพระพุทธศาสนาหรือมีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเขตลุ่มน้ำโขงประกอบด้วย 11 ประเทศ โดยเลือกเฉพาะ 6 ประเทศในเขตลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ 1) ไทย 2) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 3) กัมพูชา 4) สหภาพเมียนมาร์ 5) เวียดนาม และ 6) จีน ผู้วิจัยเลือกมาเป็นพื้นที่วิจัย สำหรับประเทศไทยพื้นที่วิจัยที่หลักในการวิจัย คือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

กลุ่มเป้าหมาย คณะผู้วิจัยมีประสบการณ์การทำงานและการวิจัยเชิงบูรณาการความร่วมมือทางด้านการวิจัยและทางด้านวิชาการระหว่าง 2 สถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ไทย คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน คณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น ในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายเชิงคุณภาพ ได้แก่

1. พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง 5 รูป
2. พระธรรมทูตต่างประเทศในเขตลุ่มน้ำโขง จำนวน 5 รูป
3. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 5 รูป
4. ผู้แทนสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น จำนวน 3 คน
5. พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน 10 รูป

กลุ่มเป้าหมายเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะ ได้แก่

1. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาหมู่บ้านโขง 6 ประเทศประเทศละ 5 คน รวมเป็น 30 คน
2. พระธรรมทูตต่างประเทศในเขตหมู่บ้านโขง ประเทศละ 2 รูป จำนวน 12 รูป
3. พระสงฆ์ที่สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ที่มีสัญญาจ้างปี 2566 มีประสบการณ์สอน 3 ปีขึ้นไป จำนวน 140 รูป

3.3 เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและการพัฒนาเชิงผสมวิธี ซึ่งมีการวิจัยเชิงปริมาณ (แบบสอบถาม) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (แบบสัมภาษณ์) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมีการศึกษาความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญโดยใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 แบบคือ

3.3.1 นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสื่อสังคมออนไลน์

การสร้างนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Principle of Meditation Practice) เนื้อหาและแนวทางการปฏิบัติได้จากการประชุมสัมมนาการพัฒนาพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาหมู่บ้านโขงนับตั้งแต่ครั้งที่ 6-10 ณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และนำมากำหนดเป็นหลักสูตรการอบรมการฝึกปฏิบัติสมาธิผู้วิจัยนำมาสร้างเป็นนวัตกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

1. การวิเคราะห์และเขียนเนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาคำสอน และนำมาปรับใช้ตามความเหมาะสมของเนื้อหาในกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา และกลุ่มผู้ศรัทธาหรือผู้รับคำสอน นำเนื้อหาคำสอนมาเรียบเรียงและปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย
2. ดำเนินการบันทึกทั้งภาพและเสียงลงในสื่อสังคมออนไลน์
3. ให้พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 รูป ที่ปฏิบัติการสอนในโรงเรียน และเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา 3 คน ดำเนินการพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) รวมทั้งความเหมาะสมและคุณประโยชน์ของการนำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
4. ผู้วิจัยนำนวัตกรรมที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปปรับปรุง และพัฒนาการดำเนินงานนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปดำเนินการเผยแผ่ ในประเทศ หมู่บ้านโขงทั้ง 6 ประเทศโดยการสุ่ม
5. ผู้วิจัยดำเนินการประสานงานกับพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา สังกัดองค์กร/สำนักงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา 6 ประเทศ ประเทศละ 5 รูป รวมเป็น 30 รูป เพื่อแนะนำและอธิบายกระบวนการและวิธีการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ ระยะเวลาในการเผยแผ่ 45 วัน
6. ผู้วิจัยดำเนินการนำนวัตกรรมการส่งเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลงใน (platform) ขององค์กร/สำนักงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง 6 ประเทศ

7. ผู้วิจัยดำเนินการติดตามผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ไปเผยแพร่ 1 ครั้ง/เดือน
8. ผู้วิจัยประเมินผลการดำเนินนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยใช้แบบประเมินการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในสัปดาห์ ที่ 7
9. ผู้วิจัยวิเคราะห์และสรุปผลการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปเผยแพร่

3.3.2 เครื่องมือวิจัยในการศึกษาเชิงปริมาณ ประกอบด้วย

เครื่องมือในการศึกษาเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายที่จะใช้แบบสอบถามนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา นี้กับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศ จำนวน 30 รูป พระธรรมทูตต่างประเทศในเขตลุ่มน้ำโขงจำนวน 12 รูป และพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน จำนวน 140 รูป

การสร้างแบบสอบถามนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและนวัตกรรมสื่อออนไลน์ และแนวทางการพัฒนาสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ได้แนวคิดในการสร้างสื่อนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางออนไลน์ และได้แนวทางในการประเมินผลการนำสื่อนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ไปใช้ในประเทศลุ่มน้ำโขง

การพัฒนาเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยทำแบบประเมินผลนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 รูป/คน ประกอบด้วย

1. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น จำนวน 1 รูป
2. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จำนวน 1 รูป
3. พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง จำนวน 2 รูป
4. พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง จำนวน 2 รูป
5. ผู้แทนสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น 1 คน
6. พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัด มมร. 2 รูป

ผู้เชี่ยวชาญดำเนินการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) และความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณากำหนดค่าคะแนนการให้ ดังนี้

- +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามมีความตรง/สอดคล้อง
- 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นมีความตรง/สอดคล้อง
- 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามที่ไม่มีความตรง/สอดคล้อง

ผู้วิจัยจะนำค่าคะแนนที่ได้มาหาค่าดัชนีความตรง (IOC) ในแต่ละข้อคำถาม (Item) ซึ่งเกณฑ์การยอมรับคือ 0.50-1.00 และผู้วิจัยได้ปรับปรุงแบบประเมินตามที่คุณเชี่ยวชาญให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ

เมื่อผู้วิจัยได้พัฒนาและประเมินนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวทางที่ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 9 รูป/คน และนำไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำไปเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จำนวน 30 รูป

และนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของ ครอนบาช (Cronbach's Reliability Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.956

ลักษณะของแบบสอบถามนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยทางสื่อออนไลน์ ประกอบด้วย 5 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบประเมิน เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ประกอบด้วย 1) ตำแหน่งของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางโลก) 3) คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางธรรม) 4) จำนวนพรรษา และ 5) โซเชียลมีเดียที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันในการนำโซเชียลมีเดีย เพื่อมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 4 ด้านคือ 1) ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ 2) ด้านหลักธรรมที่เผยแผ่ 3) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม 4) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ

เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ คือ

- 5 การปฏิบัติของท่านอยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 การปฏิบัติของท่านอยู่ในระดับมาก
- 3 การปฏิบัติของท่านอยู่ในระดับปานกลาง
- 2 การปฏิบัติของท่านอยู่ในระดับน้อย
- 1 การปฏิบัติของท่านอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 การประเมินนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำใจประกอบด้วย 4 ด้านคือ 1) ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม 2) การใช้เทคนิคนำเสนอ 3) การสร้างเนื้อหาหลักธรรม 4) ด้านคุณประโยชน์ของนวัตกรรม เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ คือ

- 5 หมายถึง มีการประเมินผล อยู่ในระดับ มากที่สุด
- 4 หมายถึง มีการประเมินผล อยู่ในระดับ มาก
- 3 หมายถึง มีการประเมินผล อยู่ในระดับ ปานกลาง
- 2 หมายถึง มีการประเมินผล อยู่ในระดับ น้อย
- 1 หมายถึง มีการประเมินผล อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ตอนที่ 4 ความพึงพอใจที่มีต่อนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็น แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ คือ

- 5 หมายถึง มีความพึงพอใจ อยู่ในระดับ มากที่สุด
- 4 หมายถึง มีความพึงพอใจ อยู่ในระดับ มาก
- 3 หมายถึง มีความพึงพอใจ อยู่ในระดับ ปานกลาง
- 2 หมายถึง มีความพึงพอใจ อยู่ในระดับ น้อย
- 1 หมายถึง มีความพึงพอใจ อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านโซเชียลมีเดีย เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Opened) เพื่อให้พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาได้แสดงความคิดอย่างเป็นอิสระในการพิจารณาและพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสื่อโซเชียลมีเดียตามความรู้ที่ตรงและประสบการณ์

3.3.3 เครื่องมือวิจัยในการศึกษาเชิงคุณภาพ

ในการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) ผู้วิจัยมีประเด็นที่ต้องศึกษาแนวทางการพัฒนาสื่อนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในส่วนของ

1. เนื้อหาที่นำไปจัดทำสื่อนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง “หลักการปฏิบัติสมาธิ (Principle of Meditation Practice) มีทั้งหมด 12 แนวทาง
2. การปรับปรุงและพัฒนาเนื้อหาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการนำไปเผยแผ่ในประเทศลุ่มน้ำโขง และนำเข้าสู่ระบบโซเชียลมีเดีย เพื่อสะดวกในการนำไปศึกษาของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) และดำเนินการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างและความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูป/คน คือ

1. ผู้บริหาร มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น จำนวน 1 รูป
2. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน จำนวน 1 รูป
3. ผู้แทนสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น จำนวน 1 คน
4. พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตลุ่มน้ำโขง จำนวน 2 รูป

นำแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ ความตรงความสอดคล้อง และความเหมาะสมในการนำไปศึกษาในพื้นที่ ผู้เชี่ยวชาญดำเนินการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) และความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณากำหนดค่าคะแนนการให้ ดังนี้

- +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความมีความตรง/สอดคล้อง
- 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นมีความตรง/สอดคล้อง
- 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความที่ไม่มีความตรง/สอดคล้อง

ผู้วิจัยจะนำค่าคะแนนที่ได้มาหาค่าดัชนีความตรง (IOC) ในแต่ละข้อความ (Item) ซึ่งเกณฑ์การยอมรับคือ 0.50-1.00 และผู้วิจัยได้ปรับปรุงแบบประเมินตามที่คุณเชี่ยวชาญให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ

แบบสัมภาษณ์ได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของคุณเชี่ยวชาญแล้วจึงนำไปสัมภาษณ์พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง จำนวน 45 รูป แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วย

1. ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา
2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนสื่อสังคมออนไลน์
3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมในโครงการเผยแผ่หลักธรรม
4. หลักธรรมะที่เหมาะสมกับการเผยแผ่ทางสื่อสังคมออนไลน์

5. ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย บริบททางสังคมการบริหารจัดการ, องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นแบบตรวจสอบรายการแสดงความคิดเป็น 4 ระดับคือ 1) เห็นด้วยอย่างยิ่ง 2) เห็นด้วย 3) ไม่เห็นด้วย และ 4) ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

6. กิจกรรมเผยแพร่หลักธรรมบนสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบด้วย ประเภทของสื่อ, หลักธรรมที่เผยแพร่, รูปแบบและกลุ่ม ประชาชนที่ติดตาม

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ไปใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศ ดังนี้ กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูล ได้แก่

1. พระสงฆ์ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาใน 6 ประเทศ ลุ่มน้ำโขง จำนวน 33 รูป
2. พระธรรมทูตต่างประเทศในเขตลุ่มน้ำโขง จำนวน 12 รูป
3. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มมร วิทยาเขตอีสาน จำนวน 140 รูป

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบประเมินผล การนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปดำเนินการในสัปดาห์ที่ 6 โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยระบบออนไลน์ผ่านเครือข่ายองค์กร/สำนักเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่นำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปดำเนินการ

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการประเมินผลนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

1. การจัดทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลบุคลากรในหน่วยงาน/องค์กรการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
2. จัดทำคำอธิบาย ชี้แจง วิธีการ หรือแนวทางในการให้ข้อมูลตามแบบประเมินผลนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
3. กำหนดเวลาการส่งแบบสอบถามคืนมายังผู้วิจัยและผู้วิจัยจะได้รวบรวมและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบประเมิน
4. ติดตามผลงานแบบประเมินผลนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในส่วนที่ให้ข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือขาดหายไป ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์แบบกลับคืนจำนวน 185 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interviews) และดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interviews) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยจัดส่งหนังสือขออนุญาตเข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่
2. จัดเตรียมบุคลากรผู้สัมภาษณ์ และผู้ช่วยสัมภาษณ์พร้อมอุปกรณ์บันทึกการสัมภาษณ์
3. ก่อนวันกำหนดนัดสัมภาษณ์ ผู้วิจัยต้องตรวจสอบแผนกำหนดการสัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์อีกครั้ง และเดินทางไปให้ถึงก่อนเวลานัดหมาย
4. แนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของข้อมูล หรือความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของผู้ให้สัมภาษณ์ กำหนดการใช้เวลาในการสัมภาษณ์โดยประมาณ และเมื่อสัมภาษณ์เสร็จเรียบร้อยแล้วมอบของที่ระลึกพร้อมกล่าวขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์

5. ผู้สัมภาษณ์จะต้องอ่านทบทวนข้อมูลที่สัมภาษณ์ในทุกวัน เมื่อเห็นว่าไม่ครบถ้วนก็ให้สอบถามเพิ่มเติมให้ครบถ้วนสมบูรณ์ก่อนปิดการสัมภาษณ์

กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 45 รูป/คน ประกอบด้วย

1. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง จำนวน 33 รูป
2. พระธรรมทูตต่างประเทศในกลุ่มน้ำโขง จำนวน 12 รูป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

3.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินผลนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขงโดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยทำแบบประเมินผลนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้อง และความสอดคล้องและนำไปวิเคราะห์ข้อมูล
2. การนำข้อมูลลงไปในโปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อการวิเคราะห์ค่าสถิติที่กำหนด คือ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติเปรียบเทียบ t-test

3. การแปลความหมายจากผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การพิจารณาตามค่าเฉลี่ย ดังนี้

4.51 - 5.00 มีการประเมินผลอยู่ในระดับ มากที่สุด

3.51 - 4.50 มีการประเมินอยู่ในระดับ มาก

2.51 - 3.50 มีการประเมินอยู่ในระดับ ปานกลาง

1.51 - 2.50 มีการประเมินผลอยู่ในระดับ น้อย

1.00 - 1.50 มีการประเมินผลอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

4. การศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร 2 ตัวแปรโดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

$r = 0.00-0.31$ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับน้อย

$r = 0.32-0.66$ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับปานกลาง

$r = 0.67-1.00$ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับสูง

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร 1) สภาพปัจจุบันการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ 3) ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ 4) ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางโซเซียลมีเดีย

3.5.2 การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นแบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

1. การสังเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศ โดยเฉพาะการวิจัยหรือการวิเคราะห์ต่าง ๆ ผู้วิจัยสืบค้นบนเว็บไซต์หรือวารสาร ที่มีแหล่งข้อมูลที่แน่นอน เช่น วารสารมหาวิทยาลัยต่าง ๆ วารสารสำหรับนักวิจัย องค์กรทางพระพุทธศาสนา นำมาสังเคราะห์ในประเด็นหัวข้อ

- 1) บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 2) รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 3) นวัตกรรมที่เหมาะสมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 4) การสร้างและการพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 5) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง

ผลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร

- 1) แนวทางการสร้างนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการเผยแผ่ผ่านทางสื่อออนไลน์
- 2) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์
- 3) การประเมินผลการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 4) แนวทางการพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2. การสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดย

- 1) ประมวลข้อมูลที่ละประเด็นจากผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนค้นหาคำสำคัญ (Keywords)
- 2) นำคำสำคัญ (Keywords) มาขยายความจากการสังเคราะห์เอกสารและการวิจัย
- 3) สรุปแนวทางการพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนสื่อออนไลน์

3. การสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม/การอภิปรายกลุ่ม (Focus group Discussion)

- 1) ประมวลผลข้อมูลหรือข้อเสนอแนะจากการอภิปรายของสมาชิกแต่ละคน
- 2) สร้างคำสำคัญ (Keywords) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่นำมาสนทนากลุ่ม
- 3) นำคำสำคัญ (Keywords) ไปอธิบายความตามข้อเสนอแนะ และข้อมูลที่ได้จาก

สมาชิกสนทนากลุ่มทุกคนที่นำเสนอ

- 4) จัดทำข้อสรุปของการสนทนากลุ่ม
- 5) จัดทำข้อสรุปให้สมาชิกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มพิจารณาปรับปรุงแก้ไข
- 6) จัดทำรายงานสรุปผลสนทนากลุ่ม/ การอภิปรายกลุ่ม

ตารางที่ 3.1 สรุปการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	ผลการดำเนินงาน
1. กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ในการวิจัย 1.1 พื้นที่วิจัย	ประเทศที่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง 6 (Purposive area) คือ 1) ไทย 2) ลาว 3) กัมพูชา 4) เมียนมาร์ 5) เวียดนาม 6) จีน
1.2 กลุ่มเป้าหมายเป็นแบบเจาะจง (Purposive Sampling)	1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 185 รูป ประกอบด้วย 1.1 พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง 25 รูป

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	ผลการดำเนินงาน
	<p>1.2 พระธรรมทูตต่างประเทศในกลุ่มน้ำโขง 20 รูป</p> <p>1.3 พระสงฆ์สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ที่ได้รับการทำสัญญา มีประสบการณ์สอน 3 ปีขึ้นไป จำนวน 140 รูป</p> <p>2. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยมุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) จากพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง จำนวน 45 รูป ประกอบด้วย</p> <p>2.1 พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง จำนวน 25 รูป</p> <p>2.2 พระธรรมทูตต่างประเทศในกลุ่มน้ำโขง จำนวน 10 รูป</p> <p>2.3 ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จำนวน 10 รูป</p>
<p>2. เครื่องมือวิจัย การสร้างและการพัฒนาคุณภาพ</p> <p>2.1 เครื่องมือวิจัย</p> <p>2.2 เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ</p> <p>2.3 เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (Structure In-depth Interview)</p>	<p>1. นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (e-book – Online media)</p> <p>1. แบบประเมินนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ด้านองค์ประกอบและเนื้อหา 2) ด้านคุณภาพของสื่อ 3) ด้านคุณค่าของการเรียนรู้ 4) ด้านการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน <p>2. แบบสอบถามนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์</p> <p>ปัจจัยหรือแนวทางที่เหมาะสมในการนำสู่นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขง ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	ผลการดำเนินงาน
	2) การส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3) การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและศาสนิกชน และ 4) การนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล	1. การจัดทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูล 2. จัดทำคำอธิบาย ชี้แจง วิธีการ หรือแนวทางในการให้ข้อมูล 3. กำหนดเวลาการส่งแบบสอบถามคืนมายังผู้วิจัยและผู้วิจัยจะได้รวบรวมและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบประเมิน 4. ติดตาม ตรวจสอบ เครื่องมือวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ
4. การวิเคราะห์ข้อมูล 4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ 4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	การนำข้อมูลลงไปโปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อการวิเคราะห์ค่าสถิติที่กำหนด คือ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติเปรียบเทียบ t-test สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression) แบบขั้นตอน (Stepwise) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นแบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) 1. การสังเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) 2. การสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ 3. การสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม/ การอภิปรายกลุ่ม (Focus group Discussion)

3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ใช้วิธีการทางสถิติดังนี้

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่
  - 1.1 ร้อยละ
  - 1.2 ค่าคะแนนเฉลี่ย
  - 1.3 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมุติฐาน ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ด้วยวิธีของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation(r))
3. การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ Multiple Regression Analysis : MR

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัย “นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง” รูปแบบการวิจัยเป็นแบบการวิจัยและพัฒนาเชิงผสมวิธี (Research and Development : Mixed Method Research Design) ผลการศึกษาดังนี้

4.1 รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

เพื่อนำไปกำหนดแนวทางในการสร้างนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาวิจัยเป็นแบบการสังเคราะห์เอกสาร (Documentary Research)

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถาทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีรูป คือกิลิสีนจักขุนน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เรจักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม” (พระณปวาร โทวาท, 2560 : 12)

ดังนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ ให้โอวาทปาติโมกข์หรือส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหัวใจของคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสาวกควรยึดถือเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและนำไปเผยแผ่สั่งสอนแก่คนทั้งหลายประกอบด้วยหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 ดังนี้ (พระประสาธน์ ขยายกริต (อร่ามวาทินิชย์), 2564 : 223-225)

หลักการ 3 หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ 1) สัพพปาปสอกรณิ (การไม่ทำบาปทั้งปวง) 2) กุสลสสุปสมปทา (การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม) และ 3) สจิตตปริโยทปนั (การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว)

อุดมการณ์ 4 เป้าหมายของพระพุทธศาสนาที่ถือเป็นข้อปฏิบัติและจุดยืนของภิกษุบรรพชิตที่ต้องปฏิบัติตน คือ 1) ขนฺตี ปรมํ ตโปตีตฺถิกา (บรรพชิตพึงอดทนอดกลั้น เมื่อประสบสิ่งที่ไม่ชอบใจ) 2) นิพพานํ ปรมํ วทนฺติพฺพชฺธา (การมุ่งให้ถึงพระนิพพาน เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต) 3) นหิ ปพฺพชิตฺโต ปรุพฺพชาติ (บรรพชิตไม่พึงทำให้ผู้อื่นลำบากทุกข์กาย ทุกข์ใจ) 4) สมโณ โหติ ปรี วิหฺรณฺยณฺโต (บรรพชิตพึงไม่เบียดเบียนผู้อื่น)

วิธีการ 6 การปฏิบัติของบรรพชิต 1) ออนุปวาโท (การไม่ว่าร้ายใคร) 2) ออนุพชาติ (ไม่ทำร้ายใคร) 3) ปาฏิโมกฺเขจส วโร (มีความสำรวมในศีล) 4) มตฺตถนฺตยา จ ภาตฺตสมฺมึ (รู้จักประมาณในการรับประทาน) 5) ปนฺตถนฺตยาสน (นั่งนอนในที่สงบ) 6) อธิจิตฺเต จ อาโยโค (ประกอบความเพียรในอธิจิต)

การศึกษาวิจัยเชิงสังเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน 15 เรื่อง ผลการศึกษาวิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยลุ่มน้ำโขง ดังนี้

ชื่อผู้แต่ง	รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
1. กองพุทธศาสนาศึกษา (2553:18-20)	รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 7 วิธีดังนี้ 1. อุปนิสันทนถา ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้ 2. อัมมิถาหรือธรรมถา ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม 3. โอวาทถา ถ้อยคำที่กล่าวสอน 4. อนุสาสนิถา ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง 5. อัมมสังกัจจถาหรือ ธรรมสากัจจถา ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม 6. ปุจฉาวิสัชนาถา ถ้อยคำที่ถามตอบ 7. อัมเทศนาถาหรือธรรมเทศนา ถ้อยคำที่แสดงธรรม
2. พระมหาสนอง จำนิล และคณะ (2558:47)	รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ประกอบด้วย 6 หลักการ 1. ความตระหนักในหน้าที่ 2. การเผยแผ่ศาสนาอย่างกว้างไกล 3. การดำเนินงานด้านการเผยแผ่อย่างต่อเนื่อง 4. การสงเคราะห์ประชาชนทุกระดับ 5. ความเป็นประโยชน์ต่อชีวิตชาตินี้ 6. การแสวงหาและสร้างกัลยาณมิตร
3. พระศรีพัชรโรดม (ลักษณะกิตติญาโณ) และ ชยุต ภาวนันท์กุล (2560:329-340)	การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาได้ 4 รูปแบบ คือ 1. รูปแบบการเผยแผ่ด้านศาสนนโยบายการบริหาร 2. รูปแบบการเผยแผ่ด้านศาสนบุคคล 3. รูปแบบการเผยแผ่ด้านการบูรณาการองค์ประกอบศาสนา 5 ด้าน 4. รูปแบบการเผยแผ่ด้านการเป็นเอกภาพของกิจกรรม (การสอน สมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน)
4. พระณปวร โทวาท (2560:12-14)	ต้นแบบการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ประกอบด้วย 1. กระบวนการบริหารจัดการ (Management) คือ 1)การวางแผน 2) การจัดองค์กร 3) นโยบาย 4) เทคโนโลยี 5) การพัฒนาศักยภาพ และ 6) วิธีการเผยแผ่ 2. การเรียนรู้ (Learning) คือ 1) การประยุกต์หลักธรรม 2) กระบวนการเพื่อสร้างสรรค์ปัญญา 3) ศูนย์เผยแผ่ 4) พระสงฆ์ และ 5) ชุมชน

ชื่อผู้แต่ง	รูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
	3. นวัตกรรม (Innovation) คือ 1) สื่อสมัยใหม่ 2) เครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 3) พัฒนาสื่อการเรียนรู้ 4. เครือข่าย (Network) คือ 1) เครือข่ายพระสงฆ์ 2) องค์กรความรู้ และ 3) บุรณาการ บ.ว.ร. และชุมชน
5. พระครูบรรณานาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงษ์ ญาณธีโร) (2561)	รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสายอินเดียเนปาล ตามหลักพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย 4's Model 1. เป้าหมายชัดเจน (Set Goals) 2. หลักการดี (Skillful) 3. มีวิธีการเยี่ยม (Strategies) 4. เปี่ยมด้วยคุณสมบัติพระธรรมทูต (Smart)
6. พระศรีสิทธิวิเทศ (ธวัชชัย ธรรมชโย) (2563:164-167)	รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในเขตบริหารพิเศษฮ่องกง แบ่งเป็น 6 ด้าน คือ 1. ด้านการศึกษาอบรม 2. ด้านสังคมสงเคราะห์ 3. ด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม 4. ด้านการสร้างภาคีเครือข่าย 5. ด้านการใช้สื่อเผยแพร่เชิงรุก 6. ด้านบุคลากร
7. พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี) (2564)	รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก มี 3 รูปแบบ คือ 1. รูปแบบการเผยแพร่ตามภารกิจโครงการพระธรรมจาริก 2. รูปแบบการเผยแพร่ด้วยจิตอาสา 3. รูปแบบการเผยแพร่แบบทั่วไปตามหน้าที่ของพระสงฆ์ UDOM-Goals Model U = Unit of Concept แนวคิดการเผยแพร่ D = Development Strategy ยุทธศาสตร์การพัฒนา O = Organization Network องค์กรภาคีเครือข่าย M = Management Process กระบวนการพัฒนา Goals = เป้าหมายการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
8. พระครูปลัดสังวาล เทวโสโร (ศรีสุข) (2564)	กระบวนการบริหารงาน 6 ขั้นตอน 1. การวางแผน (Planning) 2. การจัดบุคลากร (Personnel Management) 3. การจัดงบประมาณ (Budgeting) 4. การดำเนินงาน (Implement) 5. การประเมินผล (Evaluation)

ชื่อผู้แต่ง	รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
	<p>รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4 วิธีคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สันติสนา อธิบายให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง 2. สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ 3. สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแก๊วกล้า 4. สัมปหวัสนา ปลอบประโลมใจให้สดชื่น ร่าเริง
<p>9. พระครูศิริธรรมบัณฑิต (ภาณุวัฒน์ แสนคำ) (2565:190-192)</p>	<p>รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 องค์ประกอบ 5 ประการคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เป้าหมาย (Goal Setting) ประกอบด้วย 1) กายภาวนา 2) ศีลภาวนา 3) จิตภาวนา และ 4) ปัญญาภาวนา 2. สมรรถนะของพระสงฆ์ (Competencies Development) ประกอบด้วย 1) การจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเน้นผู้รับ การเผยแผ่เป็นสำคัญ 2) การตรวจสอบคุณภาพ และการประเมินผลการเผยแผ่ 3) การนำเครื่องมืออุปกรณ์ เทคโนโลยี ดิจิทัลมาใช้เผยแผ่ธรรมะ 4) ผู้เผยแผ่สอดแทรกประเด็นสภาวะทางศีลธรรม 5) สร้างการขับเคลื่อนจากเครือข่ายของผู้เผยแผ่ เป็นสำคัญ 6) ผู้เผยแผ่ศึกษาเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 7) ขับเคลื่อนด้วยระบบ การ Coaching 3. กระบวนการเผยแผ่ (Process) ประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้ แบบ Active Learning 4. ช่องทางหรือวิธีการ (Channels/ Methods) โดยพิจารณาจาก Generation คือ 1) Baby Boomer ควรเผยแผ่ในรูปแบบเดิม ผ่านกระบวนการศาสนพิธี 2) Generation X ควรเผยแผ่ด้วยการประยุกต์ใช้ธรรมะ 3) Generation Y การสันตนาการ การประยุกต์ใช้ธรรมะในชีวิตประจำวัน 4) Generation Z ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยบูรณาการเผยแผ่เพื่อประยุกต์ใช้ธรรมะในชีวิตประจำวัน
<p>10. พระโสภณวชิรวาที (อาทิตย์ อุตถเวที) (2566:23-69)</p>	<p>รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. (ประยูร ธมมจิตโต) มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 วิธีการคือ</p> <p>วิธีการที่ 1 การเตรียมความพร้อมของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรม 3 ประการคือ 1) คันถะธรรมา (ปริยัติ) 2) วิปัสสนาธรรมา (ปฏิบัติ) และ 3) สังคหะธรรมา (ปฏิเวธ)</p> <p>วิธีการที่ 2 ปฏิบัติการเผยแผ่ที่อาศัยหลักธรรมที่เอื้อและสอดคล้องกับหลักจิตวิทยาและหลักการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง</p>

ชื่อผู้แต่ง	รูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
	<p>2) ยึดแนวทางพุทธเทศนา 3) แทรกนิทานสาธกยกภาษิต 4) ใช้ภาษาไพเราะ งดงาม และ 5) อ้างอิงคำคมของนักปราชญ์ศาสนา</p> <p>วิธีการที่ 3 การหวังผลด้านสังคหะธรรมา ผลประโยชน์ต่อประชาชน และผลประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม คือ 1) ทัศนคติธรรมิกัตถะประโยชน์ (ประโยชน์ปัจจุบัน) 2) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และ 3) ปรมัตถะประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง)</p>
<p>11. พระครูวรกิจคุณธาร (อนันต์ วรปญโญ) พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณาโร) และ ประเสริฐ ชีลา (2564:120)</p>	<p>รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมพุทธวัฒนธรรมในเขตหนองจอกกรุงเทพมหานคร พบว่า องค์ประกอบ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในสังคมพุทธวัฒนธรรมผู้ส่งสาร พระสงฆ์ ผู้ส่งสารต้องเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม ด้านศีล ภาวนา และสมาธิ ในการเผยแผ่ ยึดหลักธรรมที่เป็นการปฏิบัติในการดำรงชีวิตของศาสนิกชน ด้านของทางวิภูษะสงสาร พระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่โดยการปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด ด้านผู้รับสาร เป็นการรับแนวทางคำสอนมา ปฏิบัติตามวิถีของศาสนาโดยประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นองค์ประกอบในการเผยแผ่คือ 1) ด้านสันติสนา แจ่มแจ้ง เป็นการเผยหลักคำสอนให้เป็นที่น่าสนใจ 2) ด้านสมมาทปนา : จงใจ เป็นการนำเสนอ หลักธรรมสอนโดยผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การพูด การเจรจา การปฏิสัมพันธ์ เพื่อนต่างศาสนา 3) ด้านสัมมุตเตชชา : แก้วกล้า เป็นการนำเสนอ เพื่อกระตุ้นคนฟังให้มีกำลังใจ มีความมั่นใจที่จะทำให้ความสำเร็จในชีวิต และ 4) ด้านสัมปะหังสนา ร่าเริง เป็นการทำให้คนฟัง ร่าเริง เบิกบาน โดยนำเสนอเนื้อหาที่ปลอบประโลม สังคม ให้เกิดความปรองดอง และสันติธรรม</p>
<p>12. พระมหาชูชาติ จิรสุทโธ (2565 : 221-222)</p>	<p>รูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่องทางสื่อโซเชียลได้แก่ Facebook YouTube Line เว็บไซต์ โดยจัดทำเป็นภาพนิ่งวิดีโอ กิจกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้นหรือกิจกรรมประเพณีของวัดต่างๆ 2. การพัฒนาเว็บไซต์ห้องสมุดพระพุทธศาสนาโลก 3. การฝึกอบรม พระภิกษุสามเณรในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าถึงและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ชื่อผู้แต่ง	รูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
	<p>4. ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดสำนักสงฆ์เป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ไอทีชุมชนและเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนา ผ่านระบบ (E-Learning) และสถานที่ปฏิบัติธรรม</p> <p>5. พัฒนา Course work หรือ Application ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะสำหรับไว้ใช้บน แท็บเล็ต หรือ Mobile Phone</p> <p>6. สนับสนุนให้วัดและสำนักสงฆ์มีเว็บไซต์ (www.) ของตนเอง</p> <p>7. มีองค์กรและผู้ทรงคุณวุฒิกำหนดมาตรฐานและเนื้อหาของธรรมะที่นำมาเผยแพร่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์</p> <p>8. สนับสนุนให้มีการแปลหนังสือธรรมะเป็นภาษาต่างประเทศและทำขึ้นเผยแพร่ในเว็บไซต์ หรือในรูปแบบของ e-book</p>
13. พระมหาธนิต สิริวัฒน (2558)	<p>รูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ไทย</p> <p>1. พฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรม หมายถึง การแสดงออกในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การแสดงความคิดเห็นการสื่อสารกับกลุ่มบุคคลการสนทนา การหาข้อมูลข่าวสารผ่านทาง Facebook YouTube และเว็บไซต์ในรูปแบบการปาฐกถาการบรรยายการสัมมนาการสัมภาษณ์และการแสดงพระธรรมเทศนา</p> <p>2. กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ผู้ส่งสาร (sender หรือแหล่งข่าวสาร (source) 2) สาร (Message) 3) สื่อหรือช่องทาง (media/channel) 4) ผู้รับสาร (Receiver) <p>3. รูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบด้วย รูปแบบสื่อทัศนรูปแบบโสตทัศนจะต้องมีองค์ประกอบของรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมคือเนื้อหาธรรมะถูกต้องถูกใจสมสมัยและได้ประโยชน์มีการนำเสนอที่ตรงเป้าหมายเข้าใจง่ายมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์และตัวเป็นตามกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมที่เด่นชัดโดดเด่น</p>
14. ไพฑูรย์ เทียงตรง (2561)	<p>รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย</p> <p>1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาประกอบด้วย</p> <p>2 ปัจจัย คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ปัจจัยด้านบริบท ประกอบด้วย 3 ตัวแปร คือ (1) ด้านเครือข่ายทางสังคม (2) ด้านชีวิตความเป็นอยู่ และ (3) ด้านวัฒนธรรม

ชื่อผู้แต่ง	รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
	<p>2) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 3 ตัวแปร คือ (1) ด้านทักษะความสามารถองค์กร (2) ด้านกลยุทธ์การจัดองค์กร และ (3) การจัดการบุคลากร และเพิ่มอีก 2 ปัจจัย เข้าร่วมอธิบาย รูปแบบ คือ ปัจจัยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและปัจจัยความ มีเอกภาพบนความหลากหลายทำให้ยอมรับศาสนาและวัฒนธรรม ที่แตกต่างกันได้อย่างกลมกลืน</p> <p>2. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเมืองคัมภ์ประกอบด้วย 5 ประการ คือ 1) M = พระสงฆ์ 2) E = ขยายจำนวนพระธรรมและ บรรพชิต 3) D= พัฒนาคำรู้ความสามารถของพระธรรมทูตและ บรรพชิต 4) A = กิจกรรมที่มีคุณค่า และ 5) N = เครือข่าย พระพุทธศาสนาผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์</p>
15. พระศรีธัมมพัฒน์ (ชยชาติโต) แก้วอุทัย และวัน พิชาติ ศรีสุข (2562:32)	<p>รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซีย ของ สำนักสงฆ์ จันทาราม ตำบลยะรม อำเภอเบตง จังหวัดยะลา พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงแก่ชาวมาเลเซีย ที่ นับถือพุทธศาสนาทั้งในพื้นที่ของผู้ศรัทธาหรือวัดพุทธและเชิญชวน ชาวมาเลเซีย เข้ามาแสวงบุญที่สำนักสงฆ์ ลักษณะการเผยแผ่มี 3 ลักษณะคือ 1) การเผยแผ่แบบดั้งเดิม มีการปฏิบัติถือการเทศนา และปาฐกถาธรรม การสนทนาธรรม และการอุปสมบท 2) การเผยแผ่แบบสมัยใหม่ คือ การจัดพิมพ์หนังสือธรรมะและหนังสือสวดมนต์ เป็นภาษาจีน และมีการใช้สื่อออนไลน์ เช่น Facebook, Line และ 3) การเผยแผ่ตามวาระ คือ การจัดทำวัตถุมงคล เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และประเพณีไทย</p>

จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน 15 เรื่อง รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง เน้นรูปแบบเชิงระบบ (Systematic Model : CIPP -Model) ดังนี้

1. Context (บริบท) เป็นการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัด สำนักสงฆ์ หรือศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง ดังงานวิจัยของ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะกิตติญาณ) และคณะ (2560), พระณปวร โทวาท (2560), พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี) (2564), ไพฑูรย์ เทียงตรง (2561), พระครูนรนารถ เจริญวิริรักษ์ (สมพงษ์ ญาณธีโร) (2561) ประกอบด้วย

1) การวางแผน : แนวทางการเผยแผ่, ยุทธศาสตร์การพัฒนา, เป้าหมาย และหลักการที่ดี

2) การจัดองค์กร : กลยุทธ์การจัดองค์กร, การจัดการบุคลากร, ทักษะ ความสามารถขององค์กร

3) นโยบาย : ศาสนนโยบายการบริหาร

4) เทคโนโลยี : การแสวงหาเทคโนโลยี สารสนเทศ (IT) ที่เหมาะสมและเครือข่าย

5) การพัฒนาศักยภาพ : ศักยภาพของบุคลากรและศักยภาพของทรัพยากร พัฒนาความรู้ความสามารถและสมรรถนะของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

6) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก และการบูรณาการกิจกรรมและวัฒนธรรม

2. Input (ปัจจัยนำเข้า) เป็นหลักธรรมคำสอนและแนวทางการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยใช้นวัตกรรม (Innovation) ที่สามารถประยุกต์เข้ากับสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ดังงานวิจัยของ พระณปวร โทวาท (2560) พระครูสิริธรรมบัณฑิต (ภานุรัตน์ แสนคำ) (2560) พระครูนวกิจคุณธาร (อานันต์ วรปญโญ) และคณะ (2564) พระโสภณวชิรวาทิ (อาทิตย อดุลเวที) (2566) ไพฑูรย์ เทียงตรง (2561) พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร) (2561) การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ตามหลักพุทธจิตวิทยา ต้องมีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมาย (Goal salting) ที่ชัดเจน ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา โดยยึดถือตามปัจจัยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และปัจจัยความมีเอกภาพบนความหลากหลายทำให้เกิดการยอมรับศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างกลมกลืน ดังนั้น หลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาจิตคือ หลักการปฏิบัติสมาธิ (Principle of Meditation Practice) สมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งนำมาจัดสร้างเป็นนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ประกอบด้วย 12 แนวทาง (Guideline) ดังนี้

1) ประวัติพระพุทธศาสนา : ประวัติพระพุทธเจ้า

2) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : หลักคำสอนที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

3) หลักการปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนา

4) การปฏิบัติกัมมัฏฐาน (สมาธิ) ในประเทศไทย

5) พระบูรพาจารย์ศึกษา : หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต, พระโพธิญาณเถระ (หลวงพ่อชา สุภัทโท) และสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวริยงค์ สิริธโร)

6) การปฏิบัติสมาธิขั้นพื้นฐาน : การฝึกสมาธิของหลวงพ่อวริยงค์ สิริธโร

7) การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน : การทำสมาธิของหลวงพ่อชา สุภัทโท

8) การทำสมาธิวิปัสสนากัมมัฏฐาน

9) การปฏิบัติสติปัญญา

10) รุดงค์ปฏิบัติ

11) ธรรมเนียมอาจารย์ การปฏิบัติธรรมที่วัดป่า

12. อาจารย์วัตร

3. Process (กระบวนการ) เน้นกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ในที่นี้คือ หลักการปฏิบัติสมาธิ ที่ได้จัดทำเป็นนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และแปลเป็นภาษาอังกฤษ นำเข้าสู่สังคมออนไลน์ในการเผยแผ่แก่

พุทธศาสนิกชนในประเทศลุ่มน้ำโขง ดังงานวิจัยของกองพุทธศาสนศึกษา (2553) พระณพวร โทวาท (2560) พระครูปลัดสังวาล เทวสุโร (ศรีสุข) (2564) พระครูสิริธรรมบัณฑิต (ภานุรัตน์ แสนคำ) (2565) พระโสภณวชิรวาทิ (อาทิตย์ อดตเวที) (2566) ไพฑูรย์ เทียงตรง (2561) พระศรีญพัฒน์ (ชยจิตโต) แสงอุทัย และวันพิชิต ศรีสุข (2562) พระครูบวรกิจคุณธาร (อนันต์ วรปญโญ) และคณะ (2564) พระมหาธนิต สิริวิฑฒโน (2558) พระมหาชูชาติ จิรสุทธิ (2565)

กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ผู้เผยแพร่จำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมท้องถิ่นและขับเคลื่อนกระบวนการเผยแพร่ด้วยระบบ Coaching ให้สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้คือให้ผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง เน้นแนวทางนิเทศ ด้วยภาษาที่ไพเราะ งดงาม โดยมีวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา 7 วิธี ดังนี้ 1) อุปนิสินนถา (ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้) 2) ธมมถาหรือธรรมมิกถา (ถ้อยคำกล่าวถึงธรรม) 3) โอวาทถา (ถ้อยคำที่กล่าวสอน) 4) อนุสาสนิกถา (ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง) 5) ธัมมสังกัจฉาถา หรือธรรมะกัจฉาถา (ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม) 6) ปุจฉาวิสัชนาถา (ถ้อยคำที่ถาม-ตอบกัน) และ 7) ธัมมสาสนาถาหรือธรรมเทศนา (ถ้อยคำที่แสดงธรรม)

องค์ประกอบการเผยแพร่คือ 1) สันทัสนา : แจ่มแจ้ง น่าสนใจ 2) สมาทปทา : จงใจ นำเสนอผ่านวิธีการ 3) สัมมุตเตชนา : แกล้วกล้า กระตุ้นคนฟังให้มีกำลังใจ มั่นใจ และ 4) สัมปหังสนา : ร่าเริง คนฟังร่าเริง เบิกบาน ปลอดภัยให้เกิดสันติสุข

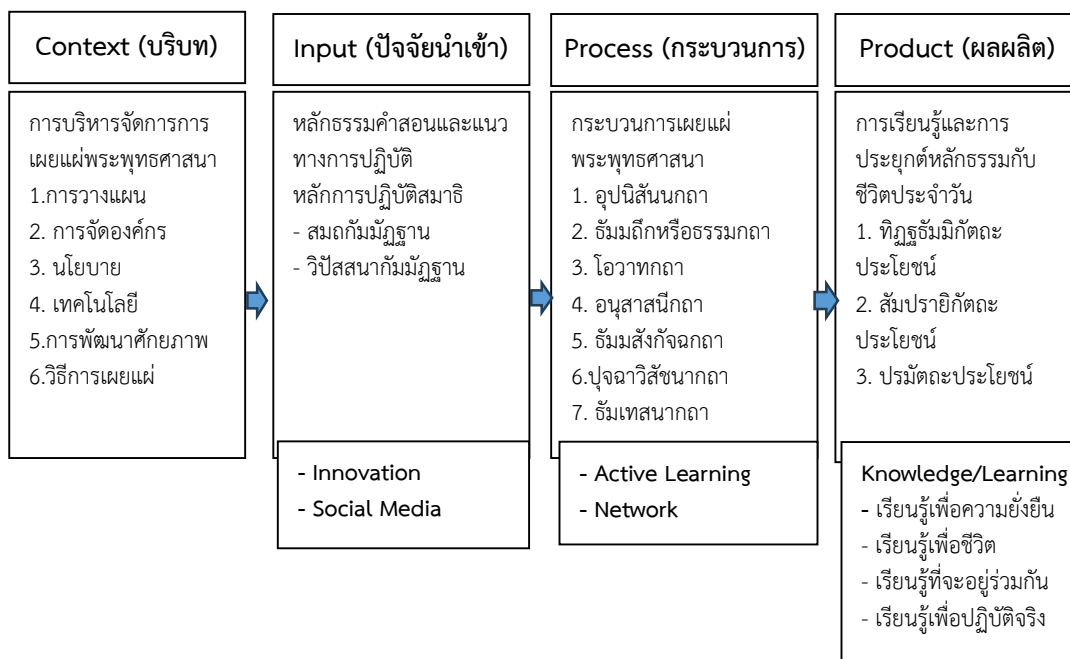
กระบวนการเผยแพร่ธรรมคำสอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ประกอบด้วย 1) ผู้ส่งสาร (sender หรือ แหล่งสาร (Source) พระสงฆ์ผู้ส่งสารต้องเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม 2) สาร (Message) ยึดหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติในการดำรงชีวิตของพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน 3) ช่องทางการส่งสาร/สื่อ (Channel/ media) การใช้ช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ได้แก่ Facebook liveสด YouTube LINE@ เว็บไซต์ (www.) และ 4) ผู้รับสาร (Receivers) ผู้รับแนวทางคำสอนมาปฏิบัติตามวิถีชีวิตของตน

ปัจจุบันมีการทำสื่อสารพุทธธรรมออกมาหลายรูปแบบ เช่น ภาพนิ่ง วิดีโอทัศน์ หนังสือ และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ที่ได้รับการแปลเป็นต่างประเทศมีการพัฒนา Course work หรือ Application ที่มีเนื้อหาคำสอนธรรมะสำหรับใช้กับ แท็บเล็ต หรือ Mobile Phone

4. Product/Output (ผลผลิต) ผลที่เกิดจากการทำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ให้เกิดปัญญา และการประยุกต์หลักธรรมคำสอนให้เข้ากับวิถีชีวิตประจำวันทั้งงานวิจัยของ พระโสภณวชิรวาทิ (อาทิตย์ อดตเวที) (2566) พระมหาสนอง จำนิต และคณะ (2558) พระครูสิริธรรม ปากกิต (ภานุวัฒน์ แสนคำ) (2565) พระครูบวรกิตติคุณธาร (อนันต์วร ปญโญ) และคณะ (2564) พระศรีสิทธิวิเทศ (ธวัชชัย ธรรมโย) (2563) บทบาทหน้าที่ของพระธรรมทูตในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อการศึกษาอบรมให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติ ทางสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การสร้างภาคีเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยแสวงหาความเลื่อมใสศรัทธา และการยอมรับความแตกต่างทางด้านการพัฒนาศาสนาและวัฒนธรรม ให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข การหวังผลทางสังคมหะรุระ ผลประโยชน์ต่อประชาชนและผลประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมคือ 1) ทัศนธรรมมิกัตถะประโยชน์ (ประโยชน์ปัจจุบัน) 2) สัมปรายกัตถะประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และ 3) ปรมัตถะประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง) ส่งผลให้เกิดความรู้และการ

เรียนรู้ (Knowledge/Learning) ในรูปแบบของการเรียนรู้เพื่อความยั่งยืน การเรียนรู้เพื่อความสุขสงบ ในชีวิตการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ และการเรียนรู้เพื่อจะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง

4.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาสภาพและปัจจัยที่ส่งผลต่ออนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่โซเซียลมีเดีย

4.2.1 ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของ ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา	จำนวน	ร้อยละ
1. ตำแหน่งของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา		
1) พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง	20	10.80
2) พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง	25	13.50
3) พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มมร.	140	75.70
2. คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางโลก)		
1) ปริญญาตรี	98	53.00
2) ปริญญาโท	27	14.60
3) ปริญญาเอก	8	4.30

ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา	จำนวน	ร้อยละ
4) อื่น ๆ	52	28.10
3. คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางธรรม)		
1) นักธรรมตรี	3	1.60
2) นักธรรมโท	4	2.20
3) นักธรรมเอก	140	75.70
4) อื่น ๆ	38	20.50
4. จำนวนพรรษา		
1) 1 – 10 พรรษา	99	53.50
2) 11 – 20 พรรษา	48	25.90
3) 21 – 30 พรรษา	29	15.70
4) มากกว่า 30 พรรษา	9	4.90
5. โซเชียลมีเดียที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา		
1) Facebook	139	75.10
2) Twitter	3	1.50
3) You Tube	34	18.40
4) Instagram	12	6.50
5) Tik tok	22	11.90
6) Line	25	13.50
7) อื่นๆ (ใช้โซเชียลมีเดีย มากกว่า 1 ประเภท)	32	17.30

จากตารางที่ 4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มมร. (140 รูป) คิดเป็นร้อยละ 75.70 รองลงมาเป็น พระธรรมทูตต่างประเทศในกลุ่มน้ำโขง (20 รูป) คิดเป็นร้อยละ 10.80 และพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง (25 รูป) คิดเป็นร้อยละ 13.50 คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางโลก) ปริญญาตรี (98 รูป) คิดเป็นร้อยละ 53.00 รองลงมาเป็นคุณวุฒิทางการศึกษาอื่น ๆ (52 รูป) คิดเป็นร้อยละ 28.10 คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางธรรม) นักธรรมเอก (140 รูป) คิดเป็นร้อยละ 75.70 รองลงมาเป็น คุณวุฒิทางการศึกษาอื่น ๆ (38 รูป) คิดเป็นร้อยละ 20.50 และจำนวนพรรษา 1-10 พรรษา(99 รูป) คิดเป็นร้อยละ 53.50 รองลงมาเป็น 11-20 พรรษา (48 รูป) คิดเป็นร้อยละ 25.90 และ โซเชียลมีเดียที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ Facebook (139 รูป) คิดเป็นร้อยละ 75.10 รองลงมาเป็น You Tube (34 รูป) คิดเป็นร้อยละ 18.40

4.2.2 สภาพปัจจุบันในการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาสภาพปัจจุบันในการนำสื่อโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของในกลุ่มน้ำโขง 4 ด้านคือ 1) ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ 2) ด้านธรรมะที่เผยแผ่ 3) การ

นำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม และ 4) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ ผลการศึกษาโดยภาพรวมดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 สภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม

การนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่กลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอนศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. ด้านพระสงฆ์นักเผยแผ่	4.32	.67	มาก	4.71	.43	มากที่สุด	4.61	.53	มากที่สุด
2. ด้านหลักธรรมที่เผยแผ่	4.27	.65	มาก	4.72	.45	มากที่สุด	4.61	.54	มากที่สุด
3. การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม	4.31	.67	มาก	4.74	.47	มากที่สุด	4.63	.56	มากที่สุด
4. กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ	4.32	.75	มาก	4.74	.45	มากที่สุด	4.64	.57	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	4.30	.62	มาก	4.73	.42	มากที่สุด	4.62	.51	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า สภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.62$) เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านตามลำดับคือ 1) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ ($\bar{X} = 4.64$) 2) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม ($\bar{X} = 4.63$) 3) ด้านพระสงฆ์นักเผยแผ่ ($\bar{X} = 4.61$) และ 4) ด้านหลักธรรมที่เผยแผ่ ($\bar{X} = 4.61$)

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามกลุ่มของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากในกลุ่มน้ำโขงและพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร พบว่า

พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง มีความเห็นว่า สภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยภาพรวมมีการปฏิบัติ อยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 4.30$) เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้านตามลำดับคือ 1) ด้านพระสงฆ์นักเผยแผ่ ($\bar{X} = 4.32$) 2) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ ($\bar{X} = 4.32$) 3) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม ($\bar{X} = 4.31$) และ 4) ด้านหลักธรรมที่เผยแผ่ ($\bar{X} = 4.27$)

พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีความเห็นว่า สภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยภาพรวมมีการปฏิบัติ อยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X} = 4.73$) เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านตามลำดับคือ 1) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ ($\bar{X} = 4.74$) 2) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม ($\bar{X} = 4.74$) 3) ด้านหลักธรรมที่เผยแผ่ ($\bar{X} = 4.72$) และ 4) ด้านพระสงฆ์นักเผยแผ่ ($\bar{X} = 4.71$)

และผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรายละเอียดแต่ละด้าน ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 สภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอน ศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ
1. ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่									
1) รับรู้และเข้าใจบทบาทของพระสงฆ์นักทำหน้าที่เผยแผ่	4.29	.89	มาก	4.69	.61	มากที่สุด	4.59	.71	มากที่สุด
2) มีความเข้าใจกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่	4.33	.88	มาก	4.77	.45	มากที่สุด	4.66	.61	มากที่สุด
3) มีความเข้าใจถึงระดับการรับรู้ของกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์นำธรรมะไปเผยแผ่	4.24	.88	มาก	4.72	.56	มากที่สุด	4.61	.68	มากที่สุด
4) มีทัศนคติที่ดีต่อกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์นำธรรมะไปเผยแผ่	4.38	.65	มาก	4.66	.68	มากที่สุด	4.59	.68	มากที่สุด
5) พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมะมีการพัฒนาความรู้ทางธรรมะและทักษะในการเผยแผ่	4.33	.80	มาก	4.70	.51	มากที่สุด	4.61	.61	มากที่สุด
2. ด้านหลักธรรมที่เผยแผ่									
6) การจัดลำดับหรือคัดเลือกหลักธรรมะที่นำไปเผยแผ่ให้เหมาะสมกับกลุ่มหรือสังคมที่จะรับธรรมะไปปฏิบัติได้	4.20	.84	มาก	4.74	.50	มากที่สุด	4.61	.64	มากที่สุด

การนำโซเซียลมีเดียมาใช้ ในการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอน ศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล	$\bar{X}$	S.D.	แปล	$\bar{X}$	S.D.	แปล
			ความ			ความ			ความ
7) หลักธรรมที่กลุ่มหรือ ชุมชนสามารถรับรู้และ เข้าใจได้และสามารถนำไป ฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน	4.33	.77	มาก	4.74	.60	มากที่สุด	4.64	.66	มากที่สุด
8) จัดทำคำอธิบาย หลักธรรมที่สามารถเข้าใจ และจงใจให้กลุ่มหรือสังคม นำไปปฏิบัติ	4.27	.78	มาก	4.68	.58	มากที่สุด	4.58	.66	มากที่สุด
9) จัดทำภาษาและคติ ธรรมที่สอดคล้องกับสภาพ ของกลุ่มหรือสังคม	4.29	.89	มาก	4.74	.57	มากที่สุด	4.63	.69	มากที่สุด
10) ประยุกต์หลักธรรมกับ คุณภาพชีวิตของกลุ่มหรือ สังคมให้เป็นจริงและ สามารถปฏิบัติได้	4.27	.69	มาก	4.69	.61	มากที่สุด	4.59	.65	มากที่สุด
3. การนำหลักธรรมไปสู่ กลุ่มหรือสังคม									
11) พระสงฆ์นักเผยแผ่มี ความรู้ความชำนาญและ ประสบการณ์ที่ใช้เทคนิค วิธีการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อ ออนไลน์ต่าง ๆ	4.40	.65	มาก	4.69	.67	มากที่สุด	4.62	.67	มากที่สุด
12) มีความรู้ในการ เลือกใช้เครื่องมือสื่อสาร ผ่าน internet ในการเผย แผ่ธรรมะ	4.28	.80	มาก	4.75	.54	มากที่สุด	4.63	.65	มากที่สุด
13) พระสงฆ์นักเผยแผ่ใช้ รูปแบบหรือวิธีการที่ หลากหลายในการนำเสนอ ธรรมะบนสื่อออนไลน์	4.36	.74	มาก	4.79	.53	มากที่สุด	4.69	.62	มากที่สุด

การนำโซเชียลมีเดียมาใช้ ในการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอน ศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล	$\bar{X}$	S.D.	แปล	$\bar{X}$	S.D.	แปล
			ความ			ความ			ความ
14) มีการสร้างทีมงานใน การนำเสนอธรรมะผ่านสื่อ ออนไลน์ที่เร้าใจหรือจูงใจ กลุ่มหรือสังคม	4.31	.82	มาก	4.72	.55	มากที่สุด	4.62	.65	มากที่สุด
15) มีกำหนดช่องทาง ติดต่อกับพระสงฆ์นักเผย แผ่ เพื่อให้เกิดการสนทนา ธรรมะทางสื่อออนไลน์	4.22	.85	มาก	4.74	.54	มากที่สุด	4.62	.67	มากที่สุด
4. กลุ่มหรือสังคมผู้นำ หลักธรรมไปปฏิบัติ									
16) สามารถเข้าถึงและ ได้รับหลักธรรมะจาก พระสงฆ์นักเผยแผ่ผ่านสื่อ ออนไลน์ต่าง ๆ	4.29	.82	มาก	4.68	.64	มากที่สุด	4.58	.70	มากที่สุด
17) มีความซาบซึ้งและ สามารถนำหลักธรรมไป ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน	4.38	.86	มาก	4.73	.55	มากที่สุด	4.64	.65	มากที่สุด
18) มีการเชิญชวนและ จัดตั้งกลุ่มหรือชมรมใน การติดตามและรับฟัง ธรรมะ	4.31	.85	มาก	4.72	.59	มากที่สุด	4.62	.68	มากที่สุด
19) ผู้รับฟังธรรมะผ่านสื่อ ออนไลน์สามารถจัดตั้ง เครือข่ายสังคมธรรมะ ออนไลน์ได้	4.33	.88	มาก	4.76	.49	มากที่สุด	4.65	.63	มากที่สุด
20) มีการพัฒนาและ เรียนรู้หลักธรรมะในระดับ ที่สูงขึ้น	4.27	.81	มาก	4.80	.55	มากที่สุด	4.68	.66	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	4.30	.62	มาก	4.73	.42	มากที่สุด	4.62	.51	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.3 พบว่า สภาพปัจจุบันในการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม

1) ด้านพระสงฆ์นักเผยแผ่ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) มีความเข้าใจกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่ ($\bar{X} = 4.66$) 2) มีความเข้าใจถึงระดับการรับรู้ของกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์นำธรรมะไปเผยแผ่ ($\bar{X} = 4.61$) และ 3) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะมีการพัฒนาความรู้ทางธรรมะและทักษะในการเผยแผ่ ($\bar{X} = 4.61$)

2) ด้านธรรมะที่เผยแผ่ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) หลักธรรมที่กลุ่มหรือชุมชนสามารถรับรู้และเข้าใจได้และสามารถนำไปฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = 4.64$) 2) จัดทำภาษาและคติธรรมที่สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มหรือสังคม ($\bar{X} = 4.63$) และ 3) การจัดทำคำหรือคัดเลือกหลักธรรมะที่นำไปเผยแผ่ให้เหมาะสมกับกลุ่มหรือสังคมที่จะรับธรรมะไปปฏิบัติได้ ($\bar{X} = 4.61$)

3) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ใช้รูปแบบหรือวิธีการที่หลากหลายในการนำเสนอธรรมะบนสื่อออนไลน์ ($\bar{X} = 4.69$) 1) มีความรู้ในการเลือกใช้เครื่องมือสื่อสารผ่าน internet ในการเผยแผ่ธรรมะ ($\bar{X} = 4.63$) และ 3) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่มีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ที่ใช้เทคนิควิธีการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ($\bar{X} = 4.62$)

4) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) มีการพัฒนาและเรียนรู้หลักธรรมะในระดับที่สูงขึ้น ($\bar{X} = 4.68$) 2) ผู้รับฟังธรรมะผ่านสื่อออนไลน์สามารถจัดตั้งเครือข่ายสังคมธรรมะออนไลน์ได้ ($\bar{X} = 4.65$) และ 3) มีความซาบซึ้งและสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = 4.64$)

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามกลุ่มของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากประเทศในกลุ่มน้ำโขงและพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มมร. พบว่า

พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง มีความเห็นว่า สภาพปัจจุบันในการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีระดับการปฏิบัติดังนี้

1) ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) มีทัศนคติที่ดีต่อกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์นำธรรมะไปเผยแผ่ ($\bar{X} = 4.38$) 2) มีความเข้าใจกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่ ($\bar{X} = 4.33$) และ 3) พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมะมีการพัฒนาความรู้ทางธรรมะและทักษะในการเผยแผ่ ($\bar{X} = 4.33$)

2) ด้านธรรมะที่เผยแผ่ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) หลักธรรมที่กลุ่มหรือชุมชนสามารถรับรู้และเข้าใจได้และสามารถนำไปฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = 4.33$) 2) จัดทำภาษาและคติธรรมที่สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มหรือสังคม ($\bar{X} = 4.29$) และ 3) ประยุกต์หลักธรรมกับคุณภาพชีวิตของกลุ่มหรือสังคมให้เป็นจริงและสามารถปฏิบัติได้ ($\bar{X} = 4.27$)

3) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) พระสงฆ์นักเผยแผ่มีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ที่ใช้เทคนิควิธีการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ($\bar{X} = 4.40$) 2) พระสงฆ์นักเผยแผ่ใช้รูปแบบหรือวิธีการที่หลากหลายในการนำเสนอธรรมะบนสื่อออนไลน์ ($\bar{X} = 4.36$) และ 3) มีการสร้างทีมงานในการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ที่เร้าใจหรือจูงใจกลุ่มหรือสังคม ($\bar{X} = 4.31$)

4) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) มีความซาบซึ้งและสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = 4.38$) 2) ผู้รับฟังธรรมะผ่านสื่อออนไลน์สามารถจัดตั้งเครือข่ายสังคมธรรมะออนไลน์ได้ ($\bar{X} = 4.33$) และ 3) มีการเชิญชวนและจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมในการติดตามและรับฟังธรรมะ ($\bar{X} = 4.31$)

พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร. มีความเห็นว่า สภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีระดับการปฏิบัติดังนี้

1) ด้านพระสงฆ์นักเผยแพร่ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) มีความเข้าใจกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแพร่ ($\bar{X} = 4.77$) 2) มีความเข้าใจกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแพร่ ($\bar{X} = 4.72$) และ 3) พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมะมีการพัฒนาความรู้ทางธรรมะและทักษะในการเผยแพร่ ($\bar{X} = 4.70$)

2) ด้านธรรมะที่เผยแพร่ พบว่า มีการปฏิบัติในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) การจัดทำคำดับหรือคัดเลือกหลักธรรมะที่นำไปเผยแพร่ให้เหมาะสมกับกลุ่มหรือสังคมที่จะรับธรรมะไปปฏิบัติได้ ($\bar{X} = 4.74$) 2) จัดทำภาษาและคติธรรมที่สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มหรือสังคม ($\bar{X} = 4.74$) และ 3) หลักธรรมที่กลุ่มหรือชุมชนสามารถรับรู้และเข้าใจได้และสามารถนำไปฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = 4.74$)

3) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) พระสงฆ์นักเผยแผ่ใช้รูปแบบหรือวิธีการที่หลากหลายในการนำเสนอธรรมะบนสื่อออนไลน์ ($\bar{X} = 4.79$) 2) มีความรู้ในการเลือกใช้เครื่องมือสื่อสารผ่าน internet ในการเผยแพร่ธรรมะ ($\bar{X} = 4.75$) และ 3) มีกำหนดช่องทางติดต่อกับพระสงฆ์นักเผยแผ่ เพื่อให้เกิดการสนทนาธรรมะทางสื่อออนไลน์ ($\bar{X} = 4.74$)

4) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) มีการพัฒนาและเรียนรู้หลักธรรมะในระดับที่สูงขึ้น ($\bar{X} = 4.80$) 2) ผู้รับฟังธรรมะผ่านสื่อออนไลน์สามารถจัดตั้งเครือข่ายสังคมธรรมะออนไลน์ได้ ($\bar{X} = 4.76$) และ 3) มีความซาบซึ้งและสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = 4.73$)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างทางความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาผู้นำโขงและพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรม

ตารางที่ 4.4 เปรียบเทียบความแตกต่างทางความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

การนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่กลุ่มน้ำโขง		พระสงฆ์สอนศีลธรรม		t	p-value
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านพระสงฆ์นักเผยแผ่	4.32	.67	4.71	.43	-3.588	.001
2. ด้านธรรมะที่เผยแพร่	4.27	.65	4.72	.45	-2.997	.004

การนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ลุ่มน้ำโขง		พระสงฆ์สอนศีลธรรม		t	p-value
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
3. การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม	4.31	.67	4.74	.47	-3.428	.001
4. กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ	4.32	.75	4.74	.45	-3.009	.004
รวมเฉลี่ย	4.30	.62	4.73	.42	-2.483	.016

จากตารางที่ 4.4 พบว่า พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขงและพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แตกต่างกันทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2.3 ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงและพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร เพื่อให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้นมีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการนำนวัตกรรมการเผยแผ่ไปใช้หรือนำไปปฏิบัติ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางที่ 4.5-4.7

ตารางที่ 4.5 ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม

ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอนศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม	3.67	.42	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.57	.43	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.60	.43	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ	3.65	.48	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.56	.42	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.58	.43	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3.62	.43	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.58	.40	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.59	.40	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
รวมเฉลี่ย	3.64	.41	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.57	.38	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.59	.38	เห็นด้วยอย่างยิ่ง

จากตารางที่ 4.5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X}$ =3.59) และเมื่อพิจารณาใน

รายด้านก็พบว่า มีระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกด้าน ตามลำดับดังนี้ 1) ปัจจัยทางด้านบริบทสังคม ($\bar{X}$ =3.60) 2) องค์ประกอบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ($\bar{X}$ =3.59) และ 3) ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ ($\bar{X}$ =3.58)

พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงมีความเห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X}$ =3.64) และเมื่อพิจารณาในรายด้านก็พบว่า มีระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกด้าน ตามลำดับดังนี้ 1) ปัจจัยทางด้านบริบทสังคม ($\bar{X}$ =3.67) 2) ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ ($\bar{X}$ =3.65) และ 3) องค์ประกอบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ($\bar{X}$ =3.62)

และพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มมร. มีความเห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X}$ =3.57) และเมื่อพิจารณาในรายด้านก็พบว่า มีระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกด้าน ตามลำดับดังนี้ 1) องค์ประกอบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ($\bar{X}$ =3.58) 2) ปัจจัยทางด้านบริบทสังคม ($\bar{X}$ =3.57) และ 3) ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ ($\bar{X}$ =3.56)

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละด้านจำแนกตามกลุ่มของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัด มมร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 ปัจจัยสำคัญของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแพร่กลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอนศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม									
1) สถานภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนหรือสังคม	3.67	.52	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.58	.55	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.60	.54	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2) สภาพสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนหรือสังคม	3.69	.46	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.56	.50	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.59	.49	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3) สภาพเครือข่ายสังคม ชุมชนหรือกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธ	3.67	.52	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.57	.51	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.59	.51	เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผล ต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่กลุ่ม น้ำโขง			พระสงฆ์สอนศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ
2. ปัจจัยทางด้าน การบริหารจัดการ									
4) การวางแผนกลยุทธ์ขององค์กร สำนักผู้ทำหน้าที่เผย แผ่พระพุทธศาสนา	3.64	.61	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.49	.69	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.53	.68	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
5) การบริหารจัดการ บุคลากรด้านการเผย แผ่พระพุทธศาสนา	3.64	.65	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.54	.59	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.57	.61	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
6) การพัฒนาทักษะ ความสามารถของ องค์กรและบุคลากร ที่ดำเนินการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	3.69	.51	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.64	.50	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.65	.50	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
7) ความเชื่อถือ ศรัทธาในคำสอนหรือ ธรรมะทาง พระพุทธศาสนาของ บุคคลและสังคม	3.62	.58	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.56	.57	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.58	.57	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
3. องค์ประกอบของ การเผยแผ่ พระพุทธศาสนา									
8) การปฏิบัติของ พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ พระพุทธศาสนา	3.69	.51	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.62	.50	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.64	.50	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
9) จำนวนพระสงฆ์ และพระธรรมทูต ผู้ทำการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	3.58	.54	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.56	.51	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	3.56	.52	เห็นด้วย อย่างยิ่ง

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอนศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
10) การพัฒนาความรู้ ทักษะและประสบการณ์ของพระสงฆ์และพระธรรมทูตผู้ทำการเผยแผ่	3.51	.63	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.45	.61	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.46	.62	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
11) การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาและที่เกี่ยวข้อง	3.67	.48	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.68	.47	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.68	.47	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
12) เครือข่ายพระพุทธศาสนาบนสื่อสังคมออนไลน์	3.67	.48	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.61	.49	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.63	.48	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
รวมเฉลี่ย	3.64	.41	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.57	.38	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	3.59	.38	เห็นด้วยอย่างยิ่ง

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X} = 3.59$) และเมื่อพิจารณาในรายด้าน

1. ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกเรื่อง 3 เรื่องแรก คือ 1) สถานภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนหรือสังคม ($\bar{X} = 3.60$) 2) สภาพสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนหรือสังคม ($\bar{X} = 3.59$) และ 3) สภาพเครือข่ายสังคมชุมชนหรือกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธ

2. ปัจจัยทางการบริหารจัดการ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกเรื่อง 3 เรื่องแรก คือ 1) การพัฒนาทักษะความสามารถขององค์กรและบุคลากรที่ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.65$) 2) ความเชื่อถือศรัทธาในคำสอนหรือธรรมะทางพระพุทธศาสนาของบุคคลและสังคม ($\bar{X} = 3.58$) และ 3) การบริหารจัดการบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.57$)

3. องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกเรื่อง 3 เรื่องแรก คือ 1) การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาและที่เกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 3.68$) 2) การปฏิบัติของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.64$) และ 3) เครือข่ายพระพุทธศาสนาบนสื่อสังคมออนไลน์ ($\bar{X} = 3.63$)

พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง มีความเห็นว่า ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง โดยภาพรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X}=3.64$) และเมื่อพิจารณาในรายเรื่อง พบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกเรื่อง ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ทุกเรื่อง ตามลำดับดังนี้ 1) สภาพสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนหรือสังคม ($\bar{X}=3.69$) 2) สถานภาพชีวิตและความ เป็นอยู่ของคนในชุมชนหรือสังคม ($\bar{X} = 3.67$) และ 3) สภาพเครือข่ายสังคม ชุมชนหรือกลุ่มผู้นับถือ ศาสนาพุทธ ($\bar{X}=3.67$)

2. ปัจจัยทางการบริหารจัดการ อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ทุกเรื่อง ตามลำดับดังนี้ 1) การพัฒนาทักษะความสามารถขององค์กรและบุคลากรที่ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X}=3.69$) 2) การวางแผนกลยุทธ์ขององค์กร สำนักผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X}=3.64$) และ 3) การ บริหารจัดการบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.64$)

3. องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ทุกเรื่อง ตามลำดับดังนี้ 1) การปฏิบัติของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.69$) 2) การจัดกิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาและที่เกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 3.67$) และ 3) เครือข่าย พระพุทธศาสนาบนสื่อสังคมออนไลน์ ($\bar{X} = 3.67$)

พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มมร. มีความเห็นว่า ปัจจัยสำคัญส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X} = 3.57$) และเมื่อพิจารณาในราย เรื่อง พบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกเรื่อง ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ทุกเรื่อง ตามลำดับดังนี้ 1) สถานภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนหรือสังคม ($\bar{X} = 3.58$) 2) สภาพเครือข่ายสังคม ชุมชนหรือกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธ ($x=3.57$) และ 3) สภาพสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของคนใน ชุมชนหรือสังคม ($x=3.56$)

2. ปัจจัยทางการบริหารจัดการ อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ทุกเรื่อง ตามลำดับดังนี้ 1) การพัฒนาทักษะความสามารถขององค์กรและบุคลากรที่ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.64$) 2) ความเชื่อถือศรัทธาในคำสอนหรือธรรมะทางพระพุทธศาสนาของบุคคลและสังคม ($\bar{X} = 3.57$) และ 3) การบริหารจัดการบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.54$)

3. องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ทุกเรื่อง ตามลำดับดังนี้ 1) การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาและที่เกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 3.68$) 2) การปฏิบัติของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.62$) และ 3) เครือข่าย พระพุทธศาสนาบนสื่อสังคมออนไลน์ ($\bar{X} = 3.61$)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างทางความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงและพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมใน โรงเรียนสังกัด มมร

ตารางที่ 4.7 เปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่กลุ่มน้ำโขง		พระสงฆ์สอนศีลธรรม		t	p-value
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม	3.67	.42	3.57	.43	.162	.103
2. ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ	3.65	.48	3.56	.42	.231	.089
3. องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3.62	.43	3.58	.40	.586	.038
รวมเฉลี่ย	3.64	.41	3.57	.38	.281	.071

จากตารางที่ 4.7 พบว่า พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกลุ่มแม่น้ำโขง และพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านองค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.3 วัตถุประสงค์ข้อ 2 สร้างและพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้โซเชียลมีเดีย

4.3.1 นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book)

จากการประชุมพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขงและประเทศที่เข้าร่วม จำนวน 13 ประเทศ (ซึ่งได้จัดขึ้นทุกปีต่อเนื่องกันมา ปีนี้เป็นการประชุมพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากประเทศในกลุ่มน้ำโขงครั้งที่ 11 จุดมุ่งหมายประการหนึ่งของการจัดให้มีการประชุมพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากประเทศในกลุ่มน้ำโขงก็คือ การศึกษาค้นคว้าแนวทางหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับศาสนิกชนผู้นับถือศาสนาพุทธในประเทศต่าง ๆ และในคราวการประชุมพระสงฆ์นักเผยแผ่จากประเทศในกลุ่มน้ำโขงและประเทศผู้เข้าร่วมครั้งที่ 6-7 ได้มีการอภิปรายถึง หลักการ วิธีการ และผลของการปฏิบัติสมาธิในปี 2565 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยร่วมกับคณาจารย์และนักวิชาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ร่วมประชุมเพื่อจัดทำแนวทางปฏิบัติสมาธิ (Guideline for Meditation Practice) ขึ้นโดยมีเนื้อหาประกอบด้วย 12 แนวทาง (Guideline) ดังนี้

แนวทางที่ 1 Guideline 1	ประวัติพระพุทธศาสนา : ประวัติพระพุทธเจ้า Study the History of Buddhism: Buddha's History
แนวทางที่ 2 Guideline 2	วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : หลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนา Teaching Method: Important Doctrines of Buddhism
แนวทางที่ 3	หลักการปฏิบัติสมาธิในพุทธศาสนา

Guideline 3	Principle of Meditation Practice in Buddhism - Samatha Meditation - Vipassana Meditation
แนวทางที่ 4 Guideline 4	การปฏิบัติกัมมัฏฐาน (สมาธิ) ในประเทศไทย Kammattana (Meditation) Practice in Thailand - Bud-dho meditation model - Anapanasati meditation (Breath meditation) model - Rising and Falling meditation method - Rupa Nama meditation model - Samma Arahant meditation model
แนวทางที่ 5 Guideline 5	พระบูรพาจารย์ศึกษา : หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต, พระโพธิญาณเถระ (หลวงพ่อชา สุภัทโท) และสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) Pra Buraphachan Suksa : Luang Pu Man Bhuridatto, Pra Bodhinanathera (Luang Por Cha Sudhadho), Somdet Pra Nanavajirottama
แนวทางที่ 6 Guideline 6	การปฏิบัติสมาธิขั้นพื้นฐาน : การฝึกอบรมสมาธิของหลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร Basic Meditation Practice; Meditation Training from Luang Por Wiriyang - Basic Meditation with Walking Posture: Walking Meditation - Basic Meditation Practice in Sitting Posture: Sitting Meditation
แนวทางที่ 7 Guideline 7	การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน : การทำสมาธิของหลวงพ่อชา สุภัทโธ Sammatha Kammattana Practice; Luang Por Cha's Meditation Sitting Meditation & Walking Meditation
แนวทางที่ 8 Guideline 8	การทำสมาธิวิปัสสนากัมมัฏฐาน Vipassana Meditation
แนวทางที่ 9 Guideline 9	การปฏิบัติสติปัฏฐาน Satipathana Practice กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน (Kayanupassana Satipathana) 1) Anapanassati 2) Iriyabot 3) the Sampajanna 4) Patigulmanasikara 5) Manasikaradhathu and 6) Navasivathika
แนวทางที่ 10 Guideline 10	จุดงักปฏิบัติ Practicing Pilgrimage 13 จุดงัก 13 องค์คุณเครื่องสลัดหรือกำจัดกิเลส ข้อปฏิบัติประเภทวัตร ที่ผู้ปฏิบัติจะพึงสมาทานประพฤติได้ เพื่อเป็นอุบายขัดเกลากิเลส ช่วยส่งเสริมความมักน้อยและสันโดษ หมวดที่ 1 จีวรปฏิสังยุต (Jiwarapatisangyut:เกี่ยวกับจีวร)

	<p>1) บังสุกุลิ๊งคะ ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร 2) เตจิวริ๊งคะ ถือเพียงไตรจีวรเป็นวัตร หมวดที่ 2 ปินทปาตปฏิสังยุต (Pindapatapatisangyut : เกี่ยวกับปินทปาต) 3) ปินทปาตปฏิสังคะ เที่ยวปินทปาตเป็นวัตร 4) สปะทานจาริกังคะ เที่ยวปินทปาตไปตามลำดับเป็นวัตร 5) เอกาสนิกังคะ ฟังฉัน ฌ อาสนะเดียวเป็นวัตร 6) ปัตตปินทังคะ ฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร 7) ขลุปัจฉาภัตติกังคะ ห้ามภัตที่ถวายเป็นวัตร หมวดที่ 3 เสนาสนปฏิสังยุต (Senasanapatisangyut :เกี่ยวกับเสนาสนะ) 8) อารัญญิกังคะ ถืออยู่ป่าเป็นวัตร อยู่ห่างบ้านคนอย่างน้อย 500 ขั้วรณหรือ 25 เส้น 9) รุกขมุลิกังคะ ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร 10) อัปโภคาลิกังคะ ถืออยู่ที่แจ้งเป็นวัตร 11) โสสานิกังคะ ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร 12) ยถาสันถติกังคะ ถืออยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้ หมวดที่ 4 วิริยปฏิสังยุต (Viriyapatisangyut: เกี่ยวกับความพากเพียร) 13) เนสัชชิกังคะ ถือการนั่งเป็นวัตร เว้นการนอน</p>
<p>แนวทางที่ 11 Guideline 11</p>	<p>ธรรมยัตตราจาริก การปฏิบัติธรรมที่วัดป่า Dhamma Yatra Jarik in the Forest Monasteries - วัดป่าบ้านตาด - วัดถ้ำสหายธรรมจันทร์นิมิต (วัดทับกุง)</p>
<p>แนวทางที่ 12 Guideline 12</p>	<p>อาจารย์วัตร Acariyawatra Study วิธีประพฤติชอบในอาจารย์ อาจารย์วัตร-อันเตวาสิกวัตร อาจารย์วัตร ธรรมเนียมวัตรหรือข้อปฏิบัติต่อพระอาจารย์ หน้าที่อันเตวาสิก พึงกระทำต่อพระอาจารย์ของตน อันเตวาสิกวัตร ธรรมเนียมวัตรหรือข้อปฏิบัติต่ออันเตวาสิก หน้าที่อันพระ อาจารย์พึงกระทำต่ออันเตวาสิก</p>

การพัฒนาวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เมื่อได้เป็นหนังสือเอกสาร (Documentary) แนวทางการปฏิบัติสมาธิ (Meditation Practice) ซึ่งประกอบด้วยคำอธิบายและเนื้อหาตลอดจนแนวทางปฏิบัติแล้ว เพื่อให้การดำเนินการเผยแผ่ แนวทางปฏิบัติสมาธิเป็นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ผู้วิจัยจึงได้นำหนังสือเอกสารแนวทางการปฏิบัติสมาธิมาพัฒนาเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางด้านเทคโนโลยีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นสื่อวัตกรรมการสำเร็จรูปพร้อมทั้งการจัดระบบการนำเสนอเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้และนำเข้าสู่ระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อให้ วัด สำนักสงฆ์ และสถานปฏิบัติธรรมต่าง ๆ

ของประเทศในกลุ่มน้ำโขง สามารถดาวน์โหลดนำไปใช้เพื่อการเผยแพร่ฝึกอบรมและปฏิบัติแก่พุทธศาสนิกชน ที่อยู่ในกลุ่มหรือชุมชนสังคมออนไลน์ของวัด สำนักสงฆ์ หรือสถานปฏิบัติธรรมได้อีกประกอบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

1. หลักการและเหตุผล (Principles and Reasons)
2. วัตถุประสงค์ (Objectives)
3. แนวทางการจัดการ (Management Guideline) แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ
  - 1) Theory : Principles of Meditation and Dhamma ภาคทฤษฎี : หลักการสมาธิธรรมะ
    - (1) History of Buddhism Study ประวัติพระพุทธศาสนา
    - (2) Important Teaching of Buddhism หลักธรรมคำสอนที่สำคัญ
    - (3) Meditation Practice in Buddhism การปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนา
    - (4) Meditation Practice in Thailand การปฏิบัติสมาธิในประเทศไทย
    - (5) Former Teachings of Buddhism Monk Study คำสอนของพระสงฆ์ในสมัย

พุทธกาล

2) Practice : Dhamma Practice and Meditation Practice ภาคปฏิบัติ : การปฏิบัติธรรมและสมาธิ

- (1) Basic Meditation Practice การปฏิบัติสมาธิเบื้องต้น
- (2) Samatha Meditation Practice สมถสมาธิ (สมถกัมมัฏฐาน)
- (3) Vipassana Meditation Practice วิปัสสนากัมมัฏฐาน
- (4) Satipatthana Practice Study สติปัฏฐาน

3) Dhutanga : Follows the Footsteps of Great Teachers ชุตังค : การก้าวอย่างตามรอยพระอรหันต์

- (1) Dhutanga Practice B การปฏิบัติชุตังค B
- (2) Pilgrimage to Practice Monastery การแสวงบุญ
- (3) Acanyawatra Study อาจารย์วัตร

ผู้วิจัยได้นำนวัตกรรมสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) “แนวทางการปฏิบัติสมาธิ” ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขงได้นำไปปฏิบัติเผยแพร่ในกลุ่มหรือชุมชนสังคมออนไลน์ของพุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติสมาธิกับวัด สำนักสงฆ์หรือสถานปฏิบัติธรรมต่าง ๆ และในประเทศไทยจะเป็นพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

1. Studying the History of Buddhism (การศึกษาประวัติพระพุทธศาสนา)

พุทธประวัติ (Buddha's history)

พระพุทธเจ้าทรงมีพระนามว่า สิทธัตถะ หมายถึง ผู้สำเร็จความมุ่งหมายแล้วหรือผู้ปรารถนาสิ่งใดย่อมได้สิ่งนั้นทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ และพระนางสิริมหามายา (สกุลโกถิยะวงศ์) กรุงเทวทหะ แคว้นโกศริยะ พระพุทธเจ้าทรงประสูติที่กานต์ใต้ต้นสาละ ณ สวนลุมพินี วันขึ้น 15 ค่ำเดือนวิสาขะ ขณะทรงประสูติเจ้าชายสิทธัตถะทรงดำเนินด้วยพระบาท 7 ก้าวและมีดอกบัวผุดขึ้นมารองรับพระบาททรงเปล่งวาจาว่า เราเป็นเลิศที่สุดในโลก ประเสริฐ

ที่สุดในโลก การเกิดครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายของเรา ความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าจะสำเร็จเพราะตั้ง
ความปรารถนาประกอบด้วยธรรมสโมธาน 8 ประการ

1. เป็นมนุษย์
2. เป็นบุรุษเพศสมบูรณ์ (สตรีหรือกะเทยเป็นไม่ได้)
3. มีเหตุสมบูรณ์คือมีนิสัยบารมีพร้อมทั้งการปฏิบัติประมาลกิน เป็นเหตุให้บรรลุพระอรหันต์
ในอันทภาพ นั้นได้แล้ว แต่เพราะปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าจึงไม่สำเร็จก่อน
4. ได้เห็นพระศาสดาคือได้เกิดทันตลอดจนได้เข้าเฝ้าและได้ทำความดีถวายพระพุทธเจ้า
พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง
5. บรรพชาคือถือบวชเป็นนักบวช เช่น ฤๅษี ดาบส (ต้องเป็นบรรพชิตไม่ใช่คฤหัสถ์)
6. ถึงพร้อมด้วยคุณคือได้อภิญญา 5 สมบัติ 8 หมายถึงการได้สมาธิจิตอย่างสูงจนจิตบังเกิด
ความรู้ความเห็นอย่าง มีตา มีหู รับรู้เห็นเกินมนุษย์สามัญที่เรียกว่าตาทิพย์ หูทิพย์
7. ถึงพร้อมด้วยอธิการคือการกระทำอันดีเยี่ยม ถึงอาจบริจาชีวิตของตนเพื่อพระพุทธเจ้า
ได้

8. มีฉันทะคือมีความพึงพอใจการเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแรงกล้ามีอุตสาหพยายามยิ่งใหญ่จน
เปรียบเหมือนว่ายอมแบกโลกทั้งโลกเพื่อนำไปสู่แดนเกษมได้

ก่อนจะมาเป็นพระพุทธเจ้าพระโพธิสัตว์ก็ได้บำเพ็ญ พุทธกาลธรรม 10 ประการ ที่เรียกว่า
บารมี แปลว่า อย่างยิ่งโดยบำเพ็ญตลอด 4 อสงไขย 100,000 กลับจึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่
28 พระนามว่า “พระโคตมหรือโคตมะ” พุทธกาลธรรม 10 ประการได้แก่

1. บำเพ็ญทานสละบริจาสิ่งทั้งปวงจนถึงร่างกายและชีวิตให้ได้หมดสิ้นเหมือนอย่างเท
ภาชนะใส่น้ำกว่าจนหมดน้ำ
2. บำเพ็ญศีลรักษาศีลยิ่งกว่าชีวิตเหมือนอย่างเนื้อทรายรักษาขนยิ่งกว่าชีวิต
3. บำเพ็ญเนกขัมมะออกจากกามจากบ้านเรือนเหมือนอย่างมุ้งออกจากพันธนาการ
4. บำเพ็ญปัญญาเข้าหาศึกษาใต้ถามบัณฑิตโดยไม่เน้นว่าจะเน้นบุคคลมีชาติฉัณวารณะ ต่ำ
ปานกลางหรือ สูง เหมือนอย่างภิกษุเที่ยวบิณฑบาตรรับไปตามลำดับไม่เว้นแม้บัณฑิตตระกูลต่ำ
5. บำเพ็ญกิริยามีความเพียรไม่ย่อหย่อนทุกอิริยาบถเหมือนอย่างสิหราชมีความเพียรมั่นคงใน
อิริยาบถทั้งปวง
6. บำเพ็ญขันตอดทนทั้งในกายย่องทั้งในการดูหมิ่นแคลนเหมือนอย่างแผ่นดินใคร่ทั้งของ
สะอาดหรือไม่สะอาดก็รองรับได้ทั้งนั้น
7. บำเพ็ญสัจจะรักษาความจริงไม่พูดเท็จทั้งที่รู้แม้ฟ้าจะผ่า แม้ไม่พูดเท็จก็ไม่ยอมพูดเท็จ
เหมือนอย่างดาวโอสธิดำเนินไปในวิถีของตนเที่ยงตรงทุกฤดู
8. บำเพ็ญอธิษฐานตั้งใจมุ่งมั่นไม่หวั่นไหวเด็ดเดี่ยว แน่นอนในสิ่งที่อธิษฐานใจไว้เหมือนอย่าง
ภูผาหินไม่หวั่นไหวเมื่อถูกลมกระทบทุกทิศ
9. บำเพ็ญเมตตาแผ่มิตรภาพไมตรีจิตร ไม่คิดโกรธอาฆาต มีจิตสม่าเสมอเป็นอันเดียวทั้งใน
ผู้ให้และผู้ไม่ให้คุณ หรือให้โทษเหมือนน้ำแผ่ความเย็นไปให้อย่างเดียวกันแก่คนทั้งชั่วทั้งดี
10. บำเพ็ญอุเบกขาวางจิตมัธยัสถ์ เป็นกลางทั้งในคราวสุข คราวทุกข์ เหมือนอย่างแผ่นดิน
เมื่อใดที่ของสะอาดหรือไม่สะอาดลงไปก็มีธยัสถ์เป็นกลาง

เจ้าชายสิทธัตถะมีพระชนมายุ 16 พรรษา ได้อภิเษกสมรสกับพระนางโศธราพิมพา และทรงเสวยสุขสมบัติจนพระชนมายุ 29 พรรษา ทรงเบื่อหน่ายในโลกียวิสัย จึงตัดสินพระทัยทรงออกผนวชแสวงหาธรรมวิธีดับทุกข์และทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่ 6 ปี ทรงตรัสรู้ตอนเช้าวันเพ็ญเดือนหกปีระกาเมื่อพระชนมายุ 35 พรรษา ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้คือ อริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค วันขึ้น 14 ค่ำเดือนอาสาฬห (เดือนแปด) ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ได้เสด็จไปหาปัญจวัคคีย์ และทรงแสดงธรรมในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปด เรียกว่า ธรรมจักรกัปปวัตนสูตร (สูตรของการหมุนวงล้อแห่งพระธรรมให้เป็นไป) คือ

1. ทรงชี้ทางผิด อันได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค (การประกอบตนให้ชุ่มอยู่ด้วยกาม) และอัตตกลมนานุโยค (การทรมานตนให้ลำบาก) ว่าเป็นส่วนสุดที่บรรพชิตไม่ควรดำเนินแต่เดินทางสายกลาง เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือ มรรคมืองค์แปด เป็นไปเพื่อพระนิพพาน

2. ทรงแสดงอริยสัจ 4

3. ทรงปฏิญาณว่าทรงตรัสรู้พระองค์เองและได้บรรลุธรรมวิเศษมาแล้ว

และส่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีก 45 พรรษาจึงเสด็จปรินิพพาน ทรงแสดงปัจฉิมโอวาทตรงกับวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือนหก) ณ ป่าไม้สาละ (สาละวันอุทยาน)

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราขอบอกเธอทั้งหลาย สังขารทั้งปวงมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา พวกเธอจึงทำประโยชน์ตนเองและประโยชน์ของผู้อื่นให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด (อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ) และทรงกล่าวพุทธโอวาทว่า

1. การบูชาพระองค์อย่างแท้จริงคือการปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม

2. พระพุทธศาสนิกชนที่ต้องการเฝ้าพระองค์ควรไปที่สังเวชนียสถาน

3. การวางตัวของภิกษุต่อสตรีต้องคุมสติอย่าแปรปรวนตามราคะตัณหา

4. พระบรมสารีริกธาตุเป็นเรื่องของกษัตริย์ (มัลลกษัตริย์) มิใช่กิจของสงฆ์

5. ความพลัดพรากเป็นธรรมดาของโลก

6. ธรรมและวินัยจะเป็นศาสดาแทนพระองค์ทั้งนี้เพราะบุคคลไม่เที่ยงแท้เท่ากับพระธรรมซึ่งเป็นสังขารธรรม

2. Important Doctrines of Buddhism

The Four Noble Truths อริยสัจ 4 ความจริงอันประเสริฐ

1) ทุกข์ (Suffering) : ธรรมที่ควรรู้ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ อันเกิดจาก ชันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตา (จักขุวิญญาณ) รูป หู (โสตวิญญาณ) เสียง จมูก (ฆานวิญญาณ) กลิ่น ลิ้น (ชีวหาวิญญาณ) รส กาย (กายวิญญาณ) สัมผัส ใจ (มโนวิญญาณ) การนึกคิด

2) สมุทัย (Samudaya) : หลักธรรมที่ควรละ เหตุเกิดแห่งความทุกข์ วิบัติ 4 อกุศลกรรมบถ 10 อบายมุข 6 เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์คือปัญหาความทะเยอทะยาน ความดิ้นรน ความปรารถนา ความกระหาย แบ่งเป็น 1) กามตัณหา (Kama-tanha) 2) ภวตัณหา (Bhava-tanha) 3) วิภวตัณหา (Vibhava-tanha)

3) นิโรธ (Nirodha) : หลักธรรมที่ทำให้บรรลุ ความดับทุกข์หรือดับปัญหาต่าง ๆ สามีสสุข นิรามิสสุข ความดับทุกข์เพราะดับกิเลสได้แบ่งเป็น 1) วิกัมภณนิโรธ ดับกิเลส ได้ชั่วคราว 2) ตทังค

นิโรธ ชัมภกิเลสไว้ด้วยกังวลญาณ 3) สมุจเฉตนิโรธ ดับกิเลสอย่างเด็ดขาด 4) ปฏิปัสสัทธินิโรธ ดับกิเลสด้วยสงบระงับ และ 5) นิสสรณนิโรธ ดับกิเลสด้วยการสลัดออกไป

4) มรรค (Magha) : หลักธรรมที่ควรเจริญ ข้อปฏิบัติที่ทำให้พ้นจากความทุกข์และปัญหาต่างๆ บุญพนิมิตของมัชฌิมาปฏิบัติ สติปัญญา 4 ธรรม 6 กุศลจิตติธรรม 4 กุศลกรรมบถ 10 มรรคมรรค 8 (อัญชังคิกมรรค) หรือทางมรรค 8 ประการ อันประเสริฐ ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้อง ตามทำนองครองธรรม 2) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ 3) สัมมาวาจา การเจรจาชอบ 4) สัมมากรรมันตะ การกระทำชอบ 5) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ 6) สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ 7) สัมมาสติ ความระลึกชอบ และ 8) สัมมาสมาธิ การใช้สมาธิในทางที่ถูกต้อง

3. Principles of Meditation in Buddhism

การทำสมาธิ คือการทำให้จิตว่างนิ่งสงบไม่ฟุ้งซ่าน ร่างกายทุกส่วนผ่อนคลาย จิตที่มีสมาธิเป็นจิตที่มีพลังสามารถแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ได้

สมาธิ คือ การทำจิตให้ตั้งมั่นแน่วแน่กับสิ่งที่กำหนดจนเกิดเป็นจิตอารมณ์เดียวเรียกว่า “เอกัคคตารมณ์” ทำให้มีพลังด้านจิตใจที่แข็งแกร่ง กายกับจิตประสานกันเป็นหนึ่งทำให้เกิดปัญญามองโลกตามความเป็นจริงสามารถแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ได้ส่งผลให้ชีวิตมีแต่ความสุขโดยมีสมาธิเป็นตัวกำกับ

สมาธิ หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ (สมณะ) สมาธิในทฤษฎี สมาธิพละ สัมมาสมาธิ สมาธิ สัมโพชฌงค์ที่เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคอันใดนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ (อภิ. สง. 34/15/29) (ศรีวิไล สิ้นประเสริฐ และคณะ, 2566 : 89)

การเรียนสมาธิของนักบริหาร ตามแนวทาง สมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) ก่อให้เกิด ศิล สมาธิ และปัญญา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการ พัฒนา ศักยภาพบุคลากร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้บริหาร ใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านการเรียนรู้ ซึ่งสามารถช่วยพัฒนาศักยภาพด้านการเพิ่มพูนความรู้ในการทำงานของนักบริหารได้ดีขึ้น คิดอย่างมีเหตุมีผล มีความคิด การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างว่องไว และเฉียบคมมากขึ้น เป็นเครื่องมือหรือวิธีการที่จะนำไปสู่การเกิด ปัญญา ในการเรียนรู้ความเป็นไปต่าง ๆ และสามารถนำความรู้ต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ 2) ด้านทักษะในการทำงาน ทำให้สามารถปรับพฤติกรรมผู้บริหารในรูปแบบของการแสดงออก และการตัดสินใจ ซึ่งสอดคล้อง กับงานที่ปฏิบัติอยู่ รวมถึงค่านิยมในการยอมรับฟังความเห็นอย่างสร้างสรรค์ การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ และการปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง และ 3) ด้านพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ช่วยระงับนิเวศน์ ที่เป็นอกุศลกรรมต่าง ๆ ของ ผู้บริหาร เช่น การใช้อารมณ์เกรี้ยวกราด จิตที่มีสมาธิ ช่วยผ่อนคลายทั้งสภาพกายและใจ ทำให้สามารถสะกดยั้งปลุกฝังความมั่นคงทางอารมณ์ และสร้างภูมิคุ้มกันโรคทางจิตใจ

"ทุกคนมีสมาธิ จึงพูดกันรู้เรื่อง เป็นสมาธิธรรมชาติ มีสมาธิเพราะนอนหลับ นอนไม่หลับเมื่อไร สมาธิเริ่มถอย เราทำสมาธิ เพื่อให้สมาธิมีประสิทธิภาพมากขึ้น สมาธิไม่ใช่ศาสนา ใคร ๆ ก็ทำได้แต่ก่อนเสื่อผ้า ที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ ฯลฯ พัฒนาขึ้นมาจากฝีมือของมนุษย์ หลวงปู่มั่นบอกหลวงพ่อว่า สัตว์ไม่มีการพัฒนา แต่มนุษย์สามารถพัฒนาได้ไม่หยุดยั้ง แต่ทำไมไม่มีใคร พัฒนาสมาธิให้ไฮเทค พัฒนาแต่โลกาภิวัตน์ ลัทธิธรรมาภิวัตน์ ตาซังจิงเอน ถ้าพัฒนาควบคู่ トラซังจะไม่เอนการทำสมาธิต้องการพลังจิต" (สมเด็จพระญาณวชิโรดม, 2559 อ้างถึงในพรเทพ โสภาคำ : 3)

สมาธิเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติจริง ฝึกปฏิบัติจนจิตอยู่ในภาวะของความเป็นอิสระ จิตก็จะเกิดความสงบ เกิดปัญญานำไปสู่ทางพ้นทุกข์ ให้สติตั้งมั่นอยู่ที่ไตรลักษณ์ พิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ให้รู้เห็นความเป็นจริง จุดประสงค์จำแนกได้เป็น 2 ทาง คือ 1) สติตั้งมั่นในการพิจารณา ปัญญาเพื่อให้จิตสงบ ซึ่งเรียกว่า สมถกัมมัฏฐาน มีอานิสงส์ให้บรรลุนิพพานสมาบัติ และ 2) สติตั้งมั่นในการพิจารณารูปนามเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเรียกว่า วิปัสสนากัมมัฏฐาน มีอานิสงส์ให้บรรลุนิพพาน มรรค ผล นิพพาน

สารัตถะหรือเป้าหมายหลักของการปฏิบัติสมาธิหรือการเจริญสมาธิ คือ ความหลุดพ้นจากสรรพาสวะกิเลส (วิมุตติ) ซึ่งวิมุตติ หรือความหลุดพ้น ในระดับสูงสุด ใช้ในความหมายต่างกันอย่างได้เป็น 3 อย่าง คือ 1) การหลุดพ้น กิริยาที่หลุดพ้นออกมาได้ หรืออาการที่เป็นไปในขณะหลุดพ้นเป็นอิสระ วิมุตติในความหมายอย่างนี้ เรียกว่ามรรค 2) ความเป็นผู้หลุดพ้น คือความเป็นอิสระในเมื่อหลุดพ้นออกมาได้แล้ว วิมุตติในความหมายเช่นนี้ เรียก ผล 3) ภาวะแห่งความเป็นผู้หลุดพ้น ภาวะแห่งความเป็นอิสระที่ผู้หลุดพ้นหรือผู้เป็นอิสระนั้นเข้าถึงและรู้สึกได้ ซึ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีความสุขสบายปลอดโปร่งโล่งใจ วิมุตติเรียกว่า นิพพาน (ที่.อ. 3/224) (ศรีวิไล สิ้นประเสริฐ และคณะ, 2566 : 90-91)

4. Kammatthana (Meditation) Practice in Thailand

การศึกษารูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (Kammatthana Meditation Practice) การศึกษาวิเคราะห์การทำสมาธิสายพุทธโธของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

ผลการศึกษากการทำสมาธิในพระพุทธศาสนา พบว่า การทำสมาธิในทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ มี 5 แนวทาง คือ

1. การทำสมาธิแนวทาง พุทโธ เป็นการปฏิบัติตามแนวทางของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโตโดยการฝึกจิตโดยใช้คำบริกรรมพุทโธ (เป็นพุทธานุสสติ) กำกับใจหรือคำบริกรรมอื่นใด หรือพุทโธพร้อมลมหายใจเข้า-ออก (อานาปานสติ) จนจิตมีสมาธิและกระทำจนชำนาญ (แต่ไม่ให้เกิด) ทำได้จากการนั่งสมาธิและเดินจงกรมหรือทุกอิริยาบถ รู้ว่าสมาธิในระดับใด (เป็นปัจเจกตั้งรู้ตัวเอง) เมื่อจิตมีกำลังทางสมาธิสมบูรณ์พร้อมแล้วให้พิจารณากายคตาสติ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก พิจารณา กลับไปกลับมา โดยอนุโลมและปฏิโลม จนกำลังของสมาธิอ่อนลง (รู้ตัวเอง) ให้ย้อนจิตกลับมาเข้าสู่สมณะธรรมคือสมาธิ ภาวนาจน มีกำลังพร้อมจะพิจารณาต่อไป โดยพิจารณาจนชำนาญ และเกิดความเบื่อหน่าย สลดสังเวชเมื่อเบื่อหน่ายก็ยอมคลายความคิด เมื่อคลายซึ่งความคิดปรุงและกิเลสอาสวะน้อยใหญ่ และดับเสียได้ซึ่งอวิชชา จิตของปุถุชน ทั่วไป ย่อมสะอาดปราศจากกิเลสอนุสัย

2. การทำสมาธิแนวทางอานาปานสติ (Anapanasati Meditation) เมื่อได้ทำการฝึกจนก่อให้เกิดสมาธิในการทำงานมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์ต่อตัวเองและสังคมปรับปรุงนำไปประยุกต์ให้สอดคล้องต่อสังคม แต่ควรระวังเจริญอานาปานสติจะเกิดสติรู้เท่าทันมีปัญญาทันอารมณ์ทำให้เกิดจิตใจเมตตาและอยู่ในสังคมได้อย่างไม่เกิดปัญหาจะเกิดสติในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และเกิดปัญญารู้หลักการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ๆ ได้อย่างมีความสุขสงบ

3. การทำสมาธิแนวทางยุบหนอ-พองหนอ (Falling -Rising Meditation) คือ การกำหนดรู้สภาวะพอง-ยุบ เป็นธาตุกรรมฐานโดยสภาวะเป็นลมในท้องที่ดันให้พองออกและยุบลงตามลักษณะของวาโยธาตุ และได้กล่าวว่า พอง-ยุบ คือรูปที่ลม ถูกต้องบริเวณท้องนั้น พองก็ดี ยุบก็ดี ที่มีอาการ

เคลื่อนไหวชัดเจนอยู่นั้น เรียกว่า วาโยโณภูฏัพพรูป เป็นปรมัตถ์ สภาวะของวาโยธาตุที่มีอาการเคลื่อนไหว

4. การทำสมาธิแนวทางรูป-นาม (Rūpa - Rāma Meditation) คือ การที่จะต้องพิจารณาให้เห็นแจ้งรูปนาม การที่จะให้เห็นแจ้งในรูปนามนั้น ต้องดำเนินการตามนัยแห่งสติปัญญาวิธีเดียว จะดำเนินการอย่างอื่นใดให้ปรากฏรูป นาม ตามสภาพแห่งความเป็นจริงนั้นไม่มี

5. การทำสมาธิแนวทางสัมมา-อะระหัง (Samma - Arahang Meditation) คือ เป็นเพียงขั้นสมถกรรมฐานยังไม่เป็นวิปัสสนากรรมฐาน การปฏิบัติเป็นการเพ่งกลืน โดยผู้ปฏิบัตินี้กว่ามีดวงแก้วหรือพระพุทธรูปอยู่ตรงกลางกาย อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วเกิดมีจุดสว่าง ณ ศูนย์กลางกายนี้เรียกว่า "ดวงปฐมมรรค" ใจก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั้น เมื่อดวงนี้แตกไปก็จะเกิดขึ้นใหม่เรียกว่า "ดวงศีล" เมื่อดวงศีลแตกไปก็จะเป็น "ดวงสมาธิ" เมื่อดวงสมาธิแตกไปก็จะเป็น "ดวงปัญญา" จากดวงปัญญาแตกไปเป็น "ดวงวิมุตติ" เมื่อดวงวิมุตติแตกไปก็จะเห็น อีกดวงหนึ่งเรียกว่า "ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ" หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั้น พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็น "กายมนุษย์หยาบ" หลุดพ้นจากเลสหมด เป็นทั้งระดับสมถกรรมฐานคือการทำให้จิตใจสงบจากนิรวณ 5 และ วิปัสสนากรรมฐานคือการเห็นแจ้งในรูปนามตามความเป็นจริง คือการน้อมเข้าสู่ไตรลักษณ์ให้เห็นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

5. Pra Buraphachan Suksa

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีความมุ่งหมายที่จะเผยแพร่แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศที่มีประชาชนนับถือศาสนาพุทธนับตั้งแต่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้จัดให้มีการประชุมพระเผยแพร่พระพุทธศาสนา จากประเทศลุ่มน้ำโขง 11 ประเทศ อันได้แก่ ประเทศ สปป.ลาว กัมพูชา เมียนมาร์ เวียดนาม ทิเบต จีน ประเทศที่เข้าร่วมสมทบคือ อังกฤษ อเมริกา และออสเตรเลีย

เพื่อนำเสนอและอภิปรายแนวทางการเผยแพร่และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา พระนักเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากประเทศในลุ่มน้ำโขงร่วมกันศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวปฏิบัติของ

1) หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต (ธุดงค์กัมมัฏฐาน: Dhutanga Kammatthana) กายานุปัสสนา (Kayanupassana : Contemplation on the Body) สติปัฏสนา (Satipassana : The Foundation of Mindfulness) และธุดงค์ 13

2) พระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อกุศล สุภัทโท) วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี

จุดมุ่งหมาย : มรรค(path) ผล(result) นิพพาน เป็นแนวทางพ้นทุกข์ (nirvana)

เนื้อหา : ศีล (moral) สมาธิ (concentration) และปัญญา (wisdom)

วิธีการ : สมถะวิปัสสนา (Samatha and Vipassana)

กลวิธี : มองเข้าหาตัวเอง (looking inward) มองดูธรรมชาติ (looking at nature) และเปรียบเทียบกับธรรมชาติ (comparing it with nature) ทำให้ดูแล้วรู้ตาม (to see and understand)

3) สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิ.) หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

“คุณธรรม ก็คือ เมตตาธรรม เมื่อมีเมตตาธรรมแล้ว ก็มีจิตศรัทธา ให้ทาน ก็มีจิตศรัทธารักษาศีล แล้วก็มีจิตศรัทธาที่จะภาวนาต่อไป”

ผู้ก่อตั้งสถาบันพลังจิตตานุภาพการทำสมาธิจะกำ ความคิดและพลังอารมณ์ออกไปจนกว่าจิตจะสงบ พลังจิตที่ดีได้จากการทำสมาธิ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ พลังงานหลัก จะถูกเก็บสะสมไว้ในจิตไม่แตกสลายสะสมข้ามภพข้ามชาติได้ ส่วนเฉลี่ยจะถูกใช้ไปในชีวิตประจำวัน

หลักการปฏิบัติสมาธิสายพุทธโฆของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต การปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐานตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีหลักการที่สอดคล้องกันคือการปฏิบัติธรรมเป็นการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มีเป้าหมายเพื่อการกระทำ ที่สุดแห่งทุกข์ และการบรรลุมรรคผลนิพพาน โดยมีหลักการปฏิบัติที่สอดคล้องกันคือในพระไตรปิฎกและในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กำหนดหลักการปฏิบัติเบื้องต้น คือพระโยคาวจรหรือบุคคลที่เริ่มปฏิบัติธรรมทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานต้องดำเนินตามหลักการ ดังนี้

- 1) ชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์เสียก่อน
- 2) ตัดปليโพธิคือเครื่องกังวลที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม
- 3) เข้าหากัลยาณมิตร คืออาจารย์ผู้ให้กรรมฐาน ผู้มีคุณสมบัติที่ดีงาม ผู้มีความรู้ความสามารถในการให้คำแนะนำหลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง
- 4) รับเอากรรมฐานที่เหมาะสมตามจริต ความชอบใจของตนเองตามอารมณ์ของสมถกรรมฐาน 4 อย่าง ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

วิธีการปฏิบัติกรรมฐานในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรที่กำหนดไว้ 4 วิธีคือ

- 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในกาย
- 2) เวทนานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดจิตในจิต
- 3) จิตตานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดจิตในจิต
- 4) ธัมมานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดธรรมในธรรม

โดยมีการนำเทคนิคการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน 4 แบบคือ

- 1) ปฏิบัติวิปัสสนาโดยมีสมถะนำหน้า
- 2) ปฏิบัติสมถะโดยมีวิปัสสนานำหน้า
- 3) ปฏิบัติโดยสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันไป
- 4) ปฏิบัติสมถะและวิปัสสนาขณะที่อุทธัจจะคือความฟุ้งซ่านเกิดขึ้น

วิธีการปฏิบัติทั้ง 4 วิธี หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ได้นำมาประยุกต์ให้เป็นหลักการปฏิบัติธรรมเฉพาะในแบบของท่าน โดยเน้นปฏิบัติเฉพาะสำหรับพระสงฆ์ในสายปฏิบัติ ด้วยการเจริญภาวนา ด้วยการบริกรรมว่า "พุทโธ" กำหนดสุดลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์ การเจริญสมาธิภาวนา เน้นที่การพิจารณาจิตให้ถึงฐานเดิมของจิตที่เรียกว่า ฐิติภูตัง และการรู้เท่าทันอารมณ์ที่ผ่านเข้ามาทางอายตนะ (คือประสาทสัมผัส) ทั้ง 6 โดยใช้วิธีปฏิบัติ คือ กายาคตาสติภาวนา เป็นวิธีพื้นฐาน ประกอบ กับระลึกคำบริกรรมภาวนาหายใจเข้าว่า "พุทโธ" หายใจออกว่า "พุทโธ" เมื่อจิตสงบแล้ว ท่านก็ให้พักพุทโธไว้ให้อยู่ด้วยความสงบแต่ก็ต้องให้มีสติทำให้ชำนาญ เมื่อชำนาญด้วยบริกรรมความสงบแล้วท่านก็ให้มีสติน้อมเข้ามาพิจารณาส่วนใดส่วนหนึ่งที่ถูกจริตหรือนิสัยของตนด้วยความมีสติ เมื่อพิจารณาพอสมควรแล้วก็ให้จิตสงบ เมื่อจิตสงบพอสมควรแล้วก็ให้พิจารณาด้วยความมีสติทุกระยะ มิให้พลังไหล เมื่อจิตรวมแล้วก็ให้มีสติระลึกว่าจิตของเรารวมอยู่เฉพาะจิต หรืออิมามิสคืออิมกรรมฐาน หรืออิมอารมณ์กัมฐาน 4 อันใดอันหนึ่งก็ให้มีสติรู้ อยู่บังคับจิตให้รวมและอย่าถอนจิตที่รวมอยู่ ให้จิต

ถอนออกเองพอจิตถอนให้มีสติอ่อนเข้ามาพิจารณาภายในส่วนใดส่วนหนึ่งที่ตนเคยพิจารณานั้น ๆ อยู่เรื่อยไป ด้วยความมีสติมิให้พลังผลอ อุบายในการปฏิบัติที่นั่นหลวงปู่มั่น ภูริทัตโตเน้นในเรื่อง "กายคตาสติภาวนา" และ "กรรมฐาน 5" มีดังนี้ (พระปัญกร ปญญาโร (จันทร์ประแดง) และคณะ, 2564 : 180-182)

ให้พิจารณา คือเกศา โลมา นขา ทันตา ตโจ (ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง) โดยพิจารณาให้เป็นอสุภกัมมัญฐานน้อมเข้ามาถึงตัวของเรา จนกระทั่งถึงจิตเห็นเองว่าร่างกายนี้ตั้งอยู่ในไตรลักษณ์พิจารณาจนกระทั่งเกิดความรู้ขึ้นในใจของเรา และถ้าจิตไปติดในอารมณ์ต่าง ๆ มีกามารมณ์ เป็นต้น ท่านก็ให้พิจารณาว่าร่างกายของมนุษย์นี้มันจะเปื่อยเน่าเป็นซากศพ เป็นของปฏิกุล สกปรก น่าเกลียด เมื่อตายแล้วไม่มีใครต้องการถ้าพิจารณาได้เช่นนี้ถือว่าเป็นผู้ที่ได้ปฏิบัติตามปฏิปทาของท่านสิ่งสำคัญที่ถือว่าเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติวิปัสสนาสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต คือการสมาทานจุดจตุร และการสำรวมในพระวินัยอย่างเคร่งครัดยิ่งชีวิต แต่ทั้งนี้ท่านยืนยันว่าจากกรรมฐานทั้ง 40 อย่างนั้น "อานาปานสติ" เป็นยอดมกกุลของกรรมฐานทั้งหลาย 84,000 พระธรรมชั้น ย่อมมีอยู่ทุกกลมหายใจเข้าออก แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสาย หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต กำหนดแนวทางในการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา ตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้า เน้นหนักในการสอนให้เจริญพุทธคุณ กำหนดสติกับคำบริกรรม พุทโธ พุทโธ พุทโธ ให้กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน จนคล่องตัว จนชำนาญชำนาญแล้ว แต่ท่านก็ย้ำให้พิจารณา กายคตาสติ อสุภกรรมฐาน เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น แยกออกเป็นส่วนๆ เห็นว่าร่างกายนี้เต็มไปด้วยของปฏิกุล น่าเกลียด โสโครก น่าเบื่อหน่าย ไม่น่ายึดมั่น ถ้ามั่นว่าเป็นอัตตาตัวตน ผู้ภาวนาก็เริ่มจะรู้แจ้งเห็นจริงในความเป็นจริงของร่างกายอันนี้ แล้วพิจารณาเนื่อง ๆ จนกระทั่งจิตเกิดความสงบ พิจารณาว่าในร่างกายของเรานี้ไม่มีอะไร มีแต่ธาตุ 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ พิจารณาแยกออกเป็นส่วนๆ ส่วนนี้เป็นดิน ส่วนนี้เป็นน้ำ ส่วนนี้เป็นลม ส่วนนี้เป็นไฟ ประชุมกันอยู่เท่านั้น หาสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขาไม่ ก็ทำให้จิตของเรามองเห็นอนัตตาได้เร็วขึ้น ท่านย้ำๆ ให้พิจารณาอย่างนี้ จึงเป็นแนวทางให้จิตดำเนินก้าวขึ้นสู่ภูมิแห่งวิปัสสนาได้ การทำสมาธิเบื้องต้น ต้องชำระศีลให้บริสุทธิ์ ทำวัตรสวดมนต์บูชาพระ เจริญพรหมวิหาร 4 และสมาทานกรรมฐาน เติบจนกรมเหมาะสำหรับคนที่มักมีความคิดฟุ้งมาก การนั่งสมาธิภาวนาตามแบบ (พระอาจารย์ มั่น ภูริทัตโต)

1) นั่งขัดสมาธิตามแบบพระพุทธรูป เอาขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย วางมือทั้งสองไว้บนตัก

2) ตั้งกายตรง อย่าก้มน้กเงยน้ก อย่าให้เอียงซ้ายเอียงขวาจนผิดธรรมชาติ ไม่กดหรือเกร็งอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง อันเป็นการบังคับกายให้ลำบาก ปล่อยวางอวัยวะทุกส่วนไว้ตามปกติ

3) ระลึก พุทโธ ธัมโม สังโฆ 3 ครั้ง อันเป็นองค์พระรัตนตรัยก่อน

4) นึกคำบริกรรม โดยกำหนดเอาเพียงบทเดียวติดต่อกันไปด้วยความมีสติ เช่น พุทโธ พุทโธ พุทโธ เป็นต้น ให้นึก พุทโธ พุทโธ พุทโธ สืบเนื่องกันไปด้วยความมีสติ และพยายามทำความเข้าใจอยู่กับ พุทโธ พุทโธ พุทโธ อย่าให้จิตเผลอตัวไปสู่อารมณ์อื่นระหว่างจิต สติกับคำบริกรรมมีความกลมกลืนกันได้เพียงไร ยิ่งเป็นความมุ่งหมายของการภาวนาเพียงนั้น ผลคือความสงบเย็นใจจะพึงเกิดขึ้น (พระวัศพล ปญญาปโชโต, 2563: ก-ข)

การเดินจงกรมตามแบบ (พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต)

1) พึงกำหนดทางจงกรมที่ตนจะพึงเดินสั้นหรือยาวเพียงไร ความยาว 25-30 ก้าวเป็นความเหมาะสมทั่วไป พึงดูว่าเราจะเดินจากที่นี่ไปถึงที่นั่นหรือถึงที่โน้น สำหรับทิศทางที่ท่านนิยมปฏิบัติมา มี 3 ทิศ คือ

- ตรงตามแนวตะวันออก ตะวันตก 1
- ตามแนวตะวันออกเฉียงใต้ 1
- ตามแนวตะวันออกเฉียงเหนือ 1

จากนั้นตบแต่งทางจงกรมให้เรียบร้อยก่อนเดิน

2. ผู้จะเดินกรณาไปยืนที่ต้นทางจงกรม และพึงยกมือทั้งสองขึ้นประนมไว้เหนือระหว่าง คิ้ว ระลึกคุณพระรัตนตรัย และระลึกถึงคุณบิดามารดา อุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดจนท่านผู้เคยมีพระคุณแก่ตน จบแล้วรำพึงถึงความมุ่งหมายแห่งความเพียรที่กำลังจะทำความตั้งใจเพื่อผลนั้น ๆ เสร็จแล้วปล่อยมือลงเอามือขวาทับมือซ้ายทาบกันไว้ได้สะดวกตามแบบพุทธรำพึง เจริญพรหมวิหาร 4 จบแล้วทอดตาลงเบื้องต่ำ ทำสำรวม

3) ตั้งสติกำหนดจิตและธรรมที่เคยนำมาบริกรรมกำกับใจ พุทโธ พุทโธ พุทโธ เป็นต้นแล้วออกเดินจงกรมจากต้นทางถึงปลายทางจงกรมที่กำหนดไว้ เดินกลับไปกลับมาในทำสำรวม มีสติอยู่กับบทธรรมหรือสิ่งที่พิจารณาโดยสม่ำเสมอ ไม่ส่งจิตไปอื่นจากงานที่กำลังทำอยู่ในเวลานั้น

4) ขณะเดินจงกรม พึงกำหนดสติกับคำบริกรรม พุทโธ พุทโธ พุทโธ ให้กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ประคองความเพียรด้วยสติสัมปชัญญะ มีใจแน่วแน่ต่อธรรมที่บริกรรม ให้จิตอยู่กับ พุทโธ พุทโธ พุทโธ ทุกกระยะที่ก้าวเดินไปและถอยกลับมา (พระวัศพล ปญญาปชโต, 2563: 46-47)

6. Basics Meditation Practice: Meditation Training from Luang Por Wiriyang

สถาบันพลังจิตตานุภาพ เป็นศูนย์ฝึกอบรมวิชาสมาธิสืบทอดการปฏิบัติสมาธิสายบริกรรมพุทโธตามแนวทางของพระอาจารย์ มั่น ภูริทตฺโต) ซึ่งก่อตั้งโดยพระพรหมมงคลญาณ วิ. (วิริยงค์ สิริธโร) ตั้งแต่ปี 2540 สถาบันพลังจิตตานุภาพนั้นเป็นการส่งเสริมให้ครูสมาธิมีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาทุกข้อ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อมีการ ศึกษาภาคทฤษฎี (ปริยัติ) และ ลงมือปฏิบัติ (ปฏิบัติ) แล้วย่อมเกิดผล (ปฏิเวธ) ขึ้นอย่างแน่นอนในการ การปฏิบัติโดยใช้หลักภาวนา 4 ซึ่งแสดงผล การปฏิบัติเป็นภาวิต 4 คือ

1) ภาวิตกาย แสดงคุณภาพชีวิตด้านกาย (ภาวิตกาย) การมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายในทางที่เกื้อกูลและปฏิบัติต่อกันอย่างมีสติไม่ให้เกิดโทษ การรู้จักใช้อินทรีย์ 5 โดยเฉพาะ ตา หู และลิ้นด้วยปัญญา การดูแลรักษาสุขภาพให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ

2) ภาวิตศีล แสดงคุณภาพชีวิตด้านสังคม (ภาวิตศีล) การมีพฤติกรรมที่ตั้งงามตั้งอยู่ในระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกัน เคารพกฎกติกา มีมารยาท มีคุณธรรม จริยธรรม ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่กัน

3) ภาวิตจิต แสดงคุณภาพชีวิตทางจิต (ภาวิตจิต) การทำจิตให้เจริญองงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิต

4) ภาวิตปัญญา แสดงคุณภาพชีวิตด้านปัญญา (ภาวิตปัญญา) การฝึกอบรมพัฒนาปัญญาให้
งอกงาม จนเกิดความรู้แจ้งชัดตามความเป็นจริง มีชีวิตอยู่เป็น ทำการทั้งหลายด้วยปัญญาที่รู้ถึงเหตุ
และปัจจัย สามารถใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามาทางดับความทุกข์จากกิเลส สามารถทำจิตให้บริสุทธิ์เป็น
อิสระ สุภักชญา บุญเฉลี่ยว (2564 : 146-150)

7. Samatha Kammatthana Practice: Luang Por Cha's Meditation

พระโพธิญาณเถร (หลวงพ่ocha สุภักโท) วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี เน้นคติธรรม 2
ข้อหลัก คือ

“พึงทำตนให้สร้างอยู่ในคุณธรรมอันสมควรเสียก่อน จึงค่อยสอนผู้อื่นที่หลังจึงจะไม่เป็น
บัณฑิตทรมาน”

“สอนคนด้วยการทำให้ดู ทำเหมือนพูด พูดเหมือนทำ”

การปฏิบัติธรรมจะไม่สำเร็จถ้าไม่รักษาศีลหรือกาย วาจา ใจให้บริสุทธิ์ และศีล สมาธิปัญญา
ก็คือ มรรค ซึ่งทั้ง 3 อย่างเป็นสิ่งสืบเนื่องกันอาศัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ศีลจะสมบูรณ์ได้ต้องใช้
ปัญญาในการคิดหาเหตุผล ถ้าปัญญาถ้อยก็จะอบรมสมาธิให้มั่นคงได้ เมื่อสมาธิมั่นคงศีลจะสมบูรณ์
เมื่อทำศีล สมาธิ ปัญญา ก็จะเป็นมรรคซึ่งเป็นหนทางในการรู้แจ้ง

การทำจิตให้สงบเรียกว่าการทำสมาธิ หรือเรียกว่าการทำกรรมฐาน ให้เข้าใจว่ามรรคมีองค์
แปดประการรวมอยู่ก็คือ ศีล สมาธิ สติปัญญา เมื่อรวมเข้ามาแล้วมีศีล มีสมาธิ มีสติ เราทำกรรมฐาน
ก็คือ เรามีมรรคให้เกิดขึ้นนั่นเอง

การทำสมาธิ ก็ตั้งใจเอาความรู้สึกกำหนดอยู่กับลมหายใจตามความพอดียาวพอดีสั้นพอดี
ค่อยพอดีแรงพอดี ถ้าหากว่าจิตสงบแล้ว พอดีแล้วก็ยกลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์ หายใจเข้าต้นลม
อยู่ปลายจมูก กลางอยู่หทัยคือหัวใจ ปลายลมอยู่สะดือ เป็นแหล่งการเดินลมเมื่อหายใจออก ต้นลมจะ
อยู่ที่สะดือ กลางลมจะ ปลายลมจะอยู่จมูก มันสลับกันอย่างนี้ กำหนดรู้เมื่อลมผ่านจมูก ผ่านหทัย
ผ่านสะดือ พอสุดแล้วก็จะเวียนกลับมาอีกเป็นสามจุดนี้ ให้ความรู้ของเราอยู่ในความเวียนเข้าออกทั้ง
สามจุดนี้ พยายามติดตามลมหายใจเช่นนี้เรื่อยไป เพื่อรักษาความรู้นั้นและนำสติสัมปชัญญะของเรา
ให้กล้าขึ้น เมื่อหากว่าเรากำหนดจิตของเราให้รู้จักต้นลม กลางลม ปลายลมดีแล้วเราก็อ้าง เราจะ
หายใจเข้าออกเฉย ๆ เอาความรู้สึกของเราไปไว้ที่ปลายจมูก หรือริมฝีปากบนที่ลมผ่านออกผ่านเข้า
เอาแต่ความรู้สึกเท่านั้นไว้ที่นั่นไม่ต้องตามลมออกไป ไม่ต้องตามลมเข้ามา ให้รู้จักลมผ่านเข้าออก ไม่
ต้องคิดอะไรมาก ให้มีความรู้สึกติดต่อกัน ลมเข้าก็รู้ ลมออกก็รู้ ต่อไปจิตก็สงบ ลมก็จะละเอียดเข้าไป
น้อยเข้าไป กายก็จะเบาเข้าไป จิตก็จะสงบไปความเบากายเบาใจก็จะเกิดขึ้นมา จะเป็นกายควรแก่
การงานและจะเป็นจิตควรแก่การงานต่อไป

สติคือ สิ่งที่สงบ รักษาสมาธิ สติเป็นสภาวะทำอันหนึ่งซึ่งให้ทำอันอื่น ๆ ทั้งหลายเกิดขึ้นโดย
พร้อมเพรียง ธรรมทั้งหลายถ้าหากว่าขาดสติ ธรรมทั้งหลายนั้นไม่สมบูรณ์อันนี้คือการควบคุมการยืน
การเดิน การนั่ง การนอนไม่ใช่เพียงแต่ขณะนั่งสมาธิเท่านั้น สติเป็นสิ่งประจำใจอยู่เสมอ มีความรู้
อยู่เสมอ เป็นของที่มีอยู่เสมอ เมื่อระมัดระวังทางจิต ความสำรวมก็มากขึ้น ความประมาทก็ไม่มีการ
เจริญสติทำให้มากเจริญให้มาก เป็นธรรม ที่ทำอยู่แล้วหรือทำมาแล้ว หรือกระทำ เป็นธรรมะที่มี
คุณประโยชน์มาก

8. Vipassana Meditation

วิปัสสนากรรมฐานหรือวิปัสสนาภาวนา (Insight Meditation) หมายถึง ข้อปฏิบัติในการฝึกฝนอบรมเจริญปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งรูปรูปนาม โดยความเป็นไตรลักษณ์หรือรู้แจ้งต่อสภาวะของรูปนามตามความเป็นจริง

เอกายะโน อะยัง ภิกขเว มัคโค สุตตานัง วิสุทธียาโสกะปะริเทวานัง

สะมะติกกะมาเย ทุกขะโทมะนัสสานัง อัญจันตะมาเย ญายัสสะ อธิคะมาเย

นิพพานัสสะ สัจฉิกิริยาเย ยะทิทัง จัตตาริ สะติปัญฺฐานา

“ดูกรภิกษุผู้เห็นภัยในวัฏสงสารทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางไปอันเอก เป็นทางบริสุทธิ์หมดจดของสัตว์ทั้งหลาย เป็นหนทางที่ก้าวล่วงซึ่งความเศร้าโศก เสียใจ พิโรธำพัน เป็นหนทางที่กำจัดเสียซึ่งทุกข์กายทุกข์ใจ เป็นหนทางที่เข้าถึงความจริงของชีวิต คืออริยมรรค เป็นหนทางที่รู้แจ้งแทงตลอด คือมรรคผล นิพพาน อย่างนี้คือ สติปัญฺฐานทั้ง 4”

การปฏิบัติในแนวสติปัญฺฐาน 4 เป็นหัวใจแห่งคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้เป็นการปฏิบัติที่สูงสุดในพระพุทธศาสนา ด้วยพุทธประสงค์ 5 ประการ คือ

- 1) สุตตานัง วิสุทธียา ทำกาย วาจา ใจ ของสัตว์โลกให้บริสุทธิ์ หมดจด
- 2) โสกะปะริเทวานัง สะมะติกกะมาเย ดับความเศร้าโศกปริเทวนาการต่าง ๆ
- 3) ทุกขะโทมะนัสสานัง อัญจันตะมาเย ดับความทุกข์กาย ดับความทุกข์ใจ
- 4) ญายัสสะ อธิคะมาเย เพื่อบรรลุลุธรรม
- 5) นิพพานัสสะ สัจฉิกิริยาเย เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง

สติปัญฺฐาน 4 แปลว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่ง สติ 4 อย่างคือการพิจารณากำหนดรู้ถึงอาการที่ปรากฏทางกาย เวทนา จิต และธรรมดังนี้

- 1) กายานุปัสสนาสติปัญฺฐาน พิจารณากายเห็นอารมณ์
- 2) เวทนานุปัสสนาสติปัญฺฐาน พิจารณาเวทนาเห็นอารมณ์
- 3) จิตตานุปัสสนาสติปัญฺฐาน พิจารณาจิตเห็นอารมณ์
- 4) ธรรมานุปัสสนาสติปัญฺฐาน พิจารณาทำเห็นอารมณ์

วิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัญฺฐาน 4 คือ หนทางปฏิบัติเพื่อการชำระจิตให้บริสุทธิ์ เป็นหนทางที่มุ่งเน้นการเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นสภาวะต่าง ๆ ตามความเป็นจริง โดยการตั้งสติกำหนดพิจารณาเห็นสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง แบ่งเป็น 4 หมวดคือ

กายานุปัสสนาสติปัญฺฐาน (การตามระลึกกาย) แบ่งเป็น 6 หมวด คือ 1) อานาปานะ 2) อิริยาบถ 3) สัมผัสสัญญา 4) ปฏิภูมยมน สิการ 5) มนสิการธาตุ และ 6) นวสิวลิกะ

เวทนานุปัสสนาสติปัญฺฐาน (การตามระลึกเวทนา) จำแนกเป็น ความรู้สึกสุข (สุขเวทนา) ความรู้สึกทุกข์ (ทุกข์เวทนา) และความรู้สึกวางเฉย (อทุกข์ สุขเวทนา)

จิตตานุปัสสนาสติปัญฺฐาน (การตามระลึกจิต) กำหนดดูจิตว่าเป็นอย่างไร มีความโลภโกรธหลงหรือไม่ พิจารณาเหตุเกิดและเหตุดับของจิต

ธรรมานุปัสสนาสติปัญฺฐาน (การตามระลึกธรรม) มี 5 หมวดย่อย คือ 1) นิเวธน์ 2) ชันธ 3) อายตนะ 4) โพชฌงค์ และ 5) สัจจะ (อัญชลิ จตุรานน, 2559 : 72-81)

หลักสูตรวิปัสสนากรรมฐานเพื่อเสริมสร้างพุทธปัญญาสำหรับแกนนำชาวพุทธ โดยพัฒนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร คือ 1)การพิจารณากายโดยมีตัวสติเข้าไปรับรู้เพื่อละสุขสัญญา 2) การพิจารณาความสุข ความทุกข์ และอาการเฉยๆ โดยมีตัวสติเข้าไปรับรู้เพื่อละสุขสัญญา 3) การพิจารณาจิตที่รับรู้ อารมณ์โดยการมีสติเป็นตัวรับรู้เพื่อละนิจสัญญา 4) การพิจารณาสภาวะธรรมที่ปรากฏทางจิตใจตามกฎของไตรลักษณ์โดยมีตัวสติเข้าไปรับรู้เพื่อละอัตตสัญญา (พระบุญทรง ปุณฺณโร อวิสตา (ทับทิมแท้) และประทีป พีชทองกลาง, 2563 : 132)

รูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ทุกสำนักใช้กระบวนการสื่อสารแบบครบวงจร โดยเริ่มจากการให้ความรู้ในกิจกรรมของวัด ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ การติดต่อประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมกิจกรรมด้านการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน การใช้สื่อในการฝึกปฏิบัติมีทุกรูปแบบ ทั้งประเภทเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ หนังสือธรรม และระบบออนไลน์ โดยผ่านเพจของสำนักปฏิบัติธรรม

การนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทุกสำนักจะใช้หลักทฤษฎีการสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้ปฏิบัติโดยตรง และยังใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายในช่องทางออนไลน์ต่างๆ และสร้างเครือข่ายในการประสานกับพระวิปัสสนาจารย์ในแต่ละสำนัก เมื่อมีกิจกรรมด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (พระครูภาวนาโพธิวิสุทธิ และคณะ, 2566 : 22-23)

พระมหาสมเดช รุกขิตตมโฆ (พวงพิมาย)(2565) นำเสนอ หลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสมถกัมมัฏฐาน ได้แก่ กสิณ 10 อสุภะ 10 อนุสติ 10 พรหมวิหาร 4 อรูป 4 อาหารปฏิกัลป์สัญญา 1 และจตุธาตวัญฐาน 1 รวมเป็น 40 ประการ

หลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลักธรรมที่นำมาใช้ในการปฏิบัติเรียกว่า โภธิปักขิยธรรม 37 ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทริย 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมีองค์ 8 โภธิปักขิยธรรม 37 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลสและก้าวสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติสูงสุดในพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน เริ่มต้นด้วยการปฏิบัติสมาธิจนถึงสมาบัติ 8 นั้นอยู่ในขั้นสมถะเป็นความหลุดพ้นชั่วคราวในระดับโลกียวิมุตติ ต่อเมื่อเข้าสู่ขั้นวิปัสสนาสามารถขจัดกิเลสได้หมดสิ้น เป็นความหลุดพ้นอย่างถาวรในระดับโลกุตตวิมุตติ

แนวทางการปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา วิเคราะห์ในแง่ความสัมพันธ์ที่มีผลต่อการบรรลุธรรมได้ว่า มรรควิธีที่ 1. และ มรรควิธีที่ 2 เป็นมรรควิธีในแนวทางเดียวกันที่ใช้สมถะเป็นบาทในการเจริญวิปัสสนา โดยมรรควิธีที่ 2 เป็นวิปัสสนาที่พิจารณาไตรลักษณ์ตามด้วยความคิดระดับปุถุชนจนเกิดความปล่อยวางอารมณ์ให้จิตรวมหยุดนิ่งเป็นสมาธิ (สมถะ) แล้วจึงเจริญวิปัสสนาต่อไป มรรควิธีที่ 3 เป็นส่วนของการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมวิปัสสนาภาวนาจะต้องทำควบคู่กันไปกับสมถภาวนาเสมอ เพื่อพิจารณาขั้น 5 ด้วยอริยสัจ 4 ด้วยการวนรอบ 3 อาการ 12 โดยแยกกาย สามารถละสังโยชน์และบรรลุธรรมได้ และหากในระหว่างปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเกิดวิปัสสนูปกิเลส 10 ประการขึ้น มรรควิธีที่ 4. เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้จิตปราศจากความฟุ้งซ่านเหล่านั้น ทำให้สามารถกลับเข้าสู่มรรคแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไปจนบรรลุธรรมได้ ซึ่งในการปฏิบัติธรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งบรรลุธรรมนั้น สมถะภาวนามีความสำคัญและจำเป็นที่จะละเลยไปไม่ได้ เนื่องจากไม่เพียงแต่เป็นจุดเริ่มต้นของการบรรลุธรรมด้วยการทำจิตให้นิ่งสงบประณีตในฌาน 8 (โลกียฌาน) เพื่อที่จะเป็นบาทต่อยอดไปสู่วิปัสสนาเท่านั้น ในขั้นของวิปัสสนาภาวนายังต้องอาศัยความสงบนิ่งใน

ฉาน 8 (โลกุตตรฉาน) เจริญควบคู่ไปกับการเห็นแจ้งในไตรลักษณ์เพื่อให้กิเลสถูกขจัดไปจนหมดสิ้น บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานมีอยู่ 4 ด้าน คือ 1) หลักธรรมโพธิปักขิยธรรม 37 โพธิ คือ จึงถึงรู้การทำให้อาสวะกิเลส ธรรมอันเป็นเครื่องตรัสรู้ มีสติปัญญา 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรค 8 2) ศील คือ ความสงบ เย็น เป็นคำสั่งควบคุมความประพฤติ ระเบียบวินัย คำสอน หลักธรรม แก่ผู้ปฏิบัติ 3) จริต 6 การปฏิบัติธรรมจะก้าวหน้ารวดเร็วต้องอาศัยจริตนิสัยตนที่ถูกต้องกับอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอนและอิริยาบถย่อยระหว่างวัน 4) สปปายะ คือสิ่งสนับสนุนเป็นเหตุเกื้อกูล ส่งเสริมให้สมาธิตั้งมั่นได้รวดเร็ว อาวาสสปปายะ คือที่อยู่ โคจรสปปายะ คือที่ที่เย็บบิณฑบาต อาหาร ภัตสปปายะ คือการสนทนาธรรม บุคคลสปปายะ คือ กัลยาณมิตร โภชนสปปายะ คืออาหารที่ไม่ทำให้เกิดทุกข์เวทนา อุตุสปปายะ คือสภาพดินฟ้าอากาศที่ถูกต้องกับจริต และอิริยาบถที่ถูกต้องกับจริต เดิน นั่ง และนอน(แม่ชีณิชาภัทร อินถา (โชติญาณิ), 2559 : ก)

ประโยชน์ของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

1. อิทธิพลจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานคือ ทำให้เป็นผู้มีอารมณ์เย็นขึ้นกว่าเดิม มีสติมากขึ้นในการทำงาน ในการดำเนินชีวิต ในแต่ละวันทำให้รู้จักควบคุมอารมณ์ตนเอง ทำให้เข้าใจในกฎแห่งกรรมมากขึ้น และสามารถอ่อนน้อมหลักธรรมใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี อีกทั้งสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ถูกต้องตรงกับปัญหาที่ตนเองประสบ เพราะการปฏิบัติตามทำให้มีสติมากขึ้นสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างถูกต้อง (ยินดี ธนาทิพย์อุดมโชค, 2554)

2. ประโยชน์ของการเจริญวิปัสสนากรรมฐานมี 5 ประการ คือ 1) ทำให้จิตของผู้ปฏิบัติผ่องใส เพราะในขณะที่ปฏิบัติจิตของผู้ปฏิบัติจะประกอบด้วยกุศลเพราะสติเป็นกุศลธรรม (สติเป็นกุศลธรรม) อุกุศลธรรมก็เกิดไม่ได้ ปราศจากจิตเศร้าหมองก็จะทำให้จิตผ่องใส 2) ทำให้จิตของผู้ปฏิบัติเกิดความมั่นคงหนักแน่น การเจริญวิปัสสนากรรมฐานสติจะกำหนดรู้เท่าทันปัจจุบันอารมณ์ ความโลภ ความโกรธ ก็จะไม่เกิดขึ้น เมื่อประสบกับอารมณ์ ปราศจากก็จะไม่เกิดความโลภ เมื่อประสบอารมณ์ที่ไม่ปราศจากก็จะไม่เกิดความโลภทำให้จิตใจของเรามั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรมมากขึ้น 3) ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญา เกิดความเฉลียวฉลาดมากขึ้น การเจริญวิปัสสนากรรมฐานจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจ ความกระจ่างในความเป็นจริงมากขึ้น คือมีปัญญาได้แก่ความเข้าใจมากขึ้น 4) ทำให้ผู้ปฏิบัติหายจากโรคประจำตัว หากพยายามปฏิบัติจนบรรลุอุทัยพยุภูญาณ (วิปัสสนาญาณ ที่ 4) แล้วโรคต่างๆ จะหายไปด้วยอำนาจสมาธิของผู้ปฏิบัติ และ 5) ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุถึงความพ้นทุกข์คือ มรรคผล นิพพาน เมื่อผู้ปฏิบัติบรรลุถึง สังขารุเปกขาญาณ เป็นสภาพดับสังขารธรรม (คือรูปธรรมกับนามธรรมเป็นอารมณ์) สามารถบรรลุถึงนิพพานได้อันเป็นประโยชน์สูงสุดของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สัทธัมมะรังสีสยาตอ, (2550) พบว่า หลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในมหาสติปัญญาญาณเถรวาท มีจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อให้แจ้งพระนิพพาน โดยมี 4 วิธี คือ 1) การพิจารณาเห็นภายในกาย 2) การพิจารณาเวทนาในเวทนา 3) การพิจารณาเห็นจิตในจิต 4) การพิจารณาธรรมเห็นในธรรม มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนนภาวะสุขภาพจิตก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน พบว่า ก่อนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน กลุ่มตัวอย่างมีภาวะสุขภาพจิตด้านอาการซึมเศร้าและอาการวิตกกังวลสูงถึงขั้นมีปัญหาสุขภาพจิต หลังการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

ค่าคะแนนของภาวะสุขภาพจิตลดลงถึงเกณฑ์ปกติ หมายความว่า ระหว่างการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ผู้ปฏิบัติได้พัฒนาสติโดยการกำหนดรู้ในฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต และธรรม การปฏิบัติเช่นนี้ทำให้ผู้ปฏิบัติมีสติและสัมปชัญญะต่อเนื่องจนทำให้เกิดการตั้งมั่นของจิต (สมาธิ) แล้วส่งผลให้เกิดความสงบและทำให้เกิดปัญญาที่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงว่ารูปและนามมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เกิดขึ้นและดับไป ไม่มีตัวตนและบังคับบัญชาไม่ได้ ความรู้จากประสบการณ์นี้ทำให้จิตของผู้ปฏิบัติปล่อยวางในรูปนาม ไม่ยึดมั่น ถือมั่น มีปิติ มีสุขภาพจิตดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน กระบวนการปฏิบัติวิปัสสนาที่มีศีลสมาธิและปัญญาเป็นพื้นฐานดังกล่าวมีหลักฐานเชิงประจักษ์พอจะสรุปได้ว่า สติปัญญา 4 ปฏิบัติเพื่อแก้ไขโรคทางจิต มีผลเชิงบวกที่สามารถนำไปเป็นนโยบายในการแก้ปัญหาและป้องกันภาวะสุขภาพจิตและลดความตึงเครียดของบุคคลได้ (พระปลัดสมภาร สมภาโร (ทวิรัตน์), 2564 : ก-ข)

รูปแบบการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระอาจารย์หรือสำนักวิปัสสนา

1) รูปแบบการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรม วัดจตุรตถาราม กรุงเทพมหานคร มีรูปแบบการสอนเป็นขั้นตอนที่ชัดเจน การกำหนดในการปฏิบัติต้องมีสติในการกำหนดทุกอย่างห้ามปล่อยกาย ปล่อยใจปฏิบัติตามใจตนเองไม่ได้เลยต้องมีสติให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าสภาวะอารมณ์จะเป็นรูปหรือนาม ต้องจดจ่อกำหนดดูให้หมดทุกสภาวะทุกอารมณ์ที่เกิดขึ้นตามที่จิตรับรู้ในขณะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องกำหนดรู้สภาวะทุกอย่างที่เป็นอารมณ์ของสติปัญญาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะได้แก่ อาการเคลื่อนไหวทางกายต่าง ๆ ความรู้สึก ในอารมณ์หรือเวทนาต่าง ๆ จิตนึกคิดและสภาวะทางจิตต่าง ๆ ตลอดจนสภาวะธรรมของรูปนามที่เกิดขึ้นทั้งหมดอย่างต่อเนื่อง ขณะอยู่ในอิริยาบถทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง และนอนต้องกำหนดดูทุกสภาวะของรูปและนามที่เกิดขึ้นในทุก ๆ อิริยาบถด้วยเช่นกัน เพื่อไม่ให้กิเลสเกิดแทรกขึ้นมาได้ ต้องตามกำหนดดูสภาวะให้ละเอียดต่อเนื่องกันไปทุกอาการความเคลื่อนไหว ในทุก ๆ อิริยาบถ พยายามเฝ้าตามกำหนดรู้สภาวะให้หมดไม่ให้เหลือไม่มีเว้นภายในเวลาไม่นานก็จะสามารถรู้แจ้งไตรลักษณ์บรรลุถึงมรรคญาณผลญาณและพระนิพานได้อย่างแน่นอน (พระต้นหอม เตชธมโม (ใจตรง), 2560 : 74-75)

2) รูปแบบวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระมหาปาน อานนโท เป็นการสอนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบสติปัญญา 4 ที่มีการกำหนดขั้น 5 หรือรูปนามเป็นอารมณ์ ตามหลักอริยะประเพณีที่สอนสืบทอดต่อกันมา โดยใช้หลักการกำหนดรู้อิริยาบถตามรูปแบบที่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) และแนวทางพระภิกษุทันตวิลาสมหาเถระได้เคยสอนไว้ เป็นการกำหนดรู้รูปนาม ในการเคลื่อนไหวอิริยาบถ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและ คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท มีข้อแตกต่างคือ มีรายละเอียดมากกว่าพร้อมทั้ง มีการสอนที่เน้นการประจักษ์แจ้งของแต่ละบุคคล ตามกำลังสติ ความเพียรของแต่ละบุคคล เนื่องจากเน้นการปฏิบัติเก็บอารมณ์ ปิดวาทา ในห้องกรรมฐานมากกว่าการปฏิบัติรวมเป็นหมู่คณะ ทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นอารมณ์ของตนเองได้ชัดเจน และเป็น การวัดได้ว่าจะมีนิมิตมารบกวนหรือไม่ หากข้ามพ้นนิมิตเหล่านั้นได้ก็เป็นการบ่งบอกว่า สามารถที่จะเข้าสู่กระแสแห่งวิปัสสนาได้ ทั้งนี้ ต้องอาศัยความตั้งใจกำหนด มีสัมปชัญญะ มีสติ หัดสังเกตเรียนรู้ อาการปรากฏของรูปนาม เพื่อให้เห็นเป็นสภาวะไตรลักษณ์ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีใจตัวตน คลายความยึดมั่นถือมั่นในรูปนามทั้งหลาย จนสามารถพาตน ก้าวล่วงพ้นออกจากความทุกข์ได้ (พระกอบชัย เขมจารี (ปราบภัย), 2560 : 68-69)

3) รูปแบบการสอนกัมมัฏฐานของพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ จังหวัดกัณฑ์ดล ประเทศกัมพูชา ผลการวิจัยพบว่า การสอบอารมณ์กัมมัฏฐานในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทในประเทศประเทศกัมพูชามี 1 สำนักคือ พระธัมมะวิปัสสนาจารย์ส่อม บุญเรือน ผู้นำหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธรูปศาสนา มาสอนและอธิบายและจัดเป็นระบบการศึกษาและการปฏิบัติไม่แยกกันคือ ชั้นประถมวิปัสสนา 3 ปี มัชฌิมวิปัสสนา 4 ปี และอุดมวิปัสสนา 5 ปี โดยนำหลักธรรมสำคัญเช่น หลักชั้น 5 หลักไตรลักษณ์ 3 วิปัสสนาญาณ 16 อริยสัจ 4 มาจัดเป็นรูปแบบการศึกษาควบคู่กับการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจความเป็นปรมาตมของธรรม มีหลักการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา คือศีลเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติต้องมีสมาธิและปัญญาถูกนำมาจัดระบบในการปฏิบัติตามหลักอานาปานสติกัมมัฏฐาน เพื่อให้เกิดสมาธิและต่อเนื่องด้วยปัญญาคือวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลักการดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินชีวิตกับการปฏิบัติกัมมัฏฐานดำเนินไปด้วยกัน ผู้ปฏิบัติต้องทำจิตให้สงบด้วยสมถกัมมัฏฐานก่อน จิตที่สงบมีอารมณ์หนึ่ง จะทำให้การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นไปอย่างถูกต้องและง่ายขึ้น หากตัดสมถกัมมัฏฐานย่อมเป็น การยากที่จะเห็นอาการปรากฏของไตรลักษณ์ ผู้ปฏิบัติถูกต้องย่อมรู้ตัวเองตลอดเวลา จิตจะไม่คิดฟุ้งซ่าน สงสัย พระวิปัสสนาจารย์มีหน้าที่คอยช่วยแนะนำแต่ไม่มากและให้แก้ไขในแต่ละขณะการเจริญวิปัสสนา กัมมัฏฐานในประเทศกัมพูชา เป็นการเจริญสมถกัมมัฏฐานโดยมุ่งเน้นไปที่กัมมัฏฐาน 40 มีกสิณเป็น ต้น เพื่อให้ได้ปฐมฌาน จนถึงปัญจฌานตามลำดับ (พระเอียว สีลวิสุทธิ และสรวิชัย วงษ์สอาด ,2564 : 56-66)

9. Satipathana Practice การปฏิบัติ สติปัฏฐาน 4

สติปัฏฐาน คือ ความตั้งมั่นในการระลึกอารมณ์ ที่เป็นฝ่ายดี ยับยั้งมิให้จิตตกไปในทางชั่ว หรือความระลึกได้ที่รู้ทันอารมณ์อันเป็นฝ่ายดีโดยเฉพาะอารมณ์อันเป็นที่ตั้งมั่นแห่งสติ 4 ประการ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม สติปัฏฐาน แปลว่าธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ การปรากฏของสติ ข้อปฏิบัติที่มีสติ เป็นประธาน การตั้งสติกำหนดพิจารณา เห็นสิ่งทั้งหลาย ให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริงการมีสติ กำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามทางของมัน ไม่ถูกรอบงำด้วยสิ่งร้ายๆ ทำให้มองเห็นผิดเพี้ยนตามอำนาจกิเลส มี 4 อย่างคือ

1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเห็นกายในกายภายในในเนื้อ ๆ อยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกเนื้อ ๆ อยู่ พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในและภายนอกเนื้อ ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชญาและโทมนัสเสียได้ในโลก

2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในเนื้อ ๆ อยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกเนื้อ ๆ อยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในและภายนอกเนื้อ ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชญาและโทมนัสเสียได้ในโลก

3) สัตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเห็นจิตในจิตภายในเนื้อ ๆ อยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกเนื้อ ๆ อยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในและภายนอกเนื้อ ๆ อยู่ มีความเพียร มีสติ กำจัดอภิชญาและโทมนัสเสียได้ในโลก

4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในเนื้อ ๆ อยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกเนื้อ ๆ อยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในและภายนอกเนื้อ ๆ อยู่ มีความเพียร มีสติ กำจัดอภิชญาและโทมนัสเสียได้ในโลก (บุญชญา วิวิธขจร,2559) และ ปณณธเร เขียรชัยพฤกษ์ และคณะ (2564:227-228)

“การปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ว่าด้วยการฝึกอารมณ์ เรียกว่า การเจริญกรรมฐานหรือการเจริญภาวนา แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ 1) สมถกรรมฐาน เป็นการฝึกอบรมทางด้านจิตใจให้เจริญองงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มั่นคง เบิกบาน สงบสุข ผ่องใส พร้อมกับ ความเพียร สติ สมาธิ และ 2) วิปัสสนากรรมฐาน เป็นการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาให้เจริญทางด้านปัญญาโดยการรู้เท่าทันและเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538)

การปฏิบัติกรรมฐานในประเทศไทย สรุปได้ 5 รูปแบบ ได้แก่

1) รูปแบบ พุท-โธ (หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล) เป็นได้ทั้งสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน หากจ้องเพ่งอยู่ที่ลมหายใจ อย่างเดียวก็เป็นสมถกรรมฐาน จะเป็นวิปัสสนากรรมฐานก็ต่อเมื่อมีสติ ระลึกรู้สภาวะธรรมที่เกิดพร้อมลมหายใจและกำหนดรู้อารมณ์ 5 ที่ปรากฏความจริง

2) รูปแบบ พองหนอ-ยุบหนอ (พระธรรมธีรราชฆานูณี (โชดก สญาณสิทธิ ปร.9) วิธีการปฏิบัติในทำนองจะสังเกตอาการยุบพองของหน้าท้อง และมีการฝึกเดินจงกรมเป็นระยะ และให้กำหนด อริยาบทอวัยวะต่าง ๆ ตลอดเวลาที่ปฏิบัติ

3) รูปแบบ “เจริญความรู้การเคลื่อนไหว” (หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ (พันธ์ อินทนิล) ใช้เทคนิคการเจริญภาวนาให้รู้การเคลื่อนไหว เพื่อน้อมให้รู้เท่าทันจิตใช้วิธีการง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ลงมือปฏิบัติจริง ๆ การมีสติรู้กาย รู้ใจ ยังจดจ่อต่อเนื่องตามสภาวะที่เกิดในปัจจุบัน

4) รูปแบบ “ปรमितตาภาวนา” เป็นการกำหนดรู้ความรู้สึกที่กำลังเกิดและการมีสติระลึกรู้นั้น ให้รู้สบาย ๆ ไม่จำเป็นต้องมีกรรม และต้องกำหนดจริงจัง จะกำหนดจากสมอที่มีปัญญา ทั้งหลายได้ในที่สุด

5) รูปแบบ “สัมมาอะระหัง” (พระมงคลเทพมุนี) ใช้วิธีการเจริญสัมมะ และวิปัสสนา เริ่มต้นจนถึงธรรมกาย นำกรรมฐานต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน คือ กรรมพลีกรรมนิมิตและมุ่งให้เรียนรู้ เพียงกับฐานทั้ง 7 ข้อสำคัญจำเป็นต้องเรียนรู้ ไม่ประมาท ไม่ยึดมั่นถือมั่นตามแนวแห่งสติปัญญา 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม (ภัทรนิต วิสุทธิศักดิ์ ,2552)

ปณณธ เียรชัยพุกษ์ และคณะ (2564:230-234) กล่าวว่า การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักสติปัญญา 4 คือ การใช้สติและปัญญาพิจารณากำหนดรู้ รูป-นาม ตามความเป็นจริง จนหยั่งรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย มีหลักปฏิบัติดังนี้

1. กายานุปัสสนาสติปัญญา เป็นหลักปฏิบัติว่าด้วยการพิจารณากำหนดอาการที่ปรากฏทางกาย คือ การเอาสติไปตั้งที่กาย ในอริยาบทต่าง ๆ ซึ่งเป็นทั้งสติและวิปัสสนา มีหลักการดังนี้

1) อริยาปถบรรพ หลักปฏิบัติเกี่ยวกับอริยาบท 4 ประการ คือ เดิน ยืน นั่ง นอน เป็นการเคลื่อนไหวกายทั้งหมดไปข้างหน้า โดยการแผ่ขยายของกายธาตุอันเกิดจากชีวิตของจิต เรียกว่าการเดินในการปฏิบัติวิปัสสนาเปรียบเทียบการเดินจงกรม 6 รอบ

2) สัมผัสัญญบรรพ หลักปฏิบัติเกี่ยวกับอริยาบทย่อย จึงเกี่ยวเนื่องอยู่กับอริยาบทหลัก เช่น การถอย การแล การดู การกู่ การเหยียด การครองบาตร การห่มจีวร การฉ้น การเคี้ยว เป็นต้น

3) ธาตุมนสิการบรรพ หลักปฏิบัติด้วยวิธีกำหนดพิจารณาเกี่ยวกับธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ คือ ธาตุสิ่งของทั้งสี่ประกอบขึ้นจากรูปเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะตนเด่นชัด คือ (1) ปฐวี

ธาตุ ธาตุดิน มีลักษณะแข็งหรืออ่อน (2) อาโปธาตุ ธาตุน้ำ มีลักษณะไหลหรือเกาะกุม (3) เตโชธาตุ ธาตุไฟ มีลักษณะเย็นหรือร้อน (4) วาโยธาตุ ธาตุลม มีลักษณะหย่อนหรือตึง

2. เวทนาอุปสสนาสติปฏิฐาน การพิจารณาเวทนามี 3 อย่าง ได้แก่

1) สุขเวทนา คือ ความรู้สึกทางกาย ได้แก่ ความสุขกาย ความโล่ง ผู้ปฏิบัติกำหนดรู้สุขเวทนา ตามความเป็นจริง ว่า มีเพียงสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นแล้วดับไป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีเรา ของเรา (โลภะ)

2) ทุกข์เวทนา คือ ความรู้สึกเป็นทุกข์ทางกาย ได้แก่ ความเจ็บ ปวด เมื่อย ชา คัน ร้อน เย็น จุก เสียดย น้อย เป็นต้น (โทสะ)

3) อุเบกขาเวทนา คือ ความรู้สึกเป็นกลาง ไม่สุข ไม่ทุกข์ เมื่ออุเบกขาเวทนาเกิดขึ้น ก็รู้ว่าไม่สุขไม่ทุกข์จึงเฉย ๆ (โมหะ)

3. จิตตานุปสสนาสติปฏิฐาน วิธีพิจารณาการใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต เป็นการพิจารณาจิตว่ามีราคะหรือไม่มีราคะ มีโทสะหรือยังไม่มีหลุดพ้นโดยการใช้สติต้องดูความเปลี่ยนแปลง และคุณภาพของจิตทุกชนิด

4. อัมมานุปสสนาสติปฏิฐาน การมีสติ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม กำจัดอกิขมา และโทมมัสในโลกเสียได้ สติตั้งมั่นพิจารณาธรรม 5 หมวด คือ นิรวรณ์ 5, ชั้นธ 5, อายุตนะ 12, โพชฌงค์ 7, และอริยสัจ 4

10. Placating Pilgrimage 13 รุดงค์วัตร

รุดงค์ แปลว่า องค์คุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส องค์คุณของผู้ปฏิบัติมีเจตนา ความตั้งใจขัดเกลา กิเลส เจตจำนงในการละกิเลส เจตนาในการสมาทาน กล่าวคือ รุดงค์วัตร คือ ข้อปฏิบัติที่เข้มงวด พิเศษ เพื่อความขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นการสมครใจที่จะปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกได้เองตาม สมครใจว่าจะปฏิบัติข้อใด เป็นเวลานานเท่าใด เมื่อจะถือปฏิบัติเพียงแต่กล่าวคำสมาทานรุดงค์วัตร ข้อที่ศาสนาเลือก แล้วก็เริ่มปฏิบัติได้เลย การปฏิบัติรุดงค์วัตร ด้วยอธิษฐานจิตหรือด้วยการเปล่งวาจา คุณประโยชน์ของรุดงค์วัตร คือ การยังชีพโดยบริสุทธิ์ มีผลเป็นสุข เป็นของไม่มีโทษ เป็นของไม่มีภัย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว เป็นเหตุให้เจริญ เป็นเหตุให้สมปรารถนา การปฏิบัติเพื่อลดละอุปราคา บริโภคอยู่อย่างสม เสียสละทำจิตให้เป็นอิสระ พ้นจากพันธนาการ เครื่องร้อยรัดขัดขวาง สู่ความเบา สบาย สงบ เอื้อต่อการเจริญสมาธิภาวนา

หลักรุดงค์วัตร หรือรุดงค์กัมมปฏิฐาน 13 ข้อ คือ

- 1) ปิงสุหุบิ๊งคะ ผู้ที่มีเจ้าของโดยเป็นผู้ที่ถูกทิ้งไว้ในสถานที่ต่าง ๆ
- 2) เตจิวริ๊งคะ ผู้ที่ใช้สอยผ้าจีวร 3 อย่างสำหรับนุ่งห่มคลุมกายเป็นนิจ
- 3) ปินทปาติกังคะ ผู้ที่ฝึกปฏิบัติในการเที่ยวบิณฑบาตในช่วงเช้าตรู่เป็นนิจ
- 4) สปัตทานจาริกังคะ ผู้ที่เที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร
- 5) เอกาสนิกังคะ ภิกษุผู้นำอาหารมานั่งฉันบนอาสนะที่มีอยู่เพียงอาสนะเดียวอยู่เป็นนิจ
- 6) ปัตตปินทิกังคะ ภิกษุผู้ฉันอาหารในบาตรที่ตนใช้เที่ยวบิณฑบาตโดยไม่นำอาหารออกมาฉันในภาชนะอื่นเพียงเพราะต้องการความสะดวกสบายต้องการแยกกับข้าวรับประทานเหตุนี้ เป็นกิเลสอย่างหนึ่งที่ขัดกับหลักความสันโดศ

7) ชลุปัจฉาภัตติกังคะ ผู้ที่ห้ามภิตที่ผู้อื่นถวายภายหลังเป็นวัตร ห้ามภัต

- 8) อารัญญิกังคะ ภิกษุผู้เที่ยวธุดงค์ไป และเลือกพักอาศัยอยู่แต่เพียงในป่าเป็นนิจ
- 9) รุกขมุลิกังคะ ธุดงค์สมาทานการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร
- 10) อัพโภกาสิกังคะ ผู้ที่อยู่ที่แฉ่งเป็นวัตร
- 11) โสสานิกังคะ ผู้ที่อยู่ป่าช้าเป็นวัตร
- 12) ยาสนัตติกังคะ ผู้ที่อยู่เสนาสนะตามที่เขาจัดให้
- 13) เนสิขธิกังคะ ผู้ที่ดำรงอยู่ด้วยเพียง 3 อิริยาบถ คือ ยืน เดิน นั่ง โดยละเว้นจากการนอน ในช่วงยามที่มีใช้ช่วงเวลาอันพึงนอน (พระครูปลัด ทินกร อีสโร (คงถาวร) และ พระศรีวินยาภรณ์, 2565 : 86)

ธุดงค์วัตร 13 สามารถแบ่งออกเป็น 4 หมวด คือ

หมวดที่ 1 ว่าด้วยจีวร ก็คือ เครื่องนุ่งห่ม

หมวดที่ 2 ว่าด้วยบิณฑบาต ก็คือ อาหารและยารักษาโรค

หมวดที่ 3 ว่าด้วยเสนาสนะ ก็คือ ที่อยู่อาศัย

หมวดที่ 4 ว่าด้วยการปรารภความเพียร

พระครูปลัด ทินกร อีสโร (คงถาวร) และพระศรีวินยาภรณ์ (2565:88-90) กล่าวว่า พุทธศาสนามีความสำคัญ และมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ธรรมค้ำจุนพุทธบริษัทและสังคมเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ธุดงค์วัตรเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตประโยชน์ที่เกิดจากปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์สามารถแยกได้ 4 ประเด็น ดังนี้

- 1) ประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ (ผู้ปฏิบัติธุดงค์) การฝึกตนขจัดกิเลส
- 2) ประโยชน์ต่อสังคม (พุทธศาสนิกชน) สร้างความสามัคคี ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
- 3) ประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 4) ประโยชน์ต่อประเทศชาติ

ธุดงค์วัตร : แนวทางพัฒนาศาสนาด้วย FDPPP-Model.

F = กัลยาณมิตร (Friend) ปิณาติตา สัตบุรุษ

D = สันโดษ (Detached) การส่งเสริมพัฒนาจิตใจ ลดละกิเลส

P = ความเพียร (Perseverance) ความเพียรเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิต

P = ความอดทน (Patience) ความอดทนมุ่งมั่นในการกำหนดที่รู้จักความพอเพียงแก่อัตภาพ

P = ประกาศธรรม (Preach the dhamma) การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา

ประกาศต่อสาธารณชน ให้ปฏิบัติตามจริตของแต่ละบุคคล

พระมหานพต นวตลปญโญ (ยมสีคำ) (2563) พบว่า การปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในกลุ่มน้ำโขง (ไทย-ลาว) มี 2 อย่าง คือ

- 1) พระสงฆ์ในไทยนิยมสมาทานธุดงค์แบบจาริก โดยกำหนดระยะทางระยะเวลาในการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง
- 2) พระสงฆ์ สปป ลาว ถือสมาทานปฏิบัติอยู่ในสำนักโดยไม่ได้ออกเดินจาริก จะถือปฏิบัติในช่วงเช้าพรรษาหรือในช่วงระยะเวลาที่กำหนด

รูปแบบการปฏิบัติธุดงค์วัตร ของพระสงฆ์ในกลุ่มน้ำโขง (ไทย-ลาว) จะถือปฏิบัติเพียง 8 ข้อคือ

1) การนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร 2) การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร คือการฉันเฉพาะที่ได้จากการบิณฑบาต 3) การเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร 4) การฉันครั้งเดียวเป็นวัตร ฉันวันละครั้งเดียว 5) การฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร ฉันอาหารในบาตรเท่านั้น 6) การไม่รับภัตที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร เมื่อลงมือฉันแล้ว 7) การอยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจะจัดให้เป็นวัตร และการนั่งเป็นวัตร มีการอยู่ ด้วยอิริยาบถ 3 คือ การยืน การเดิน การนั่ง เว้นการนอน

ประโยชน์ของธุดงค์วัตร (พระมหานพต นวตลปญโญ (ยมสีคำ) 2563 : 132)

- 1) ให้เลี้ยงชีวิตเป็นสุธาชีวะบริสุทธิ์ด้วยดี (มีอาชีวะบริสุทธิ์)
- 2) ให้ผลเป็นสุข
- 3) เป็นสิ่งอันหาโทษมิได้
- 4) มีกิริยาจะบรรเทาเสียซึ่งทุกข์
- 5) หาภัยมิได้
- 6) หาสิ่งจะเบียดเบียนมิได้
- 7) มีแต่จะให้เจริญมิเสื่อมถอย
- 8) ปราศจากมายา (ไม่มีมายา)
- 9) มิได้ขุ่นมัว (ไม่มีความขุ่นมัว)
- 10) เป็นที่ป้องกันรักษา
- 11) เป็นคุณที่ชื่นชื่นทั้งหลายปรารถนา
- 12) สำหรับจะได้ทรมานตน
- 13) เป็นเครื่องกำจัดเสียซึ่งศัสตราทั้งปวง
- 14) เป็นที่เกื้อกูลแก่สังวร (เกื้อกูลแก่ความระวัง)
- 15) เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ (เหมาะสม)
- 16) ทำให้สงบเสงี่ยม (สงบนิ่ง)
- 17) จะให้ผลจากกิเลส (หลุดพ้น)
- 18) เป็นที่สิ้นแห่งราคะ
- 19) เป็นเครื่องปราบเสียซึ่งโทสะ (ระงับโทสะ)
- 20) เป็นเครื่องทำให้โมหะหายไปจากสันดาน (ทำลายโมหะ)
- 21) มีกิริยาถอยเสียซึ่งมานะ (กำจัดมานะ)
- 22) เป็นเหตุที่จะตัดเสียซึ่งวิตกอันชั่ว
- 23) เป็นเครื่องห้ามเสียซึ่งความสงสัย
- 24) มีกิริยาจะกำจัดเสียซึ่งความเกียจคร้าน
- 25) จะถอยเสียซึ่งความทรงกั้น (กำจัดความไม่ยินดี)
- 26) มีกิริยาที่จะให้อุดทน (อดทน)
- 27) หากคนที่ซึ่งจะประมาณให้เท่าที่มีได้ (ซึ่งไม่ได้)
- 28) มีปกติยังทุกข์ทั้งปวงให้สิ้นไป (ทำให้สิ้นทุกข์ทั้งปวง)

11. Dhamma Yatra Jarik in the Forest Monasteries ธรรมยาตราจาริกในวัดป่า

ธรรมยาตรา (ธรรม+ยาตรา) = การเดินไปด้วยธรรม (ความถูกต้อง ความดีงาม ความจริง) หรือการออกไปด้วยธรรม อีกในหนึ่งก็คือ การดำเนินออกจากทุกข์ทางกายใจด้วยธรรมะขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการเดินอย่างสงบ เพื่อการเป็นสื่อธรรมะไปยังทุกหนทุกแห่งที่เดินผ่าน เป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อขัดเกลาตนเองไปด้วย ทำให้รู้จักตนเองอย่างลุ่มลึกเห็นความเปลี่ยนแปลงในอย่างชัดเจน สติที่พัฒนามาระหว่างเดินจะช่วยรักษาใจไม่ให้ทุกข์กับกาย (ธรรมยาตรา : การดำเนินด้วยธรรม : happiness is thailand.com /2017/08 ค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2567)

ทุกขณะจิตแห่งการเดิน(ธรรมยาตรา) ฟังรำลึกไว้เสมอว่า คือทางปฏิบัติธรรมทั้งเพื่อฟื้นฟูธรรมชาติและเพื่อฝึก สติ ปฏิบัติสมาธิ (Meditation) ขัดเกลาจิตใจตนเองการขัดเกลากิเลสย่อมหมายถึงการกินอยู่อย่างเรียบง่ายทนความลำบากได้ทั้งสภาพอากาศและความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าอย่างมีสติสมาธิ (ผันผวน แต่จิตใจไม่แปรปรวน) (พระไพศาล วิสาโร, 2567)

จาริก หมายถึง ผู้ท่องเที่ยวไปเผยศาสนา หรือแสวงบุญทำจาริกจึง หมายถึงการท่องเที่ยวไปเพื่อสอนธรรมะแก่คนทั่วไปซึ่งจะไปผู้เดียว หรือตั้งแต่สองคนขึ้นไปก็ได้

พระพุทธองค์ตรัสว่า

“.....ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจึงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทพและมนุษย์ พวกเธอจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้นในท่ามกลางงามในที่สุด จึงประกาศพระพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพิญชนะครบ บริสุทธิสมบูรณ์สัตว์โลกทั้งหลายที่มีกิเลสตั้งผงธุลี ในดวงตาน้อยมีอยู่ผงธุลี เสื่อมเพราะไม่ได้ฟัง ธรรม จึงมีผู้รู้ธรรมแม้เราก็จะไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม....

เพราะฉะนั้นการจาริกไปแต่ละครั้งพระพุทธองค์ได้วางแนวทางไว้ 3 ประการคือ

- 1) เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน อนุเคราะห์ชาวโลก และเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ คือการจาริกแต่ละครั้งทุกคนได้ประโยชน์สุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ด้วย
- 2) ต้องแสดงธรรมหรือประกาศธรรมจะมากน้อยก็ได้ แต่ต้องงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด ประกาศพระพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพิญชนะครบสมบูรณ์ บริสุทธิ
- 3) ลัทธิทั้งหลายจำพวกที่มีธูฐคือกิเลสในตัวมนุษย์ มีอยู่เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีหมายถึงคนที่มีศรัทธาและปัญญามีบุญบารมีพอดีจะบรรลุธรรมมีอยู่ถ้าไม่มีการจาริกไม่มีการแสดงธรรมก็จะเสื่อมเสียจากประโยชน์สุข สำหรับคนที่ยังไม่เลื่อมใสและมีปัญญาน้อยไม่ได้ถือ เป็นประมาดแต่ก็จะได้เป็นอุบิสัยติดตัวต่อไปในภายภาคเบื้องหน้า

วัดเกษรศีลคุณ (วัดป่าบ้านตาด) อ.เมือง จ.อุดรธานี จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2498 ประกาศตั้งขึ้นเป็นวัดในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2513

กิจวัตรประจำวันของพระเณรคือ การนั่งสมาธิ เดินจงกรมเพื่อฝึกสติปัญญาและตัดกิเลสตัว ร้อนร้อนกระวนกระวายภายในจิตใจไม่รับกิจนิมนต์ไปฉันในที่ต่าง ๆ หรือมีสำหรับบำเพ็ญเพียรเพียง อย่างเดียว

พระครูปฏิบัติโกวิท (สุขุม สุขุมาลปญโญ) ศิริโรจน์ นามเสนา และ วรกฤต เกื่อนช้าง (2567:7-8) กล่าวว่า กลยุทธ์การการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกควรใช้กลยุทธ์ เข้าใจเข้าถึงและพัฒนาทั้ง 8 ด้าน คือ 1) ด้านศีลธรรม ส่งเสริมศีลธรรมและวัฒนธรรมผ่านวันสำคัญ

ทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อวันแม่แห่งชาติโดยจัดให้มีการบรรพชา อุปสมบทหมู่ สวดมนต์ปฏิบัติธรรม 2) ด้านสุขภาพและอนามัย ให้การปรึกษาปัญหาชีวิต สอดแทรกหลักธรรมเพื่อเป็นการกล่อมเกลานจิตใจ 3) ด้านสัมมาชีพ ส่งเสริมสัมมาชีพอย่างครบวงจร 4) ด้านสันติสุข จัดหลักธรรมส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เช่นศีล5 และบุญกิริยาวัตถุ 3 5) ด้านศึกษาสงเคราะห์ จัดธรรมเพื่อศึกษาแก่กุลบุตร กุลธิดา 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ร่วมมือกับอาศัยหน่วยงานจัดหาอุปโภคบริโภคเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของชาวบ้าน 7) กตัญญูทเวทิตธรรม จัดทำบรรพชาอุปสมบทหมู่ในวันสำคัญเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทิตต่อบุพการี และ 8) ด้าน สามัคคีธรรม ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในชุมชนและสังคม

วัดถ้ำสหายจันทร์นิมิต (วัดป่าทับกุง) อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี

วัดถ้ำสหายจันทร์นิมิต เป็นวัดที่หลวงปู่จันทร์เรียน คุณวโร เป็นผู้บุกเบิก และเป็นเจ้าอาวาสในปัจจุบัน ท่านพระอาจารย์จันทร์เรียน คุณวโร ที่วัดถ้ำสหาย ถามท่านว่า ท่านอาจารย์คิดอย่างไรถึงได้มาอยู่ถ้ำสหาย ใครเป็นผู้แนะนำท่านอาจารย์มาอยู่ที่นี่ ท่านบอกไม่มีใครคนไหนแนะนำมา พระธรรมแนะนำเรามาอยู่ที่นี่ ท่านจึงทำความหลังให้ฟัง ตอนท่านจำพรรษาอยู่ที่ถ้ำปากกว้าง บ้านวังผา ตำบลห้วยบ่อซืน อำเภอปากชม จังหวัดเลย ท่านนิมิตเห็นภูผาสิ่งห์ (ถ้ำสหาย) อยู่หลายครั้ง ท่านจึงจดจำสถานที่แห่งนี้เอาไว้ แต่ตอนนั้นท่านยังไม่เดินทางมาสถานที่แห่งนี้โดยทันที เนื่องจากท่านอยากจะโปรดเอาญาติโยมแถวบ้านห้วยปลาตุ๊ก บ้านห้วยบ่อซืน รอยต่อกับเขตอำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี ให้ออกจากป่าเล็กเป็นคอมมิวนิสต์กลับมาพัฒนาประเทศชาติบ้านเมือง หลังจากท่านพระอาจารย์จันทร์เรียนพักภาวนาจำพรรษาอยู่แถวบ้านวังผา บ้านห้วยบ่อซืน อยู่ประมาณสองปี ท่านจึงเดินทางมาบ้านหนองบัวบาน และเดินทางมาที่บ้านผาสิ่งห์มาพักภาวนาอยู่นอกหมู่บ้านผาสิ่งห์ใกล้กับลำธารน้ำเล็ก (ลำห้วยทางหมู่บ้านผาสิ่งห์ที่จะข้ามไปทางวัดถ้ำสหายฯ) ท่านเล่าให้ฟังว่า “เรามาพักอยู่ที่ลานหินริมห้วยทางเข้าหมู่บ้าน เดินสำรวจพื้นที่เห็นมันมีหลุมปล่องหินอยู่หลายหลุมเป็นทางลงไปทางห้วย เราก็มองดูเหมือนกันจะได้เอาหลุมปล่องหินพวกนี้เป็นส้วมหลุมใช้ในการขับถ่ายไม่ต้องมาขุดส้วมฐานให้มันยุ่งยาก พอดตกกลางคืนราวสองทุ่มเรานั่งภาวนาอยู่ในกลด เห็นลำแสงส่องทะลุปล่องหลุมหินจากข้างล่างขึ้นมาข้างบนแสงนี้คล้ายกับแสงไฟฉายหรือแสงตะเกียงเจ้าพายุส่องขึ้นมา” แสงนี้พุ่งขึ้นมาตามปล่องหลุมหินไปเรื่อยๆ มีที่ปล่อง ก็หลุมหินมันก็ส่องแสงขึ้นมาไล่กันไปเรื่อยๆ จนลงไปถึงลำห้วย” “เราก็มอง เอ...นี่มันแสงอียังวะ (แสงอะไร) เราจึงกำหนดจิตดูเจ้าของต้นเหตุของแสงปรากฏเป็นพญานาค เราถามเขานี้มันแสงอียัง (แสงอะไร) พญานาคเขาบอก ท่านอาจารย์เอ๊ย... ช้าน้อยแสดงออกให้ท่านอาจารย์เห็นเป็นเครื่องหมายให้รู้ท่านอาจารย์อย่ามาขี้มาเหยี่ยวใส่ปล่องหินนี้ ปล่องหินพวกนี้เป็นทางผ่านของพวกช้าน้อย เวลาลงไปเล่นน้ำอยู่ในห้วยขอนิมนต์ท่านอาจารย์ให้ไปขับถ่ายที่อื่นอย่ามาขี้ถ่ายใส่ปล่องหินพวกนี้” “เฮอะบอกเขา เอ...อาตมารู้แล้ว เราบขี้ บเหยี่ยว ใส่หลุมทางผ่านของพวกท่านหรือ อาตมาจะเอาไปปล่อยอยู่ทางอื่นเอา” “ฮันแน่...เกือบแล้วเฮ ถ้าพญานาคเขาบ่มาบอกก่อน ตึกๆ เฮอะว่าจะไปปล่อยลงไว้ในหลุมที่เขาหมายตาไว้ตั้งแต่ตอนเย็นแล้วเกือบถ่ายใส่ทางเทียวของพญานาค ถ้าเขาบ่มาบอกแล้ว เจ้าของกะคงขี้ถ่ายใส่ทางของเขาแท้ๆ” ถามท่านว่า ถ้าคนที่เขาไม่รู้เหมือนท่านอาจารย์ เกิดไปขี้ถ่ายใส่หลุมทางเทียวของพญานาคเขาจะไม่โกรธเอาหรือ ท่านว่า...คนเราขี้เหยี่ยวรดหัวกันเขาจะโกรธไหม เขาก็ยอมโกรธเป็นธรรมดาของพวกนี้

พระเณรเราเวลาไปเที่ยวป่าถ้าไม่มีตาในรู้เห็นก็ให้ใช้วิธีสำรวจมรรควังในสถานที่เอาเล่นกับของลี้ลับถ้าเราไม่ลี้ลับจะเอาเขาไม่อยู่ข้อนี้ต้องสำรวจมรรควังในศีลสิกขาของตนเองให้ดีศีลธรรมดีแล้วผีसाงเทวดากลับเราหมดผีसाงเทวดาเขาก็เกรงในอำนาจของศีลธรรมเหมือนกัน” ว่าจบท่านก็หัวเราะอย่างสนุกสนาน...ถามท่านอาจารย์จันทร์เรียนใครเป็นผู้ตั้งชื่อให้ว่า วัดถ้ำสหายจันทร์นิมิต ชื่อมันดูจะออกแปลกดี ท่านอาจารย์จันทร์เรียนบอกว่า...“เราตั้งชื่อเอง ที่มานั้นเป็นยั้งจั้ง เรานิมิตเห็นถ้ำสหายถ้ำสหายสมัยก่อนเป็นที่เก็บอาวุธและเป็นห้องพยาบาลของพวกสหายคอมมิวนิสต์แถวนี้เรานิมิตเห็นในความรู้ของเรา เราจึงตั้งชื่อว่าวัดถ้ำสหายจันทร์นิมิต จันทร์นิมิต ก็มาจากเราอาจารย์จันทร์เรียนเป็นผู้นิมิตเห็น” (พระวีระศักดิ์ ธีรภัทโท, 2014)

12. Acariyavatra study อาจารย์วัตร

ตามพระวินัยอาจารย์วัตร คือ ธรรมเนียมวัตรหรือข้อปฏิบัติต่อพระอาจารย์ หน้าที่ที่อันเตवासิกกระทำต่อพระอาจารย์ของตนที่สำคัญ ได้แก่

1) อันเตवासิก ลูกขึ้นแต่เช้าตรู่ เริ่มรับใช้พระอาจารย์ด้วยการถวายไม้ขีดฟัน น้ำล้างหน้า ฟาล้างภาชนะ ใส่ข้าวต้มไปถวาย ถวายผ้านุ่งผ้าปูอาสนะ คอยรับใช้ทั้งที่อยู่ในวัดและนอกวัด ตอนฉันอาหาร พักผ่อน คอยรักษาความสะอาดเสนาสนะ และบริเวณรอบ ๆ กุฏิ และเตียงตั้ง

2) ถ้าอาจารย์ต้องการจะให้เรียน ศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ถ้าพระอาจารย์ต้องการจะให้สอบถามอรรถ สอบถาม

3) ถ้าอาจารย์ไม่ยินดีคิดจะสึก อันเตवासิก ฟังด้วยระงับ ถ้าต้องอาบัติหนัก (สังฆากิเลส) หรือถูกคณะสงฆ์ลงโทษด้วยกรรม เป็นต้น อันเตवासิกต้องหาทาง ช่วยเหลือตามสมควรแก่กรณีพร้อมกันหาทาง รับบรรเทาความเสียหายอันอาจเกิดขึ้น“ด้วยอุบายอย่างไรหนออาจารย์กลับประพฤติชอบหายเย่อหยิ่ง กลับตัวได้ ฟังระงับกรรมนั้นเสีย”

4) เมื่ออาจารย์กำลังกล่าว ไม่ฟังกล่าวสอดขึ้นในระหว่างอาจารย์กล่าวถ้อยคำใกล้ต่ออาบัติห้ามเสีย

5) รักษาหัวใจของท่านมีความเคารพจะไปไหนบอกลาไม่เที่ยวไปตามอำเภอใจ จะรับความช่วยเหลือจากใครหรือจะกระทำการสงเคราะห์แก่ใครต้องบอกให้ท่านรับทราบ

6) เอาใจใส่พยาบาลเมื่อท่านอาพาธ คอยดูแลท่านตลอดชีวิตจนกว่าท่านจะหาย เป็นต้น (พระทิวศักดิ์ ตปสีโล (เฉลิมสิริโรจน์) และสิริโรจน์ ยามเสนา, 2565 : 302)

ภิกษุใหม่ แล้วขออาศัยอยู่กับพระอาจารย์ เรียกว่า อันเตवासิก เป็นสิทธิที่อยู่ในการปกครองหรือที่อาศัยอยู่กับพระอาจารย์และต้องปฎิญาณว่ามีศรัทธาเลื่อมใสจึงขอมอบตัวเป็นศิษย์ในพระอาจารย์จะเคารพนับถือเชื่อฟัง ตั้งอยู่ในโอวาทของพระอาจารย์

อันเตवासิกวัตร คือ ทำเนียมวัตรหรือข้อปฏิบัติต่ออันเตวาสนาที่อันพระอาจารย์จะพึงกระทำต่ออันเตวาสิ ที่สำคัญได้แก่

1. ถ้าอาจารย์มีบาตรมีจีวรมีบริวาร อันไม่มีฝั่งสังเคราะห์ด้วยบาตร จีวรและบริวารอื่น ๆ ด้วยอุบายว่าอย่างไรหนอ บริวารเกิดขึ้นแก่อันเตวาสิขา

2. อันเตวาสืออยู่ในที่ใด ถ้าวิหารณะนมัสการ ถ้าสามารถพึง ชำระให้สะอาด ฟังชนบาตร จีวรแต่งตั้ง ไม้กวาดเพดาน ลง มาก่อน เช็ดขอบหน้าต่างประตู ฟังเช็ดถู ขนกลับไว้ที่เดิม

3. อันตเวาสึกเกิดความไม่ยินดี เกิดความรำคาญ เกิดความเห็นผิด อาจารย์พึงช่วยระงับหรือบอกภิกษุทำหรือพึงแสดงธรรมกถาแก่อันตเวาสึก

4. ถ้าอันตเวาสึกต้องอาบัติหนัก ควรแก้อาบัติ ควรแก้อัพภาน อาจารย์พึงทำการขนขวายว่าด้วยอุบายว่าอย่างไรหนอ สงฆ์พึงได้กรรมแก่อันตเวาสึก

5. ถ้าสงฆ์ต้องการจะทำการ คือ ตัชนียกรรม นิสยกรรม ปัพพชฌนยกรรม ปฏิสารณียกรรม หรือ อุกเขปณียธรรม แก่อันตเวาสึก อาจารย์พึงทำการขนขวายว่า “ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ไม่พึงทำการแก่อันตเวาสึก หรือพึงเปลี่ยนไปเป็นโทษเบา”

6. เมื่อเกิดอาพาธเอาใจใส่พยาบาลจนตลอดชีวิต รอนจนกว่าจะหาย (วิ.ม.(ไทย) 4/19/112)

อาจารย์วัตร และอันตสิกวัตร คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนโดยมีวัตถุประสงค์คือทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ โดยมุ่งเน้นที่ความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาจารย์กับศิษย์ที่ตนให้ปกครองโดยให้ทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกและประพติดต่อกันเหมือนบิดากับบุตร (พระทวิศักดิ์ ตปสีโล (เฉลิมศิริโรจน์) และสิริโรจน์ นามเสนา, 2565:302-303)

อาจารย์วัตร คือ ข้อวัตรหรือขนบธรรมเนียมที่ดิงาม เกี่ยวกับมารยาทที่พระภิกษุที่เป็น อันตเวาสึก ที่ควรดูแลเอาใจใส่ได้ถูกต้องต่ออาจารย์ ตามหลักของอาจารย์วัตรโดยอันตเวาสึกวัตรนั้นจะต้องเอาใจใส่ ประณินิบัติรับใช้คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ขวานขวายป้องกันหรือ ระงับความเสื่อมเสียต่อพระภิกษุที่เป็นอาจารย์ เป็นกรรมได้พระภิกษุ ได้ปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้องมีความเอื้อเฟื้อกันและกัน

อันตเวาสึกวัตร คือ กิจอันที่พระภิกษุในฐานะเป็นพระอาจารย์ควรแนะนำ อนุเคราะห์และสงเคราะห์ต่อศิษย์ ทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ เป็นผู้คอยเตือนใจให้ศิษย์มีความประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง เป็นการดูแล การเอาใจใส่ต่อศิษย์ โดยอันตเวาสึกวัตร ในพระพุทธศาสนา มี 4 ประเภท 1) ปัพพชฌนตเวาสึก คือ อันตเวาสึกในบรรพชา 2) อุปสัมปพันตเวาสึก คือ อันตเวาสึกในอุปสมบท 3) นิสสยันตเวาสึก คือ อันตเวาสึกผู้ถือนิสัย และ 4) ธัมมันตเวาสึก คือ อันตเวาสึกผู้เรียนธรรม หรือปฏิบัติต่ออันตเวาสึก (ศิษย์) อาจารย์ผู้ให้นิสัยพึงปฏิบัติชอบสงเคราะห์ศิษย์ ฉะนั้น อันตเวาสึกวัตร นั้นเป็นหน้าที่ของอาจารย์จะต้องดูแลและเอาใจใส่ต่อลูกศิษย์ด้วยการฝึกมารยาทให้ความรู้ต่าง ๆ มีความรักและความเมตตาถ่ายทอดความรู้อันดีงามแก่ศิษย์อยู่เสมอ (พระบุญเลิศ เชื้อธรรมย์, พระมหาปราโมทย์ แก้วนา และวิโรจน์ คุ้มครอง, 2566:1165-1174)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

“หลักการปฏิบัติสมาธิ (Principle of Meditation Practice)”

“ในความคิดเห็นของอาตมาเป็นนวัตกรรมมีคุณประโยชน์ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการสื่อสารให้สังคมได้รับรู้ในการแสดงธรรมเทศนาผ่านสื่อโซเชียลมีเดียเพราะในยุคปัจจุบันมีการนำสื่อโซเชียลมีเดียมาใช้กันอย่างมากมาย และทุกคนสามารถเข้าถึงได้ง่าย (accessible) เราสามารถนำมาใช้ในการสนทนาธรรมผ่าน Applications เช่น podcast, และ platform online อื่น ๆ เช่น Facebook fan page, YouTube, TikTok, Twitter”

“การเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านโซเชียลมีเดียทำให้เกิดกลุ่มผู้สนใจศึกษาธรรมะและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มผู้รับฟังธรรมะ เมื่อทุกคนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพระธรรมคำสอนก็จะทำให้โลกมีแต่สันติสุข มีเพียงพุทธศาสนาเท่านั้นที่จะสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก และต้องเริ่มต้นที่ตัวท่านก่อน”

“อาตมาเห็นด้วยกับการใช้สื่อนวัตกรรมออนไลน์ เป็นแนวความคิดที่ดี ไม่เปลืองค่าใช้จ่ายมีคุณภาพ เป็นการง่ายที่กลุ่มสมาชิกจะเข้าร่วมกิจกรรมหรือสมาชิกในต่างประเทศก็เข้าถึงสื่อได้ง่าย กว้างขวางและรวดเร็วมีประสิทธิภาพ ควรมีการประเมินผล (assessment) ก่อน, ระหว่างและหลังการเรียนรู้พุทธธรรมคำสอน รวมการฝึกปฏิบัติ”

“มีทรัพยากรอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอนหลักธรรม ผู้ที่เข้ามาศึกษาก็ต้องใช้เวลาและความตั้งใจอย่างมาก อย่างไรก็ตามประชาชนที่ปฏิบัติตามแบบดั้งเดิม (instu) คือปฏิบัติที่วัด กับการปฏิบัติผ่านสื่อออนไลน์ก็จะได้คุณค่าเหมือนกัน (inbo) เพราะได้รับความสะดวกสบายและจะปฏิบัติธรรมที่ไหนก็ได้”

“อาตมามีความเพียรพยายามที่จะพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและพยายามที่จะเผยแพร่ศาสนาพุทธให้กว้างขวางออกไปมากกว่าทุกวันนี้ อาตมาอยากจะทำเราควรพยายามให้มากขึ้นที่จะช่วยให้ประชาชนได้รับรู้ในสิ่งที่สำคัญเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า (Buddha teachings) แล้วทำไมพระองค์ถึงพยายามที่จะตรัสรู้ และนำประชาชนไปให้ถึงจุดมุ่งหมาย (go forward) เหมือนกับพระองค์(นิพพาน) มี 3 สิ่งที่จะต้องพัฒนา คือ 1) ตัวเอง (yourself) 2) สถานที่ของคุณ 3) เวลาของคุณ ต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ เพื่อให้ธรรมะคงอยู่ตลอดไป (Dhamma last forever) พุทธธรรมเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ชีวิตเป็นสุข (the way of happy life)

ผู้วิจัยได้นำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา คือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Principle of Meditation Practice) download ให้กับพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากประเทศในกลุ่มน้ำโขง 45 รูป เพื่อให้พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ศึกษาและพิจารณาถึงความเหมาะสมที่จะนำไปเผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์ในประเทศกลุ่มน้ำโขงและผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้ง 45 รูปโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ผลการสัมภาษณ์พบว่า

1. รูปแบบของนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book)

“หลักการปฏิบัติสมาธิ” พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงมีความคิดเห็นว่า “รูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์” มีความเหมาะสม/สมบูรณ์แบบ (appropriated/ perfection) 29 รูป (ร้อยละ 64.44) และเห็นควรปรับปรุง (should be improved) 5 รูป (ร้อยละ 11.11)

ข้อคิดเห็นของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนา

“อาตมาคิดว่า มันเป็นเรื่องง่ายที่ใช้โซเชียลมีเดีย แต่มันก็ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพและมันไม่อาจประเมินผลได้เพราะมันอยู่บนโลกออนไลน์”

“อาตมา เห็นว่าการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา การฝึกปฏิบัติและการบอกกับใครสักคนในเรื่องบางสิ่งบางอย่างในสิ่งที่คุณรู้อยู่แล้ว”

“เราควรเผยแพร่หลักธรรมขั้นพื้นฐาน (Foundation for Dhamma) ควรสนทนาเกี่ยวกับอนาคตของพระพุทธศาสนา (Buddhism to Future) ควรพัฒนาคุณภาพชีวิตประจำวันในแต่ละวัน

“อาตมาไม่ค่อยคุ้นเคย/รู้จัก เครื่องใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์”

“อาตมาเห็นว่า การแสดงธรรมะควรเป็นไปตามวิธีวิทยาการสอน (Teaching Methodology) และก็ควรมีการประเมินผล (assessment) ก่อน- ระหว่าง –และหลังการเรียนและนำมาสู่การปรับปรุง”

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) “หลักการปฏิบัติสมาธิ” มีความเหมาะสม สมบูรณ์แบบที่จะนำมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไปสามารถเข้ามาศึกษาเรียนรู้หลักพุทธธรรม และการฝึกปฏิบัติ ไม่จำกัดเวลา สถานที่ หรือจำนวนครั้งที่เข้าศึกษา นอกจากนี้ยังสามารถ สนทนา สอบถามโต้ตอบกันได้ในกลุ่มที่ศึกษาธรรมะ

2. เนื้อหาสาระของนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง “ หลักการปฏิบัติสมาธิ “ (Principle of Meditation Practice) พระสงฆ์ นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาผู้นำโขงมีความคิดเห็นว่า “ เนื้อหาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง หลักการปฏิบัติสมาธิ มีความเหมาะสม (appropriate) 30 รูป (ร้อยละ 66.67)

“อาตมาเห็นว่าเนื้อหาควรได้รับการปรับปรุงให้นำไปใช้อย่างมีประโยชน์ หรือปรับปรุงเนื้อหาที่ทำให้คนมีความรู้สึกเป็นสุข สดชื่น พร้อมทั้งจะพูดคุย สนทนาตามแบบแผนเกี่ยวกับผู้คนในสังคม”

“ควรมุ่งเน้น (focus) ไปที่กลุ่มผู้ที่ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาถ้าเป็นไปได้ควรควบคุมผู้รับรับฟังทั้งหลายในประเทศต่าง ๆ ควรมีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ”

“มุ่งเน้นการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติธรรมะอย่างตั้งใจและจริงจังตามแนวทางที่เหมาะสมก็จะเกิดคุณประโยชน์แก่การดำเนินชีวิต”

“อาตมาเห็นว่า คำสอนทางธรรม เป็นการสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ทำให้คนเราสามารถดำเนินไปได้อย่างปกติสุข ควรมีเนื้อหาสาระที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน”

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) “หลักการปฏิบัติสมาธิมีเนื้อหาเหมาะสมกับการศึกษาเรียนรู้และการปฏิบัติเป็นหลักการสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมะ มีเนื้อหาสาระที่เข้าใจได้ง่าย

3. แนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) โดยพระสงฆ์ นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่มีความคิดเห็นด้วย (agree) กับแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) 41 รูป (ร้อยละ 91.11)

“อาตมาเห็นด้วยเพราะเป็นแนวความคิดที่ดี เป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปสู่ผู้ฟังในวงกว้าง รวดเร็วและเกิดประสิทธิภาพ ทำให้เป็นเรื่องง่ายที่จะเรียนรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า”

“อาตมาเห็นด้วยเนื่องจากเราไม่เพียงแต่มี gateway หรือทรัพยากร (อุปกรณ์) ในการจัดการสอนพุทธศาสนา ซึ่งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาศึกษาก็ใช้เวลาและความตั้งใจอย่างมากที่ปฏิบัติตาม (แหล่งกำเนิดเดิม) แบบดั้งเดิม (instu) ก็จะได้คุณค่าเหมือนกัน (inbo) คือจะปฏิบัติที่วัดหรือปฏิบัติผ่านสื่อออนไลน์ก็จะเกิดผลในทางปฏิบัติเหมือนกัน”

“ควรมีการอธิบาย การอ่าน การวางแผน และการเตรียมการ ก่อนลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการปฏิบัติได้อย่างยั่งยืน”

แนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เป็นการเผยแพร่หลักธรรมไปสู่ผู้รับฟังอย่างกว้างขวาง รวดเร็วและเกิดประสิทธิภาพ พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ไม่ต่างจากการไปรับฟังและฝึกปฏิบัติที่วัดหรือศูนย์ปฏิบัติธรรม แต่ควรจัดทำคำอธิบายกระบวนการเรียนรู้ และการฝึกปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย

4. กลุ่มเป้าหมาย บุคคลกลุ่มหรือชุมชน/สังคมออนไลน์ที่รับสื่อวัฒนธรรมพระสงฆ์ นักเผยแพร่พระพุทธศาสนา ลุ่มแม่น้ำโขง มีความเห็นว่าเป็น ” กลุ่มเป้าหมายที่จะรับสื่อวัฒนธรรม “ ก็คือ 1) ประชาชนหรืออุบาสก อุบาสิกา 2) ชุมชน/ สังคมออนไลน์ชาวพุทธ 3) นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน 4) กลุ่ม Generation ต่าง ๆ 5) ผู้สูงอายุและเด็ก 6) สมาชิกกลุ่มโซเชียลมีเดียใน Applications ต่าง ๆ กลุ่ม/ ชมรม/ สมาคมธรรมะ

4.4 วัตถุประสงค์ข้อ 3 การติดตามประเมินผลการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนา ลุ่มน้ำโขงโดยใช้โซเชียลมีเดีย

4.4.1 การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปใช้

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดสร้างและพัฒนานวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เรื่อง หลักการปฏิบัติสมาธิ (e-book : Principle of Meditation Practice) และทำเป็น Guideline ทั้งหมด 12 Guideline นำเข้าสู่ระบบสื่อออนไลน์เพื่อให้พระสงฆ์นักเผยแพร่ทุกประเทศในลุ่มน้ำโขงสามารถเข้ามาศึกษาปฏิบัติ และ Download เพื่อนำไปเผยแพร่ในกลุ่มหรือชุมชนออนไลน์โดยผ่านโซเชียลมีเดียของวัดหรือสำนักพระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง ดังนี้

แนวทางที่ 1 ประวัติพระพุทธศาสนา : ประวัติพระพุทธเจ้า

Guideline 1 Study the history of Buddhism Buddha's history

แนวทางที่ 2 วิธีการเผยแพร่ : หลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนา

Guideline 2 Tailing Method: Important Doctrines of Buddhism

แนวทางที่ 3 หลักการปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนา

Guideline 3 Principles of Meditation Practice in Buddhism

แนวทางที่ 4 การปฏิบัติกรรมฐานในประเทศไทย

Guideline 4 Kamma thana Meditation in Thailand

แนวทางที่ 5 พระบูรพาจารย์ศึกษา : หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, พระโพธิญาณเถระ (หลวงพ่อชา สุภทฺโท) และสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วี) (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร)

Guideline 5 Pra Burapha Charm Suka : Luang Pu Man Bhuridatto, Pra Bhodhiyanatera (Cha Subhadho, Somdet Pra Nayavajirattawa)

แนวทางที่ 6 การปฏิบัติสมาธิขั้นพื้นฐาน : การฝึกอบรมสมาธิของหลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

Guideline 6 Basie Meditation parched: Meditation Training from Luang Por Wiriyang

แนวทางที่ 7 การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน : การทำสมาธิของหลวงพ่อชา สุภทฺโธ

Guideline 7 Sownatha Kammathana Prachce: Luang Por Cha's Meditation

แนวทางที่ 8 การทำสมาธิวิปัสสนา

Guideline 8 Vipassana meditation

แนวทางที่ 9 การปฏิบัติสติปัฏฐาน

Guideline 9 Satipathana prachce

แนวทางที่ 10 ชุตตงค์ปฏิบัติ

Guidelines 10 Practicing Pilgrimage 13

แนวทางที่ 11 ธรรมยาตราจาริก การปฏิบัติธรรมที่วัดป่า

Guidelines 11 Dhamrna Yatra Jarik in the Forest Monasteries

แนวทางที่ 12 อาจารย์วัด

Guidelines 12 Acariyawatra study

ผู้วิจัยได้นำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สร้างและพัฒนาขึ้น (e-book : Meditation Practice) และทำเป็น Guideline ทั้งหมด 12 Guideline นำเข้าสู่ระบบสื่อออนไลน์ เพื่อให้พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงสามารถเข้ามาศึกษาปฏิบัติ และ Download เพื่อนำไปเผยแผ่ในกลุ่มหรือชุมชนออนไลน์ ผู้วิจัยได้ส่งแบบประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อให้พระสงฆ์ที่นำนวัตกรมนี้ออกไปใช้ได้ประเมินผลการใช้นวัตกรรม และส่งผลการประเมินกลับมาทาง Online ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 4.8 การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้

การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่กลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอนศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม	4.47	.73	มาก	4.68	.49	มากที่สุด	4.63	.57	มากที่สุด
2. การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม	4.33	.80	มาก	4.71	.48	มากที่สุด	4.62	.59	มากที่สุด
3. การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม	4.20	.76	มาก	4.72	.50	มากที่สุด	4.60	.61	มากที่สุด
4. คุณประโยชน์ของนวัตกรรม	4.47	.63	มาก	4.74	.44	มากที่สุด	4.67	.50	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	4.47	.73	มาก	4.71	.45	มากที่สุด	4.65	.54	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.8 พบว่า พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่นำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ มีความเห็นว่า โดยภาพรวมนวัตกรรมการเผยแผ่มีความสามารถนำไปใช้ได้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$) และเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่นำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ มีความเห็นว่า นวัตกรรมการเผยแผ่มีความสามารถนำไปใช้ได้อยู่ในระดับมากที่สุด ทุกด้านตามลำดับดังนี้ 1) คุณประโยชน์ของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.67$) 2) ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.63$) 3) การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.62$) และ 4) การสร้างเนื้อหาธรรมในนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.60$)

พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำโขง ประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$) และเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ตามลำดับ ดังนี้ 1) คุณประโยชน์ของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.77$) 2) ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.47$) 3) การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.33$) และ 4) การสร้างเนื้อหาธรรมในนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.20$)

ส่วนพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร ประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$) และเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ตามลำดับดังนี้ 1) คุณประโยชน์ของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.67$) 2) ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.63$) 3) การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.62$) และ 4) การสร้างเนื้อหาธรรมในนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.60$)

และผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ในรายละเอียด ดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงไปใช้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์

การประเมินผลการนำ นวัตกรรมการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ กลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอน ศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ
1. ด้านโครงสร้างและ องค์ประกอบของ นวัตกรรม									
1) การออกแบบโครงสร้าง เนื้อหาลำดับขั้นตอน ชัดเจน	4.32	.67	มาก	4.66	.64	มากที่สุด	4.57	.67	มากที่สุด
2) มีความถูกต้องของ รูปแบบ ประโยคและ ข้อความ	4.27	.65	มาก	4.69	.61	มากที่สุด	4.59	.64	มากที่สุด

การประเมินผลการนำ นวัตกรรมการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอน ศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ
3) รูปแบบลักษณะ ขนาด ตัวอักษรเหมาะสมและ ให้ความรู้สึกที่ดี	4.31	.67	มาก	4.70	.57	มากที่สุด	4.60	.62	มากที่สุด
4) การเน้นข้อความสำคัญ ที่เป็นประโยชน์ต่อความ เข้าใจเนื้อหา	4.32	.75	มาก	4.66	.71	มากที่สุด	4.57	.73	มากที่สุด
5) จัดทำคำอธิบายการใช้ และคำแนะนำที่ เหมาะสมกับ กลุ่มเป้าหมาย	4.30	.62	มาก	4.70	.55	มากที่สุด	4.60	.59	มากที่สุด
2. การใช้เทคนิคการ นำเสนอนวัตกรรม									
6) รูปภาพประกอบ สอดคล้องและส่งผลต่อ ความเข้าใจเนื้อหา	4.33	.77	มาก	4.74	.53	มากที่สุด	4.64	.62	มากที่สุด
7) การจัดภาพและ ตัวอักษรเคลื่อนไหวและ สีสันจูงใจให้ติดตาม	4.27	.78	มาก	4.73	.64	มากที่สุด	4.62	.71	มากที่สุด
8) มีเทคนิคบูรณาการการ ใช้สื่อประกอบที่ หลากหลาย	4.24	.80	มาก	4.67	.63	มากที่สุด	4.57	.70	มากที่สุด
9) มีการติดต่อ เชื่อมโยง ภาพ เสียง และเนื้อหาที่ สอดคล้องกัน	4.44	.76	มาก	4.76	.52	มากที่สุด	4.68	.60	มากที่สุด
10) สร้างจุดเชื่อมโยง (Links) ทั้งภายในและภายนอก	4.36	.77	มาก	4.64	.59	มากที่สุด	4.57	.65	มากที่สุด
3. การสร้างเนื้อหาธรรมะ ในนวัตกรรม									
11) รูปแบบและภาพ ประกอบการนำเสนอ เนื้อหาที่มีความเหมาะสม	4.16	.90	มาก	4.75	.54	มากที่สุด	4.60	.69	มากที่สุด

การประเมินผลการนำ นวัตกรรมการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอน ศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ
12) เนื้อหาธรรมะมีความ กระชับ แบ่งเป็นขั้นตอน และมีความต่อเนื่อง	4.20	.87	มาก	4.70	.64	มากที่สุด	4.58	.73	มากที่สุด
13) เนื้อหาธรรมะมีความ กระชับพอดีกับ ระยะเวลา	4.36	.86	มาก	4.68	.68	มากที่สุด	4.60	.74	มากที่สุด
14) เนื้อหามีความ เชื่อมโยงกับหลักธรรม คำสอนและนำไปปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันได้	4.27	.84	มาก	4.71	.58	มากที่สุด	4.61	.68	มากที่สุด
15) มีการขายความเนื้อหา คำสอนให้เกิดความ น่าเชื่อถือ และเชื่อมโยง กับคำสอนอื่น ๆ ที่ คล้ายกัน	4.20	.89	มาก	4.74	.53	มากที่สุด	4.61	.68	มากที่สุด
4. คุณประโยชน์ของ นวัตกรรม									
16) การใช้สื่อนวัตกรรม เผยแผ่มีความสะดวก รวดเร็ว	4.29	.89	มาก	4.70	.65	มากที่สุด	4.60	.74	มากที่สุด
17) นวัตกรรมเผยแผ่ช่วย เพิ่มพูนความรู้ และทำ ให้มีแนวทางปฏิบัติได้ ถูกต้องมากขึ้น	4.31	.79	มาก	4.77	.50	มากที่สุด	4.66	.61	มากที่สุด

การประเมินผลการนำ นวัตกรรมการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแผ่ ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอน ศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ
18) ผู้ใช้นวัตกรรมเผยแผ่ สามารถใช้ได้บ่อยครั้ง และทบทวนการปฏิบัติ ได้	4.33	.85	มาก	4.71	.50	มากที่สุด	4.62	.62	มากที่สุด
19) นวัตกรรมมีขนาด พอเหมาะกับเวลาทำให้ ผู้ใช้นุกสนานสามารถ เชื่อมโยงกับคำสอนอื่น ได้	4.42	.78	มาก	4.71	.57	มากที่สุด	4.64	.64	มากที่สุด
20) นวัตกรรมการเผยแพร่ สร้างปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม ผู้ศึกษา สามารถ สอบถามโต้ตอบและให้ ข้อเสนอแนะได้	4.47	.79	มาก	4.78	.54	มากที่สุด	4.70	.62	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	4.47	.73	มาก	4.71	.45	มากที่สุด	4.65	.54	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.9 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยภาพรวม พบว่า นวัตกรรมการเผยแผ่มีความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$) และเมื่อพิจารณา ในรายเรื่อง พบว่า นวัตกรรมการเผยแผ่มีความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง จำแนกแต่ละด้านได้ดังนี้

1. ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม มีความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) จัดทำคำอธิบายการใช้และคำแนะนำที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ($\bar{X} = 4.60$) 2) รูปแบบลักษณะ ขนาดตัวอักษรเหมาะสมและให้ความรู้สึกที่ดี ($\bar{X} = 4.60$) และ 3) มีความถูกต้องของรูปแบบ ประโยคและข้อความ ($\bar{X} = 4.59$)

2. การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม มีความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ 1) มีการติดต่อ เชื่อมโยง ภาพ เสียง และเนื้อหาที่สอดคล้องกัน ($\bar{X} = 4.68$) 2) รูปภาพประกอบสอดคล้องและส่งผลกระทบต่อความเข้าใจเนื้อหา ($\bar{X} = 4.64$) และ 3) การจัดภาพและตัวอักษรเคลื่อนไหวและสีดึงดูดใจให้ติดตาม ($\bar{X} = 4.62$)

3. การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม มีความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) เนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมคำสอนและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{X} = 4.70$) 2) มีการขยายความเนื้อหาคำสอนให้เกิดความน่าเชื่อถือ และ

เชื่อมโยงกับคำสอนอื่น ๆ ที่คล้ายกัน ($\bar{X} = 4.61$) และ 3) รูปแบบและภาพประกอบการนำเสนอเนื้อหา มีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.60$)

4. คุณประโยชน์ของนวัตกรรม ความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) นวัตกรรมการเผยแพร่สร้างปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มผู้ศึกษา สามารถสอบถามโต้ตอบและให้ข้อเสนอแนะได้ ($\bar{X} = 4.70$) 2) นวัตกรรมเผยแพร่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ และทำให้มีแนวทางปฏิบัติได้ถูกต้องมากขึ้น ($\bar{X} = 4.66$) และ 3) นวัตกรรมมีขนาดพอเหมาะกับเวลาทำให้ผู้ใช้ สนุกสนานสามารถเชื่อมโยงกับคำสอนอื่นได้ ($\bar{X} = 4.64$)

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามกลุ่มของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงและ พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร. พบว่า

พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง มีความเห็นว่า นวัตกรรมการเผยแพร่มี ความสามารถนำไปใช้ได้ดีเหมาะสม หรืออยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง ดังนี้

1. ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม ความสามารถนำไปใช้ได้ดีเหมาะสม หรือ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) การออกแบบโครงสร้างเนื้อหาลำดับขั้นตอนชัดเจน ($\bar{X} = 4.32$) 2) การเน้นข้อความสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจเนื้อหา ($\bar{X} = 4.32$) และ 3) รูปแบบ ลักษณะ ขนาดตัวอักษรเหมาะสมและให้ความรู้สึกที่ดี ($\bar{X} = 4.31$)

2. การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม ความสามารถนำไปใช้ได้ดีเหมาะสม หรือ อยู่ใน ระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) มีการตัดต่อ เชื่อมโยง ภาพ เสียง และเนื้อหาที่สอดคล้องกัน ($\bar{X} = 4.44$) 2) สร้างจุดเชื่อมโยง (Links) ทั้งภายในและภายนอก ($\bar{X} = 4.36$) และ 3) รูปภาพประกอบ สอดคล้องและส่งผลกระทบต่อความเข้าใจเนื้อหา ($\bar{X} = 4.33$)

3. การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม ความสามารถนำไปใช้ได้ดีเหมาะสม หรือ อยู่ใน ระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) เนื้อหาธรรมะมีความกระชับพอดีกับระยะเวลา ($\bar{X} = 4.36$) 2) เนื้อหา มีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมคำสอนและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{X} = 4.27$) และ 3) เนื้อหาธรรมะมีความกระชับ แบ่งเป็นขั้นตอน และมีความต่อเนื่อง ($\bar{X} = 4.20$)

4. คุณประโยชน์ของนวัตกรรม ความสามารถนำไปใช้ได้ดีเหมาะสม หรือ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) นวัตกรรมการเผยแพร่สร้างปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มผู้ศึกษา สามารถสอบถามโต้ตอบและให้ข้อเสนอแนะได้ ($\bar{X} = 4.47$) 2) นวัตกรรมมีขนาดพอเหมาะกับเวลาทำให้ผู้ใช้สนุกสนาน สามารถเชื่อมโยงกับคำสอนอื่นได้ ($\bar{X} = 4.42$) และ 3) ผู้ใช้นวัตกรรมเผยแพร่สามารถใช้ได้บ่อยครั้ง และทบทวนการปฏิบัติได้ ($\bar{X} = 4.33$)

พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร. มีความเห็นว่า นวัตกรรมการเผยแพร่มี ความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรืออยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง ดังนี้

1. ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม ความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) จัดทำคำอธิบายการใช้และคำแนะนำที่เหมาะสมกับ กลุ่มเป้าหมาย ($\bar{X} = 4.60$) 2) รูปแบบลักษณะ ขนาดตัวอักษรเหมาะสมและให้ความรู้สึกที่ดี ($\bar{X} = 4.60$) และ 3) มีความถูกต้องของรูปแบบ ประโยคและข้อความ ($\bar{X} = 4.59$)

2. การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม ความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ใน ระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) มีการตัดต่อ เชื่อมโยง ภาพ เสียง และเนื้อหาที่สอดคล้อง

กัน ($\bar{X} = 4.68$) 2) รูปภาพประกอบสอดคล้องและส่งผลต่อความเข้าใจเนื้อหา ($\bar{X} = 4.64$) และ 3) การจัดภาพและตัวอักษรเคลื่อนไหวและสีดึงดูดใจให้ติดตาม ($\bar{X} = 4.62$)

3. การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม ความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) เนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมคำสอนและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{X} = 4.61$) 2) มีการขยายความเนื้อหาคำสอนให้เกิดความน่าเชื่อถือ และเชื่อมโยงกับคำสอนอื่น ๆ ที่คล้ายกัน ($\bar{X} = 4.61$) และ 3) รูปแบบและภาพประกอบการนำเสนอเนื้อหาที่มีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.60$)

4. คุณประโยชน์ของนวัตกรรม ความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรือ อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง 3 อันดับแรก คือ 1) นวัตกรรมการเผยแพร่สร้างปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มผู้ศึกษา สามารถสอบถามโต้ตอบและให้ข้อเสนอแนะได้ ($\bar{X} = 4.70$) 2) นวัตกรรมมีขนาดพอเหมาะกับเวลาทำให้ผู้ใช้สนุกสนานสามารถเชื่อมโยงกับคำสอนอื่นได้ ($\bar{X} = 4.66$) และ 3) นวัตกรรมมีขนาดพอเหมาะกับเวลาทำให้ผู้ใช้สนุกสนานสามารถเชื่อมโยงกับคำสอนอื่นได้ ($\bar{X} = 4.64$)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างทางความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงและพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรม

ตารางที่ 4.10 เปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปใช้

การประเมินผลนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	พระสงฆ์นักเผยแพร่กลุ่มน้ำโขง		พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรม		t	p-value
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม	4.47	.73	4.68	.49	-1.851	0.69
2. การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม	4.33	.80	4.71	.48	-2.986	0.004
3. การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม	4.20	.76	4.72	.50	-4.278	0.000
4. คุณประโยชน์ของนวัตกรรม	4.47	.63	4.74	.44	-2.684	0.009
รวมเฉลี่ย	4.47	.73	4.71	.45	-2.124	0.038

จากตารางที่ 4.10 พบว่า พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงและพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปใช้ แตกต่างกันทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปใช้ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.4.2 ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย

หลังจากการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปใช้ในการเผยแผ่คำสอนและแนวทางปฏิบัติแล้ว พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย ดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย

ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย	พระสงฆ์นักเผยแผ่ ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอน ศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ
1) นวัตกรรมการเผยแพร่มีคำแนะนำ/คำอธิบายวิธีการใช้หรือวิธีการปฏิบัติอย่างชัดเจน	4.38	.83	มาก	4.69	.62	มากที่สุด	4.61	.69	มากที่สุด
2) การเข้าถึงระบบการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่ทำได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว	4.29	.82	มาก	4.69	.59	มากที่สุด	4.59	.67	มากที่สุด
3) เนื้อหาคำสอนธรรมะมีความชัดเจน เป็นลำดับขั้นตอน อ่านง่าย	4.29	.84	มาก	4.58	.72	มากที่สุด	4.51	.76	มากที่สุด
4) เนื้อหาคำสอนธรรมะมีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้	4.29	.84	มาก	4.67	.63	มากที่สุด	4.58	.70	มากที่สุด
5) รูปแบบการจัดลำดับเนื้อหาคำสอนและแนวปฏิบัติมีความต่อเนื่อง	4.29	.79	มาก	4.67	.61	มากที่สุด	4.58	.67	มากที่สุด
6) รูปแบบภาษาและรูปภาพประกอบสอดคล้องกับคำสอน มีความเหมาะสม ชัดเจน เข้าใจง่าย	4.33	.67	มาก	4.65	.68	มากที่สุด	4.57	.69	มากที่สุด

ความพึงพอใจในการใช้ นวัตกรรมการเผยแพร่ พระพุทธรูปทาง โซเชียลมีเดีย	พระสงฆ์นักเผยแผ่ ลุ่มน้ำโขง			พระสงฆ์สอน ศีลธรรม			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ	$\bar{X}$	S.D.	แปล ความ
7) มีภาพนิ่งและ ภาพเคลื่อนไหว ประกอบ เสียงคำบรรยายทำให้จูง ใจ นำศึกษาและปฏิบัติ ตาม	4.24	.77	มาก	4.66	.58	มากที่สุด	4.56	.66	มากที่สุด
8) ผู้ศึกษาธรรมะ สามารถ เข้าชมได้หลายครั้งและ เลือกเนื้อหาธรรมะที่สนใจ ศึกษาได้ตลอดเวลา	4.36	.74	มาก	4.69	.58	มากที่สุด	4.61	.64	มากที่สุด
9) ผู้ศึกษาธรรมะสามารถ ติดต่อสื่อสารกับพระสงฆ์ ผู้เผยแผ่และกลุ่มผู้ศึกษา ธรรมะด้วยกันได้	4.31	.74	มาก	4.71	.58	มากที่สุด	4.61	.64	มากที่สุด
10) ผู้ศึกษาธรรมะสามารถ ซักถามข้อสงสัยหรือ แลกเปลี่ยนความรู้กับ พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ได้	4.31	.70	มาก	4.69	.61	มากที่สุด	4.60	.65	มากที่สุด
11) ผู้ศึกษาธรรมะสามารถ รับชมและฟัง รวมทั้งการ ฝึกปฏิบัติในช่วงเวลา และสถานที่ที่ต้องการได้	4.42	.75	มาก	4.70	.64	มากที่สุด	4.63	.68	มากที่สุด
12) สามารถประหยัด ค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้ เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหาร เป็นต้น	4.29	.82	มาก	4.76	.57	มากที่สุด	4.65	.67	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	4.37	.60	มาก	4.68	.50	มากที่สุด	4.60	.54	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.11 พบว่า ข้อมูลความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธรูปทางโซเชียลมีเดีย โดยภาพรวม พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธรูปทางโซเชียลมีเดียมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$) และเมื่อพิจารณาในรายเรื่อง พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ทุกเรื่อง 5 อันดับแรกคือ 1) สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้ เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหาร เป็นต้น ($\bar{X} = 4.65$) 2) ผู้ศึกษาธรรมะสามารถรับชมและฟัง รวมทั้งการฝึกปฏิบัติในช่วงเวลาและสถานที่ที่ต้องการได้ ($\bar{X} = 4.63$) 3) ผู้

ศึกษาระยะสามารถติดต่อสื่อสารกับพระสงฆ์นักเผยแผ่และกลุ่มผู้ศึกษาระยะด้วยกันได้ ($\bar{X} = 4.61$)
 4) ผู้ศึกษาระยะ สามารถเข้าชมได้หลายครั้งและเลือกเนื้อหาธรรมะที่สนใจศึกษาได้ตลอดเวลา ($\bar{X} = 4.61$) และ 5) นวัตกรรมการเผยแผ่มีคำแนะนำ/คำอธิบายวิธีการใช้หรือวิธีการปฏิบัติอย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.61$)

พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตลุ่มน้ำโขง มีความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 4.37$) และเมื่อพิจารณาในรายเรื่อง พบว่า ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ทุกเรื่อง 5 อันดับแรกได้แก่ 1) ผู้ศึกษาระยะสามารถรับชมและฟัง รวมทั้งการฝึกปฏิบัติในช่วงเวลาและสถานที่ที่ต้องการได้ ($\bar{X} = 4.42$) 2) นวัตกรรมการเผยแผ่มีคำแนะนำ/คำอธิบายวิธีการใช้หรือวิธีการปฏิบัติอย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.38$) 3) ผู้ศึกษาระยะ สามารถเข้าชมได้หลายครั้งและเลือกเนื้อหาธรรมะที่สนใจศึกษาได้ตลอดเวลา ($\bar{X} = 4.36$) 4) รูปแบบภาษา และรูปภาพประกอบสอดคล้องกับคำสอน มีความเหมาะสม ชัดเจน เข้าใจง่าย ($\bar{X} = 4.33$) และ 5) ผู้ศึกษาระยะสามารถติดต่อสื่อสารกับพระสงฆ์นักเผยแผ่และกลุ่มผู้ศึกษาระยะด้วยกันได้ ($\bar{X} = 4.31$)

ส่วนพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัด มมร. มีความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$) และเมื่อพิจารณาในรายเรื่อง พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ทุกเรื่อง 5 อันดับแรกได้แก่ คือ 1) สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้ เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหาร เป็นต้น ($\bar{X} = 4.76$) 2) ผู้ศึกษาระยะสามารถติดต่อสื่อสารกับพระสงฆ์ผู้เผยแผ่และกลุ่มผู้ศึกษาระยะด้วยกันได้ ($\bar{X} = 4.71$) 3) ผู้ศึกษาระยะสามารถรับชมและฟัง รวมทั้งการฝึกปฏิบัติในช่วงเวลาและสถานที่ที่ต้องการได้ ($\bar{X} = 4.70$) 4) ผู้ศึกษาระยะ สามารถเข้าชมได้หลายครั้งและเลือกเนื้อหาธรรมะที่สนใจศึกษาได้ตลอดเวลา ($\bar{X} = 4.69$) และ 5) การเข้าถึงระบบการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่ทำได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว ($\bar{X} = 4.69$)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับ ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงกับพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัด มมร. พบว่า มีความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 เปรียบเทียบความแตกต่างทางความคิดเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา	ระดับความพึงพอใจ			t	p-value
	X	S.D.	แปลความ		
1. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง	4.37	.60	มาก	3.172	.002
2. พระสงฆ์สอนศีลธรรม	4.68	.50	มากที่สุด		

4.5 ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง

ผู้วิจัยได้ศึกษาหาค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวกับนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง 4 ตัวแปรคือ

1. สภาพปัจจุบันในการนำสื่อโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของประเทศในกลุ่มน้ำโขง 4 ด้านคือ 1) ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ 2) ด้านธรรมะที่เผยแผ่ 3) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม และ 4) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ

2. การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4 ด้าน คือ 1) ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม 2) การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม 3) การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม และ 4) คุณประโยชน์ของนวัตกรรม

3. ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง มี 3 ด้าน คือ 1) ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม 2) ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ และ 3) องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

4. ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวกับนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง

	tb1	tb2	tb3	tb4	tb	td1	td2	td3	td	tc
ta1	.736**	.744**	.746**	.700**	.723**	.128	.228**	.160*	.192**	.839**
ta2	.755**	.768**	.711**	.716**	.735**	.156*	.204**	.196**	.206**	.841**
ta3	.697**	.706**	.690**	.789**	.739**	.131	.141	.147*	.154*	.833**
ta4	.676**	.721**	.768**	.732**	.698**	.147*	.138	.155*	.161*	.834**
ta	.836**	.796**	.729**	.741**	.774**	.127	.252**	.218**	.226**	.857**
tb1						.121	.216**	.167*	.188*	.809**
tb2						.102	.167*	.174*	.168*	.863**
tb3						.113	.163*	.141	.155*	.841**
tb4						.101	.098	.121	.118*	.841**
tb						.133	.187*	.174*	.183*	.857**
tc						.129	.169*	.152*	.166*	1

*Correlation significance at level .05 and **correlation significance at level .05

ta = สภาพปัจจุบันในการนำสื่อโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง

ta1 = ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่

ta2 = ด้านธรรมะที่เผยแผ่

ta3 = การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม

ta4 = กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ

tb = การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

- tb₁ = ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม
 tb₂ = การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม
 tb₃ = การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม
 tb₄ = คุณประโยชน์ของนวัตกรรม
 td = ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำใจ
 td₁ = ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม
 td₂ = ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ
 td₃ = องค์ประกอบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
 tc = ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย

จากตารางที่ 12 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา (tc) ของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสภาพปัจจุบันในการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา (ta) อยู่ในระดับสูงมาก ($r=0.857^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการประเมินผลกรณำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปใช้ในโซเชียลมีเดีย ($r=0.857^{**}$) อยู่ในระดับสูงมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ($r=0.166^*$) อยู่ในระดับน้อย/ต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.6 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ตัวแปรตาม คือ ความพึงพอใจความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา (tc)

ตัวแปรอิสระ หรือตัวแปรพยากรณ์ คือ

- ta = สภาพปัจจุบันในการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
 ta₁ = ด้านพระสงฆ์นักเผยแพร่
 ta₂ = ด้านธรรมะที่เผยแพร่
 ta₃ = การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม
 ta₄ = กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ
 tb = การประเมินผลกรณำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
 tb₁ = โครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม
 tb₂ = การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม
 tb₃ = การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม
 tb₄ = คุณประโยชน์ของนวัตกรรม
 td = ปัจจัยสำคัญของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำใจ
 td₁ = ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม
 td₂ = ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ

td3 = องค์ประกอบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

tc = ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
5 Regression	46.887	5	9.377	265.233	.000 ^f
Residual	6.329	179	.035		
Total	53.216	184			

a. Dependent Variable: tc

f. Predictors: (Constant), tb2, tb4, tb3, tb1, ta3

จากตารางพบว่า ความพึงพอใจความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงกับตัวแปรพยากรณ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสามารถนำไปสร้างสมการทำนายเชิงเส้นตรงได้ ผลการวิเคราะห์ดังตาราง

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
5	(Constant)	-.026	.134		-.198	.844
	tb2	.200	.049	.221	4.039	.000
	tb4	.286	.048	.266	5.961	.000
	tb3	.240	.041	.274	5.780	.000
	tb1	.139	.046	.146	3.022	.003
	ta3	.135	.050	.140	2.720	.007

a. Dependent Variable: tc

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยนำตัวแปรพยากรณ์ 11 ตัวเข้ามาวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นบันได (Stepwise - Multiple regression analysis) เพื่อให้ได้ตัวแปรพยากรณ์ที่ร่วมกันทำนายตัวแปรตามได้ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า มีตัวแปรพยากรณ์ 5 ตัวแปรที่สามารถร่วมกันทำนาย ความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ta3 (การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม) tb2 (การใช้

เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม) tb4 (คุณประโยชน์ของนวัตกรรม) tb3 (การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม) tb1 (โครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม) และมีอำนาจการทำนายสมการความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา R-square = 0.881 หรือร้อยละ 88.10 (Adjust R-square = 0.878) ดังตาราง

Model Summary^f

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
5	.939 ^e	.881	.878	.18803	2.25

e. Predictors: (Constant), tb2, tb4, tb3, tb1, ta3

f. Dependent Variable: tc

และสามารถเขียนสมการทำนายได้ดังนี้

$$Y = -.026 + .200(tb2) + .286(tb4) + .240(tb3) + .139(tb1) + .135(ta3)$$

$$Z = .221(tb2) + .266(tb4) + .274(tb3) + .146(tb1) + .140(ta3)$$

4.7 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ในการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงจำนวน 45 รูป ซึ่งเป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เดินทางมาเข้าร่วมประชุม ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และสถานฝึกปฏิบัติธรรมในจังหวัดอุดรธานี

ก่อนการดำเนินการสัมภาษณ์คณะผู้วิจัยได้นำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Principle of Meditation Practice) จัดส่งให้พระสงฆ์ทุกรูปได้ศึกษาและจัดให้มีนักศึกษาสาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษคอยให้คำแนะนำ และอธิบายการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์พร้อมกับผู้วิจัยจัดส่งแบบสัมภาษณ์ทางออนไลน์และให้พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงสามารถตอบแบบสัมภาษณ์ทางออนไลน์ได้ และผู้วิจัยได้มีการติดตามและให้คำแนะนำอธิบายและตอบข้อสงสัยตลอดระยะเวลาที่พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนายังเข้าร่วมประชุมสัมมนาในประเทศไทยผู้วิจัยมีการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์เป็นระยะตลอดเวลา 2 สัปดาห์ จึงนำมาวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงตอบแบบสัมภาษณ์กลับมา 45 รูป คิดเป็นร้อยละ 100

“ พระธรรมมีประโยชน์ต่อชีวิต ไม่เพียงแต่มีประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชนเท่านั้น ยังมีประโยชน์ต่อชนทั่วโลกที่ได้ฝึกธรรมะสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เรามีศีล สมาธิ ปัญญาที่มีความสำคัญต่อผู้คน เราสามารถปฏิบัติรักษา ศีล สมาธิ และปัญญา ได้ในชีวิตของพวกเรา เราย่อมจะมีความสุข เราปฏิบัติตามพระธรรมซึ่งจะก่อให้เกิดสันติสุขทั่วโลก...” จากคำสัมภาษณ์ของ Venerable Pok Porn, Cambodian

“ ผมได้รับประโยชน์มากจากการได้มาที่ประเทศไทยและเข้าร่วมโครงการพร้อมพระภิกษุ จาก 12 ประเทศได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตโดยมีธรรมะ ได้ทำสมาธิและเข้าใจเรื่องศีล สมาธิ สติปัญญา การได้มีโอกาสสนทนากับพระจากประเทศต่าง ๆ ถือเป็นจุดสูงสุดของชีวิตผม การดำเนินชีวิตถือเป็น การสร้างตัวตนของตน และเมื่อคุณเข้าใจธรรมะโดยตรงทั้งหมดแล้ว คุณจะชื่นชมคำสอนพิเศษของ พระพุทธเจ้า และคำสอนเหล่านี้ฝังอยู่ในคณะสงฆ์ถึงแม้ว่าพระสงฆ์จะมีวิธีการหลายแบบในการแสดง ธรรมะแต่ก็เหมือนกับต้นไม้ย่อมมีกิ่งไม้แตกออกไปหลายกิ่ง...” จากคำสัมภาษณ์ของ David Hall, England

“ การได้มาที่นี้ (การสัมมนาการพัฒนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตภูมิภาคลุ่มน้ำโขง) ทำให้มองเห็นความเหมือนกันของทุก ๆ คน ทุกคนมีความทุกข์ เมื่อคุณได้ตระหนักถึงความทุกข์คือ อะไร คุณจะรู้วิธีการที่จะดับความทุกข์นั้นสามารถจัดความทุกข์ได้ด้วยตัวพวกเราเองและโดยการ ทำงานพร้อมกันและแบ่งปันประสบการณ์พร้อมกัน เราช่วยเหลือการจัดทุกข์ได้ ชีวิตก็มีความสุข” จากคำสัมภาษณ์ของ Peter Roster, England (ชวราวาส)

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง จำนวน 45 รูป โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ดังนี้

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์ พบว่า พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในกลุ่มน้ำโขง เห็นด้วยกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์ ร้อยละ 86.67 (39 รูป)

“ อาตมาเห็นว่า การใช้สื่อโซเชียลมีเดียทำให้พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไปมีความ สะดวกที่จะเข้าถึงหลักธรรมและง่ายที่จะทำความเข้าใจ”

“Social media สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ทุก ๆ คน”

“อาตมาเห็นด้วยเพราะในยุคปัจจุบันประชาชนส่วนมากเข้าถึงสื่อออนไลน์”

“เห็นด้วยเพราะทุกคนสามารถเข้าถึงธรรมะได้ง่าย (accessible)”

“อาตมาเห็นด้วยอย่างยิ่งเพราะในปัจจุบันมีสื่อโซเชียลมีเดียให้นำมาใช้ได้มากมาย”

“อาตมาคิดว่าเป็นแนวทางที่ดีในการแสดงธรรมเทศนาผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย”

“อาตมาคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีและมีความสำคัญมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสื่อสาร ให้สังคมได้รับรู้”

“ในความคิดเห็นของอาตมา มีความจำเป็นอย่างมากที่เราต้องนำนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (Propagation of Buddhism) ในยุคปัจจุบัน”

“เป็นสิ่งมหัศจรรย์และเกิดประโยชน์ต่อการสื่อสาร (Wonderful and Beneficial)”

“การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อ โซเชียลมีเดียมีความจำเป็นอย่างมาก”

“เป็นประโยชน์อย่างมากและทำให้การสอน/การเทศนาธรรมะทำได้ง่ายขึ้น”

“การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่าน Social media มีความจำเป็นอย่างมากเพราะปัจจุบันทุก คนสามารถเข้าถึงสื่อ Social media”

ส่วนพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ไม่เห็นด้วยกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคม ออนไลน์ โดยให้ความเห็นว่า

“อาตมาไม่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”

“อาตมาไม่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินกิจกรรมกับสื่อหรือนวัตกรรมทางออนไลน์”

จากผลการสัมภาษณ์พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงที่เห็นด้วยกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยมีเหตุผลที่สำคัญคือ

ปัจจุบันประชาชนส่วนมากเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ และมีให้เลือกใช้หลากหลายประเภท (Application) ความสะดวกรวดเร็ว ไม่จำกัดเรื่องเวลาและสถานที่นับว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์และมีคุณประโยชน์อย่างสูง เมื่อนำมาใช้เป็นนวัตกรรมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งการสอนหลักพุทธธรรม การบรรยาย การเทศนาธรรม รวมทั้งการติดต่อสื่อสารกับพุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไป กระทำได้ง่าย สะดวกรวดเร็ว สามารถสื่อสารได้สองทาง(Two-way communications) ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างมากที่นำนวัตกรรมสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงกลุ่มพุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไปในทุกสังคม

ดังกรณีการศึกษา รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี Facebook Fan Page (เฟซบุ๊ก แฟนเพจ) มีการใช้มีเดียได้ทุกอย่างสมบูรณ์ ทุกรูปแบบ โดยมีการใช้ข้อความตัวอักษร (Text) มากที่สุด รองลงมาคือการใช้รูปภาพ (Image) วีดีโอ ลิงค์ดาวน์โหลด (Video Link Download) และการใช้เสียง (Sound) มีการผสมผสานเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และดึงดูดกลุ่มเป้าหมายให้เข้าใช้งาน โดยยึดยึดหลัก 3 สิ่งคือ 1) เข้าใกล้ ปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาให้มองว่าเป็นศาสนาของปัญญาชนให้แง่คิด ความมีเหตุผลและการพึ่งพาตนเอง 2) เข้าใจการนำเสนอคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เข้าใจง่าย อธิบายจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม และ 3) เข้าถึง การนำทฤษฎีมาปฏิบัติใช้ในชีวิตจริง ธรรมะที่แท้จริงวัดผลจากการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง (ธนิพร จุลศักดิ์, 2555 : ๕)

2. สื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง ส่วนมากเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือ การดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การติดต่อสื่อสารกับสมาชิกในกลุ่ม และการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในหลักพุทธธรรม สื่อสังคมออนไลน์ที่นิยมใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากที่สุดคือ Facebook, YouTube, Line@, TikTok, นอกจากนี้ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแล้วยังมีการ Live สด เกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมตามประเพณี วัฒนธรรมของวัด สำนักสงฆ์ หรือศูนย์ปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ในประเทศกลุ่มน้ำโขง

พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง ที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้ Facebook ร้อยละ 71.10 (32 รูป) YouTube ร้อยละ 17.80 (8 รูป) และ TikTok ร้อยละ 17.80 (8 รูป) ตามลำดับ และพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้โซเชียลมีเดียในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่า 1 อย่างขึ้นไป ร้อยละ 26.70 (12 รูป)

“อาตมาจัดทำคลิปบันทึกหลักธรรมคำสอน และถ่ายทอดสด(Live broadcast) หลักธรรมคำสอน (doctrine) และพระธรรมลงในอินสตาแกรม (Instagram)”

“อาตมามีช่อง YouTube (YouTube Channel) ที่ใช้ในการนำเสนอคำสอนของอาตมาและหลักธรรมต่าง ๆ”

“อาตมามีช่อง YouTube เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา (Spread Buddhism)”

“อาตมามีช่อง TikTok ของอาตมาเอง”

“อาตมาถ่ายทอดคำสอนผ่าน Facebook Pages”

“จากประสบการณ์ที่ผ่านมาของอาตมาใช้ Facebook เพื่อสื่อสารกับกลุ่มเพื่อน และมีการนำเสนอหลักธรรมกันในกลุ่มของอีกด้วย”

“อาตมามีช่อง YouTube “CHOTLY OFFICIALLY” เป็นช่อง YouTube เผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นภาษาเขมร”

“อาตมาใช้ Facebook เพราะเป็นแอปพลิเคชันที่เป็นที่นิยมกันมาก และประชาชนจำนวนมากก็เข้าถึง Facebook”

“อาตมาใช้สื่อการสอนโดยตรงเช่น Google Meet ซอฟต์แวร์โทรศัพท์ภาพที่พัฒนาโดย Google สามารถจัดประชุมกลุ่มได้เหมือนกับ Zoom Online meeting”

“อาตมาแชร์หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวในกลุ่มเพื่อน Facebook เพื่อเรียนรู้หลักธรรมและอาตมาได้แชร์หลักธรรมคำสอนให้แพร่หลายออกไป ในกลุ่มที่หลากหลายเช่น โรงเรียนพระพุทธศาสนา 3 โรงเรียน

การสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในรูปแบบของบทความ ธรรมบรรยาย การสนทนาธรรม การเสวนาธรรม การตอบปัญหาธรรม โดยใช้ช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ในการนำเสนอผ่าน 3 ช่องทาง ได้แก่ เฟซบุ๊ก ยูทูบและเว็บไซต์ เป็นการสื่อสารเพื่อพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพ เสื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ (พระมหาธนิต สิริวิฑฒโน, 2558 : 84 - 85)

เฟซบุ๊กเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่พุทธศาสนาเชิงรุกมากที่สุดจากการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้เฟซบุ๊กสามารถแบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มที่ใช้เฟซบุ๊กเป็นประจำจะโพสต์วันละ 3-7 ครั้งต่อวัน เพื่อ "สร้างต้นบุญ ต้นแบบของความดี" โดยการหาคอนเทนต์ในการโพสต์รูปด้วยตัวเอง เช่น สื่อธรรมะ การนั่งสมาธิ ข้อคิดในการดำเนินชีวิต กิจกรรมบุญที่ทำในแต่ละวัน ผ่านรูปภาพที่สวยงาม ดึงดูดความสนใจ 2) กลุ่มที่ใช้เฟซบุ๊กเพื่อติดตามข้อมูลข่าวสาร ติดต่อสื่อสารเป็นส่วนใหญ่ จะแชร์ข้อคิดเกี่ยวกับธรรมะ วันละ 1-2 ครั้ง นอกจากนี้ยังพบว่าพระสงฆ์รุ่นใหม่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ส่งสารที่ทำหน้าที่ผลักดันและขับเคลื่อนพุทธศาสนาเชิงรุกให้เข้าถึงตัวบุคคลและสังคมในยุคของ "สื่อบุคคล" ที่ทุกคนสามารถเป็น สื่อและสามารถสร้างสรรค์สื่อด้วยตัวเอง โดยกระจายข่าวสารผ่านสื่อที่เราเป็นเจ้าของผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่มีอิทธิพลอย่างมากในการนำพุทธศาสนิกชนเข้าหาธรรม โดยผ่านมงคลที่ 29 "การได้เห็นสมณะ" (สุภารักษ์ จูตระกูล, 2559) และพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเฉพาะด้านพระพุทธศาสนาของคนรุ่นใหม่ (Gen Y และ Gen Z) ใช้ช่องทางการสื่อสารทางสื่อออนไลน์ของเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, Twitter และBlock ตามลำดับ (วสิษฐพัชร วาฤทธิ และคณะ, 2564)

3. กลุ่มเป้าหมายที่พระสงฆ์นักเผยแผ่พุทธศาสนา มุ่งเน้นในการเผยแผ่ธรรมะบนสื่อสังคมออนไลน์

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มน้ำโขง เกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มสมาชิกที่รับฟังธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์นั้น พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มน้ำโขงให้ความเห็นว่า

“อาตมาเห็นว่า กลุ่มบุคคลบุคคลที่เข้ามารับฟังธรรมผ่านสื่อออนไลน์นั้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานของชุมชน/สังคมออนไลน์ของชาวพุทธที่ให้ความสำคัญกับการรับฟังและการปฏิบัติธรรมรวมความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด”

“อาตมาไม่ได้มุ่งเน้นในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพราะสื่อโซเชียลมีเดีย เป็นหนทางที่เปิดกว้างทุกคนสามารถเข้าถึงสื่อต่าง ๆ ได้ทั้งชาวพุทธและประชาชนโดยทั่วไป” (all ages, all genders)

“อาตมามุ่งเน้นที่นักเรียนและเยาวชนเพราะเป็นกลุ่มที่กำลังเรียนรู้และแสวงหาข้อมูลเพื่อให้ได้คำตอบในการแก้ปัญหาของตนเอง”

“อาตมาเห็นว่าเราควรมุ่งเน้น(focus) ที่กลุ่มผู้ที่ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งจะมีทุกเพศทุกวัยล้วนแต่มีเป้าหมายในการศึกษาพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน จึงควรมีการเผยแพร่หลักธรรมและการปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างกว้างขวาง”

“ทั้งเด็กและผู้สูงอายุควรได้รับฟังคำสอนทางพระพุทธศาสนาเมื่อทุกคนได้เรียนรู้พระธรรมคำสอนก็จะทำให้สังคมและโลกมีสันติสุข”

“การเผยแพร่หลักธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ควรขึ้นอยู่กับ Generation ของประชาชนด้วย”

“อาตมาแชร์หลักธรรมคำสอนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวในกลุ่มเพื่อน Facebook เพื่อเรียนรู้หลักธรรมและแชร์หลักธรรมคำสอนให้แพร่หลายออกไปในกลุ่มที่หลากหลาย เช่น โรงเรียนพระพุทธศาสนา 3 โรงเรียน”

“อาตมาไม่มีอะไรมากนอกจากจะบอกว่า เราควรพยายามให้มากขึ้นที่จะสื่อให้ประชาชนได้รับรู้ในสิ่งที่สำคัญเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า (Buddha teaching) และทำไมพระองค์ถึงพยายามตรัสรู้และนำพาประชาชนไปให้ถึงจุดมุ่งหมายเหมือนกับพระองค์”
เช่น โรงเรียนพระพุทธศาสนา 3 โรงเรียน”

“อาตมาไม่มีอะไรมากนอกจากจะบอกว่า เราควรพยายามให้มากขึ้นที่จะสื่อให้ประชาชนได้รับรู้ในสิ่งที่สำคัญเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า (Buddha teaching) และทำไมพระองค์ถึงพยายามตรัสรู้และนำพาประชาชนไปให้ถึงจุดมุ่งหมายเหมือนกับพระองค์”

โดยสรุปกลุ่มเป้าหมายที่พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนามุ่งเน้นในการเผยแผ่หลักธรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด สำนักสงฆ์ หรือศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ อุบาสก อุบาสิกา ที่ปวารณาตนเข้ามาศึกษา ปฏิบัติธรรม นักเรียน นักศึกษา เยาวชนที่มุ่งเน้นการศึกษา แสวงหาความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและหลักธรรม บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มุ่งแสวงหาความสุขสงบของชีวิต หลีกเลี่ยงความวุ่นวายของสังคม และ กลุ่มสมาชิกเครือข่ายพุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ประเพณีและวัฒนธรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอน

จากการศึกษาของพระทีนวัฒน์ สุขสง (2558:88-89) ได้กล่าวถึงกลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโลกตะวันตก ควรเน้นกลุ่มบุคคลในท้องถิ่นเจ้าของประเทศที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานและจัดสอนหลักธรรมให้เข้ากับความสนใจของผู้ศึกษาสร้างกิจกรรมทางสังคมร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเชื่อมโยงการใช้พุทธศาสนาให้อยู่ร่วมกับสังคมผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบสังคมวัฒนธรรมความเชื่อวิถีชีวิตวิถีชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในแต่ละประเทศ และ ประพิมพ์พันธ์ เป็นสุขพร้อม (2560:102) พบว่า มีการใช้สื่อสังคม

ออนไลน์ในการแสวงหาข้อมูลธรรมะเป็นประจำทุกวัน ระยะเวลาใช้สื่อธรรมะ 1 ชั่วโมงขึ้นไป ระหว่างเวลา 18.00-22.00 น. โดยมีพฤติกรรมด้านประโยชน์ของข้อมูลข่าวสารธรรมะด้วยการยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตและด้วยการนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน โดยใช้ Application Line มากที่สุดรองลงมาคือ Facebook ว.วชิรเมธี และ Google Group จะเป็นประเภทประเภทเนื้อหา ข้อคิดเกี่ยวกับธรรมะ เนื้อหาประเภทกฎแห่งกรรมและเนื้อหาเกี่ยวกับความสุขที่แท้จริงจากศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเพื่อหาความสุขที่แท้จริงของชีวิต ธรรมะช่วยลดความวุ่นวายใจ ธรรมะช่วยลดความโกรธและช่วยลดความยึดมั่นถือมั่นในตนเอง ธรรมะทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีสมองปลอดโปร่งทำให้มีความสุขทำให้ชีวิตมีคุณค่าอันล้นพ้นและทำให้ชีวิตดีขึ้น

4. พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เหมาะสมกับการเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง ในหัวข้อธรรมะหรือหลักธรรมคำสอนที่นำไปเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ผลการสัมภาษณ์จะนำเสนอหัวข้อหลักธรรม ผู้วิจัยขอขยายหลักธรรมหรือแนวทางการนำเสนอ ดังนี้

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
1. การทำสมาธิ (Meditation) การทำจิตใจให้สงบ (Dhamma insight, Insight Meditation)	<p>การนั่งสมาธิ ผ่านทางระบบ Internet เป็นการฝึกสมาธิทางไกล จะเป็นการเรียนรู้รูปแบบ e - Learning ที่สังคมต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถี New Normal การนั่งสมาธิผลที่ได้คือ ความสุข ไม่ต่างกับการไปฝึกตัวต่อตัวที่วัด ข้อดีของการนั่งสมาธิออนไลน์ 1) ให้ความสะดวกสบาย 2) มีความยืดหยุ่นสูง 3) ประหยัดงบประมาณ 4) ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และ 5) ให้โอกาสในการเรียนรู้เพิ่มเติมได้ตลอดเวลา</p> <p>การทำสมาธิ คือ การทำให้จิตใจสงบพระพุทธองค์ได้แสดงพระธรรมเทศนาไว้ 40 วิธี เรียกว่า กรรมฐาน 40 วิธี แบ่งออกเป็น 7 หมวด ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หมวดกสิณ เป็นการนั่งสมาธิด้วยวิธีการเพ่ง คือ 1) ปฐวีกสิณ (เพ่งธาตุดิน) 2) อาโปกสิณ (เพ่งธาตุน้ำ) 3) เตโชกสิณ (เพ่งธาตุไฟ) 4) วาโยกสิณ (เพ่งธาตุลม) 5) นิลกสิณ (เพ่งสีเขียว) 6) ปิตกสิณ (เพ่งสีเหลือง) 7) โลหิตกสิณ (เพ่งสีแดง) 8) โอทาทกสิณ (เพ่งสีขาว) 9) อาโลกกสิณ (เพ่งแสงสว่าง) และ 10) อากาสกสิณ (เพ่งอากาศ) 2. หมวดอสุภกรรมฐาน เป็นการตั้งอารมณ์ ว่าไม่มีอะไรสวยงาม มีแต่สิ่งสกปรกโสโครก น่าเกลียด คือ 1) อุทุมตกอสุภ 2) วินีลกอสุภ 3) วิปุกพกอสุภ 4) วิฉิทกอสุภ 5) วิชชายิตกอสุภ 6) วิชิตตกอสุภ 7) หตวิชิตตกอสุภ 8) โลหิตกอสุภ 9) ปุพฺพกอสุภ 10) อัฏฐกอสุภ 3. อนุสสติกรรมฐาน ตามระลึกถึง ที่พอเหมาะแก่จริต เป็นสมาธิมีอารมณ์ตั้งมั่นได้รวดเร็ว คือ 1) พุธานุสสติกรรมฐาน 2) อัมมานุสสติกรรมฐาน 3) สังฆานุสสติกรรมฐาน 4) สีลानุสสติกรรมฐาน 5) จาคานุสสติกรรมฐาน 6) เทวดานุสสติกรรมฐาน 7) มรณานุสสติกรรมฐาน 8) กายคตานุสสติกรรมฐาน 9) อานาปานสติกรรมฐาน 10) อุปमानุสสติกรรมฐาน 4. อาหาระปฏิภูลัญญา เพ่งอาหารให้เป็นของน่าเกลียด บริโภคเพื่อบำรุงร่างกายไม่บริโภคเพื่อสนองกิเลส

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>5. จตุธาตุวักขัณฐิก 4 พิจารณาร่างกายประกอบด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ</p> <p>6. พรหมวิหาร 4 ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้ประเสริฐ คือ 1) เมตตา 2) กรุณา 3) มุทิตา และ 4) อุเบกขา</p> <p>7. อรูปฌาน 4 เป็นการปล่อยอารมณ์ไม่ยึดถืออะไร มีผลให้จิตว่าง มีอารมณ์เป็นสุขประณีต คือ 1) อากาสนัญจายตนะ ถืออากาศเป็นอารมณ์ รักษาอากาศไว้กำหนดใจว่าอากาศหาที่สุดมิได้ เป็นอุเบกขาอารมณ์ 2) วิญญาณัญจายตนะ กำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้ จนจิตเป็นอุเบกขาอารมณ์ 3) อากิญจัญญายตนะ กำหนดความไม่มีอะไรเลย อากาศไม่มี วิญญาณก็ไม่มี ไม่ยึดถืออะไร จนจิตตั้งเป็นอุเบกขาอารมณ์ 4) เนวสัญญานาสัญญายตนะ ทำความรู้สึกตัวเสมอว่า ทั้งมีสัญญาอยู่นี้ก็ ทำความรู้สึกเหมือนไม่มีสัญญา ไม่รับรู้ ไม่รับอารมณ์ใด ๆ จนจิตเป็นอุเบกขาอารมณ์</p> <p>“ต้องมีสติ ควบคุมตัวเองได้ การฝึกสติเป็นพื้นฐานการฝึกสมาธิที่ดีที่สุด”</p>
<p>2. การเทศนา (Sermon) การถาม - ตอบธรรมะ (Dhamma Q&A) การบรรยาย และสนทนาธรรม (Dhamma description)</p>	<p>การเทศน์ เป็นการถ่ายทอดธรรมะอันเป็นคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ด้วยการบรรยาย ชี้แจงยกหัวข้อคำสอน หรือธรรมะให้ผู้ฟัง การสนทนาธรรม มงคลที่ 30 สนทนาธรรมตามกาล</p> <p>“การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดด้วยจิตเมตตา เป็นที่มาแห่งความเจริญก้าวหน้าของวิชาการทางโลกอันใด</p> <p>การสนทนาธรรมตามกาลด้วยความเคารพในธรรม ก็ย่อมนำมาซึ่งสติปัญญา อันเป็นหนทางเพื่อความพ้นทุกข์อันนั้น”</p> <p>การสนทนาธรรมตามกาล คือ การพูดคุยซักถามธรรมะซึ่งกันและกันระหว่างคน 2 คนขึ้นไป มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดปัญญา โดยรู้จักเลือกธรรมะและเวลาให้เหมาะสม ซึ่งจะทำให้ได้รับความเบิกบานใจ มีความสุขความเจริญและบุญกุศลไปในตัวด้วย</p> <p>การสนทนาธรรมที่ถูกต้อง จึงเป็นการสนทนาให้รู้ว่ามีสิ่งใดเป็นอกุศลธรรม ความชั่วจะได้ละเว้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลธรรมความดี จะได้ตั้งใจทำให้มาก และสิ่งใดเป็นอภัยกตธรรม คือ ความจริงตามธรรมชาติ ไม่ดีไม่ชั่วก็รู้เท่าทันทุกประการจะไม่หลงเข้าใจผิดให้เกิดทุกข์</p> <p>หลักในการสนทนาธรรม 3 ประการ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สนทนาในธรรม เรื่องที่สนทนาเป็นเรื่องของธรรมะ ให้อยู่ในวงธรรมะอย่าออกนอกวง 2. สนทนาด้วยธรรมะ ผู้ที่สนทนากันจะต้องไม่แสดงกริยาวาจาให้ผิดธรรมะ 3. สนทนาเนื้อธรรม ผู้สนทนาต้องตั้งจุดมุ่งหมายไว้ใจตนว่า จะหาความรู้ ความเข้าใจในธรรมะให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป <p>ธรรมสากัจฉา หมายถึง การสนทนา การเสวนา การปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยน ความรู้ซึ่งกันและกันในเรื่องธรรม เรื่องความดีงาม เรื่องการดำเนินชีวิต เรื่องการศึกษาความรู้ ธรรมสากัจฉา เป็นการรับ</p>

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>ฟังความคิดเห็นของกันและกัน เปิดโอกาสให้คู่สนทนาแสดงทัศนะของตนได้เต็มที่ ทำให้เกิดสติปัญญา ความเป็นกันเอง และความสนิทสนมคุ้นเคย</p> <p>การบรรยายธรรม (Pierce)</p> <p>พระนักเผยแผ่ที่มีความสามารถในการบรรยายธรรมใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายสามารถอธิบายและยกตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรม สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่า ปัญญาเกิดได้ 3 ทาง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการฟัง การเอาปัญญาความรู้ความเข้าใจจากการอ่านและการฟังทบทวนศึกษาจนกระทั่งมีพื้นฐานความรู้ที่ถูกต้อง แม่นยำอรอดและพยานุชนะ 2. จินตมยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการคิดพิจารณา ปัญญาที่ได้จากการคิดใคร่ครวญ พินิจพิจารณาให้เกิดความเข้าใจตกผลึกตามขั้นตอนของเหตุผลและความสัมพันธ์ต่าง ๆ มองสภาพปรมาัตถ์ธรรมด้วยจินตนาการเข้าใจเป้าหมายและรายละเอียดธรรมะได้ตรงทางไม่ว่าจะเป็นนัยตรงหรือเชิงประยุกต์ 3. ภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการภาวนา ปัญญาของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวทางของมหาสติปัฏฐาน 4 ประจักษ์แจ้งในความมีใช้ตัวตน สัตว์ บุคคลของชั้น 5 เพราะประกอบด้วยรูปธรรมและนามธรรมเท่านั้น (ศิริวรรณ ธีรวิสุสันต์และคณะ, 2562 :204) <p>การถาม-ตอบธรรมะ</p> <p>พิสิทธิ กอบบุญ (2548) ให้ความหมาย ปุจฉาวิชันา หมายถึง การถามและการตอบปัญหาธรรม เป็นกลวิธีนำเสนอพุทธธรรมในวรรณคดีพุทธศาสนาภาษาบาลีทั้งในพระไตรปิฎกและวรรณคดีพุทธศาสนาหลังพระไตรปิฎก ปุจฉา-วิชันามีความสำคัญในฐานะเป็นวิธีการสั่งสอนและเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าและพุทธสาวก เป็นกลวิธีช่วยการทรงจำเพื่อรักษาและสืบทอดพุทธศาสนาในวัฒนธรรมมุขปาฐะ และสืบเนื่องเป็นขนบวรรณศิลป์ในวรรณคดีลายลักษณ์ อีกทั้งปุจฉา-วิชันายังมีนัยสำคัญในฐานะเป็นกลวิธีที่เอื้อต่อการเจริญสมาธิ</p> <p>ปุจฉา-วิชันาเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ในการสื่อสารธรรมะในวรรณคดีไทยพุทธศาสนา โดยกำหนดประเด็นปัญหา โนม่น้าว กระตุ้นและท้าทายให้เกิดการขบคิดตีความ แล้วคลี่คลายไขปัญหา สร้างความกระจ่าง อรรถาธิบายให้ความรู้ พัฒนาความคิด กำจัดทิฐิมานะ นำไปสู่ความเข้าใจในพุทธธรรม สร้างศรัทธาและปัญญาในที่สุด ผลที่เกิดขึ้นคือปิติอันเกิดจากความเข้าใจอย่างกระจ่างหมดจดสมบูรณ์</p>
3. พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism)	<p>พระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (must be engaged) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นกระบวนการหรือกลุ่ม กิจกรรมที่พยายามนำพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม</p>

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>การนำพุทธศาสนาเข้าไปผูกพันกับการแก้ปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ พบฐานของการมีสติระลึกรู้สิ่งที่กำลังดำเนินไปภายในตนและในโลก</p> <p>“สติจะต้องผูกพัน (กับสังคม) เมื่อมีการเห็นจะต้องลงมือกระทำ... เราจะต้องมีสติระลึกรู้ปัญหาที่แท้จริงของโลกและด้วยสตินี้เอง เราจึงจะรู้สิ่งที่ต้องทำและไม่ต้องทำและที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ”</p> <p>Thich Nhat Hanh (พระภิกษุมหายานชาวเวียดนาม)</p> <p>พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม แบ่งเป็น 3 ประการดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ความตระหนักรู้ (Awareness) ความมีสติสำนึกตระหนักรู้สิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวเองสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวรวมทั้งตระหนักรู้ในสภาพความทุกข์ของหมู่สัตว์ในสังคมและโลก 2) การทำตนให้เป็นหนึ่งเดียวกับโลก (Identification of say and world) ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว (oneness) การไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย (No dualism) การพึ่งด้วยกัน (perdeuce) และความรู้ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจกัน จากแผ่ความกรุณา (compassion) หรือ ความรู้ความรู้สึกสงสาร (sympathy) ความรู้สึกร่วม (co-feeling) หรือ ความรู้สึกเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ (fellow-feeling) เพื่อทำลายพรมแดนที่ขวางกั้นระหว่างตนเองกับผู้อื่น 3) การลงมือกระทำ (Imperative of Action) ข้อบังคับที่ต้องลงมือทำหรือให้การช่วยเหลือทันทีเมื่อเห็นหรือได้ให้ผู้อื่นมีความทุกข์ (พระมหาสมบุญ ภูทตนิกร, 2558)
4. ธรรมะกับสันติศึกษา	<p>หลักธรรมะเกี่ยวกับการสร้างสันติประชาคม คือ 1) หลักไตรสิกขา 2) หลักสาราณียธรรม 3) หลักอปริหานิยธรรม 4) หลักกัลยาณมิตร 5) หลักโยนิโสมนสิการ และ 6) หลักอภัยทาน รูปแบบการสร้างสันติประชาคมตามแนวพุทธ คือ CPAP MODEL</p> <p>C = creation การสร้างสันติภายในตนเองด้วยหลักไตรสิกขาทำให้มีระเบียบดี คิดดี รู้ดี</p> <p>P = promotion การส่งเสริมสันติทางสังคมด้วยหลักสาราณียธรรม และอปริหานิยธรรม</p> <p>A = Alleviation การระงับความขัดแย้งในสังคมด้วยหลักการไกล่เกลี่ยคนกลางประกอบด้วยหลักกัลยาณมิตร หลักโยนิโสมนสิการ และหลักอภัยทาน</p> <p>P = peaceful community การสร้างสันติในตนเองการส่งเสริมสันติทางสังคมและการระงับความขัดแย้งได้จนทำให้เกิดความสงบในสังคม</p> <p>การบูรณาการการสร้างสันติประชาคมตามแนวพุทธ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การส่งเสริมสันติทางกาย-ศีล5 2) การส่งเสริมสันติทางจิต-พรหมวิหาร 4 3) การส่งเสริมสันติทางปัญญา-ศีล สมาธิ ปัญญา 4) การส่งเสริมสันติทางสังคม – สาราณียธรรมและอปริหานิยธรรม และ หลักไกล่เกลี่ยคนกลาง

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
5. ศิลปะของการดำรงชีวิตภายใต้หลักธรรม	<p>(ไตรรัตน์ ณะประกอบกรรม และพระศรีวินยาภรณ์ , 2562:21-25)</p> <p>พุทธศิลป์ (Post Illustration Dhamma)</p> <p>Dhamma on lens เป็น Platform online ที่ไม่ได้สื่อสารธรรมะผ่านการเทศนาหรือตัวอักษรแต่สื่อสารผ่านเลนส์กล้องออกมาเป็นภาพถ่ายที่ทำหน้าที่เหมือนการเทศนาของพระสงฆ์ (พุทธศิลป์ = พุทธ-ศิลป์)</p> <p>พระเอกชัย อรินทโม วัดนาคปรก พระผู้ก่อตั้ง Dhamma on Lens กล่าวว่า “เพราะภาพถ่ายหนึ่งภาพบอกเล่าเรื่องราวนับพัน” “ การเทศน์คือการสอน จึงมีวิธีการมากมายในการเข้าถึงคำสอนสำหรับอาตมา ภาพถ่ายก็ถือเป็นการเทศน์อย่างหนึ่งเพียงแต่ไม่ได้สื่อสารออกมาเป็นคำพูดญาติโยมบางคนอาจจะไม่เข้าใจด้วยการฟังอย่างเดียว เพราะแค่นี้ก็ภาพไม่ออกการเห็นภาพที่มีความหมายอาจทำให้เขาเข้าใจสิ่งที่เราอยากสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น”</p> <p>เพื่อการถ่ายทอดหลักทางพระพุทธศาสนาภาพควรประกอบไปด้วย เรื่องราว อารมณ์ ความรู้สึก เห็นความทุกข์ สุข รอยยิ้ม เสียงหัวเราะ ร้องไห้ ดีใจ เสียใจ และที่สำคัญที่สุดคือ “ แรงบันดาลใจ”</p>
6. กรรม (kamma) การเกิด(rebirth) และการตาย (Death)	<p>กรรม (kamma) แปลว่า การกระทำโดยเจตนาซึ่งสามารถกระทำ 3 ทาง คือทางกาย ทางวาจา และทางใจ อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ กรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) เมื่อกระทำกรรมแล้ว จะได้รับผลตามมา คือ รับผลกรรม (ผลของกรรมทั้งดีและชั่วที่เราได้กระทำลงไปแล้ว)</p> <p>“คนมีกรรมเป็นของตนจะมีสุขหรือทุกข์ก็เพราะกรรม คนเราทำมาทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว จึงมีสุขบ้างทุกข์บ้างสลับกันไป ผู้ที่ทำกรรมดีอยู่เสมอจึงไม่ต้องกลัวความชั่วในอดีต ตั้งใจให้มั่นไว้ในธรรม ธรรมก็จะรักษาให้ความสงบสุขทุกกาลทุกสถาน”</p> <p>กรรมตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 47 หมวด หมวดละ 4 ประเภท รวมเป็น 16 ประเภท ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หมวดกิจจะจตุกกะ คือ คำว่าโดยหน้าที่ มี 4 ประเภท คือ 1) ขนกกรรม กรรมมีหน้าที่ยังวิบาก ให้เกิดแก่สัตว์โลกทั้งปวง 2) อุปถัมภกกรรม กรรมมีหน้าที่อุปถัมภ์ค้ำชูกรรมที่เกิดแล้ว 3) อุปปีฬกกรรม กรรมมีหน้าที่เบียดเบียนกรรมอื่นเข้าไปทำร้ายหรือผลักดันกรรมอื่น และ 4) อุปฆาตกรรม หรืออุปัทวกรรม มีหน้าที่เข้าไปตัดรอบกรรมอื่น 2. หมวดปากะทานปริยายจตุกกะ คำว่าด้วยลำดับการให้ผล มี 4 ประเภท คือ 1) ครุกรรม กรรมหน้าให้ผลเป็นลำดับแรก 2) อาสันนกรรม กรรมที่ให้ผลเอาใกล้ตาย เป็นอันดับสองรองจากครุกรรม 3) อาจินณกรรม หรือพหุลกรรม กรรมที่ทำเนืองๆ ให้ผลเป็นลำดับสาม และ 4) กตัตตากรรม กรรมที่สักแต่ว่ากระทำให้ผลเป็นลำดับสี่กระทำไม่ได้ตั้งใจไม่มีเจตนา

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>3. หมวดปากะกาลจตุกกะ คือ กรรมโดยเวลาที่ผล มี 4 ประเภท คือ 1) ทัฏฐธัมมเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบันให้ผลรวดเร็วทันด่วน 2) อุปปัชชะเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า 3) อปราปริยเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไปให้ผลช้า และ 4) โอลิสิกกรรม กรรมที่สำเร็จแล้วไม่มีโอกาสให้ผล</p> <p>4. หมวดปากะฐานจตุกกะ กรรมโดยฐานะให้ผล มี 4 ประเภทคือ 1) อกุศลกรรม กรรมที่ให้ผลนำไปเกิดในอบายภูมิ 4 ได้แก่ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เร่ร่อน 2) กามาวจรกุศลกรรม กรรมที่ให้ผลนำไปเกิดในสุคติภูมิ 7 ได้แก่ มนุษย์ และ สวรรค์ 6 ชั้น 3) รูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่ได้ผลที่เกิดในรูปพรหม 4 ชั้น และ 4) อรูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เกิดในรูปพรหม 4 ชั้น (www.dhammadjak.net 29 พ.ย. 2562)</p> <p>การได้เกิดมาเป็นมนุษย์สูงส่งและมนุษย์แตกต่างจากสัตว์ เพราะ กุศลกรรมฝ่ายดีจึงทำผลให้เกิดเป็นมนุษย์ อกุศลกรรมฝ่ายชั่วส่งผลให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน การได้เกิดเป็นมนุษย์ต้องอาศัยกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อนหรืออุปเพกตปุญญาตา</p> <p>เมื่อมนุษย์มีกรรมเป็นเสมือนพื้นี่ของชีวิต มีวิญญาณเป็นเสมือนพืชพันธุ์ของชีวิต มีต้นหาเป็นเสมือนน้ำเชื้อของชีวิต ก็ยังมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ซึ่งการเกิดในมนุษย์ภูมิคือเกิดในครรภ์มารดา มืองค์หรือปัจจัยประกอบ3ประการคือ 1) มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน 2) มารดามีระดู และ 3) มีคันธัพพะ มาปรากฏ</p> <p>ภาวะแห่งการมีชีวิตของมนุษย์ เรียกว่า ชั้นธ 5 คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) รูป ส่วนที่เป็นร่างกาย พฤติกรรม คุณสมบัติต่างๆ ของร่างกาย และส่วนประกอบที่เป็นรูปธรรมทั้งหมด 2) เวทนา ส่วนที่เป็นความรู้สึกทุกข์ สุข ดีใจ พอใจ 3) สัญญา ส่วนที่เป็นกรจำสิ่งที่ได้รับ 4) สังขาร ส่วนที่เป็นกรคิดปรุงแต่ง โดยสามารถแยกแยะสิ่งที่รู้สึกหรือจดจำได้ 5) วิญญาณ หรือ จิต เป็นการรู้แจ้งถึงสิ่งต่าง ๆ (เสวลักษณะ สุทธิพรโอภาสและพระสุทธิสารเมธี,2564:21) <p>เลื่อง ถิหัง (2559:168-195) กล่าวถึงความตาย (Death) ว่าความตายเป็นสิ่งที่เกี่ยวและเป็นสัจธรรมที่ทรงอิทธิพลต่อมนุษย์โลก ความศรัทธา (ทัศนาศนา) เกี่ยวกับความตายคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ความตายเป็นการปลดปล่อยจิตวิญญาณเป็นอิสระ 2) ความตายเป็นการยุติสรรพทุกข์ที่มนุษย์ต้องเผชิญในโลก 3) ความตายช่วยปรับสภาพกลับสู่ระดับเดียวกัน 4) ความตายเป็นมรรควิธีรักษาความสมดุลในสังคัมมนุษย์ 5) ความตายถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายทำให้กระบวนการเชื่อมโยงเป็นเอกภาพกับพระเป็นเจ้าเสร็จสิ้นบริบูรณ์

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
7. Interfaith (การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข)	<p>ความสงบสุขร่มเย็น เป็นสิ่งที่ทั้งประชากรของมนุษย์ในทุกสังคม สังคมมนุษย์อยู่ร่วมกันแบบทั้งอาศัยซึ่งกันและกันมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีการนำหลักพุทธธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามา เสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ประกอบด้วย</p> <p>หลักปธานियมธรรม คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม 7 ประการ คือ 1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ 4) สักการะเคารพนับถือผู้อาวุโส 5) ปกป้องคุ้มครองเด็กและสัตว์ไม่ให้ถูกข่มเหงน้ำใจ 6) เคารพสักการะปูชนียสถานและ ปูชนียต่าง ๆ และ 7) การบำรุงรักษาผู้มีธรรมทั้งหลาย</p> <p>หลักสาราณียสถาน 6 หรือ สามัคคีธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอ ได้แก่ 1) เมตตาภยกรรม 2) เมตตาวจีกรรม 3) เมตตามโนกรรม 4) สาธารณะโภคี 5) สีสสามัญญตา และ 6) ทิฏฐีสามัญญตา</p> <p>หลักสังคหวัตถุ เป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคี “ความเป็นผู้มีมิตรดี มีเพื่อนดี มีเป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว ประกอบด้วย 1) ทาน 2) วาจา 3) อตถะจริยา 4) สมานัตตตา</p> <p>นอกจากนี้ยังมี สปัปฺริสธรรม 7 คือหลักธรรมของคนดีหรือหลักธรรมของสัตบุรุษ 7 ประการ ได้แก่ 1) อัมมัญญตา (ความเป็นผู้รู้จักเหตุ) 2) อตถัญญตา (ความเป็นผู้รู้จักผล) 3) อตตัญญตา (ความเป็นผู้รู้จักตน) 4) มัตตัญญตา (ความเป็นผู้รู้จักประมาณ) 5) กาลัญญตา (ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา) 6) ปริสสัญญตา (ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติ การปรับตนและแก้ไขตนให้เหมาะสม) และ 7) ปุคคสสัญญตา (ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกัน)</p>
8. morality education (จริยศึกษา)	<p>จริยศึกษา คือการศึกษาเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีงามทั้งกาย วาจา ใจ การสอนศาสนาการให้ความรู้ความเข้าใจทางด้านจริยศึกษาได้โดยตรง ทั้งนี้ คำว่า “ คุณธรรมจริยธรรม” มักจะถูกกล่าวถึงพร้อมกัน</p> <p>“คุณธรรมเป็นลักษณะของความรู้สึที่นึกคิดที่ดีทางจิตใจ ส่วนจริยธรรมเป็นลักษณะการแสดงออกที่ดีเป็นพฤติกรรมที่ดีงามที่แสดงออกทางกายวาจาเป็นกฎระเบียบของสังคมที่สร้างขึ้นและได้รับการยอมรับของสังคมนั้น สำหรับคุณธรรม เป็นกระบวนการในการทำความดีตามที่จิตใจของเราเห็นดีเห็นงามหรือยินยอมพร้อมใจ”</p> <p>กระบวนการที่ศันทางจริยธรรมของพระพุทธศาสนา 4 แบบ คือ (Christopher S. Queen,1996: อ้างถึงใน พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร ,2558)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) จริยธรรมแบบศีล (Ethnics of Discipline) จริยธรรมที่เห็นการวางระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อห้าม ข้อบังคับ งดเว้นจากการประพฤติชั่วทางกายและวาจา 2) จริยธรรมแบบธรรม (Ethics of Virtue) การสร้างคุณธรรมขึ้นภายในจิตใจ การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้ผ่อง หรือการเจริญพรหมวิหาร 4

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>3) จริยธรรมแบบทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น (Ethics of Altruism) เห็นบุคคลอื่นเป็นสำคัญลงมือช่วยเหลือเขาจริง ๆ</p> <p>4) จริยธรรมเพื่อสังคม (Ethics of Engagement) เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคมในทุก ๆ ด้าน (detail:23">https://www.mcu.ac.th>detail:23 มีนาคม 2558)</p>
<p>9. ความเมตตา กรุณา (kindness compassion) ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy compassion) และความว่างเปล่า (Emptiness)</p>	<p>ความเมตตา กรุณา (kindness compassion) หมายถึง การตระหนักรู้ถึงประสบในแง่ลบที่ตนเองมีโดยไม่หลีกเลี่ยง บิดเบือนปฏิเสธ หรือตัดสินตีความหากแต่เข้าใจว่าประสบการณ์เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์อันส่งผลให้บุคคลปฏิบัติต่อตนเองและผู้ตกอยู่ในความทุกข์ด้วยความเมตตา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ยอมรับในสิ่งที่ตนเองเป็นปฏิบัติต่อตนเองด้วยความรักและความเข้าใจ - เข้าใจว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาต้องพบทั้งความสุขและความทุกข์เหมือนกัน - มีสติระลึกรู้ตัวเสมอรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นกลางไม่ขาดหลักเหตุผลและความยับยั้งชั่งใจ <p>(Decf-compassion">https://www.psy.chula.ac.th>Decf-compassion 23 มีนาคม 2566)</p> <p>ความเมตตา เป็นหลักจริยธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรักที่ไม่มีเงื่อนไขไม่มีความผูกพันไม่มีเรื่องกาม ตัณหา ผู้ที่มีความเมตตาจึงเป็นผู้มีความรัก และปรารถนาดีให้แก่ทุกคนโดยโดยไม่มีหวังผลตอบแทนทั้งในทางวัตถุและจิตใจผู้ที่มีเมตตาจึงต้องเป็นผู้ปฏิบัติธรรมพื้นฐาน 5 ข้อ คือ 1) รู้จักโลกตามความเป็นจริง 2) มีสติรู้ตัวถึงพร้อม 3) หมั่นทำความดีเป็นนิจ 4) ความสันโดษ และ 5) รู้จักให้ผู้อื่น อันนำไปสู่การละความยึดถือในตัวตน เป็นหนทางนำไปสู่การหลุดพ้นจากวิภวสังสาร (วนิดา ขำเขียว ,2545:15)</p> <p>การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy compassion) การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราการไม่เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น (Recognizing emotion) 2) การเข้าใจมุมมองของผู้อื่น (Understanding perception) 3) การไม่ตัดสิน (Non-judgment) 4) การสื่อสารความเห็นอกเห็นใจซึ่งกัน (communication) <p>ในทางพุทธศาสนา ความเห็นอกเห็นใจ คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ซึ่งอยู่บนพื้นฐานการเห็นคุณค่าในความรู้สึกของผู้อื่น เราสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา ปรารถนาอย่างแรงกล้าให้ผู้อื่นเป็นอิสระหรือพ้นจากความทุกข์</p> <p>(https://studybuddhism.com)</p> <p>กรรณิการ์ พันทอง (2550 : 75) ผลการศึกษาองค์ประกอบความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มี 3 องค์ประกอบคือ 1) ความสามารถในการอ่านอารมณ์และคาดเดาความรู้สึกของผู้อื่น 2) ความสามารถในการ</p>

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>เข้าใจผู้อื่นตามสถานการณ์ในสังคม และ 3) ความสามารถในการที่จะเอื้อเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น</p> <p>ความว่างเปล่า (Emptiness) ทางพระพุทธศาสนา คือ ความว่างในทางนามธรรม ทางจิตใจ ทางสติปัญญา หมายความว่า จิตกำลังว่างจากความรู้สึกยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็น “ ตัวตน, ของตน ” และไม่มี ความทุกข์เลย</p> <p>จิตนั้นรู้อารมณ์ เสวยอารมณ์และพิจารณาอารมณ์ทุกอย่าง แม้กระทั่ง “คูรสปริโภคอารมณ์” แต่ไม่ลงด้วยอวิชชา ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น</p> <p>แม้ในขณะที่รู้อารมณ์ รับอารมณ์ เสวยอารมณ์ พิจารณาอารมณ์ ก็กระทำไปด้วยสติปัญญา มิได้เป็นกิเลสตัณหายึดมั่น อย่างนี้ แม้ว่าจิตขนาดนั้นกำลังทำงานก็ยังเรียกว่า “ จิตว่าง ” อยู่นั่นเอง เหตุเพราะยังว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นจริงเป็นตนหรือเป็นของๆตน</p> <p>จิตอย่างนี้ไม่มีความทุกข์เฉลี่ยฉลาดสามารถปฏิบัติงานให้ลุล่วงไปด้วยดีและได้รับผลเป็นความพอใจ เป็นสุข สงบเย็นอยู่เสมอ มนุษย์มีความสามารถความสามารถในการขจัดความทุกข์ได้ด้วยตนเอง เราต้องมีความแน่ใจว่าเราได้เกิดมาเพื่อทนทุกข์เราจึงพยายามไปแต่ในทางที่จะไม่มีความทุกข์ (พุทธทาสภิกขุ “ธรรมจักขุ-ดวงตาที่เห็นธรรม” สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 กรมประชาสัมพันธ์ 30 พฤษภาคม 2563 https://www.facebook.com/PRD1KK/photos/)</p> <p>พระมหาสมณิก วรธมโม และ ศุภกาญจน์ วิชานาติ (2560:303-304) ได้กล่าวว่า ความว่างเปล่า (emptiness) หรือสุญญตา (sunyata) มีความหมายได้ 4 นัย ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความเป็นสภาพที่ว่างจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เฉพาะอย่างยิ่งวาระที่ขั้นที่ 5 อนัตตา คือ ไร้วัดมิใช่ตัว ว่างจากความเป็นตน ตลอดจนว่างจากสาระต่าง ๆ เช่น ความเที่ยง ความสวยงาม ความสุข เป็นต้น 2. ความว่างจากกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น สภาพที่ว่างจากสังขารทั้งหลายก็ตีหมายถึงนิพพาน 3. โลกุตตรมรรค เป็นสัญญา ด้วยเหตุผล 3 ประการคือ เพราะรู้ด้วยปัญญาที่กำหนดพิจารณาความเป็นอนัตตา มองเห็นภาวะที่สังขารเป็นสภาพว่างเพราะว่างจากกิเลสมีราคะ เป็นต้นและเพราะมีสุญญตา คือ นิพานอารมณ์ 4. ความว่างที่เกิดจากกรรมกำหนดหมายในใจหรือทำให้เป็นอารมณ์ของจิตในการเจริญสมบัติ เช่น ผู้เจริญอากิญจัญญายตนสมาบัติ กำหนดถึงภาวะว่างไม่มีอะไรเลย
10. การพัฒนาจิต	<p>“ผู้มีปัญญาควรรักษาจิตที่เห็นได้ยากยิ่ง ละเอียดยิ่ง ขอบหาแต่ อารมณ์ที่ปรารถนาและจิตที่คุ้มครองแล้วย่อมนำสุขมาให้” (พระพุทธภาษิต)</p>

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>“จิตใจเป็นรากฐานสำคัญแสดงออกในกิริยาตลอดหน้าที่การทำงาน ในเมื่อได้รับการอบรมย่อมมีสติ มีความฉลาดรอบคอบในความคิดความปรุ้งของตน คิดดีคิดชั่ว คิดผิดถูกประการใด สติมีย่อมรู้ แล้วก็ทำตามสิ่งที่เห็นว่าถูกต้อง ดีงาม งดเว้นสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายเป็นทาน เรียกว่า พัฒนาจิต” (พระธรรมวิสุทธิมงคล หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน)</p> <p>การพัฒนาจิต คือ การทำสมาธิ เป็นงานหรือกิริยาของจิต ภายจะอยู่ในอิริยาบถ หรือทำการงานใดอยู่ก็ได้ไม่ว่าจะเป็นเดิน นั่ง นอน รับประทานอาหาร ดื่มน้ำ ทำ พูด คิด หากทำด้วยความมีสติสัมปชัญญะ มีความรู้ตัวพร้อมมีใจจดจ่ออยู่กับงานหรือการนั้นถือว่าเป็นการทำสมาธิทั้งสิ้น (พระราชสังวรญาณ หลวงพ่อพุธ ฐานิโย)</p> <p>การพัฒนาจิตหรือการปฏิบัติสมาธิที่เน้นหนทางของสัมมาสมาธิจะยึดถือจุดหมายหลักการดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) เป็นการปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างเพิ่มพูนพลังสติสัมปชัญญะเพื่อให้เกิดปัญญา 2) เป็นการปฏิบัติเพื่อรู้กาย รู้จิตของตน 3) การกำหนดรู้ปัจจุบันเป็นหลักการสำคัญ <p>พระครูวินัยธรสิริเชษฐ์ สิริวิฑฒโน (2564:142) การพัฒนาจิตเป็นสิ่งที่สำคัญมากเพื่อให้ตนเองสามารถบริหารจัดการชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพมีความเข้มแข็งพร้อมเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ จำเป็นต้องสร้างสติให้เกิดขึ้นในตนให้มาก เมื่อสติมีขึ้นในจิตใจย่อมเกิดสมาธิตามมาเป็นลำดับ การพัฒนาจิตใจให้ตั้งมั่นและส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นมีความจำเป็นต้องปฏิบัติตามหลัก สติปฏิฐาน 4 ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กายานุปัสสนาสติปฏิฐานคือ เอาสติไปตั้งที่ใดใน อิริยาบถต่าง ๆ กำหนดอาการที่เกิดทั้งทางกายทำให้เห็นความชัดเจนของร่างกายและธรรมชาติใช้ชีวิตประจำวัน ล้วนหนีไม่พ้นสิ่งเหล่านี้ ต้องเป็นบุคคลที่ไม่ประมาท 2. เวทนานุปัสสนาสติปฏิฐาน คือ การพิจารณาเวทนา ความสุข ความ วางเฉยต้องวาง การเฝ้าดูอย่างมีสติ 3. จิตตานุปัสสนาสติปฏิฐาน วิธีพิจารณาใช้สติกำหนดรู้อาการที่เกิดขึ้นทางจิตให้จิตอยู่กับปัจจุบันให้มากที่สุด 4. ธัมมานุปัสสนาสติปฏิฐาน คือ วิธีพิจารณาการใช้สติกำหนดพิจารณาธรรมให้เกิดปัญญาตามความเป็นจริง ประกอบด้วย นีวรณ 5 ชั้น 5 อายตนะ 12 โภขณงค์ 7 อริยสัจ 4 <p>การพิจารณาจิตด้วยหลักสมาธิปฏิฐาน 4 เป็นการฝึกสติและใช้สตินั้นไปในทางการปฏิบัติเพื่อให้สติระลึกรู้เท่าทันในธรรมต่าง ๆ ตามความเป็นจริงของชีวิตโดยเฉพาะสิ่งที่เป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ ย่อมเป็นผู้ที่มีความเจริญไปด้วยอย่างตั้งมั่นและต่อ เรียกว่า “สมาธิ” ทำให้รู้เข้าใจตามความเป็นจริงด้วยปัญญา ทำให้เป็นผู้มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตใจที่ไม่</p>

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>ประมาทในการดำเนิน และไม่ก่อปัญหาที่เป็นผลกระทบทั้งต่อตนเองและผู้อื่น</p>
<p>11. การก้าวอย่างที่ปราศจากการรับรู้ (Awareness)</p>	<p>การก้าวอย่างที่ปราศจากการรับรู้ (Awareness) สัมผัสปัญญา 4 (Awareness)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สาดอกสัมผัสปัญญา รู้ตัวตระหนกว่าสิ่งที่กระทำนั้นมีประโยชน์ตามความมุ่งหมายจะได้สุขหรือความสงบใจวิธีให้เกิดความเจริญโดยธรรม ความรู้ตระหนักที่จะเลือกทำสิ่งที่ตรงกับวัตถุประสงค์หรืออำนาจประโยชน์ที่มุ่งหมาย 2. สัมผัสสัมผัสปัญญา ตระหนักในความเหมาะสมแก่กฏ รู้ตัวตระหนักชัดว่าสิ่งของนั้นการกระทำนั้น ที่ที่จะไปนั้น เหมาะกันกับตน ก่อให้เกิดสุขภาพ แก่กิจ เอื้อต่อการสละ ลดละ แห่งกฏศีลธรรม และการเกิดขึ้นเจริญองงามแห่งศีลธรรม ความรู้ตระหนักที่จะเลือกทำแต่สิ่งที่เหมาะสมเอื้อต่อกาย จิต ชีวิต กิจ พันธุกรรมและภาวะของตน 3. โคจรสัมผัสปัญญา ตระหนักในงานของตน รู้ตัวตระหนักชัดอยู่ตลอดเวลาถึงสิ่งที่เป็นกิจ เน้นหน้าที่เน้นตัวงานเน้น เรื่องที่ตนกระทำไม่ว่าจะไปไกลหรือทำอะไรอื่นที่ตระหนักอยู่ไม่ปล่อยให้เลื่อนหายไป ความตระหนักที่จะคุมกายและจิตไว้ให้อยู่ในกิจ ในประเด็นหรือแดนงานของตนไม่ให้เตลิด เลื่อนลอย หรือหลงลืมไปเสีย 4. อสมิมอสัมผัสปัญญา รู้ชัดว่าไม่หลง ตระหนักในเนื้อหาสาระ และไม่หลงใหล ลืมเลือน รู้ตระหนักในเรื่องราว เนื้อหา สาระ และสภาวะของสิ่งที่ตนเกี่ยวข้องหรือทำอยู่นั้นตามที่เป็นจริงไม่ทำอย่างมกมายลุ่มหลงไม่รู้เรื่องเข้าใจได้ <p>(https://84000.org/d-seek.php?text=สัมผัสปัญญา4 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ,2546. วันที่กเมื่อ 8 มกราคม 2548)</p>
<p>12. การปฏิบัติ/การฝึกปฏิบัติธรรมะในสังคมออนไลน์</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสวดมนต์ (pray) / การอธิษฐานต่อพระพุทธเจ้า (pray of buddha) <p>การสวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย เป็นบุญกริยาวัตรที่ชาวพุทธนิยมปฏิบัติ เพราะการสวดมนต์ไหว้พระ จะทำให้จิตใจสงบ มีสมาธิ เกิดสติปัญญา เกิดสิริมงคลกับชีวิตและได้รับอานิสงส์ทั้ง 3 ทาง คือ 1) อานิสงส์ที่เกิดทางกาย 2) อานิสงส์ที่เกิดทางวาจา และ 3) อานิสงส์ที่เกิดทางใจ</p> <p>พระเทพโพธิวิเทศ (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) เจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา อินเดีย กล่าวว่า “ การนำพระธรรมที่เป็นคำสอนจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้ามาสวดและสาธยายเป็นกิจวัตรก็ขึ้นชื่อว่าปฏิบัติต่อพระบรมพระศาสดา ด้วยการเข้าเฝ้าพระองค์ด้วยทุกประการของท่านทั้งหลายจงสวดมนต์เหมือนเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกวัน”</p> <p>พระมหาอายุ ธีรปัญญา วัดนาคปรก กล่าวว่า “อานิสงส์ของการสวดมนต์หรือผลประโยชน์ของการสวดมนต์มีมากมาย คือ 1) ไล่ความชั่ว</p>

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>เกียจ 2) ได้รู้ความหมาย 3) จิตเป็นสมาธิ 4) ได้ปัญญาเข้าใจแก่นสารของธรรม และ 5) เปรียบเสมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า”</p> <p>นายแพทย์วิโรจน์ ตระการวิจิตร กล่าวว่า “มีผลการวิจัยที่พบว่าการสวดมนต์มีผลต่อสมองและการสวดมนต์ ทำสมาธิ เจริญอานาปานสติ วันละ 12 นาที นาน 8 สัปดาห์ จะมีการเปลี่ยนแปลงต่อเซลล์สมอง และมีผล 3 อย่างคือ 1) เกิดภูมิต้านทานโรคโดยสร้างมาจากเซลล์สมองตัวหนึ่ง 2) ระบบฮอร์โมนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสมองจะสร้างสมดุลให้กับร่างกาย และ 3) หัวใจและหลอดเลือดความดันลดลงเป็นโรคหัวใจน้อยลง (https://www.watphramahajanaka.org/.)</p> <p>พระราเชนทร์ อาจารย์วิโส กล่าวว่า “ การทำวัตรกับสวดมนต์ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ทำวัตรนั้นจะกระทำให้เป็นกิจวัตรประจำวัน สวดมนต์เป็นการศึกษาเล่าเรียนคือการเรียนรู้ในบททำวัตรเข้าเฝ้าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เหมือนกับเราไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเข้า-เฝ้า เราจะต้องทำวัตรด้วยจิตใจที่ซึ้งซาบอยู่ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทำด้วยความยึดมั่นถือมั่นเป็นของศักดิ์สิทธิ์” (อ้างอิงใน นวภานุสาสน์ เล่ม 1 พุทธศาสนิกฯ: general.know..">https://pagoda.or.th>general.know..)</p>
	<p>2. การทำสมาธิก่อนนอน (Sleeping meditation)</p> <p>การทำสมาธิ (meditation) คือการทำจิตใจให้สงบ มั่น อยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งให้จิตตั้งมั่น จดจ่อ และแน่วแน่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งเพื่อให้ผู้ทำสมาธิเกิดความสงบ รู้สึกตัว และมีสติ การทำสมาธิจึงไม่ถูกจำกัดด้วยศาสนา ทำทาง เวลา พื้นที่หรืออะไรก็ตาม การทำสมาธิสามารถทำได้ทุกที่ ทุกเวลา จะนั่งนอนยืนหรือเดินก็สามารถทำให้จิตเกิดเป็นสมาธิได้</p> <p>การทำสมาธิก่อนนอน จะทำท่านอนอยู่ในอริยบทของการนอนที่สบายที่สุด พร้อมตั้งจิตให้มั่นคง สงบ กำหนดลมหายใจไปเรื่อย ๆ พิจารณาจิตไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งนอนหลับ พอหลับแล้วสมาธิก็จะเกิดขึ้นในขณะที่นอนหลับได้เอง ภายจะเบา จิตก็จะเบา เป็นการพักผ่อนอย่างมีประโยชน์ที่สุดร่างกายจะได้พักผ่อนเต็มที่เลือดลมหมุนเวียนได้สะดวกไม่ฟุ้งซ่านจิตก็จะนิ่งไม่ฝันพรั่าหรือไม่หลับหลับตื่นตื่นไม่กังวลตื่นเช้ามาก็สดใสไม่ง่วงมีพลังที่จะต่อสู้กับวันใหม่ได้อย่างแจ่มใสมากขึ้นด้วย(ผลลัพธ์อีกอย่างของการทำสมาธิก่อนนอน artcle">https://today.line.me>artcle)</p> <p>เทคนิคการทำสมาธิก่อนนอนแบบง่ายๆ คือ 1) ทำสมาธิโดยการกำหนดคำคือกำหนดคำกำกับลมหายใจ เช่น ยุบหนอ-พองหนอ หรือหายใจเข้า “ พุท ” หายใจออก ” โธ “ 2) ทำสมาธิแบบขั้นบันได คือสร้างบรรยากาศที่สวยงามแล้วจินตนาการว่ากำลังก้าวขึ้นบันไดทีละขั้นพร้อมนับ 1-2-3-4-5... 3) ทำสมาธิแบบกลับลมหายใจ คือ การกำจัดให้สบายสุดลมหายใจเต็มปอด กลับไว้ 5 วินาที แล้วปล่อยลมหายใจออกให้สุดแล้วกลับลมหายใจอีกทำไปเรื่อย ๆ</p> <p>(fit-life>3-2">https://www.jeab.com.>fit-life>3-2 เม.ย. 2562)</p>

หัวข้อหลักธรรม	คำอธิบาย
	<p>“sleep is the best meditation” (การนอนหลับคือการทำสมาธิที่ดีที่สุด) ทโล ลามะ</p> <p>นิทรสมาธิ (sleep meditation) คือการทำสมาธิหลังจากที่เอนตัวลงนอนบนที่นอนแล้ว เอาใจมารวมเป็นหนึ่งพื้นฐานของกายปล่อยวางความคิด รับรู้กาย และความรู้สึกของกายและใจ ปล่อยวางความรู้สึก เอาจิตวางไว้ที่กระหม่อมหรือกลางหน้าผาก</p>
	<p>3. การภาวนา (Dhamma insight)</p> <p>การภาวนา หมายถึง การเจริญ การอบรม การพัฒนา การทำจิตใจให้สงบ ผูกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามความเป็นจริง คือการทำใจหยุดนิ่ง ให้สงบผ่อนคลายเป็นการเดินทางภายใน เพื่อกลับมาดูสภาวะจิตภายในของเรานั้นเอง การภาวนามีได้เป็นแค่การสวดมนต์และนั่งสมาธิ แต่มีรูปแบบที่หลากหลายมาก เราสามารถปรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันให้อยู่ในโหมดภาวนาได้ทั้งนั้น ทั้งการเดิน การนั่ง การโยคะ วาดรูป จัดดอกไม้</p> <p>ภาวนา คือ การอบรมให้ฉลาดเที่ยงตรงต่อเหตุผลสรรพธรรม รู้จักปฏิบัติต่อตนเองและสิ่งทั้งหลาย ยึดการภาวนาเป็นรั้วกั้นความคิดของใจให้อยู่ในเหตุอันจะเป็นทางแห่งความสงบสุข</p> <p>การภาวนาจึงเป็นงานเพื่อผลในปัจจุบันและอนาคต การงานทุกชนิดที่ทำด้วยใจของผู้มีภาวนาจะสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อย (ภริทตธมโมวาท จากหนังสือ ภริทตตมหาเถรานุสรณ์) https://www.trueploukpanya.com>17 มกราคม 2562)</p> <p>การภาวนาในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 4 ด้านคือ 1) ภาวนาคือการพัฒนาความสัมพันธ์กายของเรากับสิ่งแวดล้อมภายนอกปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ในทางที่เป็นคุณ เช่นการบริโภคน้ำ ต้องรู้ว่า บริโภคเพื่อสุขภาพ เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย 2) ศีลภาวนา คือ การฝึกความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน 3) จิตภาวนา คือ การพัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน ผ่องใส และ 4) ปัญญาภาวนา คือ การฝึกปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดภัยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยสุขภาวะทางปัญญา (ข้อมูลจาก - https://www.happinessisthailand.com/ 2023. เส้นทางความสุข: การภาวนา 10 พฤศจิกายน 2566)</p> <p>รูปแบบการภาวนามี 2 แบบ คือ กายภาวนา สมถกรรมฐาน การอบรมจิตใจให้สงบ (จิตภาวนา) วิปัสสนาภาวนา วิปัสสนากรรมฐาน การอบรมปัญญาให้เกิด (ปัญญาภาวนา)</p>

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย “นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง” รูปแบบการวิจัยเป็นวิจัยและพัฒนาเชิงผสมวิธี (Research and Development : Mixed Method Research Design) วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อนวัตกรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงโดยใช้เทคโนโลยีโซเชียลมีเดีย 2) สร้างและพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้โซเชียลมีเดีย และ 3) ติดตามประเมินผลการใช้งานนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง โดยใช้โซเชียลมีเดีย

ผู้วิจัยศึกษาวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนาเชิงผสมวิธี (R&D : Mixed Method Research) โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 การสังเคราะห์เอกสาร (Documentary Synthesis)

- 1) บริบทของพระพุทธศาสนา และแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง
- 2) ศึกษารูปแบบและกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง
- 3) การใช้สื่อและนวัตกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2. ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและพัฒนานวัตกรรม

- 1) ศึกษานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขง เป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) หลักการปฏิบัติสมาธิ (Principle of Meditation Practice)
- 2) นำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) “หลักการปฏิบัติสมาธิ” ดำเนินการดาวน์โหลด ให้พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขง 45 รูป เพื่อนำไปทดลองใช้
- 3) ดำเนินการสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประเมินผลการใช้งานนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และดำเนินการปรับปรุงนวัตกรรม

3. ขั้นตอนที่ 3 การนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ในการเผยแผ่ในกลุ่มน้ำโขง และพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 140 รูป และดำเนินการติดตามประเมินผลการใช้งานนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

4. ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) โดยดำเนินการ Focus Group Discussion (สนทนากลุ่ม) โดยใช้ระบบ Zoom กับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาและผู้เชี่ยวชาญทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 9 รูป

5. ขั้นตอนที่ 5 การนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ไปบรรจุในหลักสูตรการอบรมและพัฒนาพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กลุ่มเป้าหมายการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ 1) พระสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง 25 รูป 2) พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง 20 รูป 3) พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 140 รูป และกลุ่มเป้าหมายการวิจัยเชิงคุณภาพ พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง 45 รูป ประกอบด้วย 1) พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง จำนวน 25 รูป 2) พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง 10 รูป และ 3) ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 10 รูป

เครื่องมือวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1. นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Principle of Meditation Practice) 2. แบบสอบถาม ประกอบด้วย 1) ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) สภาพปัจจุบันของการนำสื่อโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3) ปัจจัยที่สำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และ 5) ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

การจัดเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจัดทำเครื่องมือวิจัยเป็น 2 ภาษา คือภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Principle of Meditation Practice) ฉบับภาษาอังกฤษ Download ลงใน Mobile phone และ Notebook เพื่อให้พระสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ศึกษาและดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามและดำเนินการสัมภาษณ์ ในช่วงเวลาการประชุมและหลังจากการประชุมก็จะมีติดตาม การให้ข้อมูลเพิ่มเติมของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์ค่าสถิติ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สถิติเปรียบเทียบ t-test วิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรคือ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation) และวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นบันได (Stepwise-Multiple Regression Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นแบบสังเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการตีความ (Interpretation) ขยายความโดยแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง

จากการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสารวิจัย รูปแบบการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง พบว่า

1. การบริหารจัดการ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 1) การวางแผน 2) การจัดองค์กร 3) นโยบาย 4) เทคโนโลยี 5) การพัฒนาศักยภาพ และ 6) วิธีการเผยแผ่

2. หลักธรรมคำสอนและแนวทางการปฏิบัติ ประกอบด้วย หลักการปฏิบัติสมาธิ ทั้งสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ช่วยสร้างนวัตกรรมการเผยแผ่ธรรมปริศนาคือ หนังสือ

อิเล็กทรอนิกส์ (e-book) “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Meditation Practice) และการนำเข้าสู่ระบบโซเชียลมีเดีย (Social Media)

3. กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 1) อุปนิสินนภคา 2) ธัมมิกภคา 3) โอวาทภคา 4) ออนุสาสนิกภคา 5) ธัมมสากัจฉาภคา 6) ปุจฉา-วิสัชนาภคา และ 7) ธัมมเทศนาภคา โดยใช้ระบบการเรียนรู้แบบ Active learning และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (Network)

4. การเรียนรู้และประยุกต์หลักธรรมกับชีวิตประจำวัน คือ 1) ทิฏฐธรรมมิกัตถะประโยชน์ 2) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ 3) ปรมัตถะประโยชน์ โดยผู้ศึกษาจะเกิดการเรียนรู้ knowledge/Learning ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อความยั่งยืน การเรียนรู้เพื่อชีวิต การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน และการเรียนรู้ผู้ปฏิบัติจริง

5.1.2 วัตถุประสงค์ข้อ 1 ศึกษาสภาพและปัจจัยที่ส่งผลต่อนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาผู้นำโขงโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่โซเชียลมีเดีย

2.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย

ตำแหน่งของพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนา 1) พระธรรมทูตต่างประเทศในเขตลุ่มน้ำโขง จำนวน 20 รูป (ร้อยละ 10.80) 2) พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเขตลุ่มน้ำโขง 25 รูป (ร้อยละ 13.50) 3) พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร. 140 รูป (ร้อยละ 75.70) 2) คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางโลก) ส่วนมากมีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรี 98 รูป (ร้อยละ 53.00) และปริญญาโท 27 รูป (ร้อยละ 14.60) 4) คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางธรรม) นักรธรรมเอก 140 รูป (ร้อยละ 75.70) และอื่นๆ 38 (ร้อยละ 20.50) 5) จำนวนพรรษา 1-10 พรรษา 99 รูป (ร้อยละ 53.50) และ 11-20 พรรษา 48 รูป (ร้อยละ 25.90) 6) มีการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา คือ Facebook 139 รูป (ร้อยละ 75.10) YouTube 34 รูป (ร้อยละ 18.40) และ Line 25 รูป (ร้อยละ 13.50)

2.2 สภาพปัจจุบันในการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

สภาพปัจจุบันในการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พบว่า โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.62) เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านตามลำดับคือ 1) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ ($\bar{X}$ = 4.64) 2) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม ($\bar{X}$ = 4.63) 3) ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแพร่ ($\bar{X}$ = 4.61) และ 4) ด้านธรรมะที่เผยแพร่ ($\bar{X}$ = 4.61) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า

1) ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดทุกเรื่อง 3 อันดับแรกคือ (1) ความเข้าใจกลุ่มหรือสังคมที่ ถ้าส่งเข้าไปเผยแพร่ ($\bar{X}$ = 4.66) (2) มีความเข้าใจถึงระดับการรับรู้ของกลุ่มหรือสังคมที่ประสงค์นำธรรมะไปเผยแพร่ ($\bar{X}$ = 4.61) และ (3) พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะมีการพัฒนาความรู้ทางธรรมะและทักษะในการเผยแพร่ ($\bar{X}$ = 4.61)

2) ด้านธรรมะที่เผยแพร่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ 3 อันดับแรกคือ (1) หลักธรรมที่กลุ่มหรือชุมชนสามารถรับรู้และเข้าใจได้และสามารถนำไปฝึกปฏิบัติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ($\bar{X}$ = 4.64) (2) จัดทำภาวนาและคติธรรมที่สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มหรือสังคม ($\bar{X}$ = 4.63) และ (3) การ

จัดลำดับหรือคัดเลือกหลักธรรม ที่นำไปเผยแพร่ให้เหมาะสมกับกลุ่มหรือสังคมที่รับธรรมะไปปฏิบัติได้ ($\bar{X} = 4.61$)

3) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ (1) พระสงฆ์ผู้เผยแพร่ใช้รูปแบบหรือวิธีการที่หลากหลายในการนำเสนอธรรมะบนสื่อออนไลน์ ($\bar{X} = 4.69$) (2) มีความรู้ในการเลือกใช้เครื่องมือสื่อสารผ่าน Internet ในการเผยแพร่ธรรมะ ($\bar{X} = 4.63$) และ (3) พระสงฆ์ผู้เผยแพร่มีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ที่ใช้เทคนิควิธีการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ($\bar{X} = 4.62$) และ

4) กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 3 อันดับแรกคือ (1) มีการพัฒนาและเรียนรู้หลักธรรมในระดับที่สูงขึ้น ($\bar{X} = 4.68$) (2) ผู้รับรับฟังธรรมผ่านสื่อออนไลน์สามารถจัดตั้งเครือข่ายสังคมธรรมะออนไลน์ได้ ($\bar{X} = 4.65$) และ (3) มีความซาบซึ้งและสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = 4.64$)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของสภาพปัจจุบันในการนำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่ศาสนาในการปฏิบัติระหว่างพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงกับพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มมร. พบว่า มีความแตกต่างกันทั้งโดยภาพรวม และรายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = -2.483$, $p\text{-value} = 0.016$)

2.3 ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขง

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขง โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{X} = 3.59$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกด้านตามลำดับดังนี้ 1) ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม ($\bar{X} = 3.60$) 2) องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.59$) และ 3) ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ ($\bar{X} = 4.58$) และ

1) ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกเรื่อง ดังนี้ (1) สถานภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนหรือสังคม ($\bar{X} = 3.60$) (2) สภาพสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนหรือสังคม ($\bar{X} = 3.59$) และ (3) สภาพเครือข่ายสังคม ชุมชน หรือกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธ ($\bar{X} = 3.59$)

2) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกเรื่อง ดังนี้ (1) การพัฒนาทักษะ ความสามารถขององค์กรและบุคลากรที่ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.65$) (2) ความเชื่อถือศรัทธาในคำสอนหรือธรรมะทางพระพุทธศาสนาของบุคคลและสังคม ($\bar{X} = 3.58$) และ (3) การบริหารจัดการบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.57$) และ

3) องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกเรื่อง ดังนี้ (1) การจัดกิจกรรมตามวัฒนธรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาและที่เกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 3.68$) (2) การปฏิบัติของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.64$) และ (3) เครือข่ายพระพุทธศาสนาบนสื่อสังคมออนไลน์ ($\bar{X} = 3.63$)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงกับพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มมร. พบว่า มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ($t = 0.281$, $p\text{-value} = 0.071$)

5.1.3 วัตถุประสงค์ข้อ 2 การสร้างและพัฒนานวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา สำหรับพระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยใช้โซเชียลมีเดีย

นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนา คือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) หลักการปฏิบัติสมาธิ (Principle of Meditation Practice) เพื่อเน้นแนวทางในการปฏิบัติสมาธิ ประกอบด้วย 12 แนวทาง ดังนี้

1. ประวัติพระพุทธศาสนา
2. วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
3. หลักการปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนา
4. การปฏิบัติกรรมฐาน (สมาธิ) ในประเทศไทย
5. พระบูรพาจารย์ศึกษา
6. การปฏิบัติสมาธิขั้นพื้นฐาน (การฝึกสมาธิของหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร)
7. การปฏิบัติสมถกรรมฐาน (การทำสมาธิของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท)
8. การทำสมาธิวิปัสสนากรรมฐาน
9. การปฏิบัติสติปัญญา
10. รุติงคปฏิบัติ
11. ธรรมยาตราจาริก (การปฏิบัติธรรมที่วัดป่า)
12. อาจารย์ยาวัตร

เมื่อนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ “หลักการปฏิบัติสมาธิ” ให้พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศลุ่มน้ำโขง 45 รูปได้ศึกษาและให้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. รูปแบบของนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีความเหมาะสม/สมบูรณ์แบบ (appropriate/ perfection) 29 รูป (ร้อยละ 64.44) และเห็นควรปรับปรุง (should be improved) 5 รูป (ร้อยละ 11.11) “เราควรเผยแพร่หลักธรรมขั้นพื้นฐาน (Foundation of Dhamma) อนาคตของพระพุทธศาสนา (Buddhism to future) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประจำวัน” การแสดงธรรมะควรเป็นไปตามวิธีวิทยาการสอน (Teaching Methodology) ควรมีการประเมิน (appropriate) ก่อน-ระหว่าง-หลังเรียน และนำมาสู่การปรับปรุง

2. เนื้อหาสาระของนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีความเหมาะสม (appropriate) 30 รูป (ร้อยละ 66.67) “เนื้อหาควรได้รับการปรับปรุงให้นำไปใช้อย่างมีประโยชน์ ควรมีเนื้อหาที่ทำให้คนมีความรู้สึกเป็นสุข สดชื่น พร้อมทั้งจะสนทนาพูดคุยตามแบบแผนเกี่ยวกับผู้คนที่สังคม” “มุ่งเน้นการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติธรรมะอย่างตั้งใจและจริงจัง ตามแนวทางที่เหมาะสม เกิดคุณประโยชน์แก่การดำเนินชีวิต”

3. แนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไทยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ พระสงฆ์นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาเห็นด้วย (Agree) 41 รูป (ร้อยละ 91.11) “เป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปสู่ผู้สนใจในวงกว้าง รวดเร็ว และเกิดประสิทธิภาพ ทำให้เป็นเรื่องง่ายที่จะเรียนรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า” “พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาศึกษาจะใช้เวลาและความตั้งใจอย่างมาก ที่จะปฏิบัติตามแบบดั้งเดิม (ปฏิบัติที่วัด) หรือจะปฏิบัติผ่านสื่อออนไลน์ ที่จะเกิดผลในทางปฏิบัติหรือให้คุณค่าเหมือนกัน” “ควรมีการวางแผน การเตรียมการ การอธิบาย ก่อนลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติได้อย่างยั่งยืน”

4. กลุ่มเป้าหมายที่จะรับสื่อวัฒนธรรมออนไลน์ คือ 1) ประชาชน หรือ อุบาสก อุบาสิกา 2) ชุมชน/สังคมออนไลน์ชาวพุทธ 3) นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน 4) กลุ่ม Generation ต่าง ๆ 5) ผู้สูงอายุและเด็ก และ 6) สมาชิกกลุ่มโซเชียลมีเดียใน Application ต่าง ๆ (กลุ่ม/ชมรม/สมาคม ธรรมะ)

พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์

1. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง เห็นด้วยกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทางสื่อสังคมออนไลน์ 39 รูป (คิดเป็นร้อยละ 86.67) โดยเห็นว่า “การใช้โซเชียลมีเดียทำให้ พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไปมีความสะดวกที่จะเข้าถึงหลักธรรมและง่ายที่จะทำความเข้าใจ”

2. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปน้ำโขง เห็นว่า สื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ Facebook 32 รูป (ร้อยละ 71.10) YouTube 8 รูป (ร้อยละ 17.80) TikTok 8 รูป (ร้อยละ 17.80) และมากกว่า 1 ชนิดขึ้นไป 12 รูป (ร้อยละ 26.70)

“มีช่อง YouTube Channel นำเสนอคำสอนและหลักธรรมต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา”

“ใช้ Facebook เพราะเป็น Application ที่นิยมกันมากและเข้าถึงได้ง่าย”

“ใช้สื่อการสอนโดยตรง Google Meet สามารถใช้บน Mobile Phone และสามารถจัด ประชุมได้เหมือนกับ Zoom Online Meeting”

3. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง ได้นำเสนอหลักธรรมที่แต่ละรูปได้นำเข้าสู่ สื่อสังคมออนไลน์ ดังนี้

1. การทำสมาธิ (Meditation) การทำจิตใจให้สงบ
2. การเทศนา (Sermon) และการถามตอบธรรมะ Dhamma Q&A
3. พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Social Engaged Buddhism)
4. ธรรมะกับสันติศึกษา
5. ศิลปะของการดำรงชีวิตภายใต้หลักธรรม
6. กรรม (Kamma) การเกิด (Rebirth)
7. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Interfaith)
8. จริยศึกษา (Morality Education)
9. การปฏิบัติ/การฝึกปฏิบัติธรรมะในสังคมออนไลน์
10. การพัฒนาจิต
11. การก้าวอย่างที่ปราศจากการรับรู้ (Awareness)

4. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง มุ่งเน้นการเผยแผ่หลักธรรมผ่านสื่อสังคม ออนไลน์ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มสมาชิกที่รับฟังธรรมะผ่านสื่อ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานชุมชน/สังคมออนไลน์ของ ชาวพุทธที่รับฟังและปฏิบัติธรรม รวมทั้งประชาชน เยาวชน และนักเรียนที่เรียนรู้และแสวงหา แนวทางที่จะแก้ปัญหาของตนเอง พระธรรมคำสอนจะทำให้สังคมและโลกมีแต่สันติสุข

5.1.4 วัตถุประสงค์ข้อ 3 การติดตามประเมินผลการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพระสงฆ์กลุ่มน้ำโขงโดยใช้โซเชียลมีเดีย

การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขงไปใช้ พบว่าพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีความเห็นว่าการนวัตกรรมการเผยแพร่ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Principle of Meditation Practice) โดยภาพรวมสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี ($\bar{X} = 4.65$) และเมื่อพิจารณาในด้านนำไปใช้ได้เป็นอย่างดีทุกด้านดังนี้

- 1) คุณประโยชน์ของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.67$)
- 2) ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.63$)
- 3) การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.62$) และ
- 4) การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.60$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า

1) ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม สามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดีหรืออยู่ในระดับมากที่สุด 3 อันดับแรกคือ (1) จัดทำคำอธิบาย การใช้และคำแนะนำที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ($\bar{X} = 4.60$) (2) รูปแบบลักษณะ ขนาดตัวอักษรเหมาะสมและให้ความรู้สึกที่ดี ($\bar{X} = 4.60$) และ (3) ความถูกต้องของรูปแบบประโยคและข้อความ ($\bar{X} = 4.59$)

2) การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม สามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรืออยู่ในระดับมากที่สุด 3 อันดับแรกคือ (1) มีการตัดต่อ เชื่อมโยงภาพ เสียง และเนื้อหาที่สอดคล้องกัน ($\bar{X} = 4.68$) (2) รูปภาพประกอบสอดคล้องและส่งผลต่อความเข้าใจเนื้อหา ($\bar{X} = 4.64$) และ (3) การจัดภาพและตัวอักษรเคลื่อนไหวและสีสนใจให้ติดตาม ($\bar{X} = 4.62$)

3) การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม สามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดีหรืออยู่ในระดับมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ (1) เนื้อหา มีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมคำสอน และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{X} = 4.70$) (2) มีการขยายความเนื้อหาคำสอนให้เกิดความน่าเชื่อถือและเชื่อมโยงกับคำสอนอื่น ๆ ที่คล้ายกัน ($\bar{X} = 4.61$) และ (3) รูปแบบและภาพประกอบการนำเสนอเนื้อหามีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.60$)

4) คุณประโยชน์ของนวัตกรรม สามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี หรืออยู่ในระดับมากที่สุด 3 อันดับแรกคือ (1) นวัตกรรมการเผยแพร่สร้างปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มผู้ศึกษา สามารถสอบถาม ได้ตอบ และให้ข้อเสนอแนะได้ ($\bar{X} = 4.70$) (2) นวัตกรรมการเผยแพร่ช่วยเพิ่มพูนความรู้และทำให้มีแนวทางปฏิบัติได้ถูกต้องมากขึ้น ($\bar{X} = 4.66$) และ (3) นวัตกรรมมีขนาดพอเหมาะกับเวลาทำให้ผู้ใช้สนุกสนานสามารถเชื่อมโยงกับคำสอนอื่นได้ ($\bar{X} = 4.64$)

จากการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปใช้ระหว่างพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกลุ่มน้ำโขงกับพระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร มีความแตกต่างกันทั้งภาพรวม และรายด้าน ยกเว้นด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางเศรษฐกิจที่ระดับ .05

5. ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย พบว่าพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$) และในรายเรื่องมีความพึงพอใจมากที่สุดทุกเรื่อง 5 อันดับแรกคือ 1) สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ได้ เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหาร เป็นต้น ($\bar{X} = 4.65$) 2) ผู้ศึกษาธรรมะสามารถรับชมและฟังรวมทั้งการฝึก

ปฏิบัติช่วงเวลาและสถานที่ที่ต้องการได้ ($\bar{X} = 4.63$) 3) ผู้ศึกษาระยะสามารถติดต่อสื่อสารกับพระสงฆ์ผู้เผยแผ่และกลุ่มผู้ศึกษาระยะด้วยกัน ($\bar{X} = 4.61$) 4) ผู้ศึกษาระยะสามารถเข้าชมได้หลายครั้งและเลือกเนื้อหาธรรมะที่สนใจศึกษาได้ตลอดเวลา ($\bar{X} = 4.61$) และ 5) นวัตกรรมการเผยแผ่ มีคำแนะนำ/คำอธิบายวิธีการใช้หรือวิธีการปฏิบัติอย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.61$)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา กับพระสงฆ์สอนศีลธรรมมีความพึงพอใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6. ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย มีความความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมากกับสภาพปัจจุบันการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (t_c) ($r = 0.857^{**}$) และการประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้ในโซเชียลมีเดีย ($r = 0.857^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับ/ต่ำกับปัจจัยสำคัญที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($r = 0.166^{**}$) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การสร้างสมการปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการนำนวัตกรรมไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (t_c) พบว่า มีตัวแปร 5 ตัวแปรที่ร่วมกันทำนายโดยมีอำนาจการทำนาย ($R^2 = 0.881$) หรือ ร้อยละ 88.10 ได้แก่ 1) การใช้เทคนิคการนำเสนอนวัตกรรม (t_b2) 2) คุณประโยชน์ของนวัตกรรม (t_b4) 3) การสร้างเนื้อหาธรรมะในนวัตกรรม (t_b3) 4) โครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม (t_b1) และ 5) การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม (t_a3) ดังสมการ

$$Y = -.026 + .200 (t_b4) + .240 (t_b3) + .139 (t_b1) + .135 (t_a3)$$

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัย “นวัตกรรมการพัฒนาด้วยศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง” ผู้วิจัยได้พบประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายผลไว้ดังนี้

1. รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวน 15 เรื่อง ได้รูปแบบและกระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงเป็นรูปแบบเชิงระบบ (Systematic model) ดังนี้ 1) บริบท (Context) เน้นการบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกอบด้วย (1) การวางแผน (2) การจัดองค์กร (3) นโยบาย (4) เทคโนโลยี (5) การพัฒนาศักยภาพ และ (6) วิธีการเผยแผ่ 2) ปัจจัยนำเข้า (Input) เป็นหลักธรรมคำสอนและแนวทางปฏิบัติ โดยใช้นวัตกรรม (Innovation) ประยุกต์ให้เข้ากับสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Principle of Meditation Practice) ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน 3) กระบวนการ (Process) เป็นกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning มีกระบวนการเผยแผ่ 7 วิธีดังนี้ (1) อุปนิสันทนตา (2) อัมมิกถา หรือธรรมมิกถา (3) โอวาทกถา (4) อนุสนิกถา (5) อัมมสังกัจจณิกถา (6) ปุจฉา-วิสัชนากถา และ (7) ธรรมเทศนากถา และ 4) ผลผลิต (Product/output) เป็นผลที่เกิดจากการนำหลักธรรมคำสอน

ไปปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้ให้เกิดปัญญาและประยุกต์หลักธรรมคำสอนกับชีวิตประจำวันด้านสังคหะธรรมา ผลประโยชน์ต่อประชาชนและผลประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม คือ (1) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ และ (3) ปรมัตถประโยชน์ ส่งผลให้เกิดความรู้และการเรียนรู้ (Knowledge/Learning)

จากผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของพระณปวร โทวาท (2560) ที่ศึกษาต้นแบบการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทยโดยนำเสนอรูปแบบ MLINK-Model โดยพบว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 1) กระบวนการบริหารจัดการ (Management) องค์การศาสนาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องจัดให้มีการวางแผนที่สอดคล้องกับแบบแผนแม่บทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดโครงสร้างองค์กรที่สนับสนุนบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ การกำหนดนโยบายที่สนับสนุนส่งเสริมให้องค์กรดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนด การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนา ศักยภาพทั้งด้านความรู้ทักษะและประสบการณ์ของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ และบุคลากร ตลอดจนกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก การประยุกต์ใช้หลักธรรมให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันและการสร้างเครือข่าย 2) การเรียนรู้ (Learning) การประยุกต์หลักธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความเมตตาซึ่งกันและกันและเท่าทันโลก การสร้างสรรค์ปัญญาสร้างภูมิคุ้มกัน ตัดอาวุธทางปัญญาให้กับชุมชน 3) นวัตกรรม (Innovation) การนำเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ มาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งการพัฒนาสื่อการเรียนรู้หลักธรรม 4) เครือข่าย (Net Work) เครือข่ายพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา การบูรณาการ บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน และผลการศึกษา พระครูสิริธรรมบัณฑิต (ภานุวัฒน์ แสนคำ (2565: 190- 192) รูปแบบการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1) เป้าหมาย (Goal setting) ได้แก่ กายภาวนา (พัฒนากาย) ศิลภาวนา (การเจริญสติ) จิตภาวนา (การฝึกสติ) และปัญญาภาวนา (การฝึกอบรมปัญญา) 2) สมรรถนะของพระสงฆ์ (Competencies development) เน้นผู้รับการเผยแผ่เป็นสำคัญ ตรวจสอบคุณภาพและการประเมินผลการเผยแผ่ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแผ่ธรรมะ ประเด็นสภาวะทางศีลธรรมสนับสนุนทางด้านจิตใจ และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การสร้างเครือข่ายและการขับเคลื่อนสอดคล้องกับนวัตกรรมท้องถิ่น และการปรับตัวของผู้เผยแผ่ การดึงศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้รับการเผยแผ่ 3) กระบวนการการเผยแผ่ (Propagation) การประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning เรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตัวเอง 4) ช่องทางหรือวิธีการ (Channels/Methods) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ได้นำหลักธรรมเผยแผ่ผ่านช่องทางหรือเครือข่ายสังคมออนไลน์ และผลการศึกษาวิจัยของพระโสภณวชิรวาที (อาทิตย์ อุตถเวที) และคณะ (2566: 2369) นำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพรหมบัณฑิต ศ.ดร, (ประยูร ธมมจิตโต) มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 วิธีคือ 1) การเตรียมความพร้อมของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรม 3 ประการ คือ ปรีชาธรรม ชูระในการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรธรรม ปฏิบัติธรรม การประพฤติเพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในวิญญูสงสาร ปฏิเวธธรรม การทำหน้าที่เพื่อสังคมพระพุทธศาสนา 2) ปฏิบัติการเผยแผ่ตามหลักพระอภิธรรมที่เอื้อและสอดคล้องกันหลักจิตวิทยาและหลักการเรียนรู้ ยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง ยึดแนวทาง

พระพุทธศาสนา แรกนิทานชาดก ใช้ภาษาที่งดงาม ยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทาง และ 3) การหวังผลด้านสังคหะธรรมา เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถะประโยชน์ประโยชน์ในชาติหน้าและปรมาตถะประโยชน์ ประโยชน์อย่างหนึ่งต่อตนเอง และสังคมอยู่ร่มเย็นเป็นสุข

2. นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสื่อสังคมออนไลน์ คือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง “หลักการปฏิบัติสมาธิ” (Principle of Meditation Practice) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนา นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามกระบวนการวิจัยและพัฒนาโดยให้พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง 45 รูปได้ร่วมกันศึกษาและให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนานวัตกรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

1) รูปแบบของนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา 29 รูป (ร้อยละ 64.44) เห็นว่ามีความเหมาะสม/สมบูรณ์แบบ (appropriate/ perfection) “การเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา การฝึกปฏิบัติและการสอนในสิ่งที่ทุกคนรู้อยู่แล้ว” “เราควรเผยแผ่หลักธรรมขั้นพื้นฐาน ควรสนทนาเกี่ยวกับอนาคตของพระพุทธศาสนาที่นำมาสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต” การแสดงธรรมะควรเน้นไปตามวิธีวิทยาการสอน (teaching methodology) และควรมีการประเมินผล (assessment)

2) เนื้อหาสาระของนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา 30 รูป (ร้อยละ 66.67) เห็นว่ามีความเหมาะสม (appropriate) “เนื้อหาควรได้รับการปรับปรุงให้นำไปใช้ได้อย่างมีประโยชน์หรือทำให้คนมีความรู้สึกเป็นสุข สดชื่น พร้อมทั้งจะพูดคุยสนทนาตามแบบแผนเกี่ยวกับผู้คนในสังคม” “มุ่งเน้นการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติธรรมะอย่างตั้งใจและจริงจัง ตามแนวทางที่เหมาะสมที่จะเกิดคุณประโยชน์แก่การดำเนินชีวิต”

3) แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา 41 รูป (ร้อยละ 91.11) มีความคิดเห็น (Agree) “เป็นแนวความคิดที่ดีเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ผู้ฟังในวงกว้าง รวดเร็ว และเต็มประสิทธิภาพทำให้เป็นเรื่องง่ายที่จะเรียนรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า” “พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ใช้เวลาและความตั้งใจอย่างมากที่ปฏิบัติตามแบบเดิม จะได้คุณค่าเหมือนกัน คือปฏิบัติที่วัดหรือปฏิบัติผ่านสื่อออนไลน์ที่จะเห็นผลในทางปฏิบัติเหมือนกัน”

4) กลุ่มเป้าหมายที่รับสื่อนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนสื่อสังคมออนไลน์พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขงเห็นว่า กลุ่มเป้าหมายที่จะรับสื่อนวัตกรรมได้แก่ (1) อุบาสก อุบาสิกา (2) ชุมชน/สังคมออนไลน์ชาวพุทธ (3) นักเรียนนักศึกษาและเยาวชน (4) กลุ่ม Generation ต่าง ๆ และ (5) สมาชิกกลุ่มโซเชียลมีเดียบน Application

จากการศึกษาหลักธรรมที่ใช้ในการเข้าถึงสื่อออนไลน์ของ พระกมลรัตน์ อภิบุญโญ (ต่ายลีลาส) และพระวิเชียร อธิบุญโญ (แผนศรี) (2564: 233- 238) ดังนี้

1) อินทรีย์สังวร เป็นหลักธรรมในการสำรวมกาย วาจา และใจ เพื่อไม่ให้ยินดีในร้ายในการเข้าใช้สื่อออนไลน์ควบคุมกายตนะทั้งภายนอกและภายใน เพื่อเตรียมกาย วาจา ใจ ให้พร้อมเสมอ ก่อนเข้าใช้สื่อออนไลน์ มีสติตลอดกระบวนการเข้าใช้สื่อออนไลน์ เรียกว่า “กังวลก่อนเข้าถึง” การสำรวมกาย การสำรวมวาจา และการสำรวมใจ

2) สัมมาทิฐิ หลักธรรมที่ช่วยให้เรามีการใช้สื่อออนไลน์ด้วยสติรู้ตัวไม่ให้หลงเชื่อไปกับสื่อออนไลน์ ควบคุมสติในระหว่างการใช้สื่อ รู้ตัวตลอดว่ากำลังเข้าใช้สื่อออนไลน์อยู่ในทุกขณะรวมถึงตั้งใจมั่นในเป้าหมาย หรือประโยชน์ต่าง ๆ ทั้งที่คาดหวังให้ได้จากระหว่างใช้สื่อออนไลน์ เรียกว่า “มีสติระหว่างใช้”

3) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจแน่วแน่การกระทำเพียงอย่างเดียวไม่ฟุ้งซ่าน ส่งเสริมกระบวนการหลังจากการใช้สื่อแล้ว โดยจิตใจที่บริสุทธิ์ที่เกิดจากสมาธิเป็นตัวส่งเสริมทำให้กระบวนการเข้าถึงสื่อออนไลน์ที่ดำเนินมาจนถึงขั้นตอนสุดท้ายจบลงอย่างสิ้นเชิง ไม่มีสิ่งใดถึงตัวปราศจากอคติต่าง ๆ เรียกว่า “ตั้งสมาธิหลังใช้”

นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสื่อสังคมออนไลน์ให้ผู้ติดตามได้รับรู้และปฏิบัติด้วยตนเอง (Learning by doing) การนำเสนอเนื้อหาหลักธรรมทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจได้อย่างง่าย ๆ เห็นเป็นรูปธรรมนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมกับเพศและวัย ทำให้เกิดทักษะการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูง เน้นประโยชน์และมีความสุขนวัตกรรมทางพระพุทธศาสนาควรประกอบด้วย 1) สิ่งที่ค้นพบใหม่ ไม่เคยมีใครทำมาก่อนหรืออาจจะทำมาพัฒนาขึ้นใหม่จากของเดิมที่มีอยู่แล้ว 2) ความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนานวัตกรรม 3) นำไปพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต (มานิตย ธรรมชาติ, 2563: 70-74) เนื้อหาสาระหรือสาร (message) ที่นำเสนอผ่านสื่อ หมายถึงเรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ เนื้อหาสาระหรือสารอาจจะเป็นคำพูดต่อหน้าสื่อ รูปภาพ เครื่องหมาย หรือท่าทางต่าง ๆ สารตามแนวพุทธประกอบด้วย 1) สัจจะ ต้องเป็นเรื่องจริงไม่บิดเบือน 2) ตถตา เนื้อหาสาระต้องเป็นเรื่องแท้ไม่คาดเดาไม่แต่งแต้มสี 3) กาละ เหมาะสมกับการเวลา 4) ปิยะ เป็นเรื่องที่ตนชอบ และ 5) อัตถะ เป็นเรื่องที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม และกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มผู้รับสารเนื้อหาสาระของการสื่อสารธรรมะ เปรียบเหมือนบัว 4 เหล่า ได้แก่ กลุ่มบัวพินน้ำ กลุ่มเป้าหมายที่มีปัญญาเฉียบแหลม มีการศึกษาดี เพียงยกหัวข้อธรรมะก็สามารถรู้ได้ กลุ่มบัวใต้น้ำ ผู้ที่มีปัญญามากอยู่ใช้ทำมาเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ประโยชน์สำเร็จ กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ เป็นกลุ่มคนที่มีปัญญาปานกลาง ต้องมีความละเอียดอ่อนเนื้อหาต้องตรงประเด็นชัดเจน และถูกต้อง และกลุ่มบัวใต้น้ำ เป็นกลุ่มคนที่มีปัญญาทึบ การสื่อสารต้องออกแรงมาก

3. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จากการสัมภาษณ์ พบว่า พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง เห็นด้วยกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางสื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 39 รูป (ร้อยละ 86.67) “การใช้สื่อโซเชียลมีเดียทำให้พระพุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไปมีความสะดวกที่จะเข้าถึงหลักธรรมและง่ายที่จะทำความเข้าใจ” “มีความจำเป็นอย่างมากที่เราต้องนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัจจุบันประชาชนส่วนมากเข้าถึงสื่อออนไลน์” และปัจจุบันพุทธศาสนิกชนส่วนมากเข้าถึงสื่อออนไลน์ ที่มีให้เลือกใช้หลากหลายรูปแบบหลายประเภท รวดเร็ว สะดวก ไม่จำกัดเวลา สถานที่ มีคุณประโยชน์อย่างสูงที่จะนำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การบรรยาย การเทศนาธรรม ตลอดจนการติดต่อสื่อสาร การส่งข่าวสารการรับข่าวสารข้อมูล ทั้ง 2 ทาง

สื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมกับการนำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง ใช้ Facebook ร้อยละ 71.10 (32 รูป) YouTube ร้อยละ

17.80 (8 รูป) TikTok ร้อยละ 17.80 (8 รูป) และใช้สื่อโซเชียลมีเดียมากกว่า 1 ชนิดขึ้นไป ร้อยละ 26.70 (12 รูป) “อาตมาใช้ Facebook เพราะเป็น Application ที่นิยมใช้กันมากและประชาชนจำนวนมากเข้าถึง Facebook” “อาตมาแชร์หลักธรรมคำสอนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวในกลุ่มเพื่อน Facebook และเพื่อสื่อสารกับกลุ่มเพื่อน” “อาตมามีช่อง YouTube เผยแพร่พุทธศาสนาภาษาเขมร”

การสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในรูปแบบของบทความ คำบรรยาย การสนทนาธรรม การเสวนาธรรม การตอบปัญหาธรรม โดยใช้ช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ ในการนำเสนอผ่าน 3 ช่องทาง ได้แก่ Facebook YouTube และ TikTok เป็นการสื่อสารเพื่อพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเรื่องสายในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ ดังงานวิจัยของพระมหาชาติ จิรสุโท (2565: 221- 222) พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ ประกอบด้วย Facebook YouTube และ TikTok ในรูปแบบภาพนิ่ง วีดีโอ Live สด การศึกษาธรรมะผ่าน e-learning และ e-book ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของมนตรี วิชาสุข และเทพพร มิ่งธานี (2562) ที่นำเสนอว่า Facebook คือสื่อสังคมออนไลน์ ที่ นิยมใช้กันมากที่สุด มีโครงสร้างสำเร็จรูปที่ออกแบบไว้แล้ว โดยมีเนื้อหาส่วนมากเป็นภาพกิจกรรม และมีคำอธิบายที่น่าสนใจ ไม่ขัดข้อกฎหมาย พระธรรมวินัยและจารีก สื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมกับวัดอีกประเภทหนึ่งคือ เว็บไซต์ จึงควรมีการส่งเสริมให้เผยแพร่ธรรมะที่กว้างขวาง และพระศรัทธาพัฒนา (ชยจิตโต) แสงอุทัย และวันพิชิต ศรีสุข (2562: 32) พบว่าพระสงฆ์เข้าไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยตรงแก่พลเมืองมาเลเซียที่นับถือพุทธศาสนาในประเทศมาเลเซีย โดยใช้พื้นที่ของผู้ที่ศรัทธาหรือวัดพุทธ และเชิญชวนให้พลเมืองมาเลเซียเข้ามาแสวงบุญที่สำนักสงฆ์ การเผยแพร่มี 3 ลักษณะคือ 1) การเผยแพร่แบบดั้งเดิม มีการปฏิบัติที่เด่นชัด คือ การเทศนา อุปสมบทและเสวนาธรรม 2) การเผยแพร่แบบสมัยใหม่ คือ การจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ หนังสือสวดมนต์ภาษาจีน และมีการใช้สื่อออนไลน์เช่น Facebook Line และ 3) การเผยแพร่ตามวาระ คือการจัดงานประเพณีทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ คำสอนของพระพุทธศาสนาถูกนำไปสู่สังคมออนไลน์ มีเว็บไซต์ต่าง ๆ เผยแพร่ธรรมะผ่านทางอินเทอร์เน็ต เปรียบเสมือนเป็นชุมชนแห่งใหม่ของโลก เป็นชุมชนของคนทุกมุมโลกเป็นเรื่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไร้พรมแดนไม่จำกัดสถานที่ เวลาที่จะนำเสนอข้อความ ภาพ เสียง และการโต้ตอบแนวใหม่ ในอนาคตควรใช้ช่องทางเผยแพร่หลักธรรมของพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้บริโภค ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ดังนี้

- 1) การมีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้การศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนาผ่านระบบอินเทอร์เน็ตมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา
- 2) ทุกคนกำลังศึกษาพระพุทธศาสนาโดยไม่รู้ตัวผ่านสื่อสังคมออนไลน์
- 3) การให้บริการที่คนเราปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทั้งสถานที่ อุปกรณ์ และปัจจัยทางกายภาพอื่น ๆ

ซึ่งอย่างไรก็ตามคุณค่าทางพระพุทธศาสนาเมื่อนำมาปรับใช้ให้ และย่อมเกิดผลตามที่ต้องการและควรนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาปรับใช้คือ

- 1) ความพอดีและความสันโดษ คือใช้สื่อหรือเว็บต่าง ๆ แต่พอดีทั้งในแง่เวลาและปริมาณ

- 2) มีสติไม่หลงเพลินกับการเสพเทคโนโลยีรู้จักหยุดเมื่อถึงเวลา
- 3) ต้องรู้คุณและโทษ ใช้เทคโนโลยีให้เป็นคุณมากกว่าโทษ
- 4) แยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม ใช้หรือบริโภคสิ่งต่าง ๆ โดยคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม (เมธี เชษฐวิสุต, 2562:525)

สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภารักษ์ จุฑระกุล (2559) พบว่า Facebook เป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกมากที่สุด แบ่งเป็นกลุ่มที่ใช้เป็นประจำ (3-7 ครั้งต่อวัน) เพื่อสร้างต้นบุญต้นแบบของความดี ทหา Content ในการโพสต์คลิปตนเอง และกลุ่มที่ใช้เพื่อติดตามข้อมูลข่าวสาร ติดต่อสื่อสารเป็นส่วนใหญ่ จะแชร์ข้อคิดเกี่ยวกับธรรมะ 1-2 ครั้งต่อวัน พระมหาวิชัย วชิระเมธี มีการใช้ Facebook Fan page เป็นการใช้มีเดียเดียวได้อย่างสมบูรณ์แบบ โดยเป็นการกระจายไปยังเมนูต่าง ๆ โดยมีการใช้ข้อความตัวอักษร (Text) มากที่สุด จำนวน 10 เมนู รองลงมาคือการใช้รูปภาพ (Image) จำนวน 8 เมนู Video Link Download จำนวน 6 เมนู และการใช้เกี่ยวกับเสียง (Sound) 5 เมนู และแต่ละเมนูมีการใช้การนำเสนอ แบบมีเดียเดียวมากกว่า 1 ชนิด จึงเป็นการผสมผสานเพื่อให้เกิดความสนใจและดึงดูดกลุ่มเป้าหมายให้เข้าใช้งาน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศเขตลุ่มแม่น้ำโขง ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายให้เป็นศาสนาที่สามารถสร้างความสุขสงบ และสันติสุขให้แก่สังคมและโลก เปิดโอกาสให้ประชาชนที่นับถือทุกศาสนาสามารถเข้าถึงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

2. ควรส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมคำสอน และแนวทางการปฏิบัติเข้าสู่ระบบอิเล็กทรอนิกส์บน Application ต่าง ๆ และได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ประชาชนทุกสังคมวัฒนธรรมสามารถเข้าถึง และเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. องค์กรทางพระพุทธศาสนาในเขตลุ่มน้ำโขง ควรร่วมมือกันเพื่อการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลที่เหมาะสมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาพระสงฆ์นักเผยแผ่ พระธรรมทูต และพัฒนาคนที่เกี่ยวข้องให้มีองค์ความรู้ และประสบการณ์ทางด้านธรรมะและเทคโนโลยีดิจิทัล และจัดหาแหล่งทุนสนับสนุน

4. พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง ควรจัดให้มีการประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา การนำหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการ การศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมโลก

5.3.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเชิงประเมินผล เกี่ยวกับประสิทธิภาพและผลประโยชน์ที่พุทธศาสนิกชนได้รับฟังและปฏิบัติตามหลักธรรม ผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย

2. ควรศึกษาวิจัย เปรียบเทียบ เกี่ยวกับนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย ที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสื่อ เพื่อนำมาพัฒนานวัตกรรมและหลักพุทธธรรม ที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสื่อ

3. ควรศึกษาวิจัยเชิงนโยบายในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์การพระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง ที่มีการดำเนินการสร้างสรรค์นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านโซเชียลมีเดีย

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมวิจัยในคน

ที่ จว. ๐๐๐๑/๒๕๖๗

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง: นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนากลุ่มแม่น้ำโขง

TITLE: INNOVATION TO DEVELOP THE POTENTIAL OF INTEGRATION MODERN TECHNOLOGY FOR BUDDHIST MONK – PROPAGATORS IN MEKONG REGION

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระครูธรรมภาณีสมัช, ผศ.ดร.

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๑๑/๒๕๖๖ วันพฤหัสบดีที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๖ มติที่ ๑๓๘/๒๕๖๖ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๘ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๘

ออกให้ ณ วันที่ ๘ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ลงนาม

(พระมหาสมณินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐๔๓ ๒๕๑ ๕๘๘
 ที่ มว.๗๕๕๐๓(๓)/วอ๗๕๖ วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๖
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน พระครูปลัดสุราณี จากขอนแก่น, ตร

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยฯ วิทยาลัยฯ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยฯ วิทยาลัยฯ ครั้งที่ ๗/๒๕๖๖ เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖ ได้มีมติอนุมัติให้ดำเนินการโครงการวิจัย เรื่อง "นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ สำหรับพระสงฆ์วัดแม่แฝดพระพุทธศาสนาคณะแม่ฟ้าหลวง" พระครูธรรมภาณภิรมย์, ผ.ศ.ดร. ดำเนินโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ตามยุทธศาสตร์วิจัยตามสำเนามติการประชุมคณะกรรมการวิจัย วันที่ ๒๗/๙/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นดำเนินไปอย่างราบรื่น คณะผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในเชิงวิชาการ ด้านการวิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ที่ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเกณฑ์การประเมินของเครื่องมือการวิจัย ดังเป็นอเนกประสงค์ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วย และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูธรรมภาณภิรมย์, ผ.ศ.ดร.)
หัวหน้าโครงการ

นางสาวลิลา
 พระครูปลัดสุราณี
 ผอ. วิจัย มหามกุฏราชวิทยาลัย
 กอ.ส.
 พระครูปลัดสุราณี สวท.มว., ผ.ศ.ดร.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาเขตวิทยุ โทร. ๐๔๓ ๒๕๑ ๕๕๕

ที่ สว.๗๗๓๓๒๒/๒๐๓๐๗

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอลงความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิบูล พัทธา

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยคุณธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาเขตวิทยุ ในการประชุมคณะกรรมการวิจัย ของสถาบันวิจัยคุณธรรม ครั้งที่ ๗/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้มีมติอนุมัติให้ดำเนินการโครงการวิจัย เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์บ้านเณร มีพระพุทธรูปเสนาสนะแบบน้ำใจ” พระครูธรรมภาณวิมลชัย, ศษ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ปรากฏรายละเอียดตามสำเนา.ติดการประชุมคณะกรรมการวิจัย วันที่ ๒๓๙/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนด คณะผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการวิจัย จึงได้ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาสาระของเครื่องมือการวิจัย หรือเป็นอย่างอื่นว่าจำเป็นได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณ ไว้อีกหนึ่ง

จึงเจริญพรขอแสดงความนับถือ

(พระครูธรรมภาณวิมลชัย, ศษ.ดร.)
หัวหน้าโครงการ

(พระครูธรรมภาณวิมลชัย, ศษ.ดร.)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐๕๓ ๒๕๓ ๖๖๘

ที่ อว.ศอ๕๕๓/วอ๕๐๕ วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเห็นพระเถระเจ้าผู้เป็นบวช และขอสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เจริญพร พระเทพวิฑูร วิโรจน์, ผศ.ดร.

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยฐานสร้าง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยฐานสร้าง ครั้งที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้มีมติอนุมัติให้ตั้ง ทีมโครงการวิจัย เรื่อง "นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่" พระครูธรรมภาณมณี, ผศ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ปรากฏรายละเอียดตามสำเนามติการประชุมคณะกรรมการวิจัย มหิ ๒๕๖๕/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนด คณะผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์เชี่ยวชาญด้านการศึกษา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของเรื่องมือการวิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอแสดงความ หืออกสวัสดี

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณา

(Handwritten signatures in blue ink)

(Handwritten signature in black ink)
(พระครูธรรมภาณมณี, ผศ.ดร.)
หัวหน้าโครงการ

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อทดสอบคุณภาพเครื่องมือ
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

ที่ ยว ๗๙๑๔/๒๕๖๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
 ๗/๗๗ หมู่ ๓ บ้านโพนเมือง อำเภอเมือง
 จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
 โทร. ๐๔๓-๗๕๖๖๑๑, ๐๔๓-๗๕๖๖๑๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการวิจัย

กราบเรียน เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ธ)

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยญาณสังวร ครั้งที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้มีมติอนุมัติให้ดำเนินการโครงการวิจัย เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาแม่ข่าย” พระครูธรรมภาณิสมัย, ผศ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ปรากฏรายละเอียดตามสำเนาติดการประชุมคณะกรรมการวิจัย มติที่ ๒๓๔/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนดไว้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ขออนุญาตใช้พื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาแม่ข่าย” โดยข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
 ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์บริการวิชาการ : พระครูธรรมภาณิสมัย, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ ๐๘๖-๗๕๖๖๒๗๔
 ดร.ขวัญใจ แก้วแสง นักวิจัย ๐๘๖-๘๖๘๕๕๕๖

ที่ อว ๗๙๑๔/ว๑๘๕๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
 ๗/๗๗ หมู่ ๓ บ้านโพนเมือง อำเภอเมือง
 จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
 โทร. ๐๔๓-๗๖๖๖๑๑, ๐๔๓-๗๖๖๖๑๖

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพสำหรับงานวิจัย

กราบเรียน ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแผ่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตขอนแก่น

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยญาณสังวร ครั้งที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้มีมติอนุมัติให้ดำเนินการโครงการวิจัย เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มแม่น้ำโขง” พระครูธรรมภาณีสมัย, ผศ.ดร. ทวีหน้า โครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ปรากฏรายละเอียดตามสำเนาติดการประชุมคณะกรรมการวิจัย มติ ที่ ๒๓๙/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขออนุญาต สัมภาษณ์พระเดชพระคุณ (แบบสัมภาษณ์ออนไลน์) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เรื่อง “นวัตกรรม การพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มแม่น้ำโขง” แบบสัมภาษณ์ออนไลน์ผ่าน QR-CODE ที่แนบส่งมานี้ โดยข้อมูลที่ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

Scan แบบสัมภาษณ์

ศูนย์บริการวิชาการ : พระครูธรรมภาณีสมัย, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ ๐๘๖-๗๘๔๖๒๗๔๔
 ดร.ขวัญใจ แก้วแสง นักวิจัย ๐๘๖-๘๖๘๙๕๕๖

ที่ อว ๗๙๑๔/ว๑๘๕๓

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
 ๗/๗๗ หมู่ ๓ บ้านโพนเมือง อำเภอเมือง
 จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
 โทร. ๐๔๓-๗๒๖๖๑๑, ๐๔๓-๗๒๖๖๑๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพสำหรับงานวิจัย

กราบเรียน ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยญาณสังวร ครั้งที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้มีมติอนุมัติให้ดำเนินการโครงการวิจัย เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มแม่น้ำโขง” พระครูธรรมภาณีสมัย, ผศ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ปรากฏรายละเอียดตามสำเนาติดการประชุมคณะกรรมการวิจัย มติที่ ๒๓๔/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขออนุญาตสัมภาษณ์พระเดชพระคุณ (แบบสัมภาษณ์ออนไลน์) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มแม่น้ำโขง” แบบสัมภาษณ์ออนไลน์ผ่าน QR-CODE ที่แนบส่งมานี้ โดยข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

Scan แบบสัมภาษณ์

ศูนย์บริการวิชาการ : พระครูธรรมภาณีสมัย, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ ๐๘๖-๗๘๔๖๒๓๔
 ดร.ขวัญใจ แก้วแสง นักวิจัย ๐๘๖-๘๖๘๙๕๕๖

ที่ อว ๗๙๑๔/ว๑๘๕๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
 ๗/๗๗ หมู่ ๓ บ้านโพนเมือง อำเภอเมือง
 จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
 โทร. ๐๔๓-๗๒๖๖๑๑, ๐๔๓-๗๒๖๖๑๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพสำหรับงานวิจัย

กราบเรียน รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยญาณสังวร ครั้งที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้มีมติอนุมัติให้ดำเนินการโครงการวิจัย เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มแม่น้ำโขง” พระครูธรรมภาณีสมัย, ผศ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ปรากฏรายละเอียดตามสำเนาติดการประชุมคณะกรรมการวิจัย มติที่ ๒๓๔/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขออนุญาตสัมภาษณ์พระเดชพระคุณ (แบบสัมภาษณ์ออนไลน์) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มแม่น้ำโขง” แบบสัมภาษณ์ออนไลน์ผ่าน QR-CODE ที่แนบส่งมานี้ โดยข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

Scan แบบสัมภาษณ์

ศูนย์บริการวิชาการ : พระครูธรรมภาณีสมัย, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ ๐๘๖-๗๘๔๖๒๓๔๔
 ดร.ขวัญใจ แก้วแสง นักวิจัย ๐๘๖-๘๖๘๙๕๕๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน...มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐๕๓.๒๕๓.๕๘๘
 ที่ อว ๓๕๓๔(๓)/ว๑๐๕๕ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕
 เรื่อง...ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพสำหรับงานวิจัย

กราบเรียน ผู้บริหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยฤกษ์สวรรค์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยฤกษ์สวรรค์ ครั้งที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้มีมติอนุมัติให้ดำเนินการโครงการวิจัย เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง” พระครูธรรมภาณีสิมัย, ผศ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ปรากฏรายละเอียดตามสำเนาติดการประชุมคณะกรรมการวิจัย มติที่ ๒๓๙/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่าน (แบบสัมภาษณ์ออนไลน์) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง” แบบสัมภาษณ์ออนไลน์ผ่าน QR-CODE ที่แนบส่งมานี้ โดยข้อมูลที่ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูธรรมภาณีสิมัย, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Scan แบบสัมภาษณ์

ที่ อว ๗๙๑๔/ว๑๘๕๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
 ๗/๗ หมู่ ๓ บ้านโพนเมือง อำเภอเมือง
 จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๑
 โทร. ๐๔๓-๗๕๖๖๑๑, ๐๔๓-๗๕๖๖๑๖

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพสำหรับงานวิจัย

เรียน พระธรรมทูตต่างประเทศในเขตลุ่มแม่น้ำโขง

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยญาณสังวร ครั้งที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้มีมติอนุมัติให้ดำเนินการโครงการวิจัย เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขง” พระครูธรรมภาณีสมัย, ผศ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ปรากฏรายละเอียดตามสำเนาติดการประชุมคณะกรรมการวิจัย มติที่ ๒๓๔/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่าน (แบบสัมภาษณ์ออนไลน์) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษาศาสตร์การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขง” แบบสัมภาษณ์ออนไลน์ผ่าน QR-CODE ที่แนบส่งมานี้ โดยข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูสุธีวิริวัฒน์, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

Scan แบบสัมภาษณ์

ศูนย์บริการวิชาการ : พระครูธรรมภาณีสมัย, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ ๐๘๖-๗๕๖๖๑๖๓๔
 ดร.ขวัญใจ แก้วแสง นักวิจัย ๐๘๖-๘๖๘๙๕๕๖

ที่ อว ๗๙๑๔/ว๑๘๕๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
 ๗/๗ หมู่ ๓ บ้านโพนเมือง อำเภอเมือง
 จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๑
 โทร. ๐๔๓-๗๖๖๖๑๑, ๐๔๓-๗๖๖๖๑๖

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพสำหรับงานวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น

ตามที่ คณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยญาณสังวร ครั้งที่ ๖/๒๕๖๕ เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้มีมติอนุมัติให้ดำเนินการโครงการวิจัย เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาหมู่บ้านโฆง” พระครูธรรมภาณิสมย์, ผศ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ปรากฏรายละเอียดตามสำเนาติดการประชุมคณะกรรมการวิจัย มติที่ ๒๓๔/๒๕๖๕

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่าน (แบบสัมภาษณ์ออนไลน์) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เรื่อง “นวัตกรรมการพัฒนาศึกษภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาหมู่บ้านโฆง” แบบสัมภาษณ์ออนไลน์ผ่าน QR-CODE ที่แนบส่งมานี้ โดยข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

Scan แบบสัมภาษณ์

ศูนย์บริการวิชาการ : พระครูธรรมภาณิสมย์, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ ๐๘๖-๗๘๔๖๒๓๕๔
 ดร.ขวัญใจ แก้วแสง นักวิจัย ๐๘๖-๘๖๘๙๕๕๔๖

ภาคผนวก ง
เครื่องมือในการวิจัย
ค่า (IOC) ค่าอำนาจจำแนก และค่าความเชื่อมั่น

แบบสอบถามวิจัย

เรื่อง นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์ภิกษุแม่
พระพุทธศาสนาสุ่มแม่น้ำโขง

คำชี้แจง : แบบสอบถามวิจัยนี้พัฒนาขึ้นเพื่อศึกษาวิจัยการทำงานนวัตกรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น 5 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันของการทำโซเซียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตอนที่ 3 การประเมินผลการทำกรณนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปใช้

ตอนที่ 4 ความพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะในการพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เพื่อให้ศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเกิดการพัฒนากรณนวัตกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้ขอความกรุณาให้ท่านกรอกข้อมูลตามความเป็นจริงและแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ครบถ้วนทั้ง 5 ตอน ผู้วิจัยขอให้ท่านส่งคืนแบบสอบถาม ภายใน.....จักขอขอบคุณอย่างสูง

(พระครูธรรมภาณีสมัย)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มจร.วิทยาเขตอีสาน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับข้อมูลส่วนตัวของท่าน

1. ตำแหน่งของท่านในฐานะพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

- ( ) 1. พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง
 ( ) 2. พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง
 ( ) 3. ส่งผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร.
 ( ) 4. อื่น ๆ

2.คุณวุฒิทางการศึกษา(ทางโลก)

- ( ) 1. บริญญาตรี ( ) 2. บริญญาโท
 ( ) 3. บริญญาเอก ( ) 4. อื่น ๆ

3.คุณวุฒิทางการศึกษา(ทางธรรม)

- ( ) 1. นักธรรมตรี ( ) 2. นักธรรมโท
 ( ) 3. นักธรรมเอก ( ) 4. อื่น ๆ

4.จำนวนพรรษา

- ( ) 1. 1-10 พรรษา ( ) 2. 11-20 พรรษา
 ( ) 3. 21-30 พรรษา ( ) 4. มากกว่า 30 พรรษา

5.ปัจจุบันท่านใช้โซเชียลมีเดีย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ( ) 1. Facebook ( ) 2. Twitter
 ( ) 3. YouTube ( ) 4. Instagram
 ( ) 5. TikTok ( ) 6. Line
 ( ) 7. อื่น ๆ

6.หัวข้อพระธรรม (ธรรมะ) ที่ท่านนำเสนอในโซเชียลมีเดีย

พระธรรมคำสอน	ระยะเวลา (นาที)
1)	
2)	
3)	
4)	
5)	

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันในการทำใจเสียสมาธิเดียวมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คำชี้แจง ขอให้ท่านแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำใจเสียสมาธิเดียวมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน หรือสิ่งที่ท่านพบเห็น

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่าน

- 5 - ตรงกับการปฏิบัติของท่าน อยู่ในระดับ มากที่สุด
- 4 - ตรงกับการปฏิบัติของท่าน อยู่ในระดับ มาก
- 3 - ตรงกับการปฏิบัติของท่าน อยู่ในระดับ ปานกลาง
- 2 - ตรงกับการปฏิบัติของท่าน อยู่ในระดับ น้อย
- 1 - ตรงกับการปฏิบัติของท่าน อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

การนำใจเสียสมาธิเดียวมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	ระดับการปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
1. ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่					
1) รับรู้และเข้าใจบทบาทของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่					
2) มีความเข้าใจกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่					
3) มีความเข้าใจถึงระดับการรับรู้ของกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์นำธรรมะไปเผยแผ่					
4) มีทัศนคติที่ดีต่อกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์นำธรรมะไปเผยแผ่					
5) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะมีการพัฒนาความรู้ทางธรรมะและทักษะในการเผยแผ่					
2. ด้านธรรมะที่เผยแผ่					
6) การจัดลำดับหรือคัดเลือกหลักธรรมที่นำไปเผยแผ่ให้เหมาะสมกับกลุ่มหรือสังคมที่จะรับธรรมะไปปฏิบัติได้					
7) หลักธรรมที่กลุ่มหรือชุมชนสามารถรับรู้และเข้าใจได้ และสามารถนำไปฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน					
8) จัดทำคำอธิบายหลักธรรมที่สามารถเข้าใจและสนใจให้กลุ่มหรือสังคมนำไปปฏิบัติได้					
9) จัดทำภาษาและคติธรรมที่สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มหรือสังคม					

10) ประยุกต์หลักธรรมกับคุณภาพชีวิตของกลุ่มหรือสังคมให้เป็นจริงและสามารถปฏิบัติได้					
3. การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม					
11) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ที่ใช้เทคนิควิธีการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ					
12) มีความรู้ในการเลือกใช้เครื่องมือสื่อสารผ่าน Internet ในการเผยแผ่ธรรมะ					
13) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ใช้รูปแบบหรือวิธีการที่หลากหลายในการนำเสนอธรรมะบนสื่อออนไลน์					
14) มีการสร้างทีมงานในการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ที่เข้าใจหรือจูงใจกลุ่มหรือสังคม					
15) มีการกำหนดช่องทางติดต่อกับพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ เพื่อให้เกิดการสนทนาธรรมะทางสื่อออนไลน์					
4. กลุ่มหรือสังคมผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ					
16) สามารถเข้าสำหรับได้รับหลักธรรมะจากพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ					
17) มีความซาบซึ้งและสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน					
18) มีการเชิญชวนและการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมในการติดตามและรับฟังธรรมะ					
19) ผู้รับฟังธรรมะผ่านสื่อออนไลน์สามารถจัดตั้งเครือข่ายสังคมธรรมะออนไลน์ได้					
20) มีการพัฒนาและเรียนรู้หลักธรรมะในระดับที่สูงขึ้น					

ตอนที่ 3 การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พุทธศาสนา

คำชี้แจง ขอให้ท่านประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พุทธศาสนาไปใช้เผยแพร่ผ่านทางโซเชียลมีเดียบนแพลตฟอร์มขององค์กร/สำนัก/วัดที่ท่านรับผิดชอบอาจจะใช้ feedback จากกลุ่มหรือสังคมบนโซเชียลมีเดียที่ได้รับหรือเรียนรู้จากนวัตกรรมนั้น

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านหรือตามข้อมูลที่ท่านได้รับรู้

- 5 - นวัตกรรมการเผยแพร่มีความสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี (มากที่สุด)
- 4 - นวัตกรรมการเผยแพร่มีความสามารถนำไปใช้ได้ดีเหมาะสม (มาก)
- 3 - นวัตกรรมการเผยแพร่มีความสามารถนำไปใช้ได้แต่ต้องมีการปรับปรุง (ปานกลาง)
- 2 - นวัตกรรมการเผยแพร่มีความสามารถนำไปใช้ได้แต่ต้องควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีกว่านี้ (น้อย)
- 1 - นวัตกรรมการเผยแพร่มีความไม่เหมาะสมที่จะนำไปเผยแพร่ (น้อยที่สุด)

การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่ไปใช้ ในโซเชียลมีเดีย	ระดับผลการประเมิน				
	5	4	3	2	1
1. โครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม					
1) การออกแบบโครงสร้างเนื้อหาลำดับขั้นตอนชัดเจน					
2) มีความถูกต้องของรูปแบบประโยคและข้อความ					
3) รูปแบบพยัญชนะและขนาดตัวอักษรเหมาะสมและให้ความรู้สึกที่ดี					
4) การเน้นข้อความสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจเนื้อหา					
5) จัดทำคำอธิบายการใช้และคำแนะนำที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย					
2. การใช้เทคนิคนำเสนอ					
6) รูปภาพประกอบสอดคล้องและส่งผลต่อความสนใจเนื้อหา					
7) การจัดภาพและตัวอักษรเคลื่อนไหวและสีดึงดูดใจให้ติดตาม					
8) มีเทคนิคบูรณาการการใช้สื่อประกอบที่หลากหลาย					

9) มีการติดต่อ เชื่อมโยง ภาพ เสียง และเนื้อหาที่ สอดคล้องกัน					
10) สร้างจุดเชื่อมโยง (Links) ทั้งภายในและภายนอก					
3. การสร้างเนื้อหาธรรมะ					
11) รูปแบบเนื้อหา มีการสร้างภาพและกราฟในการ นำเสนอ					
12) เนื้อหาธรรมะมีความกระชับ แบ่งเป็นขั้นตอน และ มีความต่อเนื่อง					
13) เนื้อหาธรรมะมีความกระชับ พอดีกับระยะเวลา					
14) เนื้อหา มีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมคำสอนและ นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้					
15) มีการขยายความเนื้อหา คำสอนให้เกิดความ นำเชื่อถือ และเชื่อมโยงกับคำสอนอื่น ๆ ที่คล้ายกัน					
4. คุณประโยชน์ของนวัตกรรม					
16) การใช้สื่อ นวัตกรรมเผยแพร่ มีความสะดวก รวดเร็ว					
17) นวัตกรรมเผยแพร่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ และทำให้มี แนวทางปฏิบัติได้ถูกต้องมากขึ้น					
18) ผู้ใช้นวัตกรรมเผยแพร่สามารถใช้ได้บ่อยครั้ง และ พบพบการปฏิบัติได้					
19) นวัตกรรมมีขนาดพอเหมาะ กับเวลาทำให้ผู้ใช้ สนุกสนานสามารถเชื่อมโยงกับคำสอนอื่นได้					
20) นวัตกรรมการเผยแพร่มีการสร้างปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม ผู้ศึกษา สามารถสอบถามโต้ตอบและให้ ข้อเสนอแนะได้					

ตอนที่ 4 ความพึงพอใจในการใช้วัดกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

คำชี้แจง เมื่อวัดกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้รับการเผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งผู้วิจัยจึงมีความมุ่งหมายขอให้พระสงฆ์ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยแสดงความ คิดเห็นด้านความพึงพอใจบอกการได้ใช้วัดกรรมการเผยแพร่ดังกล่าวหรือท่านได้รับ feedback จากผู้ใช้ วัดกรรมการเผยแพร่

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับระดับความพึงพอใจของท่าน

- 5 - ท่านมีความพึงพอใจมากที่สุด   4 - ท่านมีความพึงพอใจมาก
3 - ท่านมีความพึงพอใจปานกลาง   2 - ท่านมีความพึงพอใจน้อย
1 - ท่านมีความพึงพอใจน้อยที่สุด

ความพึงพอใจในการใช้วัดกรรมการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
1. วัดกรรมการเผยแพร่มีคำแนะนำ/คำอธิบายวิธีการใช้ อย่างชัดเจน					
2. การเข้าระบบการใช้วัดกรมง่ายและสะดวก รวดเร็ว					
3. เนื้อหาคำสอนธรรมะมีความชัดเจน อ่านง่าย					
4. เนื้อหาคำสอนธรรมะมีความถูกต้อง น่าเชื่อถือและ นำไปปฏิบัติได้					
5. รูปแบบการจัดลำดับเนื้อหาคำสอนธรรมะ มีความ ต่อเนื่อง					
6. ภาษาและรูปแบบภาพ มีความเหมาะสม เข้าใจง่าย					
7. มีภาพและเสียงประกอบทำให้จูงใจนำศึกษาคิดตาม					
8. ผู้ศึกษาสามารถเข้าชมได้หลายครั้ง และเลือกในเรื่องมี สนใจได้					
9. สามารถติดต่อสื่อสารกับกลุ่มผู้สนใจด้วยกันได้					
10. สามารถซักถามข้อสงสัยกับพระสงฆ์ผู้เผยแพร่ได้					
11. สามารถรับฟังและปฏิบัติธรรมะช่วงเวลาและสถานที่ ที่ต้องการได้					
12. สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าอาหาร และอื่น ๆ					

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านโซเชียลมีเดีย

โปรดพิจารณาให้ข้อมูลหรือข้อเสนอแนะต่อการพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
โดยผ่านโซเชียลมีเดีย

1. ปัจจุบันท่านมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านโซเชียลมีเดียอะไรบ้าง เช่น Line
Facebook YouTube เป็นต้น และท่านมีการติดตั้งกลุ่มรับฟังธรรมะหรือไม่ ชื่อกลุ่มว่าอะไรบ้าง

.....

.....

.....

2. ท่านมีรูปแบบหรือวิธีการนำเสนอหรือเผยแผ่กิจกรรมผ่านโซเชียลมีเดียแบบใด เช่น
บรรยายธรรมะ, สนทนาธรรมะ, ถาม - ตอบธรรมะ เป็นต้น

.....

.....

.....

3. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ท่านได้นำไปเผยแผ่ผ่าน
โซเชียลมีเดีย อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

รายการ	ความคิดเห็น
1) รูปแบบมีความ (เหมาะสม/ควรปรับปรุง)	1)
	2)
2) เนื้อหา สาระ มีความ (เหมาะสม/ควรปรับปรุง)	1)
	2)
3) แนวทาง/การเผยแผ่ (เหมาะสม/ควรปรับปรุง)	1)
	2)
4) บุคคล, กลุ่มหรือสังคม (กลุ่มเป้าหมาย) ที่รับ สื่อนวัตกรรม (เหมาะสม/ควรปรับปรุง)	1)
	2)
5) ข้อเสนอแนะอื่น ๆ	1)
	2)

แบบสัมภาษณ์สำหรับงานวิจัย
เรื่อง นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับพระสงฆ์นักเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง

ในฐานะท่านเป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ใช้รูปแบบและวิธีการเผยแผ่หลักธรรมในแบบต่าง ๆ จากองค์ความรู้และประสบการณ์ของท่านโปรดให้ข้อมูลที่สำคัญต่อการพัฒนาวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านทางสื่อโซเชียลมีเดีย ผู้วิจัยจะได้ทำวิเคราะห์และประมวลหรือดำเนินการสร้างและพัฒนาวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ผู้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาได้รับรู้ ถึงพระธรรมของสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมทั้งสามารถนำไปสู่การปฏิบัติให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้

ผู้วิจัยขอทราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูงที่ได้เมตตาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลอันเป็นคุณประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

1. ตำแหน่งของท่านในฐานะพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

- ( ) 1. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น
 ( ) 2. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน
 ( ) 3. พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง
 ( ) 4. พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง
 ( ) 5. พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรม

2. คุณวุฒิทางการศึกษา(ทางโลก)

- ( ) 1. ปริญญาตรี ( ) 2. ปริญญาโท
 ( ) 3. ปริญญาเอก ( ) 4. อื่น ๆ

3. คุณวุฒิทางการศึกษา(ทางธรรม)

- ( ) 1. นักธรรมตรี ( ) 2. นักธรรมโท
 ( ) 3. นักธรรมเอก ( ) 4. อื่นๆ

4. จำนวนพรรษา

- ( ) 1. 1-10 พรรษา ( ) 2. 11-20 พรรษา
 ( ) 3. 21-30 พรรษา ( ) 4. มากกว่า 30 พรรษา

โปรดแสดงความคิดเห็น

1. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับการเผยแพร่พุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์

( ) ไม่เห็นด้วย

เพราะ.....

.....

( ) เห็นด้วย

เพราะ.....

.....

2. สื่อออนไลน์ที่เหมาะสมกับการใช้ในการเผยแพร่พุทธศาสนาคืออะไรบ้าง

1) Facebook.....

.....

2) .....

.....

3) .....

.....

4) .....

.....

3. คำสอนของสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เหมาะสมกับการเผยแพร่ทางสื่อออนไลน์

ได้แก่.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
1. ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม				
1) สถานภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม				
2) สภาพสังคม วัฒนธรรมและประเพณี				
3) สภาพเครือข่ายสังคมและชุมชน				
2. ปัจจัยทางการบริหารจัดการ				
4) การวางแผนกลยุทธ์ขององค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนา				
5) การบริหารจัดการบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา				
6) การพัฒนาทักษะความสามารถขององค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนา				
7) ความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนาของบุคคลและสังคม				
3. องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา				
8) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา				
9) จำนวนพระสงฆ์และพระธรรมทูต				
10) การพัฒนาความรู้ ความสามารถของพระสงฆ์และพระธรรมทูต				
11) การจัดกิจกรรมทางศาสนา				
12) เครือข่ายพระพุทธศาสนาบนเครือข่ายออนไลน์				

5. ท่านมีกิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ หรือไม่

( ) ไม่มี

( ) มี ได้แก่.....

รายการ	กิจกรรม
1. สื่อที่เผยแพร่	
2. หลักธรรมที่เผยแพร่	
3. รูปแบบการเผยแพร่	
4. บุคคล, กลุ่มบุคคลที่ติดตามบนสื่อออนไลน์	

6. ท่านมีแนวคิดในการพัฒนาวัดกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์

1).....

2).....

3).....

ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งที่กรุณาเสียสละเวลาในการให้ข้อมูลแบบสัมภาษณ์

ตารางแสดงผลรวมการประเมินแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญ

1. ขั้นตอนและวิธีการคำนวณ

- 1.1 จัดรูปแบบให้สวยงามและนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็น
- 1.2 ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 รูป/คน
- 1.3 จากนั้นก็นำคะแนนมารวมกันทั้ง 3 รูป/คน และคำนวณค่า IOC

$$\text{สูตร } IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC คำนวณความสอดคล้อง
 $\sum R$ แทนผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในข้อนั้น
 N แทนจำนวนผู้เชี่ยวชาญ

- โดยที่ +1 หมายถึง มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
 0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
 -1 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

หมายเหตุ : ค่า IOC (หรือข้อคำถามที่มีค่าความสอดคล้อง) ที่สามารถนำไปใช้ได้ คือต้องมีค่าตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป

2. ตารางตัวอย่างค่า IOC ที่มาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 รูป/คน

ความพึงพอใจในการใช้วัตรกรรมการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย	ระดับการประเมิน			คะแนน รวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
18) มีการเชิญชวนและการจัดตั้งกลุ่มหรือ ชมรมในการติดตามและรับฟังธรรมะ	2	1		3	0.6	ใช้ ได้
19) ผู้รับฟังธรรมะผ่านสื่อออนไลน์สามารถ จัดตั้งเครือข่ายสังฆกรรมะออนไลน์ได้	3			3	1	ใช้ ได้

โปรดแสดงความคิดเห็นในการใช้วัตรกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับประเมินที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

+1 หมายถึง มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

-1 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ข้อเสนอแนะ	ระดับการประเมิน			คะแนนรวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
1. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
2. สื่อออนไลน์ที่เหมาะสมกับการใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคืออะไรบ้าง	3			3	1	ใช้ได้
3. คำสอนของสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เหมาะสมกับการเผยแผ่ทางสื่อออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา						
1. ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม	3			3	1	ใช้ได้
1) สถานภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม						
2) สภาพสังคม วัฒนธรรมและประเพณี	3			3	1	ใช้ได้
3) สภาพเครือข่ายสังคมและชุมชน	3			3	1	ใช้ได้
2. ปัจจัยทางการบริหารจัดการ	3			3	1	ใช้ได้
4) การวางแผนกลยุทธ์ขององค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนา						
5) การบริหารจัดการบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3			3	1	ใช้ได้
6) การพัฒนาทักษะความสามารถขององค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3			3	1	ใช้ได้
7) ความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนาของบุคคลและสังคม	3			3	1	ใช้ได้
3. องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3			3	1	ใช้ได้
8) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา						
9) จำนวนพระสงฆ์และพระธรรมทูต	3			3	1	ใช้ได้
10) การพัฒนาความรู้ ความสามารถของพระสงฆ์และพระธรรมทูต	3			3	1	ใช้ได้
11) การจัดกิจกรรมทางศาสนา	2	1		2	0.6	ใช้ได้

ข้อเสนอแนะ	ระดับการประเมิน			คะแนนรวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
12) เครือข่ายพระพุทธศาสนาบนเครือข่ายออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
5. ท่านมีกิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์หรือไม่ 1. สื่อที่เผยแพร่ 2. หลักธรรมที่เผยแพร่ 3. รูปแบบการเผยแพร่ 4. บุคคล, กลุ่มบุคคลที่ติดตามบนสื่อออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
6. ท่านมีแนวคิดในการพัฒนานวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์	2	1		2	0.6	ใช้ได้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง ขอความกรุณาตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริง โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน ( ) หรือ
เติมลงในช่องว่าง

<p>1. ตำแหน่งของท่านในฐานะพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา</p>	<p>สำหรับผู้วิจัย Var001 [ ]</p>												
<p>( ) 1. พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง ( ) 2. พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง ( ) 3. ส่งผู้สอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด มจร ( ) 4. อื่น ๆ</p>													
<p>2. คุณวุฒิทางการศึกษา(ทางโลก)</p> <p>( ) 1. ปริญญาตรี ( ) 2. ปริญญาโท ( ) 3. ปริญญาเอก ( ) 4. อื่น ๆ</p>	<p>Var002 [ ]</p>												
<p>3. คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางธรรม)</p> <p>( ) 1. นักธรรมตรี ( ) 2. นักธรรมโท ( ) 3. นักธรรมเอก ( ) 4. อื่น ๆ</p>	<p>Var003 [ ]</p>												
<p>4. จำนวนพรรษา</p> <p>( ) 1. 1 - 10 พรรษา ( ) 2. 11 - 20 พรรษา ( ) 3. 21 - 30 พรรษา ( ) 4. มากกว่า 30 พรรษา</p>	<p>Var004 [ ]</p>												
<p>5. ปัจจุบันท่านใช้โซเชียลมีเดียในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)</p> <p>( ) 1. Facebook ( ) 2. Twitter ( ) 3. YouTube ( ) 4. Instagram ( ) 5. TikTok ( ) 6. Line ( ) 7. อื่น ๆ</p>	<p>Var005 [ ]</p>												
<p>6. หัวข้อพระธรรม (ธรรมะ) ที่ท่านนำเสนอในโซเชียลมีเดีย</p>	<p>Var006 [ ]</p>												
<table border="1"> <thead> <tr> <th>พระธรรมคำสอน</th> <th>ระยะเวลา (นาที)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1)</td> <td></td> </tr> <tr> <td>2)</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3)</td> <td></td> </tr> <tr> <td>4)</td> <td></td> </tr> <tr> <td>5)</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	พระธรรมคำสอน	ระยะเวลา (นาที)	1)		2)		3)		4)		5)		
พระธรรมคำสอน	ระยะเวลา (นาที)												
1)													
2)													
3)													
4)													
5)													

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันในการทำโยเซียมิเดียมมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับประเมินที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

+1 หมายถึง มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

-1 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

การนำโยเซียมิเดียมมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	ระดับการประเมิน			คะแนนรวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
1. ด้านพระสงฆ์ผู้เผยแผ่						
1) รับรู้และเข้าใจบทบาทของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่	3			3	1	ใช้ได้
2) มีความเข้าใจกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่	3			3	1	ใช้ได้
3) มีความเข้าใจถึงระดับการรับรู้ของกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์นำธรรมะไปเผยแผ่	3			3	1	ใช้ได้
4) มีทัศนคติที่ดีต่อกลุ่มหรือสังคมที่พระสงฆ์นำธรรมะไปเผยแผ่	3			3	1	ใช้ได้
5) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะมีการพัฒนาความรู้ทางธรรมะและทักษะในการเผยแผ่	3			3	1	ใช้ได้
2. ด้านธรรมะที่เผยแผ่						
6) การจัดลำดับหรือคัดเลือกหลักธรรมที่นำไปเผยแผ่ให้เหมาะสมกับกลุ่มหรือสังคมที่จะรับธรรมะไปปฏิบัติได้	3			3	1	ใช้ได้
7) หลักธรรมที่กลุ่มหรือชุมชนสามารถรับรู้และเข้าใจได้และสามารถนำไปฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน	3			3	1	ใช้ได้
8) จัดทำคำอธิบายหลักธรรมที่สามารถเข้าใจและสนใจให้กลุ่มหรือสังคมนำไปปฏิบัติได้	3			3	1	ใช้ได้
9) จัดทำภาษาและคติธรรมที่สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มหรือสังคม	3			3	1	ใช้ได้
10) ประยุกต์หลักธรรมกับคุณภาพชีวิตของกลุ่มหรือสังคมให้เป็นจริงและสามารถปฏิบัติได้	3			3	1	ใช้ได้
3. การนำหลักธรรมไปสู่กลุ่มหรือสังคม						

11) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่มีความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ที่ใช้เทคนิควิธีการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ	3			3	1	ใช้ได้
12) มีความรู้ในการเลือกใช้เครื่องมือสื่อสารผ่าน Internet ในการเผยแผ่ธรรมะ	3			3	1	ใช้ได้
13) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ใช้รูปแบบหรือวิธีการที่หลากหลายในการนำเสนอธรรมะบนสื่อออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
14) มีการสร้างทีมงานในการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ที่เร้าใจหรือจูงใจกลุ่มหรือสังคม	3			3	1	ใช้ได้
15) มีการกำหนดช่องทางติดต่อกับพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ เพื่อให้เกิดการสนทนาธรรมะทางสื่อออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
4. กลุ่มหรือสังคมผู้นำกิจกรรมไปปฏิบัติ						
16) สามารถเข้าสำหรับได้รับหลักธรรมะจากพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ	2	1		2	0.6	ใช้ได้
17) มีความซาบซึ้งและสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน	3			3	1	ใช้ได้
18) มีการเชิญชวนและการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมในการติดตามและรับฟังธรรมะ	2	1		3	0.6	ใช้ได้
19) ผู้รับฟังธรรมะผ่านสื่อออนไลน์สามารถจัดตั้งเครือข่ายสังคมธรรมะออนไลน์ได้	3			3	1	ใช้ได้
20) มีการพัฒนาและเรียนรู้หลักธรรมะในระดับที่สูงขึ้น	3			3	1	ใช้ได้

ส่วนที่ 3 การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่พุทธศาสนา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับประเมินที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

+1 หมายถึง มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

-1 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

การประเมินผลการนำนวัตกรรมการเผยแพร่ใช้ในโซเชียลมีเดีย	ระดับการประเมิน			คะแนนรวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
1. โครงสร้างและองค์ประกอบของนวัตกรรม						
1) การออกแบบโครงสร้างเนื้อหาลำดับขั้นตอนชัดเจน	3			3	1	ใช้ได้
2) มีความถูกต้องของรูปแบบประโยคและข้อความ	3			3	1	ใช้ได้
3) รูปแบบลักษณะและขนาดตัวอักษรเหมาะสมและให้ความรู้สึกที่ดี	3			3	1	ใช้ได้
4) การเน้นข้อความสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจเนื้อหา	3			3	1	ใช้ได้
5) จัดทำคำอธิบายการใช้และคำแนะนำที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย	3			3	1	ใช้ได้
2. การใช้เทคนิคนำเสนอ						
6) รูปภาพประกอบสอดคล้องและส่งผลต่อความสนใจเนื้อหา	3			3	1	ใช้ได้
7) การจัดภาพและตัวอักษรเคลื่อนไหวและสีดึงดูดใจให้ติดตาม	3			3	1	ใช้ได้
8) มีเทคนิคบูรณาการการใช้สื่อประกอบที่หลากหลาย	3			3	1	ใช้ได้
9) มีการตัดต่อ เชื่อมโยง ภาพ เสียง และเนื้อหาที่สอดคล้องกัน	3			3	1	ใช้ได้
10) สร้างจุดเชื่อมโยง (Links) ทั้งภายในและภายนอก	2	1		2	0.6	ใช้ได้
3. การสร้างเนื้อหาธรรมะ						
11) รูปแบบเนื้อหา มีการสร้างภาพและกราฟในการนำเสนอ	3			3	1	ใช้ได้
12) เนื้อหาธรรมะมีความกระชับ แบ่งเป็นขั้นตอน และมีความต่อเนื่อง	3			3	1	ใช้ได้

การประเมินผลการดำเนินงานวัดกรรมการเผย แม่ไปใช้ในโจเซียลมีเดีย	ระดับการ ประเมิน			คะแนน รวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
13) เนื้อหาธรรมะมีความกระชับ พอดีกับ ระยะเวลา	3			3	1	ใช้ได้
14) เนื้อหามีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมคำ สอนและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้	3			3	1	ใช้ได้
15) มีการขยายความเนื้อหา คำสอนให้เกิด ความน่าเชื่อถือ และเชื่อมโยงกับคำสอนอื่น ๆ ที่คล้ายกัน	2	1		2	0.6	ใช้ได้
4. คุณประโยชน์ของวัดกรรม						
16) การใช้สื่อวัดกรรมเผยแผ่มีความสะดวก รวดเร็ว	3			3	1	ใช้ได้
17) วัดกรรมเผยแผ่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ และ ทำให้มีแนวทางปฏิบัติได้ถูกต้องมากขึ้น	3			3	1	ใช้ได้
18) ผู้ใช้วัดกรรมเผยแผ่สามารถใช้ได้ บ่อยครั้ง และทบทวนการปฏิบัติได้	3			3	1	ใช้ได้
19) วัดกรรมมีขนาดพอเหมาะกับเวลาทำให้ ผู้ใช้สนุกสนานสามารถเชื่อมโยงกับคำสอนอื่น ได้	3			3	1	ใช้ได้
20) วัดกรรมการเผยแผ่มีการสร้าง ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มผู้ศึกษา สามารถสอบถาม โต้ตอบและให้ข้อเสนอแนะได้	3			3	1	ใช้ได้

ตอนที่ 4 ความพึงพอใจในการใช้วัดกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย √ ลงในช่องระดับประเมินที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

+1 หมายถึง มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

-1 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ความพึงพอใจในการใช้วัดกรรมการเผย แผ่พระพุทธศาสนาทางโจเซียลมีเดีย	ระดับการ ประเมิน			คะแนน รวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
1. วัดกรรมการเผยแผ่มีคำแนะนำ/ คำอธิบายวิธีการใช้อย่างชัดเจน	3			3	1	ใช้ได้

ความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมการเผยแพร่พุทธศาสนาทางโซเชียลมีเดีย	ระดับการประเมิน			คะแนนรวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
2. การเข้าระบบการใช้นวัตกรรมง่ายและสะดวก รวดเร็ว	3			3	1	ใช้ได้
3. เนื้อหาคำสอนธรรมะมีความชัดเจน อ่านง่าย	2	1		2	0.6	ใช้ได้
4. เนื้อหาคำสอนธรรมะมีความถูกต้อง น่าเชื่อถือและนำไปปฏิบัติได้	2	1		2	0.6	ใช้ได้
5. รูปแบบการจัดลำดับเนื้อหาคำสอนธรรมะมีความต่อเนื่อง	3			3	1	ใช้ได้
6. ภาษาและรูปแบบภาพ มีความเหมาะสม เข้าใจง่าย	3			3	1	ใช้ได้
7. มีภาพและเสียงประกอบทำให้จูงใจนำศึกษาคิดตาม	3			3	1	ใช้ได้
8. ผู้ศึกษาสามารถเข้าชมได้หลายครั้ง และเลือกในเรื่องที่สนใจได้	3			3	1	ใช้ได้
9. สามารถติดต่อสื่อสารกับกลุ่มผู้สนใจด้วยกันได้	2	1		2	0.6	ใช้ได้
10. สามารถซักถามข้อสงสัยกับพระสงฆ์ผู้เผยแพร่ได้	2	1		2	0.6	ใช้ได้
11. สามารถรับฟังและปฏิบัติธรรมะช่วงเวลาและสถานที่ที่ต้องการได้	3			3	1	ใช้ได้
12. สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าอาหาร และอื่น ๆ	2	1		2	0.6	ใช้ได้

ตอนที่ 5 ความพึงพอใจในการใช้วัดกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับประเมินที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

+1 หมายถึง มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

-1 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ข้อเสนอแนะ	ระดับการประเมิน			คะแนนรวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
1. ปัจจุบันท่านมีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อโซเชียลมีเดียอะไรบ้าง เช่น Line Facebook YouTube เป็นต้น และท่านมีการติดตั้งกลุ่มรับฟังธรรมะหรือไม่ ชื่อกลุ่มว่าอะไรบ้าง	3			3	1	ใช้ได้
2. ท่านมีรูปแบบหรือวิธีการนำเสนอหรือเผยแพร่หลักธรรมผ่านโซเชียลมีเดียแบบใด เช่น บรรยายธรรมะ, สันทนาธรรมะ, ฉาภม - ตอบธรรมะ เป็นต้น	3			3	1	ใช้ได้
3. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับวัดกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ท่านได้นำไปเผยแพร่ผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย อย่างไรบ้าง	2	1		2	0.6	ใช้ได้
	รายการ		ความคิดเห็น			
	1) รูปแบบมีความ (เหมาะสม/ควรปรับปรุง)	1)				
	2)	2)				
	2) เนื้อหาสาระ มีความ (เหมาะสม/ควรปรับปรุง)	1)				
	2)	2)				
	3) แนวทาง/การเผยแพร่ (เหมาะสม/ควรปรับปรุง)	1)				
	2)	2)				
	4) บุคคล, กลุ่มหรือสังคม (กลุ่มเป้าหมาย) ที่รับสื่อวัดกรรม (เหมาะสม/ควรปรับปรุง)	1)				
	2)	2)				
	5) ข้อเสนอแนะอื่น ๆ	1)				
	2)	2)				

แบบสัมภาษณ์สำหรับงานวิจัย

คำชี้แจง ขอความกรุณาตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริง โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน ( ) หรือเติมลงในช่องว่าง

<p>1. ตำแหน่งของท่านในฐานะพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ☐ 1. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น ☐ 2. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน ☐ 3. พระธรรมทูตต่างประเทศในลุ่มน้ำโขง ☐ 4. พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มน้ำโขง ☐ 5. พระสงฆ์ผู้สอนศีลธรรม</p>	<p>สำหรับผู้วิจัย Var001 [ ]</p>
<p>2. คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางโลก) ☐ 1. ปริญญาตรี ☐ 2. ปริญญาโท ☐ 3. ปริญญาเอก ☐ 4. อื่น ๆ</p>	<p>Var002 [ ]</p>
<p>3. คุณวุฒิทางการศึกษา (ทางธรรม) ☐ 1. นักธรรมตรี ☐ 2. นักธรรมโท ☐ 3. นักธรรมเอก ☐ 4. อื่น ๆ</p>	<p>Var003 [ ]</p>
<p>4. จำนวนพรรษา ☐ 1. 1 - 10 พรรษา ☐ 2. 11 - 20 พรรษา ☐ 3. 21 - 30 พรรษา ☐ 4. มากกว่า 30 พรรษา ☐ 7. อื่น ๆ</p>	<p>Var004 [ ]</p>

โปรดแสดงความคิดเห็นในการใช้วัดกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับประเมินที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

+1 หมายถึง มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

-1 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ข้อเสนอแนะ	ระดับการประเมิน			คะแนนรวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
1. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
2. สื่อออนไลน์ที่เหมาะสมกับการใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคืออะไรบ้าง	3			3	1	ใช้ได้
3. คำสอนของสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เหมาะสมกับการเผยแผ่ทางสื่อออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา						
1. ปัจจัยทางด้านบริบทของสังคม	3			3	1	ใช้ได้
1) สถานภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม						
2) สภาพสังคม วัฒนธรรมและประเพณี	3			3	1	ใช้ได้
3) สภาพเครือข่ายสังคมและชุมชน	3			3	1	ใช้ได้
2. ปัจจัยทางการบริหารจัดการ	3			3	1	ใช้ได้
4) การวางแผนกลยุทธ์ขององค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนา						
5) การบริหารจัดการบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3			3	1	ใช้ได้
6) การพัฒนาทักษะความสามารถขององค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3			3	1	ใช้ได้
7) ความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนาของบุคคลและสังคม	3			3	1	ใช้ได้
3. องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3			3	1	ใช้ได้
8) พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา						
9) จำนวนพระสงฆ์และพระธรรมทูต	3			3	1	ใช้ได้
10) การพัฒนาความรู้ ความสามารถของพระสงฆ์และพระธรรมทูต	3			3	1	ใช้ได้
11) การจัดกิจกรรมทางศาสนา	2	1		2	0.6	ใช้ได้

ข้อเสนอแนะ	ระดับการประเมิน			คะแนนรวม	ค่า IOC	ผล
	+1	0	-1			
12) เครือข่ายพระพุทธศาสนาบนเครือข่ายออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
5. ท่านมีกิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์หรือไม่ 1. สื่อที่เผยแพร่ 2. หลักธรรมที่เผยแพร่ 3. รูปแบบการเผยแพร่ 4. บุคคล, กลุ่มบุคคลที่ติดตามบนสื่อออนไลน์	3			3	1	ใช้ได้
6. ท่านมีแนวคิดในการพัฒนานวัตกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์	2	1		2	0.6	ใช้ได้

ภาคผนวก จ
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

```

GET
  FILE='C:\Users\Hp_8\Documents\AnayInno1.sav'.
DATASET NAME DataSet1 WINDOW=FRONT.
FREQUENCIES VARIABLES=ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา1 วุฒิการศึกษา2 พรรษา สื่อออนไลน์ สื่อ1 สื่อ2 สื่อ3 สื่อ
  /ORDER=ANALYSIS.

```

Frequencies

[DataSet1] C:\Users\Hp_8\Documents\AnayInno1.sav

		สถิติ													
		ตำแหน่ง	วุฒิการศึกษา1	วุฒิการศึกษา2	พรรษา	สื่อออนไลน์	สื่อ1	สื่อ2	สื่อ3	สื่อ4	สื่อ5	สื่อ6	สื่อ7	รวม	
N	Valid	185	185	185	185	185	174	2	24	12	25	25	32	185	
	Missing	0	0	0	0	0	11	182	161	173	160	160	163	0	

Frequency Table

ตำแหน่ง

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	20	10.8	10.8	10.8
	2	18	9.7	9.7	20.5
	3	138	74.6	74.6	95.1
	4	9	4.9	4.9	100.0
	Total	185	100.0	100.0	

วุฒิการศึกษา1

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	98	53.0	53.0	53.0
	2	27	14.6	14.6	67.6
	3	8	4.3	4.3	71.9
	4	52	28.1	28.1	100.0
	Total	185	100.0	100.0	

วุฒิการศึกษา2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	3	1.6	1.6	1.6
	2	4	2.2	2.2	3.8
	3	140	75.7	75.7	79.5
	4	38	20.5	20.5	100.0
	Total	185	100.0	100.0	

พรรค

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	99	53.5	53.5	53.5
2	48	25.9	25.9	79.5
3	29	15.7	15.7	95.1
4	9	4.9	4.9	100.0
Total	185	100.0	100.0	

สื่อออนไลน์

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	95	51.4	51.4	51.4
12345	1	.5	.5	51.9
123457	1	.5	.5	52.4
13	3	1.6	1.6	54.1
1345	2	1.1	1.1	55.1
135	7	3.8	3.8	58.9
136	2	1.1	1.1	60.0
1367	1	.5	.5	60.5
137	1	.5	.5	61.1
14	2	1.1	1.1	62.2
146	1	.5	.5	62.7
1467	1	.5	.5	63.2
15	1	.5	.5	63.8
156	1	.5	.5	64.3
18	6	3.2	3.2	67.6
167	8	4.3	4.3	71.9
17	6	3.2	3.2	75.1
2	1	.5	.5	75.7
3	14	7.6	7.6	83.2
345	1	.5	.5	83.8
37	1	.5	.5	84.3
4	3	1.6	1.6	85.9
5	10	5.4	5.4	91.4
6	3	1.6	1.6	93.0
7	13	7.0	7.0	100.0
Total	185	100.0	100.0	

คำถาม 1

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	139	75.1	100.0	100.0
Missing	System	46	24.9		
Total		185	100.0		

คำถาม 2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	2.00	3	1.6	100.0	100.0
Missing	System	182	98.4		
Total		185	100.0		

คำถาม 3

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	3.00	34	18.4	100.0	100.0
Missing	System	151	81.6		
Total		185	100.0		

คำถาม 4

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	4.00	12	6.5	100.0	100.0
Missing	System	173	93.5		
Total		185	100.0		

คำถาม 5

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5.00	22	11.9	100.0	100.0
Missing	System	163	88.1		
Total		185	100.0		

คำถาม 6

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	6.00	25	13.5	100.0	100.0
Missing	System	160	86.5		
Total		185	100.0		

สื่อ7

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	7.00	32	17.3	100.0	100.0
Missing	System	153	82.7		
Total		185	100.0		

topic6

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	45	24.3	24.3	24.3
-	130	70.3	70.3	94.6
*	1	.5	.5	95.1
11	1	.5	.5	96.7
Do good, get good. Do bad, get bad.	1	.5	.5	98.2
How to practice a concentrate.	1	.5	.5	98.8
I don't praying.	1	.5	.5	97.3
Metta	1	.5	.5	97.8
Prayer	1	.5	.5	98.4
The truth is that Dhamma is extremely close to us.	1	.5	.5	98.9
ชีวิตที่แท้จริงคืออะไร	1	.5	.5	99.5
ผู้ที่ไม่พูดกล่าว	1	.5	.5	100.0
โดยปราศจากสาระ				
Total	185	100.0	100.0	

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
ta1	185	2.00	5.00	4.5946	.58097
ta2	185	2.20	5.00	4.6346	.54223
ta3	185	1.80	5.00	4.6346	.59316
ta4	185	2.20	5.00	4.6616	.52615
ta	185	2.00	5.00	4.6516	.54665
Valid N (listwise)	185				

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=tb1 tb2 tb3 tb4 tb
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
tb1	185	2.00	5.00	4.6292	.56512
tb2	185	1.80	5.00	4.6173	.59356
tb3	185	1.60	5.00	4.5903	.61407
tb4	185	2.60	5.00	4.6703	.50047
tb	185	2.00	5.00	4.6511	.53846
Valid N (listwise)	185				

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=td1 td2 td3 td
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
td1	185	2.67	4.00	3.5964	.42759
td2	185	1.75	4.00	3.5824	.43414
td3	185	2.60	4.00	3.5935	.40481
td	185	2.42	4.00	3.5905	.38437
Valid N (listwise)	185				

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=a1 a2 a3 a4 a5 a6 a7 a8 a9 a10 a11 a12 a13 a14 a15 a
16 a17 a18 a19 a20
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
a1	185	1.00	5.00	4.5946	.70939
a2	185	1.00	5.00	4.6849	.61336
a3	185	1.00	5.00	4.6054	.68443
a4	185	1.00	5.00	4.5892	.67879
a5	185	2.00	5.00	4.6054	.60879
a6	185	2.00	5.00	4.6108	.64259
a7	185	1.00	5.00	4.6378	.66240
a8	185	2.00	5.00	4.5784	.65572
a9	185	1.00	5.00	4.6270	.68867
a10	185	1.00	5.00	4.5892	.65433
a11	185	1.00	5.00	4.6162	.67466
a12	185	2.00	5.00	4.6270	.64801
a13	185	2.00	5.00	4.6865	.61598
a14	185	2.00	5.00	4.6216	.64905
a15	185	2.00	5.00	4.6162	.66656
a16	185	1.00	5.00	4.5838	.70307
a17	185	2.00	5.00	4.6432	.65298
a18	185	2.00	5.00	4.6216	.68172
a19	185	2.00	5.00	4.6541	.63357
a20	185	1.00	5.00	4.6757	.68160
Valid N (listwise)	185				

```

DESCRIPTIVES VARIABLES=b1 b2 b3 b4 b5 b6 b7 b8 b9 b10 b11 b12 b13 b14 b15 b
16 b17 b18 b19 b20
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
b1	185	2.00	5.00	4.5741	.66543
b2	185	2.00	5.00	4.5903	.64447
b3	185	2.00	5.00	4.6043	.61924
b4	185	1.00	5.00	4.5741	.72963
b5	185	3.00	5.00	4.6032	.58729
b6	185	2.00	5.00	4.6432	.61879
b7	185	1.00	5.00	4.6162	.70615
b8	185	1.00	5.00	4.5676	.69706
b9	185	2.00	5.00	4.6811	.59975
b10	185	3.00	5.00	4.5730	.64801
b11	185	2.00	5.00	4.6000	.69313
b12	185	1.00	5.00	4.5784	.73393
b13	185	1.00	5.00	4.6000	.73868
b14	185	2.00	5.00	4.6054	.67645
b15	185	2.00	5.00	4.6108	.67558
b16	185	1.00	5.00	4.6000	.73868
b17	185	2.00	5.00	4.6595	.61479
b18	185	2.00	5.00	4.6216	.62343
b19	185	1.00	5.00	4.6432	.63611
b20	185	1.00	5.00	4.7027	.61965
Valid N (listwise)	185				

DESCRIPTIVES VARIABLES=c1 c2 c3 c4 c5 c6 c7 c8 c9 c10 c11 c12 c13
 /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
c1	185	1.00	5.00	4.6108	.69148
c2	185	1.00	5.00	4.5892	.67073
c3	185	1.00	5.00	4.5081	.75985
c4	185	1.00	5.00	4.5784	.70369
c5	185	2.00	5.00	4.5784	.67209
c6	185	1.00	5.00	4.5719	.68720
c7	185	2.00	5.00	4.5800	.65865
c8	185	2.00	5.00	4.6130	.64188
c9	185	2.00	5.00	4.6097	.64447
c10	185	2.00	5.00	4.5995	.65186
c11	185	1.00	5.00	4.6324	.67970
c12	185	2.00	5.00	4.6486	.66823
lc	185	1.67	5.00	4.6045	.53779
Valid N (listwise)	185				

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=d1 d2 d3 d4 d5 d6 d7 d8 d9 d10 d11 d12 td td1 td2 td3
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
d1	185	2.00	4.00	3.6000	.54374
d2	185	3.00	4.00	3.5946	.49230
d3	185	2.00	4.00	3.5946	.51391
d4	185	2.00	4.00	3.5297	.67601
d5	185	1.00	4.00	3.5676	.60526
d6	185	2.00	4.00	3.6541	.49924
d7	185	2.00	4.00	3.5784	.56661
d8	185	2.00	4.00	3.6378	.50398
d9	185	2.00	4.00	3.5622	.51866
d10	185	2.00	4.00	3.4649	.61689
d11	185	3.00	4.00	3.6757	.46939
d12	185	3.00	4.00	3.6270	.48491
td	185	2.42	4.00	3.5905	.38437
td1	185	2.67	4.00	3.5964	.42759
td2	185	1.75	4.00	3.5824	.43414
td3	185	2.60	4.00	3.5935	.40461
Valid N (listwise)	185				

```
USE ALL.
COMPUTE filter_$=(pra=1).
VARIABLE LABELS filter_$ 'pra=1 (FILTER)'.
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_$ (F1.0).
FILTER BY filter_$.
EXECUTE.
DESCRIPTIVES VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta tb1 tb2 tb3 tb4 tb tc td td1 td2
td3
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
la1	45	2.00	5.00	4.2444	.82999
ta2	45	3.00	5.00	4.3778	.71633
la3	45	3.00	5.00	4.3111	.79264
ta4	45	3.00	5.00	4.4222	.85674
la	45	2.00	5.00	4.4222	.78303
tb1	45	2.00	5.00	4.4667	.72614
tb2	45	2.00	5.00	4.3333	.79772
tb3	45	3.00	5.00	4.2000	.75679
tb4	45	3.00	5.00	4.4667	.62523
tb	45	3.00	5.00	4.4667	.72614
tc	45	3.00	5.00	4.3665	.59631
td	45	2.42	4.00	3.6444	.40879
td1	45	2.67	4.00	3.6741	.41736
td2	45	1.75	4.00	3.6500	.48383
td3	45	2.60	4.00	3.6222	.42900
Valid N (listwise)	45				

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=a1 a2 a3 a4 a5 a6 a7 a8 a9 a10 a11 a12 a13 a14 a15 a
16 a17 a18 a19 a20
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
a1	45	1.00	5.00	4.2889	.89499
a2	45	1.00	5.00	4.3333	.87905
a3	45	2.00	5.00	4.2444	.88306
a4	45	3.00	5.00	4.3778	.64979
a5	45	2.00	5.00	4.3333	.79772
a6	45	2.00	5.00	4.2000	.84208
a7	45	3.00	5.00	4.3333	.76871
a8	45	2.00	5.00	4.2667	.78044
a9	45	2.00	5.00	4.2889	.89499
a10	45	3.00	5.00	4.2667	.68755
a11	45	3.00	5.00	4.4000	.65366
a12	45	3.00	5.00	4.2444	.80214
a13	45	3.00	5.00	4.3556	.74332
a14	45	2.00	5.00	4.3111	.82082
a15	45	2.00	5.00	4.2222	.84984
a16	45	2.00	5.00	4.2889	.81526
a17	45	2.00	5.00	4.3778	.86047
a18	45	2.00	5.00	4.3111	.84805
a19	45	2.00	5.00	4.3333	.87905
a20	45	3.00	5.00	4.2667	.80904
Valid N (listwise)	45				

```

DESCRIPTIVES VARIABLES=b1 b2 b3 b4 b5 b6 b7 b8 b9 b10 b11 b12 b13 b14 b15 b
16 b17 b18 b19 b20
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
b1	45	2.00	5.00	4.3156	.67351
b2	45	3.00	5.00	4.2711	.64969
b3	45	2.80	5.00	4.3067	.67231
b4	45	2.40	5.00	4.3156	.74527
b5	45	3.00	5.00	4.3022	.61561
b6	45	3.00	5.00	4.3333	.76871
b7	45	2.00	5.00	4.2667	.78044
b8	45	3.00	5.00	4.2444	.80214
b9	45	3.00	5.00	4.4444	.75545
b10	45	3.00	5.00	4.3556	.77329
b11	45	2.00	5.00	4.1556	.90342
b12	45	2.00	5.00	4.2000	.86868
b13	45	2.00	5.00	4.3556	.85694
b14	45	2.00	5.00	4.2667	.83666
b15	45	2.00	5.00	4.2000	.89443
b16	45	2.00	5.00	4.2889	.89499
b17	45	2.00	5.00	4.3111	.79264
b18	45	2.00	5.00	4.3333	.85280
b19	45	2.00	5.00	4.4222	.78303
b20	45	2.00	5.00	4.4667	.78625
Valid N (listwise)	45				

DESCRIPTIVES VARIABLES=c1 c2 c3 c4 c5 c6 c7 c8 c9 c10 c11 c12
 /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
c1	45	2.00	5.00	4.3778	.83364
c2	45	2.00	5.00	4.2889	.81526
c3	45	2.00	5.00	4.2889	.84267
c4	45	2.00	5.00	4.2889	.84267
c5	45	2.00	5.00	4.2889	.78669
c6	45	3.00	5.00	4.3289	.66627
c7	45	2.00	5.00	4.2356	.77376
c8	45	2.00	5.00	4.3644	.74381
c9	45	2.20	5.00	4.3067	.73806
c10	45	2.30	5.00	4.3089	.59693
c11	45	3.00	5.00	4.4222	.75344
c12	45	3.00	5.00	4.2889	.81526
Valid N (listwise)	45				

DESCRIPTIVES VARIABLES=d1 d2 d3 d4 d5 d6 d7 d8 d9 d10 d11 d12
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
d1	45	2.00	4.00	3.6667	.52223
d2	45	3.00	4.00	3.6889	.46818
d3	45	2.00	4.00	3.6667	.52223
d4	45	2.00	4.00	3.6444	.60886
d5	45	1.00	4.00	3.6444	.64511
d6	45	2.00	4.00	3.6889	.51444
d7	45	2.00	4.00	3.6222	.57560
d8	45	2.00	4.00	3.6889	.51444
d9	45	2.00	4.00	3.5778	.54309
d10	45	2.00	4.00	3.5111	.62803
d11	45	3.00	4.00	3.6667	.47673
d12	45	3.00	4.00	3.6667	.47673
Valid N (listwise)	45				

FREQUENCIES VARIABLES=ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา1 วุฒิการศึกษา2 พรรษา สื่อออนไลน์ สื่อ1 สื่อ2 สื่อ3 สื่อ
/ORDER=ANALYSIS.

Frequencies

Statistics

	จำนวน	สื่อออนไลน์	วุฒิการศึกษา1	วุฒิการศึกษา2	พรรค	สื่อออนไลน์	สื่อ1	สื่อ2	สื่อ3	สื่อ4	สื่อ5	สื่อ6	สื่อ7	สื่อ8
N	Valid	45	45	45	45	45	12	2	8	8	8	8	7	45
	Missing	0	0	0	0	0	13	43	37	39	37	43	38	0

Frequency Table

ตำแหน่ง

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	19	42.2	42.2	42.2
2	18	40.0	40.0	82.2
3	4	8.9	8.9	91.1
4	4	8.9	8.9	100.0
Total	45	100.0	100.0	

จุดผลการศึกษา1

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	22	48.9	48.9	48.9
	2	12	26.7	26.7	75.6
	3	7	15.6	15.6	91.1
	4	4	8.9	8.9	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

จุดผลการศึกษา2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	1	2.2	2.2	2.2
	2	3	6.7	6.7	8.9
	3	6	13.3	13.3	22.2
	4	35	77.8	77.8	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

พหุคูณ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	24	53.3	53.3	53.3
	2	13	28.9	28.9	82.2
	3	5	11.1	11.1	93.3
	4	3	6.7	6.7	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

สื่อออนไลน์

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	21	46.7	46.7	46.7
	12345	1	2.2	2.2	48.9
	1345	1	2.2	2.2	51.1
	135	3	6.7	6.7	57.8
	14	2	4.4	4.4	62.2
	156	1	2.2	2.2	64.4
	16	1	2.2	2.2	66.7
	17	2	4.4	4.4	71.1
	2	1	2.2	2.2	73.3
	3	2	4.4	4.4	77.8
	37	1	2.2	2.2	80.0
	4	2	4.4	4.4	84.4
	5	2	4.4	4.4	88.9
	6	1	2.2	2.2	91.1
	7	4	8.9	8.9	100.0
	Total	46	100.0	100.0	

สื่อ1

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	32	71.1	100.0	100.0
Missing	System	13	28.9		
	Total	45	100.0		

สื่อ2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	2.00	2	4.4	100.0	100.0
Missing	System	43	95.6		
	Total	45	100.0		

สื่อ3

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	3.00	8	17.8	100.0	100.0
Missing	System	37	82.2		
	Total	45	100.0		

สี่๓4

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 4.00	6	13.3	100.0	100.0
Missing System	39	86.7		
Total	45	100.0		

สี่๓5

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 5.00	6	17.8	100.0	100.0
Missing System	37	82.2		
Total	45	100.0		

สี่๓6

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 6.00	3	6.7	100.0	100.0
Missing System	42	93.3		
Total	45	100.0		

สี่๓7

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 7.00	7	15.6	100.0	100.0
Missing System	38	84.4		
Total	45	100.0		

topic6

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	45	100.0	100.0	100.0

```

USE ALL.
COMPUTE filter_5=(pra=2).
VARIABLE LABELS filter_5 'pra=2 (FILTER)'.
VALUE LABELS filter_5 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_5 (f1.0).
FILTER BY filter_5.
EXECUTE.
DESCRIPTIVES VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta ta tb1 tb2 tb3 tb4 tb tc td td1 td2
td3
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
ta1	140	2.80	5.00	4.7071	.43077
ta2	140	2.20	5.00	4.7171	.44559
ta3	140	1.80	5.00	4.7386	.47127
ta4	140	2.20	5.00	4.7386	.45322
ta	140	2.20	5.00	4.7254	.42288
tb1	140	2.00	5.00	4.6814	.49451
tb2	140	1.80	5.00	4.7086	.48003
tb3	140	1.60	5.00	4.7157	.50269
tb4	140	2.60	5.00	4.7357	.43598
tb	140	2.00	5.00	4.7104	.44984
tc	140	1.67	5.00	4.6804	.49645
td	140	2.42	4.00	3.5732	.37608
td1	140	2.67	4.00	3.5714	.42931
td2	140	1.75	4.00	3.5607	.41647
td3	140	2.60	4.00	3.5843	.39788
Valid N (listwise)	140				

```

DESCRIPTIVES VARIABLES=a1 a2 a3 a4 a5 a6 a7 a8 a9 a10 a11 a12 a13 a14 a15 a
16 a17 a18 a19 a20
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
a1	140	1.00	5.00	4.6929	.61042
a2	140	3.00	5.00	4.7714	.45428
a3	140	1.00	5.00	4.7214	.56349
a4	140	1.00	5.00	4.6571	.67612
a5	140	3.00	5.00	4.6929	.50745
a6	140	3.00	5.00	4.7429	.49995
a7	140	1.00	5.00	4.7357	.59507
a8	140	3.00	5.00	4.6786	.57861
a9	140	1.00	5.00	4.7357	.57038
a10	140	1.00	5.00	4.6929	.61042
a11	140	1.00	5.00	4.6857	.66879
a12	140	2.00	5.00	4.7500	.53812
a13	140	2.00	5.00	4.7929	.52965
a14	140	2.00	5.00	4.7214	.55058
a15	140	2.00	5.00	4.7429	.54140
a16	140	1.00	5.00	4.6786	.63776
a17	140	2.00	5.00	4.7286	.54763
a18	140	2.00	5.00	4.7214	.58847
a19	140	3.00	5.00	4.7571	.49270
a20	140	1.00	5.00	4.8071	.54833
Valid N (listwise)	140				

```

DESCRIPTIVES VARIABLES=b1 b2 b3 b4 b5 b6 b7 b8 b9 b10 b11 b12 b13 b14 b15 b
16 b17 b18 b19 b20
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
b1	140	2.00	5.00	4.6571	.64341
b2	140	2.00	5.00	4.8929	.81042
b3	140	2.00	5.00	4.7000	.57151
b4	140	1.00	5.00	4.6571	.70732
b5	140	3.00	5.00	4.7000	.54575
b6	140	2.00	5.00	4.7429	.52794
b7	140	1.00	5.00	4.7286	.84421
b8	140	1.00	5.00	4.6714	.62838
b9	140	2.00	5.00	4.7571	.52109
b10	140	3.00	5.00	4.6429	.58852
b11	140	2.00	5.00	4.7429	.54140
b12	140	1.00	5.00	4.7000	.84261
b13	140	1.00	5.00	4.6786	.68139
b14	140	2.00	5.00	4.7143	.57863
b15	140	2.00	5.00	4.7429	.52794
b16	140	1.00	5.00	4.7000	.65371
b17	140	3.00	5.00	4.7714	.49954
b18	140	3.00	5.00	4.7143	.49871
b19	140	1.00	5.00	4.7143	.56627
b20	140	1.00	5.00	4.7786	.53735
Valid N (listwise)	140				

DESCRIPTIVES VARIABLES=c1 c2 c3 c4 c5 c6 c7 c8 c9 c10 c11 c12
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
c1	140	1.00	5.00	4.6857	.62428
c2	140	1.00	5.00	4.6857	.58869
c3	140	1.00	5.00	4.5786	.72039
c4	140	1.00	5.00	4.6714	.62838
c5	140	2.00	5.00	4.6714	.60505
c6	140	1.00	5.00	4.6500	.67776
c7	140	2.00	5.00	4.6643	.58286
c8	140	2.00	5.00	4.6929	.58637
c9	140	2.00	5.00	4.7071	.58144
c10	140	2.00	5.00	4.6929	.81042
c11	140	1.00	5.00	4.7000	.64261
c12	140	2.00	5.00	4.7643	.57038
Valid N (listwise)	140				

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=d1 d2 d3 d4 d5 d6 d7 d8 d9 d10 d11 d12
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
d1	140	2.00	4.00	3.5786	.55056
d2	140	3.00	4.00	3.5643	.49763
d3	140	2.00	4.00	3.5714	.51093
d4	140	2.00	4.00	3.4929	.59424
d5	140	1.00	4.00	3.5429	.59217
d6	140	2.00	4.00	3.6429	.49561
d7	140	2.00	4.00	3.5643	.56531
d8	140	2.00	4.00	3.6214	.50133
d9	140	2.00	4.00	3.5571	.51274
d10	140	2.00	4.00	3.4500	.61545
d11	140	3.00	4.00	3.6786	.46870
d12	140	3.00	4.00	3.6143	.48851
Valid N (listwise)	140				

```
FILTER OFF.
```

```
USE ALL.
```

```
EXECUTE.
```

```
CORRELATIONS
```

```
  /VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta tb1 tb2 tb3 tb4 tb to td td1 td2 td3
```

```
  /PRINT=TWOTAIL NOSIG
```

```
  /MISSING=PAIRWISE.
```

Correlations

Correlations

	ta1	ta2	ta3	ta4	ta	tb1	tb2	tb3	tb4	tb	tc	td	td1	td2	td3
ta1 Pearson Correlation	1	.825	.833	.772	.817	.758	.714	.714	.700	.722	.637	.627	.627	.528	.528
ta1 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
ta2 Pearson Correlation	.825	1	.811	.752	.787	.728	.708	.711	.716	.736	.641	.630	.630	.531	.531
ta2 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
ta3 Pearson Correlation	.833	.811	1	.752	.788	.729	.709	.712	.737	.642	.631	.631	.532	.532	.532
ta3 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
ta4 Pearson Correlation	.772	.752	.752	1	.802	.743	.723	.726	.730	.635	.624	.624	.525	.525	.525
ta4 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
ta Pearson Correlation	.817	.787	.788	.787	1	.808	.748	.728	.731	.637	.627	.627	.528	.528	.528
ta N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
tb1 Pearson Correlation	.758	.728	.728	.728	.802	1	.817	.807	.817	.817	.627	.627	.528	.528	.528
tb1 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
tb2 Pearson Correlation	.714	.708	.708	.708	.743	.817	1	.770	.787	.827	.627	.627	.528	.528	.528
tb2 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
tb3 Pearson Correlation	.714	.716	.716	.716	.743	.817	.770	1	.789	.829	.627	.627	.528	.528	.528
tb3 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
tb4 Pearson Correlation	.700	.736	.736	.736	.743	.723	.726	.730	1	.842	.627	.627	.528	.528	.528
tb4 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
tb Pearson Correlation	.728	.728	.728	.728	.808	.817	.817	.817	.817	1	.627	.627	.528	.528	.528
tb N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
tc Pearson Correlation	.637	.630	.630	.630	.627	.627	.627	.627	.627	.627	1	.807	.807	.807	.807
tc N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
td Pearson Correlation	.627	.630	.630	.630	.627	.627	.627	.627	.627	.627	.807	1	.807	.807	.807
td N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
td1 Pearson Correlation	.528	.531	.531	.531	.525	.525	.525	.525	.525	.525	.525	.525	1	.807	.807
td1 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
td2 Pearson Correlation	.528	.531	.531	.531	.525	.525	.525	.525	.525	.525	.525	.525	.807	1	.807
td2 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185
td3 Pearson Correlation	.528	.531	.531	.531	.525	.525	.525	.525	.525	.525	.525	.525	.807	.807	1
td3 N	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185	185

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
 *. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

```

USE ALL.
COMPUTE filter_9=(pra=1).
VARIABLE LABELS filter_9 'pra=1 (FILTER)'.
VALUE LABELS filter_9 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_9 (1,0).
FILTER BY filter_9.
EXECUTE.
CORRELATIONS
  /VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta tb1 tb2 tb3 tb4 tb tc td td1 td2 td3
  /PRINT=TWOTAIL NOSIG
  /MISSING=PAIRWISE.
    
```

Correlations

Correlations

	pr1	pr2	pr3	pr4	pr5	pr6	pr7	pr8	pr9	pr10	pr11	pr12	pr13	pr14	pr15	pr16	pr17	pr18	pr19	pr20		
pr1 Pearson Correlation	1																					
pr1 Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	
pr1 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	
pr2 Pearson Correlation	.304	1																				
pr2 Sig. (2-tailed)	.020		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr2 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr3 Pearson Correlation	.026	.285	1																			
pr3 Sig. (2-tailed)	.820	.001		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr3 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr4 Pearson Correlation	.192	.017	.000	1																		
pr4 Sig. (2-tailed)	.020	.860	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr4 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr5 Pearson Correlation	.007	.007	.000	.000	1																	
pr5 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr5 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr6 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	1																
pr6 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr6 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr7 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1															
pr7 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr7 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr8 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1														
pr8 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr8 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr9 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1													
pr9 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr9 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr10 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1												
pr10 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr10 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr11 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1											
pr11 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr11 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr12 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1										
pr12 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr12 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr13 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1									
pr13 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr13 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr14 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1								
pr14 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr14 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr15 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1							
pr15 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr15 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr16 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1						
pr16 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000	.000
pr16 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr17 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1					
pr17 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000	.000
pr17 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr18 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1				
pr18 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000	.000
pr18 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr19 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1			
pr19 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000	.000
pr19 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
pr20 Pearson Correlation	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1		
pr20 Sig. (2-tailed)	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920	.920		.000	.000
pr20 N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).
 *. Correlation is significant at the 0.001 level (2-tailed).

```

USE ALL.
COMPUTE filter_$(pr=2).
VARIABLE LABELS filter_$(pr=2 (FILTER)).
VALUE LABELS filter_$(pr=2) 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_$(pr=2) (f1.0).
FILTER BY filter_$(pr=2).
EXECUTE.
CORRELATIONS
/VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta5 ta6 ta7 ta8 ta9 ta10 ta11 ta12 ta13 ta14 ta15 ta16 ta17 ta18 ta19 ta20
/PRINT=TWOTAIL NOSIG
/MISSING=PAIRWISE.
    
```

Correlations

Conditions

	ta1	ta2	ta3	ta4	ta5	ta6	ta7	ta8	ta9	ta10	ta11	ta12	ta13	ta14	ta15	ta16
1.1 Pearson Correlation		.851	.858	.864	.871	.875	.879	.883	.887	.891	.894	.897	.900	.903	.905	.907
Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
1.2 Pearson Correlation	.851		.779	.795	.811	.823	.835	.847	.858	.869	.879	.888	.897	.905	.912	.919
Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
1.3 Pearson Correlation	.858	.779		.882	.897	.910	.921	.931	.940	.948	.955	.962	.968	.974	.979	.984
Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
1.4 Pearson Correlation	.864	.795	.882		.944	.957	.967	.975	.982	.988	.993	.997	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
1.5 Pearson Correlation	.871	.811	.897	.944		.967	.975	.982	.988	.993	.997	.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
1.6 Pearson Correlation	.875	.823	.910	.957	.967		.975	.982	.988	.993	.997	.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
1.7 Pearson Correlation	.879	.835	.921	.967	.975	.982		.988	.993	.997	.999	.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
1.8 Pearson Correlation	.883	.847	.931	.975	.982	.988	.993		.997	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
1.9 Pearson Correlation	.887	.858	.940	.982	.988	.993	.997	.999		.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.0 Pearson Correlation	.891	.869	.948	.988	.993	.997	.999	.999	.999		.999	.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.1 Pearson Correlation	.894	.897	.955	.997	.999	.999	.999	.999	.999	.999		.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.2 Pearson Correlation	.897	.900	.962	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999		.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.3 Pearson Correlation	.899	.903	.968	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999		.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.4 Pearson Correlation	.900	.905	.970	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999		.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.5 Pearson Correlation	.903	.905	.974	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999		.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.6 Pearson Correlation	.905	.907	.979	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.7 Pearson Correlation	.907	.908	.980	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.8 Pearson Correlation	.908	.909	.981	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
2.9 Pearson Correlation	.909	.912	.984	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999	.999
Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
N	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142

**. Correlation is significant at the .001 level (2-tailed).

```
T-TEST GROUPS=pra(1 2)
/MISSING=ANALYSIS
/VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta ta61 ta2 ta3 ta4 ta ta6 to td td1 td2 td3
/CRITERIA=CI(.95).
```

T-Test

Group Statistics

	pra	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ta1	1.00	45	4.2444	.82969	.12373
	2.00	140	4.7071	.43077	.03641
ta2	1.00	45	4.3778	.71633	.10678
	2.00	140	4.7171	.44559	.03766
ta3	1.00	45	4.3111	.79264	.11816
	2.00	140	4.7386	.47127	.03983
ta4	1.00	45	4.4222	.65674	.09780
	2.00	140	4.7386	.45322	.03830
ta	1.00	45	4.4222	.78303	.11673
	2.00	140	4.7254	.42288	.03574
tb1	1.00	45	4.4867	.72614	.10025
	2.00	140	4.6814	.49451	.04179
tb2	1.00	45	4.3333	.79772	.11892
	2.00	140	4.7086	.48003	.04057
tb3	1.00	45	4.2000	.75679	.11282
	2.00	140	4.7157	.50269	.04249
tb4	1.00	45	4.4667	.62523	.09320
	2.00	140	4.7357	.43598	.03685
tb	1.00	45	4.4667	.72614	.10825
	2.00	140	4.7104	.44954	.03802
tc	1.00	45	4.3685	.59631	.08889
	2.00	140	4.6804	.49645	.04196
td	1.00	45	3.6444	.40879	.06094
	2.00	140	3.5732	.37608	.03178
td1	1.00	45	3.6741	.41730	.06222
	2.00	140	3.5714	.42931	.03628
td2	1.00	45	3.6500	.48363	.07213
	2.00	140	3.5807	.41647	.03520
td3	1.00	45	3.6222	.42900	.06395
	2.00	140	3.5843	.39768	.03363

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-Test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	90% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
ta1	Equal variances assumed	47.611	.000	-4.877	181	.000	-.46270	.05465	-.56990	-.35549
	Equal variances not assumed			-5.385	81.828	.001	-.46270	.15557	-.72192	-.20347
ta2	Equal variances assumed	34.028	.000	-5.702	181	.000	-.33007	.05975	-.44698	-.21316
	Equal variances not assumed			-2.997	66.335	.004	-.33007	.11323	-.55625	-.10389
ta3	Equal variances assumed	42.099	.000	-4.411	181	.000	-.29749	.06660	-.40965	-.18533
	Equal variances not assumed			-3.423	84.345	.001	-.29749	.11489	-.51752	-.17746
ta4	Equal variances assumed	22.760	.000	-5.222	181	.000	-.21633	.06753	-.34886	-.08380
	Equal variances not assumed			-5.004	80.271	.004	-.21633	.10513	-.42078	-.01188
tb1	Equal variances assumed	44.016	.000	-3.351	181	.001	-.30313	.06120	-.42333	-.18293
	Equal variances not assumed			-2.483	62.451	.016	-.30313	.12206	-.54934	-.05692
tb2	Equal variances assumed	15.094	.000	-2.242	181	.028	-.21475	.06680	-.34277	-.08673
	Equal variances not assumed			-1.851	87.221	.069	-.21475	.11885	-.44736	.01786
tb3	Equal variances assumed	24.372	.000	-3.323	181	.000	-.37524	.06615	-.48333	-.26715
	Equal variances not assumed			-2.883	64.124	.004	-.37524	.12665	-.52738	-.22310
tb4	Equal variances assumed	21.888	.000	-2.242	181	.028	-.21571	.06689	-.33985	-.09157
	Equal variances not assumed			-4.273	87.222	.000	-.21571	.12086	-.45711	-.17432
tc1	Equal variances assumed	28.442	.000	-3.218	181	.000	-.28323	.06898	-.40412	-.16234
	Equal variances not assumed			-2.884	83.777	.006	-.28323	.10022	-.42054	-.14610
tc2	Equal variances assumed	26.093	.000	-2.281	181	.026	-.24325	.06075	-.32325	-.16325
	Equal variances not assumed			-2.124	63.255	.036	-.24325	.11478	-.47389	.01999
tc3	Equal variances assumed	6.474	.020	-3.455	181	.001	-.21184	.06949	-.34842	-.07526
	Equal variances not assumed			-3.172	64.772	.002	-.21184	.09000	-.40810	-.11551
td1	Equal variances assumed	.743	.388	1.282	181	.201	.07123	.06294	-.02827	.17073
	Equal variances not assumed			1.232	64.828	.264	.07123	.06073	-.04086	.18330
td2	Equal variances assumed	1.214	.276	1.423	181	.156	.10265	.07308	-.04154	.24583
	Equal variances not assumed			1.425	79.228	.158	.10265	.07292	-.04273	.24888
td3	Equal variances assumed	.615	.388	1.252	181	.211	.08223	.07431	-.02732	.21592
	Equal variances not assumed			1.112	66.224	.270	.08223	.06026	-.07204	.26951
te1	Equal variances assumed	.757	.382	.845	181	.400	.03794	.06690	-.05915	.15326
	Equal variances not assumed			.825	79.221	.401	.03794	.06220	-.08167	.18204

ONEWAY ta1 ta2 ta3 ta4 ta tb1 tb2 tb3 tb4 tb tc1 tc2 tc3 BY ตัวย่อ
 /MISSING ANALYSIS
 /POSTHOC=LSD ALPHA(0,05).

Oneway

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
la1	Between Groups	13.716	3	4.573	16.661	.000
	Within Groups	49.676	181	.274		
	Total	63.395	184			
ta2	Between Groups	9.674	3	3.225	13.138	.000
	Within Groups	44.425	181	.245		
	Total	54.099	184			
ta3	Between Groups	14.686	3	4.895	17.703	.000
	Within Groups	50.052	181	.277		
	Total	64.739	184			
ta4	Between Groups	11.663	3	3.888	17.916	.000
	Within Groups	39.275	181	.217		
	Total	50.938	184			
la	Between Groups	9.620	3	3.207	12.800	.000
	Within Groups	45.344	181	.251		
	Total	54.965	184			
tb1	Between Groups	7.540	3	2.513	8.881	.000
	Within Groups	51.222	181	.283		
	Total	58.762	184			
tb2	Between Groups	11.000	3	3.667	12.330	.000
	Within Groups	53.825	181	.297		
	Total	64.825	184			
tb3	Between Groups	20.055	3	6.685	24.529	.000
	Within Groups	49.328	181	.273		
	Total	69.382	184			
tb4	Between Groups	7.317	3	2.439	11.388	.000
	Within Groups	38.770	181	.214		
	Total	46.086	184			
tb	Between Groups	6.565	3	2.188	8.466	.000
	Within Groups	46.785	181	.258		
	Total	53.350	184			
tc	Between Groups	11.216	3	3.739	16.113	.000
	Within Groups	41.999	181	.232		
	Total	53.216	184			
ld	Between Groups	1.462	3	.487	3.430	.018
	Within Groups	25.722	181	.142		
	Total	27.185	184			
td1	Between Groups	1.192	3	.397	2.217	.088
	Within Groups	32.450	181	.179		
	Total	33.642	184			
td2	Between Groups	1.881	3	.627	3.460	.018
	Within Groups	32.799	181	.181		
	Total	34.680	184			

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
td3	Between Groups	1.469	3	.490	3.001	.028
	Within Groups	28.683	181	.158		
	Total	30.152	184			

Post Hoc Tests

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(I) ค่าเฉลี่ย	(J) ค่าเฉลี่ย	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
ta1	1	2	.73000 [*]	.17021	.000	.3842	1.0658
		3	.02710	.12535	.829	-.2202	.2744
		4	.80778 [*]	.21028	.000	.4829	1.3227
	2	1	-.73000 [*]	.17021	.000	-1.0858	-.3942
		3	-.70290 [*]	.13129	.000	-.9619	-.4438
		4	.17778	.21388	.407	-.2442	.5968
	3	1	-.02710	.12535	.829	-.2744	.2202
		2	.70290 [*]	.13129	.000	.4438	.9619
		4	.88068 [*]	.18023	.000	.5250	1.2363
	4	1	-.80778 [*]	.21028	.000	-1.3227	-.4829
		2	-.17778	.21388	.407	-.5998	.2442
		3	-.88068 [*]	.18023	.000	-1.2363	-.5250
ta2	1	2	.51778 [*]	.16096	.002	.2002	.8354
		3	.01681	.11854	.887	-.2171	.2607
		4	.67333 [*]	.19086	.000	.4610	1.2857
	2	1	-.51778 [*]	.16096	.002	-.8354	-.2002
		3	-.50087 [*]	.12415	.000	-.7458	-.2560
		4	.35556	.20225	.080	-.0435	.7546
	3	1	-.01681	.11854	.887	-.2507	.2171
		2	.50087 [*]	.12415	.000	.2560	.7458
		4	.86652 [*]	.17044	.000	.5202	1.1928
	4	1	-.67333 [*]	.19086	.000	-1.2657	-.4610
		2	-.35556	.20225	.080	-.7546	.0435
		3	-.86652 [*]	.17044	.000	-1.1928	-.5202
ta3	1	2	.74000 [*]	.17085	.000	.4028	1.0771
		3	-.01217	.12582	.923	-.2804	.2361
		4	.87333 [*]	.21107	.000	.4688	1.2888
	2	1	-.74000 [*]	.17085	.000	-1.0771	-.4028
		3	-.75217 [*]	.13179	.000	-1.0122	-.4921
		4	.13333	.21468	.535	-.2902	.5669
	3	1	.01217	.12582	.923	-.2361	.2604
		2	.75217 [*]	.13179	.000	.4921	1.0122
		4	.88551 [*]	.18091	.000	.5285	1.2425
	4	1	-.87333 [*]	.21107	.000	-1.2888	-.4569
		2	-.13333	.21468	.535	-.5669	.2903
		3	-.88551 [*]	.18091	.000	-1.2425	-.5285

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(I) σήμανση	(J) σήμανση	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
lb4	1	2	.65778*	.15134	.000	.3592	.9564
		3	.13797	.11146	.217	-.0619	.3579
		4	1.05778*	.18897	.000	.6888	1.4267
	2	1	-.65778*	.15134	.000	-.9564	-.3592
		3	-.51981*	.11874	.000	-.7501	-.2895
		4	.40000*	.19017	.037	.0248	.7752
	3	1	-.13797	.11145	.217	-.3579	.0819
		2	.51981*	.11874	.000	.2895	.7501
		4	.91981*	.16026	.000	.6036	1.2360
	4	1	-1.05778*	.18897	.000	-1.4267	-.6888
		2	-.40000*	.19017	.037	-.7752	-.0248
		3	-.91981*	.16026	.000	-1.2360	-.6036
lb	1	2	.46972*	.16262	.004	.1489	.7906
		3	.00637	.11976	.944	-.2279	.2447
		4	.90306*	.20090	.000	.5066	1.2995
	2	1	-.46972*	.16262	.004	-.7906	-.1489
		3	-.46135*	.12543	.000	-.7089	-.2139
		4	.43333*	.20434	.035	.0301	.8365
	3	1	-.00637	.11976	.944	-.2447	.2279
		2	.46135*	.12543	.000	.2139	.7089
		4	.89469*	.17219	.000	.5549	1.2346
	4	1	-.90306*	.20090	.000	-1.2995	-.5066
		2	-.43333*	.20434	.035	-.8365	-.0301
		3	-.89469*	.17219	.000	-1.2345	-.5549
lb1	1	2	.24558	.17283	.157	-.0955	.5866
		3	-.00655	.12728	.947	-.2597	.2426
		4	.88000*	.21353	.000	.4667	1.3113
	2	1	-.24558	.17283	.157	-.5866	.0955
		3	-.25411	.13331	.058	-.5172	-.0089
		4	.64444*	.21716	.003	.2169	1.0730
	3	1	.00655	.12728	.947	-.2426	.2597
		2	.25411	.13331	.058	-.0089	.5172
		4	.89655*	.18302	.000	.5374	1.2597
	4	1	-.88000*	.21353	.000	-1.3113	-.4667
		2	-.64444*	.21716	.003	-1.0730	-.2159
		3	-.89655*	.18302	.000	-1.2597	-.5374
lb2	1	2	.55778*	.17717	.002	.2062	.9074
		3	.07855	.13047	.548	-.1789	.3380
		4	1.02444*	.21888	.000	.5826	1.4563
	2	1	-.55778*	.17717	.002	-.9074	-.2062
		3	-.47923*	.13666	.001	-.7489	-.2096
		4	.46687*	.22263	.037	.0274	.9059
	3	1	-.07855	.13047	.548	-.3380	.1789
		2	.47923*	.13666	.001	.2096	.7489
		4	.94589*	.18761	.000	.5757	1.3161
	4	1	-1.02444*	.21888	.000	-1.4563	-.6926
		2	-.46687*	.22263	.037	-.9059	-.0274
		3	-.94589*	.18761	.000	-1.3161	-.6757

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
tb3	1	2	.89667 [*]	.16981	.000	.6620	1.3313
		3	.11998	.12491	.339	-.1298	.3693
		4	1.08667 [*]	.20854	.000	.6832	1.5101
	2	1	-.99667 [*]	.16981	.000	-1.3313	-.6620
		3	-.87681 [*]	.13083	.000	-1.1350	-.6187
		4	.10000	.21312	.839	-.3205	.5205
	3	1	-.11988	.12491	.339	-.3663	.1266
		2	.87681 [*]	.13083	.000	.6187	1.1350
		4	.97681 [*]	.17960	.000	.6224	1.3312
	4	1	-1.08667 [*]	.20854	.000	-1.5101	-.6620
		2	-.10000	.21312	.839	-.5205	.3205
		3	-.87681 [*]	.17960	.000	-1.3312	-.6224
tb4	1	2	.41667 [*]	.15037	.006	.1200	.7134
		3	.00217	.11073	.984	-.2163	.2207
		4	.77222 [*]	.18577	.000	.4057	1.1388
	2	1	-.41667 [*]	.15037	.006	-.7134	-.1200
		3	-.41449 [*]	.11598	.000	-.6433	-.1856
		4	.35556	.18894	.061	-.0173	.7284
	3	1	-.00217	.11073	.984	-.2207	.2163
		2	.41449 [*]	.11598	.000	.1856	.6433
		4	.77005 [*]	.15822	.000	.4556	1.0842
	4	1	-.77222 [*]	.18577	.000	-1.1388	-.4057
		2	-.35556	.18894	.061	-.7284	.0173
		3	-.77005 [*]	.15822	.000	-1.0842	-.4559
tb	1	2	.30556	.16518	.086	-.0204	.6316
		3	.89732	.12164	.759	-.2027	2.773
		4	.85000 [*]	.20407	.000	.4473	1.2527
	2	1	-.30556	.16518	.086	-.6315	.0204
		3	-.28624 [*]	.12741	.037	-.5198	-.0168
		4	.54444 [*]	.20756	.009	.1348	.9540
	3	1	-.03732	.12164	.759	-.2773	.2027
		2	.28624 [*]	.12741	.037	.0168	.5198
		4	.81268 [*]	.17491	.000	.4676	1.1578
	4	1	-.85000 [*]	.20407	.000	-1.2527	-.4473
		2	-.54444 [*]	.20756	.009	-.9540	-.1349
		3	-.81268 [*]	.17491	.000	-1.1578	-.4676
tc	1	2	.62639 [*]	.15650	.000	.3176	.9352
		3	.13907	.11525	.229	-.0883	.3666
		4	1.03157 [*]	.19335	.000	.6801	1.4431
	2	1	-.62639 [*]	.15650	.000	-.9352	-.3176
		3	-.49732 [*]	.12072	.000	-.7255	-.2491
		4	.43619 [*]	.19666	.028	.0472	.8252
	3	1	-.13907	.11525	.229	-.3666	.0883
		2	.49732 [*]	.12072	.000	.2491	.7255
		4	.92290 [*]	.16579	.000	.5955	1.2485
	4	1	-1.06157 [*]	.19335	.000	-1.4431	-.6801
		2	-.43619 [*]	.19666	.028	-.8232	-.0472
		3	-.92290 [*]	.16572	.000	-1.2485	-.5955

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(I) Group	(J) Group	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
ld	1	2	.35463 [*]	.12246	.004	.1130	.5963
		3	.23888 [*]	.09320	.009	.0609	.4169
		4	.10463	.15131	.480	-.1839	.4032
	2	1	-.35463 [*]	.12246	.004	-.5963	-.1130
		3	-.11574	.09447	.222	-.3021	.0707
		4	-.25000	.15390	.106	-.5637	.0637
	3	1	-.23888 [*]	.09320	.009	-.4169	-.0609
		2	.11574	.09447	.222	-.0707	.3021
		4	-.13426	.12969	.302	-.3902	.1216
	4	1	-.10463	.15131	.480	-.4032	.1939
		2	.25000	.15390	.106	-.0537	.5537
		3	.13426	.12969	.302	-.1216	.3902
ld1	1	2	.27863 [*]	.13758	.044	.0082	.5511
		3	.24803 [*]	.10131	.015	.0461	.4489
		4	.15000	.16995	.379	-.1863	.4863
	2	1	-.27863 [*]	.13758	.044	-.5511	-.0082
		3	-.03080	.10611	.773	-.2400	.1788
		4	-.12863	.17286	.454	-.4707	.2114
	3	1	-.24803 [*]	.10131	.015	-.4489	-.0489
		2	.03080	.10611	.773	-.1788	.2400
		4	-.09803	.14567	.497	-.3885	.1884
	4	1	-.15000	.16995	.379	-.4863	.1863
		2	.12863	.17286	.454	-.2114	.4707
		3	.09803	.14567	.497	-.1884	.3885
ld2	1	2	.38056 [*]	.13830	.007	.1077	.6535
		3	.27365 [*]	.10165	.009	.0697	.4716
		4	.07500	.17067	.661	-.2621	.4121
	2	1	-.38056 [*]	.13830	.007	-.6535	-.1077
		3	-.10930	.10868	.304	-.3204	.1006
		4	-.30658	.17379	.080	-.6485	.0374
	3	1	-.27065 [*]	.10165	.009	-.4716	-.0697
		2	.10930	.10868	.304	-.1006	.3204
		4	-.15565	.14845	.163	-.4846	.0933
	4	1	-.07500	.17067	.661	-.4121	.2621
		2	.30658	.17379	.060	-.0374	.6486
		3	.15565	.14846	.163	-.0933	.4846
ld3	1	2	.37688 [*]	.12933	.004	.1237	.6341
		3	.20738 [*]	.09525	.031	.0195	.3953
		4	.10111	.16976	.526	-.2142	.4164
	2	1	-.37688 [*]	.12933	.004	-.6341	-.1237
		3	-.17150	.09976	.087	-.3883	.0253
		4	-.27776	.16252	.088	-.5864	.0429
	3	1	-.20738 [*]	.09525	.031	-.3953	-.0195
		2	.17150	.09976	.087	-.0253	.3683
		4	-.10628	.13695	.438	-.3785	.1639
	4	1	-.10111	.16976	.526	-.4164	.2142
		2	.27776	.16252	.089	-.0429	.5864
		3	.10628	.13695	.438	-.1639	.3785

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

```
ONEWAY ta1 ta2 ta3 ta4 ta tb1 tb2 tb3 tb4 tb tc td td1 td2 td3 BY W55B7
/MISSING ANALYSIS
/POSTHOC=LSD ALPHA(0.05).
```

Oneway

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ta1	Between Groups	1.728	3	.576	1.691	.171
	Within Groups	61.666	181	.341		
	Total	63.395	184			
ta2	Between Groups	.779	3	.260	.882	.452
	Within Groups	53.319	181	.295		
	Total	54.099	184			
ta3	Between Groups	.492	3	.164	.462	.709
	Within Groups	64.247	181	.355		
	Total	64.739	184			
ta4	Between Groups	.706	3	.235	.848	.470
	Within Groups	50.232	181	.278		
	Total	50.938	184			
ta	Between Groups	.631	3	.210	.701	.553
	Within Groups	54.333	181	.300		
	Total	54.965	184			
tb1	Between Groups	1.235	3	.412	1.295	.277
	Within Groups	57.527	181	.318		
	Total	58.762	184			
tb2	Between Groups	.674	3	.225	.634	.594
	Within Groups	64.151	181	.354		
	Total	64.825	184			
tb3	Between Groups	.730	3	.243	.641	.590
	Within Groups	68.653	181	.379		
	Total	69.382	184			
tb4	Between Groups	.620	3	.207	.822	.483
	Within Groups	45.467	181	.251		
	Total	46.086	184			
tb	Between Groups	.485	3	.162	.554	.646
	Within Groups	52.864	181	.292		
	Total	53.350	184			
tc	Between Groups	.695	3	.232	.799	.496
	Within Groups	52.520	181	.290		
	Total	53.216	184			

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
td	Between Groups	.643	3	.214	1.461	.227
	Within Groups	26.542	181	.147		
	Total	27.185	184			
td1	Between Groups	1.144	3	.381	2.125	.099
	Within Groups	32.496	181	.180		
	Total	33.642	184			
td2	Between Groups	.644	3	.215	1.142	.334
	Within Groups	34.036	181	.188		
	Total	34.680	184			
td3	Between Groups	.517	3	.172	1.052	.371
	Within Groups	29.635	181	.164		
	Total	30.152	184			

Post Hoc Tests

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(I) Person	(J) Person	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
td1	1	2	.17298	.10266	.094	-.0296	.3755
		3	.05085	.12325	.680	-.1923	.2940
		4	.35354	.20322	.084	-.0474	.7545
	2	1	-.17298	.10266	.094	-.3755	.0296
		3	-.12213	.13728	.375	-.3930	.1488
		4	.18056	.21202	.396	-.2378	.5989
	3	1	-.05085	.12325	.680	-.2940	.1923
		2	.12213	.13728	.375	-.1488	.3930
		4	.30268	.22272	.176	-.1368	.7421
	4	1	-.35354	.20322	.084	-.7545	.0474
		2	-.18056	.21202	.396	-.5989	.2378
		3	-.30268	.22272	.176	-.7421	.1368
td2	1	2	.12412	.09546	.195	-.0642	.3125
		3	.13633	.11460	.236	-.0898	.3625
		4	.13039	.18896	.462	-.2335	.5122
	2	1	-.12412	.09546	.195	-.3125	.0642
		3	.01221	.12765	.924	-.2397	.2641
		4	.01528	.19715	.938	-.3737	.4043
	3	1	-.13633	.11460	.236	-.3625	.0898
		2	-.01221	.12765	.924	-.2641	.2397
		4	-.00307	.20710	.968	-.4058	.4117
	4	1	-.13939	.18896	.462	-.5122	.2335
		2	-.01528	.19715	.938	-.4043	.3737
		3	-.00307	.20710	.968	-.4117	.4058

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(I) Group	(J) Group	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
ta3	1	2	.11439	.10479	.276	-.0924	.3212
		3	.01755	.12590	.889	-.2307	.2658
		4	-.1717	.20742	.573	-.2821	.5265
	2	1	-.11439	.10479	.276	-.3212	.0924
		3	-.06694	.14012	.490	-.3733	.1796
		4	.00278	.21641	.990	-.4242	.4298
	3	1	-.01755	.12590	.889	-.2658	.2307
		2	.06694	.14012	.490	-.1796	.3733
		4	.05962	.22733	.662	-.3469	.5482
	4	1	-.1717	.20742	.573	-.5265	.2921
		2	-.00278	.21641	.990	-.4298	.4242
		3	-.05962	.22733	.662	-.5482	.3469
ta4	1	2	.08813	.09266	.343	-.0947	.2710
		3	.11313	.11123	.310	-.1064	.3026
		4	.22424	.18341	.223	-.1377	.5891
	2	1	-.08813	.09266	.343	-.2710	.0947
		3	.02500	.12390	.840	-.2195	.2695
		4	.13611	.19136	.478	-.2415	.5137
	3	1	-.11313	.11123	.310	-.3326	.1084
		2	-.02500	.12390	.840	-.2695	.2195
		4	.11111	.20101	.581	-.2855	.5077
	4	1	-.22424	.18341	.223	-.5891	.1377
		2	-.13611	.19136	.478	-.5137	.2415
		3	-.11111	.20101	.581	-.5077	.2855
ta	1	2	.13495	.09636	.163	-.0563	.3250
		3	.06014	.11569	.604	-.1681	.2884
		4	.11263	.19075	.556	-.2638	.4890
	2	1	-.13495	.09636	.163	-.3250	.0653
		3	-.07471	.12886	.563	-.3290	.1795
		4	-.02222	.19902	.911	-.4149	.3735
	3	1	-.06014	.11569	.604	-.2884	.1681
		2	.07471	.12886	.563	-.1795	.3290
		4	.05249	.20906	.802	-.3600	.4650
	4	1	-.11263	.19075	.556	-.4890	.2638
		2	.02222	.19902	.911	-.3705	.4149
		3	-.05249	.20906	.802	-.4650	.3600
tb1	1	2	.15922	.09916	.110	-.0364	.3549
		3	.16022	.11904	.180	-.0747	.3951
		4	.19394	.19628	.324	-.1933	.5812
	2	1	-.15922	.09916	.110	-.3549	.0364
		3	.00101	.13259	.994	-.2806	.2626
		4	.03472	.20478	.666	-.3693	.4388
	3	1	-.16022	.11904	.180	-.3951	.0747
		2	-.00101	.13259	.994	-.2626	.2606
		4	.03372	.21611	.876	-.3907	.4682

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(I) Factor	(J) Factor	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
4	1	2	-.19394	.19928	.324	-.5812	.1933
		3	-.03472	.20478	.866	-.4388	.3693
		4	-.03372	.21511	.876	-.4552	.3907
tb2	1	2	.11452	.10471	.276	-.0921	.3211
		3	.07558	.12570	.548	-.1725	.3236
		4	.20202	.20727	.331	-.2070	.6110
	2	1	-.11452	.10471	.276	-.3211	.0921
		3	-.03894	.14002	.781	-.3152	.2373
		4	.06750	.21825	.696	-.5392	.5142
	3	1	-.07558	.12570	.548	-.3236	.1725
		2	.03894	.14002	.781	-.2373	.3152
		4	.12844	.22716	.578	-.3218	.5747
	4	1	-.20202	.20727	.331	-.6110	.2070
		2	-.08750	.21625	.696	-.5142	.3392
		3	-.12844	.22716	.578	-.5747	.3218
tb3	1	2	.13409	.10832	.217	-.0796	.3478
		3	.05622	.13004	.666	-.2004	.3128
		4	.17576	.21442	.413	-.2473	.5988
	2	1	-.13409	.10832	.217	-.3478	.0796
		3	-.07787	.14485	.692	-.3637	.2079
		4	.04167	.22371	.652	-.3997	.4631
	3	1	-.05622	.13004	.666	-.3128	.2004
		2	.07787	.14485	.692	-.2079	.3637
		4	.11954	.23500	.612	-.3441	.5832
	4	1	-.17576	.21442	.413	-.5888	.2473
		2	-.04167	.22371	.652	-.4831	.3997
		3	-.11954	.23500	.612	-.5832	.3441
tb4	1	2	.13384	.08815	.131	-.0401	.3078
		3	.07579	.10583	.475	-.1330	.2846
		4	.00808	.17449	.972	-.3382	.3504
	2	1	-.13384	.08815	.131	-.3078	.0401
		3	-.05905	.11788	.623	-.2906	.1745
		4	-.12778	.16206	.484	-.4870	.2314
	3	1	-.07579	.10583	.475	-.2846	.1330
		2	.05905	.11788	.623	-.1745	.2906
		4	-.06973	.19124	.716	-.4471	.3076
	4	1	-.00808	.17449	.972	-.3504	.3382
		2	.12778	.16206	.484	-.2314	.4870
		3	.06973	.19124	.716	-.3076	.4471
tb	1	2	.10369	.09505	.277	-.0839	.2912
		3	.10711	.11411	.349	-.1161	.3323
		4	.07626	.16815	.686	-.2890	.4475
	2	1	-.10369	.09505	.277	-.2912	.0839
		3	.00341	.12711	.979	-.2474	.2542
		4	-.02743	.19631	.889	-.4148	.3599

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(i)	j	Mean Difference (i-j)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
	3	1	-.10711	.11411	.349	-.3323	.1181
		2	-.00341	.12711	.979	-.2542	.2474
		4	-.02084	.20621	.601	-.4377	.3760
	4	1	-.07828	.16815	.688	-.4175	.2650
		2	.02743	.19631	.883	-.3599	.4149
		3	.02084	.20621	.601	-.3760	.4377
lc	1	2	.08659	.09474	.299	-.0884	.2655
		3	.05585	.11374	.624	-.1686	.2803
		4	-.24327	.18754	.198	-.1268	.6133
	2	1	-.08659	.09474	.299	-.2855	.0684
		3	-.04274	.12689	.736	-.2827	.2072
		4	.14468	.19587	.481	-.2414	.6308
	3	1	-.05585	.11374	.624	-.2803	.1686
		2	.04274	.12689	.736	-.2072	.2927
		4	-.18742	.20554	.383	-.2161	.5930
	4	1	-.24327	.18754	.198	-.6133	.1268
		2	-.14468	.19587	.481	-.5308	.2414
		3	-.18742	.20554	.383	-.5930	.2161
ld	1	2	-.04545	.06735	.501	-.1783	.0874
		3	.12604	.08086	.124	-.0246	.2846
		4	-.10101	.13332	.450	-.3641	.1621
	2	1	.04545	.06735	.501	-.0874	.1783
		3	.17050	.09006	.080	-.0072	.3482
		4	-.05556	.13910	.690	-.3300	.2189
	3	1	-.12604	.08086	.124	-.2846	.0346
		2	-.17050	.09006	.080	-.3482	.0072
		4	-.22605	.14612	.124	-.5144	.0623
	4	1	.10101	.13332	.450	-.1621	.3641
		2	.05556	.13910	.690	-.2189	.3000
		3	.22605	.14612	.124	-.0623	.5144
ld1	1	2	-.12226	.07453	.103	-.2693	.0248
		3	.11935	.08947	.184	-.0872	.2959
		4	-.08754	.14752	.554	-.3788	.2035
	2	1	.12226	.07453	.103	-.0248	.2693
		3	.24162	.09986	.018	.0460	.4383
		4	.03472	.15382	.822	-.2690	.3384
	3	1	-.11935	.08947	.184	-.2959	.0572
		2	-.24162	.09986	.018	-.4383	-.0450
		4	-.20690	.16188	.202	-.5259	.1121
	4	1	.08754	.14752	.554	-.2035	.3788
		2	-.03472	.15382	.822	-.3384	.2690
		3	.20690	.16188	.202	-.1121	.5259
ld2	1	2	-.02888	.07827	.705	-.1794	.1218
		3	.13401	.09156	.146	-.0467	.3147
		4	-.10354	.16098	.494	-.4014	.1944

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(I) Mean	(J) Mean	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
td3	2	1	.02888	.07627	.705	-.1216	.1794
		3	.16290	.10198	.112	-.0383	.3641
		4	-.07465	.15752	.636	-.3856	.2362
	3	1	-.13401	.09158	.145	-.3147	.0467
		2	-.16290	.10198	.112	-.3641	.0383
		4	-.23755	.16546	.153	-.5640	.0889
	4	1	.10354	.15098	.494	-.1944	.4014
		2	.07465	.15752	.636	-.2362	.3855
		3	.23755	.16546	.153	-.0889	.5640
td3	1	2	-.01263	.07117	.859	-.1531	.1278
		3	.12128	.06544	.157	-.0473	.2899
		4	-.10707	.14088	.448	-.3850	.1709
	2	1	.01263	.07117	.859	-.1278	.1531
		3	.13391	.09517	.161	-.0539	.3217
		4	-.08444	.14698	.521	-.3845	.1956
	3	1	-.12128	.06544	.157	-.2899	.0473
		2	-.13391	.09517	.161	-.3217	.0539
		4	-.22835	.15440	.141	-.5330	.0763
	4	1	.10707	.14088	.448	-.1709	.3850
		2	.08444	.14698	.521	-.1956	.3845
		3	.22835	.15440	.141	-.0763	.5330

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

```

COMPUTE ta1=(a1+a2+a3+a4+a5)/5.
EXECUTE.
COMPUTE ta2=(a6+a7+a8+a9+a10)/5.
EXECUTE.
COMPUTE ta3=(a11+a12+a13+a14+a15)/5.
EXECUTE.
COMPUTE ta4=(a16+a17+a18+a19+a20)/5.
EXECUTE.
COMPUTE ta=(ta1+ta2+ta3+ta4)/4.
EXECUTE.
DESCRIPTIVES VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
ta1	45	2.00	5.00	4.3156	.67351
ta2	45	3.00	5.00	4.2711	.64969
ta3	45	2.80	5.00	4.3067	.67231
ta4	45	2.40	5.00	4.3156	.74527
ta	45	3.00	5.00	4.3022	.61561
Valid N (listwise)	45				

```

USE ALL.
COMPUTE filter_$=(pra=2).
VARIABLE LABELS filter_$ 'pra=2 (FILTER)'.
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_$ (f1.0).
FILTER BY filter_$.
EXECUTE.
DESCRIPTIVES VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
ta1	140	2.60	5.00	4.7071	.43077
ta2	140	2.20	5.00	4.7171	.44559
ta3	140	1.80	5.00	4.7366	.47127
ta4	140	2.20	5.00	4.7386	.45322
ta	140	2.20	5.00	4.7254	.42288
Valid N (listwise)	140				

```

FILTER OFF.
USE ALL.
EXECUTE.
DESCRIPTIVES VARIABLES=ta1 ta2 ta3 ta4 ta
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
ta1	185	2.00	5.00	4.6119	.52634
ta2	185	2.20	5.00	4.6086	.53642
ta3	185	1.80	5.00	4.6335	.55713
ta4	185	2.20	5.00	4.6357	.56667
ta	185	2.20	5.00	4.6224	.50878
Valid N (listwise)	185				

REGRESSION

```

/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT ta
/METHOD=STEPWISE ta1 ta2 ta3 ta4 tb1 tb2 tb3 tb4 td1 td2 td3
/RESIDUALS DURRBN.

```

Regression

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	tb2		Stepwise (Criteria: Probability-of- F-to-enter <= .050, Probability-of- F-to-remove >= .100).
2	tb4		Stepwise (Criteria: Probability-of- F-to-enter <= .050, Probability-of- F-to-remove >= .100).

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
3	tb3	.	Stepwise (Criteria: Probability-of- F-to-enter <= .050, Probability-of- F-to-remove >= .100).
4	tb1	.	Stepwise (Criteria: Probability-of- F-to-enter <= .050, Probability-of- F-to-remove >= .100).
5	ta3	.	Stepwise (Criteria: Probability-of- F-to-enter <= .050, Probability-of- F-to-remove >= .100).

a. Dependent Variable: tc

Model Summary^f

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	.863 ^a	.744	.743	.27278	
2	.909 ^b	.827	.825	.22486	
3	.931 ^c	.867	.865	.19759	
4	.936 ^d	.876	.873	.19134	
5	.939 ^e	.881	.878	.18803	2.257

a. Predictors: (Constant), tb2

b. Predictors: (Constant), tb2, tb4

c. Predictors: (Constant), tb2, tb4, tb3

d. Predictors: (Constant), tb2, tb4, tb3, tb1

e. Predictors: (Constant), tb2, tb4, tb3, tb1, ta3

f. Dependent Variable: tc

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	39.599	1	39.599	532.195	.000 ^b
	Residual	13.617	183	.074		
	Total	53.216	184			
2	Regression	44.013	2	22.007	435.244	.000 ^c
	Residual	9.202	182	.051		
	Total	53.216	184			
3	Regression	46.149	3	15.383	393.994	.000 ^d
	Residual	7.067	181	.039		
	Total	53.216	184			
4	Regression	46.626	4	11.656	318.379	.000 ^e
	Residual	6.590	180	.037		
	Total	53.216	184			
5	Regression	46.887	5	9.377	265.233	.000 ^f
	Residual	6.329	179	.035		
	Total	53.216	184			

a. Dependent Variable: to

b. Predictors: (Constant), tb2

c. Predictors: (Constant), tb2, tb4

d. Predictors: (Constant), tb2, tb4, tb3

e. Predictors: (Constant), tb2, tb4, tb3, tb1

f. Predictors: (Constant), tb2, tb4, tb3, tb1, ta3

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.996	.158		6.314	.000
	tb2	.782	.034	.863	23.069	.000
2	(Constant)	.180	.157		1.146	.253
	tb2	.479	.043	.529	11.214	.000
	tb4	.474	.051	.441	9.344	.000
3	(Constant)	.085	.138		.691	.490
	tb2	.316	.044	.349	7.254	.000
	tb4	.370	.047	.344	7.917	.000
	tb3	.288	.039	.329	7.395	.000
4	(Constant)	.016	.138		.119	.905
	tb2	.221	.050	.244	4.436	.000
	tb4	.315	.048	.294	6.618	.000
	tb3	.290	.038	.331	7.680	.000
	tb1	.165	.046	.174	3.609	.000
5	(Constant)	-.026	.134		-.198	.844
	tb2	.200	.049	.221	4.039	.000
	tb4	.286	.048	.266	5.961	.000
	tb3	.240	.041	.274	5.780	.000
	tb1	.139	.046	.146	3.022	.003
	ta3	.135	.050	.140	2.720	.007

a. Dependent Variable: tc

Excluded Variables³

Model		Beta In	t	Sig.	Partial Correlation	Collinearity Statistics	
						Tolerance	
1	ta1	.302 ^b	5.835	.000	.397	.442	
	ta2	.382 ^b	7.752	.000	.498	.435	
	ta3	.431 ^b	8.354	.000	.526	.381	
	ta4	.387 ^b	7.013	.000	.481	.383	
	tb1	.314 ^b	5.174	.000	.358	.332	
	tb3	.435 ^b	8.859	.000	.549	.407	
	tb4	.441 ^b	9.344	.000	.589	.427	
	td1	.042 ^b	1.113	.267	.082	.990	
	td2	.026 ^b	.680	.497	.050	.972	
	td3	.001 ^b	.038	.969	.003	.970	
2	ta1	.163 ^c	3.341	.001	.241	.380	
	ta2	.248 ^c	5.202	.000	.361	.366	
	ta3	.294 ^c	5.896	.000	.401	.323	
	ta4	.268 ^c	5.383	.000	.370	.330	
	tb1	.169 ^c	3.060	.003	.222	.297	
	tb3	.329 ^c	7.395	.000	.482	.370	
	td1	.031 ^c	1.006	.316	.075	.988	
	td2	.039 ^c	1.242	.216	.092	.970	
	td3	.006 ^c	.198	.843	.015	.969	
	3	ta1	.062 ^d	1.343	.181	.100	.339
ta2		.143 ^d	3.025	.003	.220	.314	
ta3		.173 ^d	3.353	.001	.242	.262	
ta4		.186 ^d	3.382	.001	.244	.289	
tb1		.174 ^d	3.609	.000	.260	.297	
td1		.022 ^d	.805	.422	.080	.986	
td2		.024 ^d	.888	.376	.066	.965	
td3		.003 ^d	.098	.922	.007	.969	
4		ta1	.035 ^e	.760	.448	.057	.329
		ta2	.105 ^e	2.172	.031	.160	.290
	ta3	.140 ^e	2.720	.007	.199	.250	
	ta4	.132 ^e	2.667	.008	.195	.273	
	td1	.017 ^e	.624	.533	.047	.983	
	td2	.009 ^e	.328	.743	.025	.939	
	td3	-.002 ^e	-.087	.931	-.006	.966	
5	ta1	-.009 ^f	-.195	.846	-.015	.288	
	ta2	.073 ^f	1.462	.145	.109	.265	
	ta4	.082 ^f	1.374	.171	.102	.186	
	td1	.015 ^f	.564	.574	.042	.982	
	td2	.006 ^f	.238	.812	.018	.938	
	td3	-.013 ^f	-.486	.627	-.036	.946	

- a. Dependent Variable: tc
 b. Predictors in the Model: (Constant), tb2
 c. Predictors in the Model: (Constant), tb2, tb4
 d. Predictors in the Model: (Constant), tb2, tb4, tb3
 e. Predictors in the Model: (Constant), tb2, tb4, tb3, tb1
 f. Predictors in the Model: (Constant), tb2, tb4, tb3, tb1, ta3

Residuals Statistics^a

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	1.9630	4.9748	4.0045	.50480	185
Residual	-.69984	.95578	.00000	.18546	185
Std. Predicted Value	-5.193	.733	.000	1.000	185
Std. Residual	-3.722	5.063	.000	.986	185

a. Dependent Variable: tc

```

GET
FILE='C:\Users\Hp_8\Documents\Innovation1.sav'.
DATASET NAME DataSet1 WINDOW=FRONT.
COMPUTE ta1=(a1 + a2 + a3 + a4 + a5)/5.
EXECUTE.
COMPUTE ta2=(a6 + a7 + a8 + a9 + a10)/5.
EXECUTE.
COMPUTE ta3=(a11 + a12+ a13 + a14 + a15)/5.
EXECUTE.
COMPUTE ta4=(a16 + a17+ a18 + a19 + a20)/5.
EXECUTE.
COMPUTE ta=(ta1 + ta2+ ta3 +ta4)/4.
EXECUTE.
COMPUTE tb1=(b1 +b2+ b3 +b4 + b5)/5.
EXECUTE.
COMPUTE tb2=(b6 +b7+ b8 +b9 + b10)/5.
EXECUTE.
COMPUTE tb3=(b11 +b12+ b13 +b14 + b15)/5.
EXECUTE.
COMPUTE tb4=(b16 +b17+ b18 +b19 + b20)/5.
EXECUTE.
COMPUTE tb=(tb1 +tb2+ tb3 +tb4)/4.
EXECUTE.
COMPUTE tc=(c1 +c2+c3 +c4 + c5 + c6 + c7 + c8 + c9 + c10 + c11 + c12)/12.
EXECUTE.
FREQUENCIES VARIABLES=ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา1 วุฒิการศึกษา2 พรรษา สื่อออนไลน์ สื่อ1 สื่อ2 สื่อ3 สื่อ
/ORDER=ANALYSIS.
    
```

Frequencies

[DataSet1] C:\Users\Hp_8\Documents\Innovation1.sav

Statistics

	ตำแหน่ง	วุฒิการศึกษา1	วุฒิการศึกษา2	พรรษา	สื่อออนไลน์	สื่อ1	สื่อ2	สื่อ3	สื่อ4	สื่อ5	สื่อ6	สื่อ7	สื่อ8
N	Valid	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140
	Missing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Frequency Table

ตำแหน่ง

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	1	.7	.7	.7
3	134	95.7	95.7	96.4
4	5	3.6	3.8	100.0
Total	140	100.0	100.0	

รูปการศึกษาร1

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	76	54.3	54.3	54.3
	2	15	10.7	10.7	65.0
	3	1	.7	.7	65.7
	4	48	34.3	34.3	100.0
	Total	140	100.0	100.0	

รูปการศึกษาร2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	2	1.4	1.4	1.4
	2	1	.7	.7	2.1
	3	134	95.7	95.7	97.9
	4	3	2.1	2.1	100.0
	Total	140	100.0	100.0	

รูปการศึกษาร3

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	75	53.6	53.6	53.6
	2	35	25.0	25.0	78.6
	3	24	17.1	17.1	95.7
	4	6	4.3	4.3	100.0
	Total	140	100.0	100.0	

สื่อออนไลน์

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	74	52.9	52.9	52.9
	123457	1	.7	.7	53.6
	13	3	2.1	2.1	55.7
	1345	1	.7	.7	56.4
	135	4	2.9	2.9	59.3
	136	2	1.4	1.4	60.7
	1367	1	.7	.7	61.4
	137	1	.7	.7	62.1
	146	1	.7	.7	62.9
	1467	1	.7	.7	63.6
	15	1	.7	.7	64.3
	16	5	3.6	3.6	67.9
	167	8	5.7	5.7	73.6
	17	4	2.9	2.9	76.4
	3	12	8.6	8.6	85.0
	345	1	.7	.7	85.7
	4	1	.7	.7	86.4
	5	8	5.7	5.7	92.1
	6	2	1.4	1.4	93.6
	7	9	6.4	6.4	100.0
Total		140	100.0	100.0	

สื่อ1

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	107	76.4	100.0	100.0
Missing	System	33	23.6		
Total		140	100.0		

สื่อ2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	2.00	1	.7	100.0	100.0
Missing	System	139	99.3		
Total		140	100.0		

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
c1	264.3182	1221.757	.760	.985
c2	264.4545	1219.230	.743	.985
c3	264.5000	1220.070	.715	.985
c4	264.3636	1225.167	.731	.985
c5	264.4318	1223.553	.887	.985
c6	264.3182	1230.780	.678	.985
c7	264.3182	1217.199	.814	.985
c8	264.2727	1225.459	.716	.985
c9	264.4091	1217.550	.761	.985
c10	264.5455	1224.905	.694	.985
c11	264.2727	1235.087	.615	.986
c12	264.2727	1227.598	.674	.985
d1	265.0682	1243.693	.512	.986
d2	265.0682	1252.065	.311	.986
d3	265.0909	1241.154	.573	.986
d4	265.1136	1245.452	.369	.986
d5	265.1136	1242.289	.435	.986
d6	265.0682	1246.112	.445	.986
d7	265.1364	1235.469	.659	.985
d8	265.0682	1243.786	.509	.986
d9	265.1591	1236.090	.689	.985
d10	265.2500	1235.508	.610	.986
d11	265.0909	1238.317	.714	.985
d12	265.0909	1243.340	.564	.986

Scale Statistics

Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items
268.7500	1262.657	35.53388	64

สี่๓

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	3.00	26	18.6	100.0	100.0
Missing	System	114	81.4		
Total		140	100.0		

สี่๔

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	4.00	6	4.3	100.0	100.0
Missing	System	134	95.7		
Total		140	100.0		

สี่๕

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5.00	14	10.0	100.0	100.0
Missing	System	126	90.0		
Total		140	100.0		

สี่๖

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	6.00	22	15.7	100.0	100.0
Missing	System	118	84.3		
Total		140	100.0		

สี่๗

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	7.00	25	17.9	100.0	100.0
Missing	System	115	82.1		
Total		140	100.0		

พหุคูณ

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid -	130	92.9	92.9	92.9
*	1	.7	.7	93.6
11	1	.7	.7	94.3
Do good, get good. Do bad, get bad.	1	.7	.7	95.0
How to practice a concentrate.	1	.7	.7	95.7
I don't praying.	1	.7	.7	96.4
Metta	1	.7	.7	97.1
Prayer	1	.7	.7	97.9
The truth is that Dhamma is extremely close to us.	1	.7	.7	98.6
ชีวิตหนึ่งจึงคืออะไร	1	.7	.7	99.3
ผู้ไม่พูดคำ	1	.7	.7	100.0
ที่พูดคำที่ผิด	1	.7	.7	100.0
Total	140	100.0	100.0	

DESCRIPTIVES VARIABLES=a1 a2 a3 a4 a5 a6 a7 a8 a9 a10 a11 a12 a13 a14 a15 a16 a17 a18 a19 a20 ta1 ta2 ta3 ta4 ta
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
a1	140	1.00	5.00	4.6929	.61042
a2	140	3.00	5.00	4.7714	.45428
a3	140	1.00	5.00	4.7214	.56349
a4	140	1.00	5.00	4.6571	.67612
a5	140	3.00	5.00	4.6929	.50745
a6	140	3.00	5.00	4.7429	.49996
a7	140	1.00	5.00	4.7357	.59507
a8	140	3.00	5.00	4.6786	.57861
a9	140	1.00	5.00	4.7357	.57038
a10	140	1.00	5.00	4.6929	.61042
a11	140	1.00	5.00	4.6857	.66879
a12	140	2.00	5.00	4.7500	.53812
a13	140	2.00	5.00	4.7929	.52965
a14	140	2.00	5.00	4.7214	.55058
a15	140	2.00	5.00	4.7429	.54140
a16	140	1.00	5.00	4.6786	.63776
a17	140	2.00	5.00	4.7286	.54763
a18	140	2.00	5.00	4.7214	.58547
a19	140	3.00	5.00	4.7571	.49270
a20	140	1.00	5.00	4.6071	.54633
ta1	140	2.60	5.00	4.7071	.43077
ta2	140	2.20	5.00	4.7171	.44559
ta3	140	1.80	5.00	4.7386	.47127
ta4	140	2.20	5.00	4.7386	.45322
ta	140	2.20	5.00	4.7254	.42288
Valid N (listwise)	140				

```

DESCRIPTIVES VARIABLES=b1 b2 b3 b4 b5 b6 b7 b8 b9 b10 b11 b12 b13 b14 b15 b
16 b17 b18 b19 b20 tb1 tb2 tb3 tb4 tb
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
b1	140	2.00	5.00	4.6571	.64341
b2	140	2.00	5.00	4.6929	.61042
b3	140	2.00	5.00	4.7000	.57151
b4	140	1.00	5.00	4.6571	.70732
b5	140	3.00	5.00	4.7000	.54575
b6	140	2.00	5.00	4.7429	.52794
b7	140	1.00	5.00	4.7286	.64421
b8	140	1.00	5.00	4.6714	.62838
b9	140	2.00	5.00	4.7571	.52109
b10	140	3.00	5.00	4.6429	.58852
b11	140	2.00	5.00	4.7429	.54140
b12	140	1.00	5.00	4.7000	.64251
b13	140	1.00	5.00	4.6786	.68139
b14	140	2.00	5.00	4.7143	.57883
b15	140	2.00	5.00	4.7429	.52794
b16	140	1.00	5.00	4.7000	.65371
b17	140	3.00	5.00	4.7714	.49954
b18	140	3.00	5.00	4.7143	.49671
b19	140	1.00	5.00	4.7143	.56627
b20	140	1.00	5.00	4.7786	.53735
tb1	140	2.00	5.00	4.6814	.49451
tb2	140	1.80	5.00	4.7086	.48003
tb3	140	1.60	5.00	4.7157	.50269
tb4	140	2.60	5.00	4.7357	.43598
tb	140	2.00	5.00	4.7104	.44884
Valid N (listwise)	140				

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=c1 c2 c3 c4 c5 c6 c7 c8 c9 c10 c11 c12 tc
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
c1	140	1.00	5.00	4.6857	.62428
c2	140	1.00	5.00	4.6857	.58869
c3	140	1.00	5.00	4.5786	.72039
c4	140	1.00	5.00	4.6714	.62838
c5	140	2.00	5.00	4.6714	.60505
c6	140	1.00	5.00	4.6500	.67776
c7	140	2.00	5.00	4.6643	.58286
c8	140	2.00	5.00	4.6929	.58637
c9	140	2.00	5.00	4.7071	.58144
c10	140	2.00	5.00	4.6929	.61042
c11	140	1.00	5.00	4.7000	.64261
c12	140	2.00	5.00	4.7543	.57038
tc	140	1.67	5.00	4.6804	.49645
Valid N (listwise)	140				

```
FREQUENCIES VARIABLES=v10 v11 v12 v13 v14 v15 v16
/ORDER=ANALYSIS.
```

Frequencies

Statistics

		v10	v11	v12	v13	v14	v15	v16
N	Valid	140	140	140	140	140	140	140
	Missing	0	0	0	0	0	0	0

Frequency Table

v10

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid -	70	50.0	50.0	50.0
5	1	.7	.7	50.7
Faceboo	2	1.4	1.4	52.1
Facebook	26	18.6	18.6	70.7
Facebook , I don't listen Dhamma.	1	.7	.7	71.4
no group	1	.7	.7	72.1
Pray before going to bed every day.	1	.7	.7	72.9
TikTok	8	5.7	5.7	78.6
YouTube	11	7.9	7.9	86.4
สารมัจฉวาท	1	.7	.7	87.1
มี	8	5.7	5.7	92.9
มีการติดต่อสื่อสาร	1	.7	.7	93.6
มีบ้าง	7	5.0	5.0	98.6
มีเป็นครั้งคราว	1	.7	.7	99.3
ยังไม่มีแต่มีแนวคิดต่างๆทำในขนาดเล็ก	1	.7	.7	100.0
Total	140	100.0	100.0	

v11

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid -	84	60.0	60.0	60.0
5	1	.7	.7	60.7
Good	1	.7	.7	61.4
I don't opinions	1	.7	.7	62.1
It's a way to keep up with the modern world. and has greater access.	1	.7	.7	62.9
There are still no ideas.	1	.7	.7	63.6
ดีมาก	1	.7	.7	64.3
ดีมาก	14	10.0	10.0	74.3
ถือว่าเป็นเรื่องที่ดี	1	.7	.7	75.0
เป็นภาษาแม่ที่หลากหลายน	1	.7	.7	75.7
เป็นเรื่องที่ดี	6	4.3	4.3	80.0
เป็นเรื่องที่ดี และทันสมัยสนน	1	.7	.7	80.7
เป็นเรื่องที่สมควรยิ่ง	1	.7	.7	81.4
เป็นสิ่งที่ดี	2	1.4	1.4	82.9
เป็นสิ่งที่ดีมาก ๆ	1	.7	.7	83.6
เป็น็องที่ดี	1	.7	.7	84.3
มีบ้าง	1	.7	.7	85.0

v11

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
เห็นด้วย	14	10.0	10.0	95.0
เห็นด้วย เพราะเป็นข้อที่ดี	1	.7	.7	95.7
เห็นด้วยเห็นอย่างถ้ง	1	.7	.7	96.4
เห็นด้วยอย่างถ้ง	5	3.6	3.6	100.0
Total	140	100.0	100.0	

v12

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid -	33	23.6	23.6	23.6
(เหมาะสม	2	1.4	1.4	25.0
5	1	.7	.7	25.7
appropriate	2	1.4	1.4	27.1
There are still no ideas.	1	.7	.7	27.9
เหมาะสม	1	.7	.7	28.6
เหมาะสม	91	65.0	65.0	93.6
เหมาะสม/	5	3.6	3.6	97.1
เหมาะสมอย่างถ้ง	4	2.9	2.9	100.0
Total	140	100.0	100.0	

v13

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid -	33	23.6	23.6	23.6
(เหมาะสม	2	1.4	1.4	25.0
5	1	.7	.7	25.7
appropriate	2	1.4	1.4	27.1
There are still no ideas.	1	.7	.7	27.9
เหมาะสม	1	.7	.7	28.6
เหมาะสม	91	65.0	65.0	93.6
เหมาะสม/	5	3.6	3.6	97.1
เหมาะสมอย่างถ้ง	4	2.9	2.9	100.0
Total	140	100.0	100.0	

v14

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid -	33	23.6	23.6	23.6
(เหมาะสม	2	1.4	1.4	25.0
5	1	.7	.7	25.7
appropriate	2	1.4	1.4	27.1
There are still no ideas.	1	.7	.7	27.9
เหมาะสม	1	.7	.7	28.6
เหมาะสม	91	65.0	65.0	93.6
เหมาะสม/	5	3.6	3.6	97.1
เหมาะสมอย่างยิ่ง	4	2.9	2.9	100.0
Total	140	100.0	100.0	

v15

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid -	33	23.6	23.6	23.6
(เหมาะสม	2	1.4	1.4	25.0
5	1	.7	.7	25.7
appropriate	2	1.4	1.4	27.1
There are still no ideas.	1	.7	.7	27.9
เหมาะสม	1	.7	.7	28.6
เหมาะสม	91	65.0	65.0	93.6
เหมาะสม/	5	3.6	3.6	97.1
เหมาะสมอย่างยิ่ง	4	2.9	2.9	100.0
Total	140	100.0	100.0	

v16

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid -	135	96.4	96.4	96.4
5	1	.7	.7	97.1
Everything right now is great, both the content and the projects. And I believe it will be even better next time.	1	.7	.7	97.9
No	1	.7	.7	98.6
No comments	1	.7	.7	99.3
ความคิดเห็นไม่ชัดเจน	1	.7	.7	100.0
Total	140	100.0	100.0	

GET

FILE='C:\Users\Hp_8\Documents\InnoRe.sav'.
 DATASET NAME DataSet1 WINDOW=FRONT.

RELIABILITY

```

/VARIABLES=a1 a2 a3 a4 a5 a6 a7 a8 a9 a10 a11 a12 a13 a14 a15 a16 a17 a18
a19 a20 b1 b2 b3 b4 b5 b6 b7 b8 b9 b10 b11 b12 b13 b14 b15 b16 b17 b18 b19
b20 c1 c2 c3 c4 c5 c6 c7 c8 c9 c10 c11 c12 d1 d2 d3 d4 d5 d6 d7 d8 d9 d10
d11 d12
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL
/MODEL=ALPHA
/STATISTICS=DESCRIPTIVE SCALE
/SUMMARY=TOTAL.

```

Reliability

[DataSet1] C:\Users\Hp_8\Documents\InnoRe.sav

Scale: ALL VARIABLES**Case Processing Summary**

		N	%
Cases	Valid	44	97.8
	Excluded ^a	1	2.2
	Total	45	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.986	64

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
a1	4.2727	.89867	44
a2	4.3409	.88772	44
a3	4.2500	.89248	44
a4	4.3864	.85471	44
a5	4.3409	.80531	44
a6	4.2273	.83146	44
a7	4.3409	.77589	44
a8	4.2955	.76492	44
a9	4.3182	.88325	44
a10	4.2727	.69428	44
a11	4.4091	.66833	44
a12	4.2500	.81054	44
a13	4.3636	.74991	44
a14	4.2955	.82348	44
a15	4.2500	.83874	44
a16	4.2955	.82348	44
a17	4.3864	.86846	44
a18	4.3182	.85651	44
a19	4.3409	.88772	44
a20	4.2727	.81736	44
b1	4.3409	.77589	44
b2	4.2727	.78839	44
b3	4.2500	.81054	44
b4	4.4545	.76111	44
b5	4.3636	.78031	44
b6	4.1591	.91355	44
b7	4.2045	.87815	44
b8	4.3636	.86511	44
b9	4.2727	.84533	44
b10	4.2045	.90424	44
b11	4.2955	.90424	44
b12	4.3182	.80037	44
b13	4.3409	.86113	44
b14	4.4318	.78940	44
b15	4.4773	.79207	44
b16	4.3864	.84126	44
b17	4.2955	.82348	44
b18	4.2955	.85125	44
b19	4.2955	.85125	44
b20	4.2955	.79474	44
c1	4.4318	.75937	44
c2	4.2955	.82348	44

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
c3	4.2500	.83874	44
c4	4.3864	.72227	44
c5	4.3182	.80037	44
c6	4.4318	.86114	44
c7	4.4318	.78940	44
c8	4.4773	.73100	44
c9	4.3409	.80531	44
c10	4.2045	.76492	44
c11	4.4773	.62835	44
c12	4.4773	.73100	44
d1	3.6818	.51817	44
d2	3.6818	.47116	44
d3	3.6591	.52576	44
d4	3.6364	.61345	44
d5	3.6364	.65026	44
d6	3.6818	.51817	44
d7	3.6136	.57933	44
d8	3.6818	.51817	44
d9	3.5909	.54210	44
d10	3.5000	.62877	44
d11	3.6591	.47949	44
d12	3.6591	.47949	44

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
a1	264.4773	1222.906	.620	.986
a2	264.4091	1220.619	.665	.985
a3	264.5000	1220.302	.666	.985
a4	264.3636	1235.586	.579	.986
a5	264.4091	1231.875	.533	.986
a6	264.5227	1221.651	.694	.985
a7	264.4091	1234.247	.510	.986
a8	264.4545	1224.812	.696	.985
a9	264.4318	1218.995	.695	.985
a10	264.4773	1228.023	.702	.985
a11	264.3409	1227.114	.761	.985
a12	264.5000	1218.860	.762	.985
a13	264.3864	1221.219	.780	.985
a14	264.4545	1213.696	.842	.985
a15	264.5000	1218.023	.750	.985
a16	264.4545	1214.719	.823	.985
a17	264.3636	1219.586	.898	.985
a18	264.4318	1207.553	.913	.985
a19	264.4091	1212.852	.793	.985
a20	264.4773	1214.162	.840	.985
b1	264.4091	1215.922	.853	.985
b2	264.4773	1218.720	.787	.985
b3	264.5000	1218.860	.762	.985
b4	264.2955	1224.213	.711	.985
b5	264.3864	1221.584	.740	.985
b6	264.5909	1215.596	.726	.985
b7	264.5455	1214.068	.781	.985
b8	264.3864	1211.266	.841	.985
b9	264.4773	1212.162	.846	.985
b10	264.5455	1205.323	.900	.985
b11	264.4545	1207.230	.859	.985
b12	264.4318	1216.623	.813	.985
b13	264.4091	1209.085	.862	.985
b14	264.3182	1217.431	.810	.985
b15	264.2727	1218.668	.784	.985
b16	264.3636	1214.330	.812	.985
b17	264.4545	1217.603	.772	.985
b18	264.4545	1213.137	.823	.985
b19	264.4545	1210.998	.860	.985
b20	264.4545	1221.184	.735	.985

ประวัติผู้วิจัย

ประวัตินักวิจัย

- ชื่อ-นามสกุล** พระครูธรรมมาภิสมัย, ผศ.ดร. (สมัย ผาสู่โก)
- ตำแหน่ง** ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ
- ประวัติการศึกษา**
พ.ศ. 2555	ปร.ด. (บริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
พ.ศ. 2544	ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
พ.ศ. 2539	ศน.บ. (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
- ประวัติการทำงาน**
พ.ศ. 2545 - 2548	เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์
พ.ศ. 2548 - ปัจจุบัน	ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ
- เกียรติประวัติการปฏิบัติงาน**
พ.ศ. 2561	รางวัล “ต้นธรรม” บุคคลผู้มีคุณธรรมต้นแบบแห่งปี ครั้งที่ 1
พ.ศ. 2561	โล่รางวัล เสาเข็มธรรมจักร ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา
พ.ศ. 2562	โล่เกียรติคุณ “บุคคลต้นแบบทำความดี”
พ.ศ. 2563	โล่เชิดชูเกียรติผู้มีผลงานดีเด่นวัฒนธรรมสัมพันธ์
พ.ศ. 2563	รางวัล ผู้มีผลงานดีเด่นวัฒนธรรมสัมพันธ์ สาขาสื่อสารวัฒนธรรม
- ผลงานทางวิชาการ**
- ประชัน ชะชิกุล, พระครูธรรมมาภิสมัย, (2561). พระพุทธศาสนาเถรวาทในลาว. วารสารพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง. ปีที่ 6 ฉบับที่ 5 ประจำเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม 2561. หน้า 186-195
- สายใจ คำทะเนตร, พระครูธรรมมาภิสมัย, พระมหาศุภชัย สุภกิจโจ, (2561). การบริหารหลักสูตรตามแนวพุทธ. วารสารพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง. ปีที่ 6 ฉบับที่ 5 ประจำเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม 2561. หน้า 319-327
- วิรากร เจริญเชื้อ, พระครูธรรมมาภิสมัย, (2564). ภาวะผู้นำตามหลักสังคหัตถ์ 4 ในยุคดิจิทัล. วารสารการประชุมวิชาการและการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและเขตลุ่มแม่น้ำโขง (Proceeding). 29 สิงหาคม 2564. หน้า 144-148
- ผลงานการวิจัย**
- Chusorn, P., Rodprasert, P. Suthreejarawat, Phasugo, S., Plarin, K, and Somboon, R. (2015). Challenging issues in continuous improvement of quality for secondary school. Accepted for publishing in Journal of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University. 23(3).

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-นามสกุล ผศ.ดร.ประยูทธ ชูสอน

1. สถานที่ทำงาน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิตรภาพ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
โทรศัพท์ 0862383940 ID: Line 0862383940 เลขประจำตัวประชาชน 3409900528477
ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา) คำสั่งมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ 8585/2561
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (กรรมการผู้รับผิดชอบหลักสูตร ปร.ด.การบริหารและภาวะผู้นำทางการศึกษา)
หลักสูตร - ปร.ด. สาขาวิชาการบริหารและภาวะผู้นำทางการศึกษา
(Ph.D. program of Educational Administration and Leadership)
อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร กรรมการและเลขานุการกรรมการบริหารหลักสูตร
2. สถานที่ติดต่อปัจจุบัน
เลขที่ 111/63 หมู่ 16 เบลโมม มข.1 ถนน มะลิวัลย์ ตำบล บ้านเป็ด
อำเภอ เมือง จังหวัด ขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40000
E-mail prayuth@kku.ac.th , prayuth.chu@neu.ac.th โทรศัพท์ 086 2383940
3. คุณวุฒิ
  - ปริญญาเอก ชื่อเต็ม ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต ชื่อย่อ ศษ.ด
วิชาเอก ชื่อเต็ม การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย ขอนแก่น ประเทศไทย ปี พ.ศ. 2548
  - ปริญญาโท ชื่อเต็ม ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ชื่อย่อ ศษ.ม
วิชาเอก ชื่อเต็ม การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย ขอนแก่น ประเทศไทย ปี พ.ศ. 2532
  - ปริญญาตรีชื่อเต็ม ศึกษาศาสตรบัณฑิต ชื่อย่อ ศษ.บ
วิชาเอก ชื่อเต็ม การสอนคณิตศาสตร์-วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น ประเทศไทย ปี พ.ศ. 2523
  - Postdoctoral (Educational Administration) Washington State University, USA. 2005
  - Diploma (Planning System) University of Tsukuba, Japan. 1997
4. ผลงานวิจัย
ผลงานวิจัยที่เคยตีพิมพ์ในวารสาร หรือสิ่งตีพิมพ์ทางวิชาการ

ลำดับ	บทความ
1	Noat Chanprasert, Prayuth Chusorn & Chalard Chantarasombat. Guidelines for Innovative Leadership Development of Private Vocational College Administrators in the Northeastern Region. <i>World Journal of Education</i> . Vol. 13, No. 4; 2023 pp:25-33 URL: https://doi.org/10.5430/wje.v13n4p25
2	Ouyang Youming, Prayuth Chusorn & Chalad Chantarasombat. Development of Indicators and Approach for Enhancing Chinese Language Teacher Leadership of Secondary Schools in the Northeast. <i>International Journal of Higher Education</i> . Vol. 12, No. 3; 2023 pp:60-67 ERIC URL: https://doi.org/10.5430/ijhe.v12n3p60

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวขวัญใจ แก้วแสง
ตำแหน่ง	นักวิชาการศึกษา
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2560	ศษ.ต. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
พ.ศ. 2553	ศน.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
พ.ศ. 2550	ศน.บ. (การสอนภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2552- ปัจจุบัน	ตำแหน่ง นักวิชาการศึกษา ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตอีสาน
พ.ศ. 2554- ปัจจุบัน	อาจารย์บรรยายพิเศษระดับปริญญาตรี
พ.ศ. 2566	รางวัลที่ได้รับ รางวัล วิชาการณสมบุณโน
ผลงานทางวิชาการ	
วาริณี ไสภاجر, พระใบฎีกาทวี อภโย, ขวัญใจ แก้วแสง, (2561). การแนะแนวให้คำปรึกษาเชิงพุทธธรรม. วารสารพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง. ปีที่ 6 ฉบับที่ 5 ประจำเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม 2561. หน้า 143- 150	
ประชัน ชะชิกุล, ขวัญใจ แก้วแสง, (2561). พระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศจีน. วารสารพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง. ปีที่ 6 ฉบับที่ 5 ประจำเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม 2561. หน้า 173-185	
วาริณี ไสภاجر, มนต์เทียน มนตราภิบุลย์, ศักดิ์พงษ์ ไสภاجر, ขวัญใจ แก้วแสง, กระบวนทัศน์ใหม่สำหรับการเรียนรู้วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในยุคดิจิทัล, การประชุมวิชาการและการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและเขตลุ่มแม่น้ำโขง National Academic and Mekong Region Research Conference (Proceedings), 29 สิงหาคม 2565. หน้า 315-328	
ผลงานการวิจัย	
Khwanjai Kaewsaeng, Phrakrusuteejariyawat, Prayuth Chusorn ,Phramaha Suphachai Suphakitjo, Pramook Chusorn.(2018). Challenging Issues In Continuous Improvement of Quality for Secondary School. The 1th International Conference on Sustainable Development (ICESED2018).20-21Jan 2018, pp 75-78.	
Khwanjai Kaewsaeng, Phrakrusuteejariyawat, Prakhrudhammapissamai, Prayuth Chusorn, Guidelines for Professional Teachers Development of Secondary School. Conference Proceedings 10th and 11th International Conferences on	

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-นามสกุล** : นางสาวอรรพรรณ แก้วมาตย์
- วัน-เดือน-ปี-เกิด** : 15 มีนาคม พ.ศ. 2535
- สถานที่อยู่ปัจจุบัน** : 22/1 หมู่ 2 บ้านตง ตำบลบ้านตง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น 40250
- ประวัติการศึกษา** : พ.ศ. 2554 จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบึงไทรพิทยาคม
พ.ศ. 2559 ปริญญาตรี คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์
การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย